

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT STATS BIDRAG FRÅN
DANMARK FINLAND NORGE OCH SVERIGE

GENOM

SVEN BENSON

UNDER MEDVERKAN AV

**SIGURD FRIES KRISTIAN HALD EYVIND FJELD HALVORSEN
JÓN HELGASON LUDVIG HOLM-OLSEN LARS HULDÉN
VALTER JANSSON BENGT LOMAN KRISTIAN RINGGAARD**

REDAKTIONSSEKRETERARE
BENGT PAMP

NITTIONIONDE BANDET

SJUNDE FÖLJDEN. SJATTE BANDET
MCMLXXXIV

CWK GLEERUP

CWK Glycerup är produktlinjenamnet för vetenskapliga skrifter
utgivna av LiberFörlag, Malmö

Tryckt med bidrag från

Statens humanistiske forskningsråd, Danmark

Statens humanistiska kommission, Finland

Norges almenvitenskapelige forskningsråd, Norge

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Sverige

Axel Kocks fond för nordisk filologi, Sverige

ISSN 0066-7668

ISBN 91-40-05068-8

 Berlings, Arlöv 1984, 2138

Innehåll

<i>Barnes, Geraldine</i> , ph. d., Sydney: Parcevals Saga: Riddara Skuggsjá?	49–62
<i>Benson, Sven</i> , professor, Göteborg, <i>Ejder, Bertil</i> , professor, Lund, och <i>Pamp, Bengt</i> , arkivchef, Lund: Litteraturkrönika 1983	203–240
<i>Ciklamini, Marlene</i> , professor, Watchung: Veiled Meaning and Narrative Modes in <i>Sturlu þátr</i>	139–150
<i>Edwards, Diana C.</i> , dr., Newcastle upon Tyne: Clause arrangement in skaldic poetry. III. Clause arrangement in the <i>hrynhent</i> poetry of the twelfth to fourteenth centuries	131–138
<i>Ejder, Bertil</i> , se <i>Benson, Sven</i>	
<i>Hellberg, Staffan</i> , docent, Göteborg: Kring tillkomsten av <i>Glælognskviða</i>	14–48
<i>Heller, Rolf</i> , Dr. phil., Leipzig: Die Gebeine des Goden Snorri. Beobachtungen zu Eyrbyggja und Laxdæla saga	95–106
<i>Jackson, Tatjana, N.</i> , dr., Moskva: On Snorri Sturluson's Creative Activity. The Problem of Writer Intrusion into the Narrative ...	107–125
<i>Jakobsen, Alfred</i> , professor, Trondheim: Njåls saga og Selsbanetåtten	126–130
<i>Mitchell, Stephen A.</i> , assistant professor, Cambridge, Mass.: On the Composition and Function of <i>Guta Saga</i>	151–174
<i>Morris, Richard L.</i> , ph. d., Madison: The Lellinge bracteate's salusalu : a woman's name	6–13
<i>Motz, Lotte</i> , professor, Hollis: Gods and Demons of the Wilderness. A study in Norse tradition	175–187
<i>Nielsen, Karl Martin</i> , professor dr., København: Sjællands-brakteatens farauisa	1–5
<i>Pamp, Bengt</i> , se <i>Benson, Sven</i>	
<i>Piebenga, G. A.</i> , dr., Groningen: Fridrek, den første utenlandske misjonæren på Island	79–94
<i>Venås, Kjell</i> , professor, Oslo: Nynorsk <i>nokon</i> and the Specificity Concept	188–201
<i>Vestergaard, Elisabeth</i> , cand. mag., Grenå: Gudrun/Kriemhild – søster eller hustru?	63–78
Meddelande	202
Till red. insända skrifter	241–246

Sjællands-brakteatens **farauisa**

Den nu gældende læsning af Sjællands-brakteatens indskrift **hariuha haitika farauisa gibu auja** er først givet af Magnus Olsen i en afhandling af Sophus Bugge.¹ Tidligere læstes **fauauisa** og **auna** (og **hauiuha**).² **farauisa** foreslaar Magnus Olsen at tolke som (*enn*) **fárvísi*, "sammensat med oldn. *fár* n. og omtrent med samme Betydning som oldn. *enn bqlvísi*". Bugge foretrækker at tolke det som 'han som forstaar at reise' med henvisning til oldn. *farvísi* 'Klogskab, Forstand som hjælper en til at gjøre en god Reise' (Fritzner). "Dette Tilnavn kan passe godt til en reisende Runemester, og hvis **hariuha** har, som jeg formoder, været en Eruler, saa minder Tilnavnet om Erulernes velkjendte Vandrelyst".³ **auja** sammenstiller Magnus Olsen med **auja** paa Skodborg-brakteaten.⁴ Bugge tillægger **auja** betydningen 'Klenodie, god Eiendel', en betegnelse for brakteaten (p. 286, 289 f.; jf. p. 313). Etymologisk sammenstilles det med *awi-* i gotisk *awiliuþ* 'Tak' (p. 320). I Bugges tolkning indeholder indskriften saaledes en meddelelse om, at runemesteren bortskænker brakteaten.

Magnus Olsen uddyber sin opfattelse i afhandlingen om Overhornbæk-brakteaten.⁵ **farauisa** forklarer han saaledes: 'han som forstaar sig paa *fár*, ulykke'. Han parallelliserer det med Lindholmens **sawilagar** 'den listige, snedige'⁶, og det ligger nær at formode, "at **farauisa**, ligesom **wilagar**, har hensyn til trylle-runer eller et tryllekraftigt ønske" (p. 33). "Hariuha med tilnavnet *enn *fárvísi* har *bqlstafir* i sin magt, og ved dem kan han volde alle de fiendtlige magters undergang, som truer hans eller hans venners velfærd" (p. 36). **gibu auja** tolker han: "jeg lader (ved de tryllekraftige runer) lykke blive (dig) til del" (p. 35).⁷ Med Magnus Olsens tolkning faar indskriften magisk indhold.

¹ Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1905: 284–86.

² Se Fritz Burg, Die älteren nordischen Runeninschriften (1885) 48–53, Noreen, Altisländische Grammatik³ (1903) 342. Læsningen **hariuha** er tidligere givet af Bugge, Norges Indskrifter med de ældre Runer I 197 (1894).

³ Om den af Bugge antagne herulerslægt Uha se anf. afh. 321–24, Norges Indskrifter med de ældre Runer. Indledning 193 ff.

⁴ Her vaklede man i ældre tid mellem læsningerne **auja** og **aunga**, se Burg, anf. skr. 31, DR sp. 497.

⁵ Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1907: 33–36.

⁶ Dette opfattede Bugge som 'den kunstfærdige', se Aarbøger 1905: 323, saaledes ogsaa von Grienberger (ZDPH. 1900), se Aarbøger 1907: 30.

⁷ Han henviser til Th. von Grienbergers behandling af Skodborg-brakteatens **auja** i Göttingische gelehrte Anzeigen 1903: 708 f. Men tolkningen af **auja** som 'lykke' er Magnus Olsens. Iflg. von Grienberger er **auja** "sinnemäss wie der lat. Gruss *ave* zu verstehen", men grammatisk er det snarest akk. sg. af et substantiv; "urnord. **auja**, das demnach von einem gedachten Verbum des Wünschens abhängig und mit *χόσις* zu übersetzen ist, könnte wol geradezu Entsprechung zu dem in got. *awi-liud* gelegenen ersten Teil sein".

Magnus Olsen har senere forklaret **farauisa** dels som 'han som forstaar sig paa Ulykke(runer)', dels som 'han som sidder inde med ulykkebringende Viden'.⁸

Magnus Olsens tolkning har vundet almindelig tilslutning; men gengivelserne af **farauisa** er forskellige. Hans forklaring i afhandlingen 1907 'han som forstaar sig paa *får*, ulykke' ligger til grund for de fleste gengivelser: Otto von Friesen 'der im Unheil erfahrene (der durch Zauberei Unheil bringen kann)',⁹ Ivar Lindquist 'den illfundige',¹⁰ Lis Jacobsen og Erik Moltke 'den ulykkesvise',¹¹ Helmut Arntz 'geschickt Schaden zu stiften',¹² Lucien Musset 'celui qui s'entend à (causer le) malheur'.¹³

Af Magnus Olsens to forklaringer i Norges Indskrifter oversættes den første af Alexander Jóhannesson: 'der die Unglücksrunen kennt'.¹⁴ Den anden ligger formodentlig til grund for Noreens oversættelse: 'der gefährliches wissende'.¹⁵ Der er overtaget af Wolfgang Krause.¹⁶

Enkelte har i **fara-** set et udtryk for trolddom, magi. Ivar Lindquist har gengivet **farauisa** ved 'den i svartkonst invigde',¹⁷ Sven Ekbo ved 'den trollkun-nige'.¹⁸

Gerd Høst skriver i sin afhandling om Eggjum-indskriften: Sjællands-brakteatens indskrift "oversettes overallt "jeg heter Hariuha, den som kjenner farene. Jeg gir beskyttelse" fulgt af tre ty-runer. Men *fara-uisa* kan like godt være adjektivet **far-víss*, som det glnö. abstraktet *farvisi* 'klokskap, kyndighet i å foreta en ferd' er avledet av."¹⁹ Hun tænker sig, at indskriften gaar paa Helvejen.

Magnus Olsens tolkning er blevet kritiseret af Harry Andersen.²⁰ Han har underkastet ordene **farauisa** og **auja** en indgaaende undersøgelse. Han afviser sammenstillingen af **farauisa** med Lindholmens **sawilagakar**, som efter hans mening ikke kan være *sa* + et stærktbøjjet adjektiv, men maa være et personnavn.²¹

⁸ Norges Indskrifter med de ældre Runer II, 2 601 og 625 (1916).

⁹ Hoops Realleksikon IV (1918-19) 13 (Sonderabzug 1915; skrevet 6-7 aar tidligere iflg. Rø-stenen 119). Tilsvarende Nordisk Kultur VI. Runorna (1933) 20: 'den i ofärd förfarne (= som genom trolddom kan bringa olycka)'.
¹⁰ Nordisk Kultur VII. Personnavne (1947) 17.

¹¹ Danmarks Runeindskrifter (1942) sp. 536. Saaledes ogsaa Bæksted, Runerne (1943) 22. I ordbogen, DR sp. 648, anføres Magnus Olsens forklaring. Det er uheldigt at gengive **-uisa** ved 'viis', der har en anden betydning end oldsprogets *viss*, jf. Hellquist, Svensk etymologisk ordbok (1925) 1134. Brøndum-Nielsen, Gammeldansk Grammatik IV (1962) 98 oversætter 'den i Ulykker kyndige'.

¹² Handbuch der Runenkunde (1935) 259 (udg. 1944: 277).

¹³ Introduction à la runologie (1965) 363.

¹⁴ Grammatik der urnordischen Runeninschriften (1923) 105.

¹⁵ Altisländische Grammatik⁴ (1923) 386.

¹⁶ Runeninschriften im älteren Futhark (1937) nr. 36 (udg. 1966 nr. 127). Saaledes ogsaa Klaus Düwel, Runenkunde (1968) 38.

¹⁷ Galdrar (1923) 86.

¹⁸ Nordisk Kultur VII. Personnavne (1947) 271. Oversættelsen 'den trolddomskyndige' DR sp. 878 anm. 6 gaar tilbage til en tidligere redaktion af teksten sp. 536.

¹⁹ Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap XIX (1960) 542. Oversættelsen er Gerd Høsts, ikke den sædvanlige. Tolkningen af **farauisa** er Bugges.

²⁰ Arkiv för nordisk filologi LXXXV (1970) 180-205.

²¹ Se anf. afh. 184 note 5 med henvisninger.

Han bringer ordbøgernes oplysninger om *fár* med sammensætninger og *bql* med sammensætninger, og han konstaterer, at ordet 'ulykke' sjældent anvendes som oversættelse af *fár*. "Denne oversigt viser, at man ikke uden videre kan afvise, at vestnord. *fár* kan betyde 'ulykke'; men alt taler for at den almindelige betydning er 'fare' (jf. Gerd Høsts og Krauses oversættelser). De to ord vestnord. *fárvíss* og *bqlvíss* synes ikke at være synonyme . . . Mon ikke det er oversættelsen af **auja** ved 'lykke', som har fremkaldt oversættelsen 'ulykkesvis'" (p. 187; jf. "Det er den gængse oversættelse som giver en "smuk" modsætning mellem ulykkesvis og lykke" p. 181). Harry Andersen betegner oversættelsen 'ulykkesvis' som "den almindelige oversættelse" (p. 184), hvilket ikke er ganske rigtigt, og han formulerer opgaven saaledes: "Det skal nu undersøges nærmere om oversættelsen 'ulykkesvis' er rigtig" (p. 185). Hans kritik gælder følgelig oversættelsen, ikke tolkningen af **farauisa** som *fárvísi*, og denne er ikke betinget af, om *fár* kan betyde 'ulykke'. Han medgiver da ogsaa, at en oversættelse 'den som forstår sig på farer (som kan afværge farer)' giver god mening (p. 201). Men det er ikke den eneste mulighed.

Harry Andersen foretrækker imidlertid Sophus Bugges "glimrende tolkning", der har den store fordel, at **farauisa** knyttes til et ord, der er overleveret i vestnordisk, substantivet *farvísi* (p. 187).²²

Ordet **auja** tillægger Harry Andersen i tilslutning til Marstrander betydningen 'værn, beskyttelse'.²³ Han finder denne tolkning bestyrket ved en sammenligning af navneleddet *Ey-* med andre navneled (p. 193 ff.), og den passer i en magisk indskrift.²⁴ Han oversætter indskriften "Jeg hedder Hariuha, den rejsekyndige; jeg giver beskyttelse (på rejsen)" (p. 201).

Erik Moltke oversætter **farauisa** ved 'viis på farer'.²⁵ Oldn. *fár* "har betydningen ulykke, skade, mens grundbetydningen nok er fare". Om den anden tolkning skriver han: "Sophus Bugge, og efter ham flere forskere, har villet tyde *farauisa* som den, der forstår at fare, at rejse. Denne slappe karakteristisk kan man se bort fra, især da den er inspireret af betydningen *auja* = lykke".²⁶ Det maa være en lapsus! Bugge oversætter **auja** ved 'klenodie', Gerd Høst og Harry Andersen ved 'værn, beskyttelse'. Forholdet er tværtimod det, at 'lykke' og *fárvísi* forekommer i alle andres tolkning.²⁷

²² Dette ord forekommer i Riddara sögur som modsætning til *farleysi* 'unyttig, uforstandig, uheldig Reise?' (Fritzner).

²³ Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskab III (1929) 121 f. Marstrander sammenstiller med etymologisk beslægtede ord i vedisk, avestisk og irsk og antager, at ordet har tilhørt det religiøse ordforraad.

²⁴ Harry Andersen giver ikke nogen tolkning af Skodborg-indskriften, som ogsaa indeholder **auja** (p. 188). Marstrander ansaa den for gotisk og tolkede **auja** som et verbum i 1. pers. sg. 'jeg verner' (p. 120).

²⁵ Runerne i Danmark og deres oprindelse (1976) 93; p. 90: 'viis på ulykke (skade, fare)'. Jf. note 11.

²⁶ Dette tolker Moltke som 'tryghed' – "en oversættelse, som er rimeligere end den, der ofte severses: 'lykke'" – fordi det er modsætningen til 'fare'. Men det er tvivlsomt, om *farauisa* betyder 'fare', og det er uvist, om **auja** betegner modsætningen til *farauisa*.

²⁷ Elmer H. Antonsen, A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions (1975) 65 f. har dog 'the travel-wise' og 'good luck'. – Det er uforstaaeligt, at Moltke ikke henviser til Harry Andersens afhandling, der har en vigtig behandling af **auja** og henviser til litteratur efter 1942. Jf. Moltkes forord.

Harry Andersen har kritiseret Moltkes behandling af indskriften, dels hans betydningsbestemmelse af **auja**, dels hans kategoriske afvisning av Bugges forklaring af **farauisa**.²⁸ “Begge oversættelser giver glimrende mening: den som er klog på fare (d.v.s. som er i stand til at afværge farer) – den som er klog på rejse (den som kan afværge farer på rejser)” (p. 62).

Gerd Høst, Harry Andersen og Erik Moltke tillægger **fara-** *får-* betydningen ‘fare’. Men denne betydning findes ikke hos Fritzner eller i *Lexicon poeticum*. Heggstad²⁹ har som bet. 2 ‘fåre, naud; fårleg sjukdom; fårlegt varsel’, men grundlaget kan ikke kontrolleres (maaske er det de to eksempler paa noget “farligt”, som er taget fra Fritzner og *Lexicon poeticum*), og Jan de Vries anfører betydningen ‘gefahr’ (vel efter Heggstad).³⁰ Han antager følgende betydningsudvikling ‘arglistiger versuch, nachstellung’ > ‘gefahr’ > ‘furcht’, der passer bedre paa tysk og engelsk end paa nordisk, som ikke har betydningerne ‘fare’ og ‘frygt’. Iflg. Kluge-Mitzka³¹ har *Gefahr* først betydningen ‘fare’ i nyhøjtyisk, sen mht. *geväre* betyder ‘Hinterlist, Betrug, böse Absicht’. Uden *ge-* er mht. *väre*, oht. *fāra* ‘Nachstellung, Gefährdung’, osaks. *fār* ‘Nachstellung’, oeng. *fār* ‘plötzliche Gefahr, Unglück, Angriff’ (eng. *fear* ‘Furcht’). Betydningen ‘Nachstellung’ i gotisk slutes ud fra *fērja* ‘Aufpasser’.

Ud fra en sammenligning med oht. og osaks. (og gotisk) kan **fara-** paa Sjællands-brakteaten tolkes som ‘forfølgelse’; nær ved denne betydning ligger ‘Fjendskab’ (Fritzner bet. 1). Ogsaa ‘arglistiger Versuch’ (jf. de Vries) kunde tænkes; en speciel anvendelse af denne betydning foreligger i oldn. ‘svigagtig Forurettelse i Handel’ (Fritzner bet. 3), jf. ogsaa mht. *geväre* ‘Hinterlist, Betrug, böse Absicht’; med denne betydning vilde **farauisa** faa lighed med nogle oldn. sammensætninger med betydningen ‘rænkefuld’, ‘svigefuld’. Betydningen ‘fare’ kendes i oeng., men ordets anvendelse i oldn. synes ikke at kunne gaa tilbage til denne betydning. Vil man slutte tilbage fra oldn., er ogsaa betydningen ‘Skade, Nød, Trængsel’ (Fritzner bet. 2) mulig.

Sammensætninger med *-viss* er registreret i supplementet til Fritzners ordbog. De kan indeles i to grupper: 1. Sammensætninger, hvor *-viss* har samme betydning som simpleks, og som karakteriserer en person som klog, kyndig paa et vist omraade, i en vis henseende, f.eks. *bókviss* = *bóklærðr*, *framviss* = *fram-sýnn*, *fundviss* ‘dygtig, kløgtig til at finde det, man søger’, *tqlviss* ‘dygtig i Regnekunsten’, o.fl. 2. Sammensætninger, der betegner en egenskab (et karaktertræk) eller handlemaade hos en person;³² de fleste har nedsættende betydning: *bqlviss* ‘tilbøielig og underfundig til at foraarsage Skade eller Ulykke’; ‘som forstår sig på skade, mén, ondskabsfuld, skadelig’ (LexPoet.) (til *bql*

²⁸ Arkiv för nordisk filologi XCII (1977) 58–63. Harry Andersen finder det paafaldende, at indskriften har u-runen for w.

²⁹ Gamalnorsk Ordbok (1930).

³⁰ Altnordisches etymologisches Wörterbuch (1962) 112.

³¹ Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 20. Aufl. bearbeitet von Walther Mitzka (1967).

³² Fritzner angiver, at det i sammensætninger kan have betydningen ‘tilbøielig til, med Tendens til’ (*viss* bet. 5). Definitionerne i det følgende er Fritzners; hvor ogsaa definitioner fra *Lexicon poeticum* anføres, angives dette.

'Skade, Ulykke'; 'ulykke, skade, ondskab' (LexPoet.)). – *drambvíss* 'hovmodig, overmodig' (til *dramb* 'pralende Overmod'). – *hrekkvíss* 'rænkefuld, underfundig' (til *hrekkr* 'Rænke'). – *kávíss* 'trættekjær' (til *ká* 'forstyrre ens Fred og Ro'). – *lævíss* 'underfundig, træsk, kløgtig i at tilføie andre Skade'; 'svigkyndig, svigfuld, listig' (LexPoet.) (til *læ* 'Skade, Ødelæggelse'; 'svig, mén' (LexPoet.)). – *matvíss* 'graadig' (til *matr* 'Mad'). – *prettvíss* 'underfundig, rænkefuld' (til *pretr* 'Kneb, Svig'). – *skollvíss* 'svigefuld, underfundig'; 'svigkyndig, rænkefuld' (LexPoet.) (til *skollr* 'Svig'). – *snapvíss* 'tilbøielig til Næsvished, til at snylte'; 'som (kun) forstår sig på at se sig om efter mad' (LexPoet.) (til *snapa* 'snappe, snylte'; 'spejde efter føde' (LexPoet.)). – *stelvíss* 'tyvaktig' (til *stela* 'stjæle'). – *tøkvíss* 'rovgjerrig' (til *tak* 'Tag, Greb'). – Enkelte har neutral betydning: *fregvíss* 'tilbøielig til, ivrig efter at spørge, udforske, søge Oplysning eller Undervisning', *kulvíss* 'kuldskjær', *sporvíss* 'dyktig til å opspore noe', og een er rosende: *réttvíss* 'retfærdig'.³³

Sammensætningerne i den sidste gruppe er ret talrige, og nogle af dem findes i Eddadigtningen. Tilsvarende sammensætninger forekommer ogsaa uden for nordisk: osaks. *baluwiso*, oeng. *rihtwis*. De oldn. sammensætninger viser en betydningsudvikling af *-víss* fra 'som har kendskab til noget, forstaar sig paa noget' > 'som besidder en vis egenskab eller er tilbøjelig til en vis handlemaade'. Efter betydningen af *fár* maa **farauisa** høre til denne gruppe; men det har ikke helt samme betydning som de oldn. sammensætninger. Anvendt om runemagikeren kan det antages at betyde 'som forstaar sig paa *fár*', dvs. 'som ved (forstaar) at volde *fár*'.³⁴ og staar paa et tidligere trin i betydningsudviklingen. Definitionen af nogle af de oldn. sammensætninger angiver en tilsvarende betydning.

Sjællands-brakteatens **farauisa** kan tolkes som *farvísi* eller *fárvísi*. Den første tolkning volder ingen sproglige problemer, ordet kan oversættes som 'den rejsekyndige'; men hvilket indhold man skal lægge i det, brugt om runemagikeren, er uvist. Harry Andersens tolkningsforslag er en mulighed. *fárvísi* passer udmærket om runemagikerens magt til at volde noget ondt, skadeligt; men en præcis betydningsbestemmelse af *fará-fár* er ikke mulig. Med denne tolkning siger indskriften, at magikeren er i stand til saavel at volde noget skadeligt som at virke noget gavnligt.³⁵ Og den maa anses for sandsynligst.

³³ Se om dette ord Carl-Eric Thors. Den kristna terminologien i fornsvenskan. Studier i nordisk filologi XLV (1957) 585 f. Han sammenligner med oeng. *rihtwis* og anser betydningen for indkommet med missionen.

³⁴ Jf. Arntz's og Mussets oversættelser (ovf. p. 2) samt "Zum zweiten Glied vgl. an. *bql-vísi*, as *balu-wiso* 'einer, der weiss, Schaden zu stiften'", Krause, Runeninschriften im älteren Futhark (1966) 262.

³⁵ Magnus Olsen har i **farauisa** set et udtryk for magikerens evne til at værne ved at volde de fjendtlige magters undergang (ovf. p. 2); jf. ogsaa "gerade weil er um gefährliche Geheimnisse Bescheid weiss, ist er imstande, andere vor Gefahr zu schützen und ihnen Glück zu verschaffen", Krause, Was man in Runen ritzte² (1943) 39.

RICHARD L. MORRIS

The Lellinge bracteate's **salusalu**: a woman's name

Over the years scholars have attempted to decipher the seemingly cryptic runic inscriptions found on bracteates. Often interpretations not only of bracteate inscriptions but also of all inscriptions in the older fupark have relied too heavily on the assumption that magic and/or some mysterious cult practice lurked behind what later research has shown to be a perfectly intelligible inscription that has little or nothing to do with magic. A case in point is Krause's treatment of the sequence **flagdafaikinaz** on the Vetteland stone which he translates as "von Unholden bedroht" or Høst's translation "hjemsøkt af flagd" as opposed to Antonsen's translation "subject to deceitful attack", i.e. outlawed.¹ To take a name such as **woduride** from the Tune stone, which can be interpreted as a typical Germanic compound name (see Antonsen 1975a, no. 11), and to connect it with the god Odin and to imbue it with cultic significance, as do Krause (1966, no. 72) and Høst (1976, 111f.) is to make undue assumptions.

Attempts have been made to look at the runes themselves for what they are and where they came from without delving into speculation about runic magic or without seeking a restrictive recourse to Old Norse lore and language (see Hempl 1902; Bæksted 1952; Kabell 1967; Antonsen 1975b). After all, historical, archaeological, and linguistic evidence points towards the fact that Scandinavia was the home of the Germanic peoples before the Great Migrations. Moreover, Old Icelandic is not the only linguistic and cultural entity which emanated from that area. If as Antonsen proposes (1975a), the inscriptions of the older fupark represent linguistically a stage in the development of the

¹ The Vetteland stone was found in two pieces, the first in 1896 and the second in 1939. A third piece, which contains the missing part of the inscription, remains undiscovered. What we have of the inscription reads:

/// **flagdafaikinazist**
/// **magozminasstaina**
/// **dazfaihido**

The dispute in interpretation centers around what the subject of *ist* in line 1 is. Krause translates line 1 as '(Dieser Platz) ist von Unholden bedroht' (Krause 1966, no. 60). Antonsen does not supply a subject in his translation but believes that the inscription serves as a warning so that no one will disturb the stone. Hence anyone 'er udsat for sviganfald', i.e. is outlawed, who disturbs this stone (Antonsen 1980b, 134 f.; see also 1980a, 10 f.). Høst believes that the son mentioned in line 2 is also the subject of line 1. Hence her translation reads '(min sønn) er blitt hjemsøkt av flagd' and that is why he is now dead (Høst 1976, 87).

Germanic languages, the so-called Northwest Germanic, before their breakup into the later Germanic dialects, then we must seek linguistic evidence for interpreting the runic inscriptions from the other Germanic languages and, where possible, from other Indo-European languages which might corroborate evidence from the Germanic languages. I do not mean to exclude evidence from Old Icelandic, but wish rather to regard evidence from Old Icelandic as one source, and not the only source, for deciphering the inscriptions of the older fuþark. A case in point is the runic inscription from the Lellinge bracteate.

The Lellinge bracteate, type B, bears an inscription which reads from right to left **salusalu**.² Grienberger interpreted this inscription as a double appellative meaning 'traditio, delegatio' and related it to ON *sqlumaðr* 'person to whom something is sold' (Grienberger 1906, 138).

Krause rejected this interpretation on the basis that the reflexes of runic *salu* as 'traditio' in ON *sala*, OE *salu* f., later *sala* m. were weak nouns, and that only in OHG *sala* and MHG *sale* do we find a strong declension. Krause also rejected Grienberger's interpretation on the basis that a legal term such as 'traditio' was unusual on a bracteate. Instead, he extracted *alu* from *salu* and treated the *s*-rune as a separate unit. Krause noted a similar practice of using the *s*-rune as a "Begriffszeichen" in magic formulas on the Hammenhög bracteate where the *s*-rune stands before a *laukaz*-formula (Krause 1966, no. 121). With *alu* clearly identified as the meaningful unit in this inscription, runic scholarship is free to cite additional evidence of the magical nature of the runes, especially when one considers Krause's interpretation of the word *alu*: "Urn. *alu* ist demnach vielleicht ein neutraler *u*-Stamm mit der Grundbedeutung 'Raserei, Ekstase', daraus 'der in der Ekstase hervorgebrachte Zauber'" (Krause 1966, 239). Krause later treats the Lellinge inscription as a nonsensical asyndetic or dvandva compound and relegates it to the sphere of magic (Krause 1970, 112). He also hypothesizes, "man könnte es also eher für ein Formelwort mit unbekannter Bedeutung halten; dazu in verstellter Form **slau** auf dem Brakteaten von Faxø" (Krause 1970, no. 56).

In taking a soberer approach to runic inscriptions of the older fuþark, Antonsen identifies *salu* as the fem., nom., sg., *ā*-stem from PG **/sal-ō/* (< IE **/sol-ā/*) and related to OHG *sala*, OE *salu*, Oic. *sala* 'transfer, sale', OHG *sal* 'property', and Go. *saljan* 'to sacrifice'. He translates the inscription to mean 'offering, offering' (Antonsen 1975a, no. 88).

Moltke, unable to offer a translation for this inscription, treats it as a "værneord": "Indskriften salusalu er vel at forstå som et dobbelt værneord" (Moltke 1976, 90). Jacobsen called *salu* a "trylleord" (Jacobsen 1942, no. 55).

The most recent attempt to decipher this inscription is Einar Lundeby's (1982), who identifies *salu* as an unknown *wa*-stem from PN **salwu* nom., pl., which by *u*-umlaut and apokope is related to ON *sql* 'seaweed', specifically *Rhodymenia palmata*. His linguistic evidence for such an interpretation is

² Scholars agree upon this reading. See: Jacobsen 1942, no. 53; Krause 1966, no. 121, also 1970, no. 114; Antonsen 1975a, no. 88; and Moltke 1976, 90.

furnished by Icelandic: *sölvafjara* ‘beach where *söl* is gathered’, *sölvanám* ‘*söl* harvest’, and Norwegian dialect *søl* or *sáll*. In addition, he cites evidence from *Egils saga* where Egil’s daughter Þorgerðr gives Egil some of this seaweed for medicinal purposes. As seen from the above-mentioned vocabulary in Icelandic and in *Egils saga* as well as in the *Sturlunga saga* and additional traditions, which Lundeby cites, the eating of this type of seaweed has a long tradition in Iceland. The use of *söl* for its nutritional and medicinal values leads Lundeby to interpret *salu* as a “kraftord” and to concur with Moltke in his interpretation of *salu* as a “værneord”: “Den forklaringen på ordet **salu** som jeg her har gitt, føyer iallfall ordet naturlig inn i rekken av verneord i urnordiske innskrifter, slike som **alu, lina, laukar**” (Lundeby 1982, 39). Lundeby’s theory is interesting and were it not for the fact that his evidence stems solely from Icelandic sources, one might be hard put to dispute his association of *salu* with *lina* and *laukaz*. Høeg, however, whom Lundeby also cites, has this to say about *söl*:

De skriftl. kilder som vitner om bruken av *sql* som folkemat, i sagatiden og senere, stammer alle fra Isl., både i sagaer (særlig berømt er skildringen i Egilssaga) og i lovene. Siden denne bruken på Isl. har vært høyt utviklet meget tidlig, kunne en tro den bygde på tradisjon som var blitt tatt med fra No. *Men der er ingen bevis for dette* [my italics], hverken i lover el. andre skriftl. kilder, og i No. er det ingen muntlig tradisjon om saken. (Høeg 1967, 125 f.)

Lundeby seems to be culpable for restricting himself to evidence offered by Icelandic sources; the earliest documentation of which stems from the 12th century, i.e., 700 years after the commonly accepted dating of type B bracteates. A more plausible interpretation of the Lellinge inscription might be that it is a name plus adjective and that a discussion of possible etymologies can help render a more convincing, if not definitive, translation of this inscription.

To begin with, **salusalu** can be divided into *salu salu*, both fem., nom., sg., *ā*-stem; the second element acts as a distinctive modifier to the first element which itself derives from some characteristic of the woman whose name it is. This inscription follows the same pattern as the Reistad stone’s *wakraz unnamz*³ where the second element acts as a distinctive modifier in apposition to the first (see Antonsen 1981). We know for sure that *wakraz unnamz* is a person’s name since this construction is preceded by the pronoun *ek* ‘I’. Drawing a parallel between the construction of a man’s names and a woman’s name is not unsound if we consider that women’s names in Germanic were constructed in the same fashion as men’s: “Die altgermanische Bildweise der

³ Not all scholars agree on this reading. Krause (1966, no. 74) and Høst (1976, 91) both read **wakraz:unnam** whereas Antonsen (1975a, no. 41) reads **wakraz:unnamz**. Krause, however, indicates the existence of a perpendicular line with diagonal marks, ‘Querrisse’, after the *m*-rune but dismisses it as probably meaningless marks (1966, no. 74, Anm.). Antonsen says, ‘at formen på Reistad-stenen ikke er **unnam*, men hellere *unnamz*: lige på stenens kant befinner sig en *z*-rune, der ganske vist er mere forvitret end de andre, men den kan alligevel erkendes og opviser samme duktus som de andre *z*-runer i indskriften’ (Antonsen 1975b, 241). Krause’s and Høst’s readings must be questioned because they interpret **unnam** as a preterpresent verb which is otherwise unattested as such in the Germanic languages. I therefore accept Antonsen’s reading.

Frauenamen, die allein in England getreu bewahrt wurde, stimmt harmonisch zu der der Männernamen" (Schramm 1957, 120). The person referred to on the Reistad stone is "Wakraz, the untakeable", i.e. undefeated in battle (see Antonsen 1975b, 242). *Wakraz* < PG */wakr-a-z/ is a masc., nom., sg., *o*-stem which describes the person who bears this name. *Unnamz* < PG */un-nām-z/ is a masc., nom., sg., root consonant stem which further describes *wakraz* and distinguishes him from some other *wakraz*. Although both elements are identical in *salu salu*, the same pattern can be discerned. *Salu* is a fem., nom., sg., *ā*-stem which describes the woman who bears this name. The second *salu* is a fem., nom., sg., *ā*-stem which further distinguishes this woman from another *salu*. The composition of a name like *salu salu*, which at first might sound strange to the modern ear because both elements are identical, is not totally unknown in the Germanic languages. Jordanes records the proper name *Gauthigoth* whose alliterative pattern, a salient feature in the Germanic languages, mirrors that of *salu salu*. Furthermore, Schönfeld considers the name *Gauthigoth* a compound "worin wahrscheinlich *-goth(i)* eine verdeutlichende Apposition zu *Gauthi* ist" (Schönfeld 1965, 103 f.).

In an attempt to determine now what *salu* means, we can trace *salu* < PG */sal-ǝ/ back to a derivation of IE* /sal-/, /sal-wo/. For this Indo-European root, Pokorny lists the meaning "'schmutziggrau', auch (nach der Farbe) zur Bezeichnung des Salzes, der Grauweide und des Speichels" (Pokorny 1959, 879). The lengthened grade of this root is related to Skr. *sāra-*, *sāla* 'gray'; OE *sōl* 'dirty, dark'. The IE root */sal-wo/ is related to OIc. *sōlr* 'dirty', *sōl* 'algae' (see Lundeby 1982); OHG *salo* 'murky, gray'; OE *salu* 'murky, gray'; Du. *zaluw* 'dark yellow'; MHG *sal* nom., *salwes* gen. 'dirt'; OW *salw* 'poor, lowly'; OCSl *slavo-očije* 'blue eyed'; Russ. *solovój* 'cream color'; Lat. *saliva* 'saliva', *salix* 'willow'. Pokorny also glosses another IE root **sālo-* with the meaning "etwa 'wogend'" and connects it to an Illyrian river name *Salon*; Lat. *salum* (*salus*) 'turbulent waters in port, high sea'; Mlr. *sāl*, *sā(i)le* 'sea'; OPr. *salus* 'wash, arroyo'. By means of derivation each of these Indo-European roots could yield the form /sal-ǝ/ which we find on the inscription.

An investigation of the Germanic languages yields the following: Go. *bisauljan* 'to soil'; Ic. *sulla* 'to splash, to soil', *sōlna* 'to become impure, to yellow'; Norw. *søle* 'mire' or as a verb 'to soil', *sølevatn* 'murky water', *søyla* 'to soil'; OSw. *sōla* 'to soil'; Sw. *söl* 'uncleanliness', *sōla* 'to soil', dialect *saula*, *sāla* 'to dirty'; Da. *søle* 'slush'; OE *salubrun* 'dark brown', *salupad*, *saluwigpad* 'dark-coated', *salwian* 'to make dark', *sol* n., *solu* f. 'feces', *sylljan* 'to dirty'; Eng. *sallow*, *sully*; OS *sulwian* 'to dirty, to stain'; MLGer. *sol* 'puddle'; OHG *bisuljan* 'to soil', *gisalwian* 'to discolor', *salawi* 'swarthy', *solôn* 'to wallow in mire', *solunga* 'feces', *sullen* 'to dirty'; MHG *sūln* 'to dirty'; Ger. *Suhle* 'mire', *suhlen*, *sühlen* 'to wallow'.

We may determine from the above etymologies that NwGmc. /sal-ǝ/ centers semantically around two concepts – (1) a darkish color between gray and yellow and (2) unsettled water. The common denominator of these two concepts seems most likely the color if one considers the appearance of water in a lake or

stream that has been agitated. In addition, the color which *salu* denotes can in the Germanic languages be associated with complexions, OE *saluneb* ‘dark-faced’, Eng. *sallow*, Mod. Ic. *sölur* ‘white in the face’. Taking these examples and also that offered by the Strårup neckring inscription *lepro* fem., nom., sg., *ōn*-stem ‘the leathery one’ (see Antonsen 1975a, no. 22), and that offered by the Illerup Ådal shield grip inscription *swarta* ‘the black one’ (Düwel 1981, 91), we may translate the Lellinge bracteate’s *salusalu* as ‘Salu, the dark one’. Krause suggested that the repetition in this inscription served to intensify its meaning: ‘Die primitivste Form der Komposition besteht in der Wiederholung ein und desselben Wortes, um die Bedeutung dieses Wortes quantitativ oder qualitativ hervorzuheben. So bedeutet z.B. im Malaiischen das Wort *budak* “Kind”, die Doppelung *budak budak* “Kinder”; im Altjavanischen *añin* “Wind”, *añin añin* “Sturm” (Krause 1970, 111). Although he proceeds to associate repetition with the language of magic, his original postulate is cogent. Perhaps this woman not only had a dark complexion, but one darker than most.

It is difficult to say with any certainty why the name *Salu Salu* has identical elements. But we might also ask why the name *Alawin* is repeated three times on the Skodborg bracteate. Krause is quick to state, “Der magische Charakter der Inschrift tritt hier besonders deutlich hervor” (Krause 1966, no. 105). To assume that magic plays a role in inscriptions which contain repetitions seems to preclude serious investigation as to why elements are repeated; to conclude that repetition deals with magic because no other explanation has been offered to everyone’s satisfaction is faulty; and to resort to investing repetition of elements in names or in any linguistic construction with numinous properties because of an inability to explain the repetitive character is not in the best interests of scholarship.

Further investigation of the Germanic languages shows that the etymon /sal-/ appears abundantly in proper names. Proper names in which *salu* acts as a component are OE *Saluuerpe*, *Salowearpe* ‘Salwarpe’, a river in Worcester, England believed to be called so because of the color of its alluvium (see Mawrer 1927, s.v. *Salwerpe*); OHG *Saluram* (Förstemann 1900, 1293; Schramm 1957, 37); OLFr *Salubald* (Förstemann 1900, 1292; Naumann 1912, 104; Vries 1977, s.v. *sqlr*); Alem. *Salucho* (Naumann 1912, 104; Förstemann 1900, 1292); ON *Sqlmundr*, *Sqlvarr* of which Jónsson says, “*sql-* . . . kan både være subst. *sql* ‘spiselig tang’, og adj. *sqlr* ‘bleg’, snarest vel dette” (Jónsson 1926, 209); Glavendrup stone’s *saulua kuþa* = *sqlva goþa* (see Kock 1894, 306–307).

The difficulties with Old Norse compounds containing *sql-* arise in determining whether names with the first element *sql-* are related to ON *salr* ‘hall’ as opposed to the adjective ON *sqlr* ‘pale’. Janzén glosses ON *Sql-* as an alternative reading to ON *Sal-* and proposes that ON *Sqlmundr*, *Sqlveig* actually contain the root *sal-* ‘hall’ with *u*-umlaut (Janzén 1947, 88f.). We must ask, however, what causes the *u*-umlaut, because ON *salr* ‘hall’ belongs to the *y*-stems in Old Norse and does not typically show *u*-umlaut in compounds, e.g. ON *saldrott* ‘hall inhabitants’, *salgofnir* poetic for ‘cock’, *salkona* ‘woman charged with the hall’. If we consider, however, that the *wo*-stems were

productive in Germanic for color designations, e.g. PG */blē-wa-/ 'blue', */gel-wa-/ 'yellow', */fal-wa-/ 'pale', */has-wa-/ 'gray', and */sal-wa-/ 'dark' (see Hirt 1932 II:92), then the *u*-umlaut which Janzén proposes can easily be explained. For a feminine derivation of these roots we would posit the stem formant /-wō/ which accounts for the root vowel in the feminine name *Sqlva* (see below). In addition, we may take into account the following passage from *Heimskringla* where the name *Sqlveig* occurs and take note of the number of cognomens in her family related to color: "Óláfr fekk þeirar konu, er *Sqlveig* hét eða *Sqlva*, dóttir Hálfðanar gulltannar vestan af Sóleyjum. Hálfðan var sonr *Sqlva* *Sqlvars*sonar, *Sqlvasonar* ins gamla, . . . Óláfr ok *Sqlva* áttu tvá sonu, Ingjald ok Hálfðan. Hálfðan var upp fæddr í Sóleyjum með *Sqlva*, móðurbræðr sínum. Hann var kallaðr Hálfðan hvítbeinn" (*Ynglinga saga* 42). To interpret the first element of *Sqlveig* as related to ON *salr* 'hall' would not make as much sense as to interpret it as related to ON *sqlr* 'pale'. An interpretation based on *sqlr* is contextually more plausible if one considers that members of her family have cognomens which deal with color. A similar phenomenon where colors seem to have a role in names within a family may be observed in *Sqlveig systir Þorsteins svarta* 'Sqlveig, sister of Þorstein the Black' (Lind 1915, s.v. *Sqlveig*) and *Sqlvqr Heriolds dóttir hins hvíta* 'Sqlvqr, daughter of Heriolf the White' (Lind 1915, s.v. *Sqlvqr*).

Reflexes of NwGmc *salu* that occur as a single name are encountered in Lango. *Salo*; ON *Sqlvi* m., *Sqlva* f. (Naumann 1912, 104); OSw., ODa. *Sölve*, *Salve*⁴ (Vries 1977, s.v. *sqlr*); OE *Salo*, a name from the *Domesday Book* (Searle 1897, 408); OHG *Salia* f. (Förstemann 1900, 1291). A masculine parallel to OHG *Salia* might be seen in the Latinized *Salii* which refers to the Germanic people who lived in a region named *Salo* 'Salland' so called after a river which is today called the Ijssel, located in the Dutch province Overijssel (Förstemann 1967, s.v. *salo*; also Schönfeld 1965, s.v. *Salii*). The topography of this Dutch province is characterized by sandy soil, hilly heathland, and fenland.

Since a root /sal-/ is reflected in later Germanic personal, place, and tribe names, *salu* would not be a totally unknown name among the Germanic peoples. Grimm did not know how to derive the name *Salii*, "welcher aus sal domus, oder einem flusse Sala, oder jenem gau Salo stammen darf" (Grimm 1880, 369). Here we might consider Schönfeld's statement about place names, tribes' names, and women's names: "Auch konnte umgekehrt ein Volksname zum Personennamen werden, z.B. *Vangio*, eig. = der Vangier, während in anderen Fällen (z.B. *Anglii*: *Angil-bald*) nur derselbe Stamm ohne Abhängigkeitsverhältnis vorliegen wird. Die Kategorie der Beinamen finden wir auch hier, aber es ist natürlich ebenso verfehlt, in allen Völkernamen zu sehen, wie in ihnen lauter ursprüngliche Personennamen zu erblicken. Es ist leicht verständlich, daß ein wichtiger Teil der Völkernamen geographischer Herkunft ist,

⁴ This name is amply attested in older Scandinavian sources. For a more complete listing see Lind 1905–1915, s.v. *Sqlvi*.

während dieses bei den Personennamen hauptsächlich auf die Matronennamen beschränkt ist” (Schönfeld 1965, xiii).

We have seen that the Lellinge bracteate’s inscription *salusalu* can be cogently explained as a woman’s name made up of two elements, *Salu Salu*. Each element is a fem., nom., sg., *ā*-stem with the second element restricting the meaning of the first. Examination of linguistic evidence from other languages, as well as from onomastic studies, help us further to identify *salu salu* as a woman’s name and to translate it as ‘Salu, the dark one’. In order to translate *salusalu*, it is unnecessary to cite reference to the cult word *alu*, as does Krause, nor to see a ‘verneord’ based on translating *salu* as ‘seaweed’ as does Lundeby, an etymology based linguistically solely on the Icelandic noun *sql* and a tradition for which documentation arises some 700 years after the commonly accepted dating of this bracteate.

References

- Antonsen, Elmer H. 1975a. A concise grammar of the older runic inscriptions. Tübingen.
 –. 1975b. Om nogle sammensatte personnavne i de ældre runeindskrifter. NTS 29. 237–246.
 –. 1980a. On the typology of the older runic inscriptions. SS 52. 1–15.
 –. 1980b. Den ældre fuþark: en gudernes gave eller et hverdagsalfabet? MM 3–4. 129–143.
 –. 1981. On the syntax of the older runic inscriptions. MGS 7, 1. 50–61.
 Bæksted, Anders. 1952. Maalruner og trolldruner: Runemagiske studier. Nationalmuseets skrifter, Arkæologisk-historisk Række. Copenhagen.
 Düwel, Klaus. 1981. Runes, weapons and jewelry: a survey of some of the oldest runic inscriptions. Mankind Quarterly 22. 69–91.
 Finnur Jónsson. 1926. Oversigt over det norsk(-islandske) Navneforråd för o. år 900. ANO 3. Række 16. 175–244.
 Förstemann, Ernst. 1900. Altdeutsches Namenbuch. 1. Band: Personennamen. Bonn.
 –. 1967. Altdeutsches Namenbuch. 2. Band: Orts- und sonstige geographische Namen, ed. by Hermann Jellinghaus. Munich.
 Grienberger, Theodor von. 1906. Review of Norges indskrifter med de ældre runer, by Sophus Bugge. GGA 168. 89–168.
 Grimm, Jacob. 1880. Geschichte der deutschen Sprache. 4th ed. 1. Leipzig.
 Hempl, George. 1898–1899. The origin of the runes. JEGP 2. 370–75.
 –. 1902. The origin of the runes. JEGP 4. 70–74.
 Hirt, Hermann. 1932. Handbuch des Urgermanischen. Teil II: Stammbildungs- und Flexionslehre. Heidelberg.
 Høeg, Ove Arbo. 1967. Tang. KHLNM 18. 124–128.
 Høst, Gerd. 1976. Runer. Våre eldste norske runeinnskrifter. Oslo.
 Jacobsen, Lis/Erik Moltke. 1941–42. Danmarks Runeindskrifter 1. Copenhagen.
 Janzén, Assar. 1947. De fornvästnordiska personnamnen. Nordisk Kultur 7. 22–186.
 Kabell, Aage. 1967. Periculum runicum. NTS 21. 94–126.
 Kock, Axel. 1894. Anmärkningar till läran om *u*-omljudet. ANF 10. 288–353.
 Krause, Wolfgang. 1966. Die Runeninschriften im älteren Fuþark, mit Beiträgen von Herbert Jankuhn. 1. Göttingen.
 –. 1971. Die Sprache der urnordischen Runeninschriften. Heidelberg.

- Lind, E. H. 1905–1915. Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden. Uppsala. –. 1920–21. Norsk-isländska personbinamn från medeltiden. Uppsala.
- Lundeby, Einar. 1982. Urnordisk **salu**. MM 1–2. 33–40.
- Mawrer, A./F. M. Stenton. 1927. The place-names of Worcestershire. English Place-Name Society 7. Cambridge.
- Moltke, Erik. 1976. Runerne i Danmark og deres oprindelse. Copenhagen.
- Naumann, Hans. 1912. Altnordische Namenstudien. Acta Germanica, Neue Reihe 1.
- Porkorny, Julius. 1959. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. 1. Bern.
- Schönfeld, Moritz. 1965. Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen. 2nd ed. Heidelberg.
- Schramm, Gottfried. 1957. Namenschatz und Dichtersprache: Studien zu den zweigliedrigen Personennamen der Germanen. Göttingen.
- Ynglinga Saga. 1941. Heimskringla 1, ed. by Bjarni Aðalbjarnarson. Íslenzk Fornrit 26. Reykjavik.
- Vries, Jan de. 1977. Altnordisches etymologisches Wörterbuch. Leiden.

Kring tillkomsten av *Glælognskviða*

I

I diskussionen om äkta och oäkta strofer i de isländska sagorna har en tredje möjlighet kommit lite i skymundan. En strof kan vara äkta men felattribuerad och/eller placerad i fel historiskt sammanhang. Dvs. sagaförfattaren har inte förfärdigat strofen själv utan övertagit den från traditionen. Men traditionens uppgifter om strofens tillkomst har varit oriktiga eller för knappa.

Så kan fel upphovsman anges för en strof, antingen därför att sagaförfattaren fått felet traderat till sig eller därför att han i avsaknad av författaruppgift har gjort en sannolik, men felaktig slutledning angående författarskapet. Vi har bevis för sådan felattribution redan från klassisk tid. Det är Snorre själv som beslagits med tvetalan. I *Heimskringla* uppger han Torbjörn hornklove som författare till strofen *Á baki létu blíkja* . . . , medan han i sin *Edda* anför första hälften av samma strof och attribuerar den till Tjodolf den hvinverske. Sistnämnda attribution förekommer också i *Fagrskinna* och gäller där fem hela strofer som *Heimskringla* för till Torbjörn.¹

I *Heimskringla* anføres inget namn på kvädet, men sentida utgivare har fört samman stroferna med flertalet av de strofer som även *Fagrskinna* kallar Torbjörns, och varav strofen *Úti vill jól drekka* . . . finns också i *Heimskringla*, till ett kväde med namnet *Haraldskvæði* eller *Hrafnsmál*.² Det kan vara så Snorre också har förfarit: på grund av likheten i versmåttet (málhátt) har han trots att Tjodolfs och Torbjörns strofer tillhört samma dikt.³

Detta gäller mycket gamla dikter. Men också för poesi från något senare tid har man räknat med att delar ur olika dikter har kommit att föras samman i traditionen. Jón Helgason hävdar att en dunkelt sammanhängande strof av Sigvat som Snorre anför i samband med motsättningen mellan Erik jarl och Erling Skjalgsson i själva verket skall delas upp. Andra halvstrofen är, menar han, felplacerad: den hör till en strof om Olav Tryggvason.⁴ Det har också

¹ Jón Helgason, *Norges og Islands digtning* (Nordisk kultur. 8. B. 1953), s. 118, J. de Vries, *Altnordische Literaturgeschichte*. 1. 1964, s. 136. Snorri Sturluson, *Heimskringla*. 1. Bjarni Aðalbjarnarson gaf út 1941 (ÍF. 26.), s. 115–117. Snorri Sturluson, *Edda*, udg. af Finnur Jónsson. 2. udg. 1926, s. 9. *Fagrskinna*, udg. ved Finnur Jónsson 1902–03, s. 15–17.

² *Den norsk-islandske Skjaldedigtning*, udg. ved Finnur Jónsson. A. 1. 1912, s. 24–29.

³ John Lindow anför en detalj i *Snorra-Eddans* prosa som stöd för uppfattningen om diktens ursprungliga enhet. När han menar att Jón Helgason (jfr not 1) och Anne Holtmark (s.v. *Haraldskvæde* i *KLNM*. 6. 1961) också lutar åt denna uppfattning, är det nog fråga om dålig innantilläsning. J. Lindow, *The two skaldic stanzas in Gylfaginning: notes on sources and text history*. *Arkiv för nordisk filologi*. 92. 1977, s. 106–124, ssk. s. 118 med not 31.

⁴ Jón Helgason, *En vers i Heimskringla*. *Bidrag till nordisk filologi tillägnade Emil Olson 1936*, s. 316–318.

framförts en åsikt om att Eyvind skaldaspillirs Hákonarmál skulle bestå av två ursprungligen skilda dikter; denna åsikt har rönt både anklang och motsägelse.⁵

Även rätt attribuerade strofer kan vara historiskt felplacerade. Det nu klassiska exemplet är Skule Torstenssons strof om striden *sunnr fyr Svqlðrar mynni*, som Lauritz Weibull skilde från frågan om Olav Tryggvasons sista strid.⁶ Sedan dess har åtskilliga fall bragts i dagen. Inte minst har det återopats som stöd för strofers äkthet att sagan placerar dem i historiska sammanhang där de uppenbart inte passar.

I det följande diskuterar jag dateringen och den historiska inplaceringen av dikten *Glælognskviða*, som i sagorna uppges vara diktad av Toraren lovtunga någon tid efter Olav digres fall 1030. Dikten finns behandlad i de gängse litteraturhistoriska handböckerna och har dessutom ägnats en specialundersökning av Hallvard Magerøy.⁷ Särskilda aspekter på kvädet, i synnerhet dess vittnesbörd om den kristna traditionen och Olavslegendens framväxt, behandlas eller berörs flerstädes. De centrala tankegångarna återfinns redan hos Fredrik Paasche; den utförligaste behandlingen därefter har dessa aspekter fått av Wolfgang Lange.⁸ Också i de historiska framställningarna av tiden efter Olavs fall passerar dikten revy: representativt torde Per Sveaas Andersens avsnitt i den senaste handboken över Norges historia vara.⁹

Hållhakarna på *Glælognskviða* är framför allt alla de effekter som låter sig påvisas av kyrkans språkliga och kulturella påverkan under Nordens första kristna tid. Under arbetets gång har frågeställningen alltmer förskjutits till att gälla vilka vägar och vilka former denna påverkan tar sig. Språkligt gäller detta inte bara den gamla frågan om styrkeförhållandet mellan engelskt och tyskt inflytande utan också vilken betydelse latinkunnigheten kan ha haft. Kulturellt gäller det frågan om de tidiga dokumenten vittnar inte bara om kristen sed och kult utan också om kristen föreställningsvärld och huruvida dessa vittnesbörd är verkliga eller skenbara. Denna förskjutning i frågeställningen kommer endast i liten utsträckning till synes i framställningens disposition.

Det som är bevarat av *Glælognskviða* är i utgåvorna fördelat på tio strofer, varav den första är övertalig i rader och den fjärde samt möjligen den tionde defekta.¹⁰ Dikten har traderats i *Heimskringla* och i den särskilda *Olavssagan*, den första strofen dessutom i *Fagrskinns A-handskrift*. Av *Heimskringlas*

⁵ de Vries, *Altnordische Literaturgeschichte*. 1, s. 143 och där anförd litteratur.

⁶ L. Weibull, *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000*. I förf:s *Nordisk historia*. 1. 1948, s. 321–322. (Uppsatsen trycktes första gången 1911.)

⁷ Finnur Jónsson, *Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie*. 2. udg. 1. 1920, s. 602–603, E. Noreen, *Den norsk-isländska poesien*. 1926, s. 239, Jón Helgason, *Norges og Islands digtning* (*Nordisk kultur*. 8. B. 1953), s. 126, J. de Vries, *Altnordische Literaturgeschichte*. 1. 1964, s. 250–251. H. Magerøy, *Glælognskviða av Toraren lovtunge*. 1948. (Bidrag til nordisk filologi av studerende ved universitetet i Oslo. 12.)

⁸ F. Paasche, *Kristendom og kvad*. 1914, s. 13–30. (Också i förf:s *Hedenskap og kristendom*. 1948, s. 25–218, här s. 38–59.) W. Lange, *Studien zur christlichen Dichtung der Nordgermanen 1000–1200*. 1958, s. 115–120.

⁹ P. S. Andersen, *Samlingen av Norge og kristningen av landet 800–1130*. *Handbok i Norges historie*. 2. 1977, s. 132.

¹⁰ Finnur Jónsson, *Den norsk-isländska skjaldedigtning*. A. 1. 1912, s. 324–327, B. 1. 1912, s. 300–301. E. A. Kock, *Den norsk-isländska skaldediktningen*. 1. 1946, s. 152–153.

handskrifter innehåller huvudhandskriften Kringla alla tio stroforna; AM 39 fol. saknar den första, medan AM 47 fol. (Eirspennill) bara har bevarat den första och de båda sista. Bland den särskilda Olavssagens handskrifter återges alla tio stroforna av Sth. 2 inom A-klassen och av AM 61 fol. inom C-klassen, inom den sistnämnda också av sammelvecken Flateyjarbók och Tómasskinna. A-klassens AM 325 VI och Bøjarbók återger flertalet av stroforna; det gör också C-klassens AM 325 VII och AM 325 V. Sth. 4 inom C-klassen återger de två första stroforna. Flertalet strofer återkommer slutligen i sammelvecket Bergsbók, som tillhör C-klassen vid återgivandet av första strofen, medan dess placering i stemmat vid återgivandet av de övriga stroforna är svårbestämd.¹¹

Textkritiken av Glælognskviða hämmas i någon mån av bristen på en tillfredsställande kritisk utgåva av Heimskringla.¹² Magerøy ägnar ett kapitel åt en textkritisk kommentar och presenterar på grundval härav stroforna med delvis andra läsarter än Finnur Jónssons.¹³ Till Magerøys textkritik är inte mycket att tillägga: på de ställen han tar klar ställning förefaller hans ställningstagande sunt, och i övriga fall är osäkerheten motiverad av handskriftsläget. I ett fall saknar man en diskussion av en läsning föreslagen av E. A. Kock (*sætr* i strof 3 och *sætri* i strof 4).¹⁴ Det skall framgå av det följande att variationen i handskrifterna endast i få fall har betydelse för den diskussion som förs i uppsatsen.

Första strofen i Glælognskviða skildrar en furstes färd med ett följe av daner, den ene mer framstående än den andre. Sagorna sammanställer strofen med Sven Alfvasons ankomst till Norge efter Olav digres fall. Fagrskinna identifierar författaren: *sem sæghir Þórarinn loftunga*.¹⁵ Snorre uppger därutöver namnet på dikten: *þess getr Þórarinn loftunga í kvæði því, er hann orti um Svein Álfifuson, er kallar er Glælognskviða* (kap. 239).¹⁶

Den särskilda Olavssagan och Heimskringla fortsätter sedan med att berätta om förhållandena under Svens regering, om de norska stormännens förehavanden och om de järtecken kring Olav digre som leder till att hans kvarlevor tas upp ur jorden och skrinläggs i Klemenskyrkan i Trondheim. Sedan Olavs helighet har bekräftats, återger kapitel 245 ytterligare mirakel. Som belägg för uppgiften att Olavs hår och naglar växte efter hans död anförs en strof av Sigvat (erfidrápans tjugotredje strof i utgåvorna). Omedelbart därefter fortsätter Snorre: *Þórarinn loftunga orti um Svein Álfifuson kvæði þat, er Glælognskviða heitir, ok eru þessar vísur þar í*. Sedan följer återstoden av de bevarade stroforna. Andra strofen meddelar att *þjóðkonungr* – vilket de flesta uttolkare anser syfta på Sven – nu sitter i Trondheim. De följande stroforna förhålligast Olav, som efter ett fläckfritt liv nu vilar i kistan, vid vilken det ena underverket

¹¹ För handskriftsläget se Skj. A. 1, s. 324–327, J. Louis-Jensen, Kongesagastudier. 1977, s. 16–37, Saga Oláfs konungs hins helga, utg. av O. A. Johnsen og Jón Helgason. 1–2. 1941, s. 594, 603–604, 871–878, 1091–1119.

¹² Jfr J. Louis-Jensen, Kongesagastudier. 1977, s. 34–37.

¹³ Magerøy, Glælognskviða. 1948, s. 9–18.

¹⁴ E. A. Kock, Notationes norrœnæ. 1923–44, § 965.

¹⁵ Fagrskinna, utg. ved Finnur Jónsson 1902–03, s. 183–184.

¹⁶ OH, s. 593–594, Snorri Sturluson, Heimskringla. 2. Bjarni Aðalbarnarson gaf út 1945 (ÍF. 27.), s. 398–399. Citatet följer sistnämnda utgåvas normalisering.

efter det andra inträffar. I de två sista stroferna uppmanas den som dikten riktar sig till – enligt allmän uppfattning Sven – att be Olav unna honom sitt land.¹⁷

Efter att ha återgivit dikten går den särskilda Olavssagan direkt över till att (i kap. 246) berätta om miraklet med Olavs svärd med 1100-talsskalden Einar Skulasons dikt *Geisli* som uppgiven källa.¹⁸ *Heimskringla* fortsätter däremot med en prosautläggning av *Glælognskviða*, där det hävdas att Toraren skulle ha varit ögonvittne till de skildrade underverken. *Heimskringla* utelämnar å andra sidan legenden om svärdet, och dess kapitel 246 innehåller den korta sammanfattning av Olavs regeringstid, som åberopar två strofer av *Sigvat* (erfidråpens tjugoförsta och tjuogoandra strof i utgåvorna) och som återfinns som kapitel 248 i den särskilda Olavssagan.¹⁹

Magerøy har fäst sig vid att Snorre presenterar dikten på bägge ställena där han citerar den. Det gör han inte med någon annan dikt. En möjlig parallell är hans dubbla införande av *Ynglingatal*, men där tolkar Magerøy innebörden som 'det bekanta *Ynglingatal*'. "*Glælognskviða* vert derimot innførd som om det var fyrste gongen, kvar gong. Snorre plar elles ordleggja seg slik at vi ser han minnest kva han har sitert tidlegare." Magerøy vågar inte dra någon bestämd slutsats av sin iakttagelse. "Men det ligg heller nær å tenkja seg at str. 2–10 er eit seinare innskot i Olavs-sogene", menar han. "Desse strofane av *Glælognskviða* tener likevel ikkje til utfylling av str. 1, men supplerer ein strofe av *Sigvat*. Sume kan ha ynskt å få ein utførlegare dokumentasjon av Olavs undergjerningar enn den som fanst i *Sigvat*-strofen. Snorre har då late setja inn str. 2–10 av *Glælognskviða*. Men i *Hkr.*, som han skreiv sist, har han samstundes gjeve folk ei viss rettleiing til å skjøna desse strofane rett i ein prosakommentar etterpå, resten av kap. 245."²⁰ Man kan tillägga att denna nyredigering inför *Heimskringla* också har inneburit att den dokumentation av underverken som hämtats ur Einar Skulasons *Geisli* har fått utgå.

Nästan alla sentida kommentatorer har uttryckt en mild förvåning över att dikten ser ut som den gör eller funnit anledning att söka förklaringar till dess egenskaper.²¹ Problemet har alltid på ett eller annat sätt att göra med diktens förmodade tillkomsttid, ett par år efter Olav digres död 1030. Det kan spaltas upp enligt följande.

Dikten ger enbart den idealiserade bilden av helgonet Olav, som i officierna och i den senare diktningen från 1100-talet och framåt, medan *Sigvat* i sin

¹⁷ OH, s. 594–604, *Hkr.* 2, s. 399–408.

¹⁸ OH, s. 605–607.

¹⁹ *Hkr.* 2, s. 409–410. OH, s. 609–610.

²⁰ Magerøy, *Glælognskviða*. 1948, s. 8–9.

²¹ Det gäller bl.a. samtliga de verk som det hänvisas till i not 7 ovan. Senast möter denna brottning med problemet i samlingsvolymen *St. Olav, seine Zeit und sein Kult*, red. G. Svahnström 1981: på s. 28 i G. A. Blom, *St. Olav in norwegischer Geschichte, Königsheiliger in vielen Gestalten*, s. 27–34, och på s. 38 i E. Hoffmann, *König Olav Haraldsson als Heiliger des norwegischen Königshauses*, s. 35–44. Jag hänvisar i det följande sparsamt till dessa båda uppsatser. De redovisar ingen nyforskning utan har sitt värde som dokumentation av forskningsläget och – inte minst – genom sina litteraturreferenser.

erfidråpa från omkring 1040 har en syntes eller blandning av helgonet och furstediktningens krigarhövding.

Mirakeltraditionen kring Olavs skrin framstår som fullt utvecklad och etablerad bara ett par år efter hans död.

Dikten visar en genomfört kristen världsbild som man annars inte möter i skaldediktningen förrän omkring 1100.

Olavs fiende och efterträdare Sven Alvivason, son till den dansk-engelske kungen Knut den store, kan inte antas ha haft någon politisk vinning av att initiera en Olavskult. Det måste därför antas att denna kult ändå hann växa sig så stark bland hans undersåtar på ett år eller två att Sven inte vågade ta en konflikt med den utan måste söka sin popularitet genom att ställa sig positiv till den.

II

Föreställningen om en tidig folklig mytbildning kring Olav vilar på bräcklig grund: endast den faktiskt inträffade solförmörkelsen på eller strax efter hans dödsdag ger ett indirekt stöd. I själva verket är Olavlegenden ända från början i allt en typisk medeltida helgonlegend. Senast har Erich Hoffmann påvisat den nära släktskapen med engelska legender om helgonkungar.²² Ändå har han inte observerat att det äldsta bevarade Olavsofficiet, bevarat i en engelsk handskrift från 1050-talet, förutom delar ur det allmänna martyrofficiet uppvisar två böner hämtade ur vardera Osvalds och Edmunds mässor – två av de nämnda engelska martyrkungarna.²³

Å andra sidan finns det i det nykristnade Norge vid denna tid ingen mirakeltradition. Olav är det första inhemska helgonet i Norden. Vi har heller inga tecken på att helgonkulten skulle ha spelat någon framträdande roll under själva missionstiden: på de svenska runstenarna, som har gott om böner av slaget ”Gud hjälpe hans själ”, finns inga exempel från denna tid på vädjan om helgons förbön.²⁴ Sammantaget innebär det sagda att det måste ha varit kyrkan som lanserade Olavskulten. Solförmörkelsen, missväxten under Sven Alvivasons regeringstid, missnöjet med de nya lagarna, den politiska omsvängningen bland de norska stormännen: allt detta har utgjort en förutsättning för kultens genomslagskraft. Men det förklarar inte dess uppkomst och utformning.

Källmaterialet tillåter oss inte att följa Olavskultens spridning i Norge. Att det är fråga om målmedveten kyrklig propaganda är ändå mycket troligt. Dels var, som vi har sett, den hagiografiska föreställningsvärlden vid denna tid dåligt känd i Norden; den skulle knappast ha etablerat sig på några få år genom enbart spontan ryktesspridning. Dels kan vi jämföra med nästa nordiska helgonkung, den danske Knut den helige i slutet av århundradet. Där belägger

²² E. Hoffmann, *Die heiligen Könige bei den Angelsachsen und den skandinavischen Völkern*. 1975, särskilt s. 79–80.

²³ L. Gjerløw s.v. *Olav den hellige* i KLN. 12. 1967, sp. 561.

²⁴ Jfr S. B. F. Jansson, *Runinskrifter i Sverige*. 2 uppl. 1977, s. 106–117 samt Sveriges runinskrifter, passim. – Paasche betonar starkt avsaknaden av dokumenterad helgonkult under missionstiden. *Kristendom og kvad*, s. 27–30 (= Hedenskap og kristendom, s. 56–59.).

källmaterialet de engelska odense munkarnas verksamhet för att sprida hans helgonrykte.²⁵ För Olavs del förefaller det som om stroferna om hans helighet i Sigvats erfidråpa (nr 22–26 i utgåvorna) låter sig läsas som propaganda för kulten.²⁶ Förutom episoden där Olav skiljer de kristna från hedningarna i hären behandlar stroferna dels miraklen, dels kulten. Den sistnämnda beskrivs åskådligt. Dels gäller det relikskrinet: *gort's gollit skrin of minum drótni* 'ett förgyllt skrin är förfärdigat omkring min herre'. Dels gäller det mässan på Olavs dödsdag: *oss dugir Áleifs messu fagna í mínu húsi* 'vi bör fira Olavs mässa i mitt hus'. Om mässan handlar säkert också den ofullständigt bevarade strofen *dánar drótni minum dægn of sent at hendi* 'den dödsdag som blev min herre beskärd'. Strofen om Olavs mässa fortsätter med *skyldr emk skilfings halda helgi* 'det är min plikt att fira kungens helighet' – jag är benägen att uppfatta *helgi* här, liksom i *hrósak helgi ræsis* 'jag prisar kungens helighet' i en annan av stroferna, som syftande antingen direkt på mässan och mässodagen eller på den officiella helgonförklaringen.

Anne Holtsmark har uppmärksammat vikten av den upplysning vi får av Sigvats formulering *oss dugir Áleifs messu fagna*. Om datering av Sigvats dikt till omkring 1040 är riktig, är formuleringen ett belägg för att den norska kyrkan håller Olavsmässa vid den tiden. "Det betyr at det må ha eksistert et *Officium*, og det må ha vært skriftlig og på latin." Hon menar vidare att kyrkan måste ha haft en livshistoria och en mirakelsamling till propaganda för den nya mässan och att Sigvats dikt ger oss en föreställning om vad dessa innehöll.²⁷

Den livshistoria och mirakelsamling som sålunda skall ha förelegat ett tiotal år efter Olavs död kallar Holtsmark "*Translatio Olavi*". Denna *Translatio* har framför allt följt Olav från och med hans martyrdöd till och med överflyttningen, translationen, av hans kvarlevor till altaret i Klemenskyrkan och de mirakler som utspelar sig under denna tid. I sin 1100-talsutformning utgör *Translatio* en av den s.k. legendariska Olavssagans källor. Einar Skulason utnyttjar den också i viss utsträckning till sin dikt *Geisli*, och Theodricus monachus anses hänvisa till den när han förbigår händelseförloppet med hänvisning till att så många redan har återgett det.²⁸

Däremot har de egentliga Olavslegenderna från slutet av 1100-talet mycket litet av det stoff som anses ha ingått i *Translatio*. Det gäller både den längre latinska *Passio et miracula beati Olavi* och den kortare legenden, som förekommer i en norrön redaktion i Gamal norsk homiliebook och i en annan, latinsk redaktion.²⁹ "*Translatio Olavi*" antas därför ha gått förlorad.³⁰

Det kan nu observeras att de detaljlikheter som Erich Hoffmann har påvisat

²⁵ T. Gad s.v. *Knud den Hellige* i KLNLM. 8. 1963, sp. 596.

²⁶ Skj. A. 1, s. 263–264, B. 1, s. 244–245. Kock, Sk. 1, s. 126–127.

²⁷ A. Holtsmark, Sankt Olavs liv og mirakler. I dens., Studier i norrøn diktning. 1956, s. 15–24, ssk. s. 16. (Också i Festskrift til Francis Bull. 1938, s. 121 ff.)

²⁸ *Ibid.*, s. 15, 17.

²⁹ Jfr L. Gjerløw s.v. *Olav den hellige* och A. Holtsmark s.v. *Olavslegenden* i KLNLM. 12. 1967, sp. 561–562 resp. sp. 585–586.

³⁰ E. Hoffmann, Die heiligen Könige bei der Angelsachsen und den skandinavischen Völkern, s. 65 med där anförd litteratur.

mellan Olavslegenden och de äldre legenderna om engelska martyrkungar nästan uteslutande hänför sig till Translatio-stoffet. Det gäller Olavs bön för sina fiender och kamp utan vapen, ljusstrålen över hans lik, hans oförruttnade kropp, där hår och naglar växer, den blindes beröring med hans blod. Åtminstone till den tidsperiod Translatio behandlar hör också Olavs betalning för själmässor för fienderna och källan som springer upp vid hans grav.³¹ Övriga under i Translatio-stoffet, blinda får sin syn, spetälska blir botade, krymplingar helas och så vidare, är allmängods i hagiografen och behöver inte stamma just från England. Däremot är Erich Hoffmanns påpekande väsentligt att helgonkungen, där just den kungliga värdigheten är en förutsättning för martyrskapet, är en engelsk uppfinning och vid denna tid knappast spridd utanför England.³² De två särskilt framträdande typerna, den i strid med hedningar fallne och den oskyldigt dräpte, förenas i Olav redan i Translatio-stoffet.

Erich Hoffmann har särskilt poängterat de engelska helgonkungarnas funktion som "Spitzenahn" för det regerande kungahuset. I denna funktion legitimerar och stärker de kungahusets ställning mot rivaliserande tronpretendenter.³³ Den sista engelska helgonförklaringen med detta syfte är i tid inte alls avlägsen Olav. År 1008 beslutar det engelska parlamentet om ett nationellt firande av Edvard Martyrens mässodag den 18 mars. Edvard Martyren var halvbror och företrädare på tronen till Ethelred II (978–1016). Beslutet har tolkats som ett stärkande av Ethelreds position gentemot de danska angreppen och tronanspråken.³⁴

Det torde sålunda ligga politiska motiv också bakom initierandet av Olavskulten. Omkring 1035 fördrivs Sven Alvivason till förmån för Olav den heliges son Magnus den gode. Det sannolika är att Olavskulten ingår som ett led i etablerandet och befestandet av Magnus kungadöme. Det kan vara värt att lägga märke till att Olav kallas 'Magnus fader' två gånger i Sigvats strofer om hans helighet.

Till alla de engelska förebilder Hoffmann har påvisat kan möjligen läggas ännu en. Ethelred II är vid sin tronbestigning ungefär tio år gammal. Magnus hyllas som konung vid ungefär samma ålder. Barnakungadömet, där några av landets stormän styr riket på den omyndige kungens vägnar, är något nytt i Norden.³⁵ Arnor jarlaskald vittnar på flera ställen i sin diktning om det påfallande i detta arrangemang. *Mangi ryðr þér mildingr annarr til landa æri* 'ingen annan furste skaffar sig herradöme över länder, yngre än du', säger han i Magnúsdraða hrynhend. Och i Magnúsdraða dróttkvæð heter det: *enr hefr annarr þengill áðr svá gnógu láði barnungr und sik þrungit* 'ingen annan furste har tidigare i barnaåren lagt ett så stort land under sig'.³⁶ Man behöver inte ta skalden bokstavligt på orden för att uppfatta det säregna med barnakungen:

³¹ Hoffmann, s. 79–80.

³² Hoffmann, s. 23–46, 205–207.

³³ Hoffmann, s. 207–209 och passim.

³⁴ Hoffmann, s. 20–22, 208.

³⁵ P. S. Andersen, Samlingen av Norge og kristningen av landet 800–1130. Handbok i Norges historie. 2. 1977, s. 143.

³⁶ Skj. A. 1, s. 334, 340, B. 1, s. 308, 313. Kock, Sk. 1, s. 156, 159.

kanske är det t.o.m. Arnors uppgift att med sina formuleringar bidra till att göra barnakungadömet accepterat.

I betraktande av Olavs genealogiska roll som "Spitzenahn" framstår det som än mer osannolikt att Sven Alvivason skulle spelat med i lanserandet av Olavskulten. Den parallell Hoffmann drar med Knut den stores understödjande av Edmundskulten i England är knappast giltig.³⁷ I det senare fallet handlade det om en redan väl etablerad kult. Man kan, om man vill, se Knuts handlande som ett motdrag mot den nya kulten av Edvard Martyren, som mera direkt var riktad mot de danska kungarna, men det är knappast nödvändigt: Knut kan ha haft diverse politiska motiv för att gynna ett gammalt erkänt kloster.

Också tidsfaktorn talar emot att Sven skulle ha mottagit en dikt om den förhårligade Olav, särskilt om det skett redan 1032, som flertalet forskare har ansett. Med all respekt för den snabbhet och målmedvetenhet med vilken man lyckades etablera kulten verkar det ändå osannolikt att två år skulle räcka för att förelägga den nye kungen ett färdigt helgon med egen kult. Följande måste ha hänt dessförinnan: stämningen bland de ledande trönderna har svängt i Olavs favör (annars vore inte translationen möjlig), ett officium skrivs till mässan, translationen äger rum, officiet utvidgas med mirakelberättelser, dessa berättelser fungerar som underlag till dikten.

En detalj i kronologin förtjänar särskild uppmärksamhet. Den första translationen av Olavs kvarlevor, nämligen från graven till Klemenskyrkan, dateras till den 3 augusti 1031.³⁸ Dagen firades sedan som *Translatio Olavi*, på norrönt *Ólafsmessa hin síðarri*. Detta datum har sålunda, kanske mycket tidigt, ingått i kyrkans kalendarium.³⁹ Men därmed är inte årtalet säkerställt. Kalendarier angav inte systematiskt årtal. Också om Olavs dödsår härskade förvirring: den kyrkliga traditionen i Norge angav 1028, medan den riktiga traditionen 1030 bevarades på Island.⁴⁰ Uppgiften att translationen skulle ha ägt rum ett år och fem dagar efter Olavs död, varur årtalet 1031 sedan har räknats fram, möter första gången i Einar Skulasons Geisli ungefär 120 år senare.⁴¹ Den har sålunda inget starkt källvärde. Den kan t.ex. ha konstruerats ur kalendariet som den minsta tänkbara tid mellan dödsdag och translationsdag. Med denna tidfästning kan sammanhänga den märkliga splittring av translationsakten som möter i sagorna: förflyttningen av kistan med Olavs kvarlevor äger rum året efter hans död, men det förfärdigande av ett förgyllt skrin för kvarlevorna som Sigvats strof talar om förläggs till Magnus regeringstid och utförs på hans befallning.⁴²

³⁷ Hoffmann, s. 208.

³⁸ Se t.ex. P. S. Andersen, *Samlingen av Norge*, s. 132.

³⁹ Jfr L. Gjerløw s. v. *Kalendarium II* i KLN. 8. 1963, sp. 103.

⁴⁰ Theodricus monachus har känt bägge traditionerna och kompromissar sig efter stor vända fram till årtalet 1029, *Monumenta historica Norvegiæ*, udg. ved G. Storm 1880, s. 42–43 jämte Storms kommentar, inledningen s. 11. ~ Datum för translationsmässan tycks för övrigt inte vara valt på måfå, eftersom det sammanfaller med den förste martyrens, Stefanus, dag i kalendariet, vilket bl.a. den legendariska sagan särskilt påpekar, Olafs saga hins helga, utg. av Ö. A. Johnsen 1922, s. 90. Men givetvis kan den faktiska translationen med avsikt ha förlagts till denna dag.

⁴¹ Skj. A. 1, s. 463, B. 1, s. 433. Kock, Sk. 1, s. 214.

⁴² T.ex. Snorri Sturluson, *Heimskringla*. 2. Bjarni Aðalbjarnarson gaf út 1945 (ÍF. 27.), s. 404–405 och dens., *Heimskringla*. 3. Bjarni Aðalbjarnarson gaf út 1951 (ÍF. 28.), s. 20–21.

Skrinläggningen var annars ett centralt moment i själva translationen, enligt medeltida kyrklig uppfattning.

Den drivande kraften i utformandet av kulten och helgonförklaringen är uppenbarligen biskop Grimkel, Olavs tidigare hirdbiskop. På 1000-talet kunde ännu biskopar själv utfärda helgonförklaringar. Anne Holtmark räknar med att det är Grimkel som utformar den första versionen av "Translatio Olavi". Däremot menar hon att vi inte kan säga något om dess form, om den var muntlig eller skriftlig, om den var på norska eller latin.⁴³ En skriftlig version på latin kan mycket väl ha förelegat redan under Grimkels tid. Väsentligare är emellertid att det är Grimkel som förmedlar föreställningen om martyrkungen, inklusive idén om hans funktion som "Spitzenahn". Grimkel kom från England och bör därför ha varit förtrogen med den engelska helgontraditionen. Att motivet med växande hår och naglar förekommer redan hos Sigvat visar att också lånet av detaljer ur de engelska legenderna försiggår eller åtminstone tar sin början redan nu.

Grimkel tycks för övrigt återvända till England rätt snart efter den lyckade introduktionen av Magnus i Norge, eftersom han sannolikt är identisk med en Grimkillus som nämns som biskop i Selsey, Sussex, från 1038. Förmodligen är det tack vare hans verksamhet som Olavskulten får sin snabba utbredning i England redan vid århundradets mitt. Med viss rimlighet kan man anta att förlagan till det engelska Olavsofficium från 1050-talet som nämndes ovan har medförts av Grimkel från Norge.⁴⁴

III

Mycket tycks mig tala för att det vi fått traderat till oss som Glælognskviða i själva verket är delar av två skilda dikter. Av den äkta Glælognskviða skulle vi då ha i behåll endast de tio rader som utgåvorna kallar strof 1. Stroferna 2–10 skulle tillhöra en annan dikt. Det yttre argumentet är att de båda delarna förekommer på vitt skilda ställen och i skilda sammanhang hos Snorre. Det enda som binder dem samman, nämligen Snorres uttryckliga hänförande av dem till Glælognskviða, talar också det på sitt sätt för att de inte hör ihop. Vi har sett ovan att Snorre presenterar andra delen av dikten som om han inte visste att dikten nämnts förut i verket, ett förfarande som är helt olik honom. I olikhet mot andra dikter vilkas strofer Snorre har spridit ut i sin framställning ligger Glælognskviða sålunda inte kvar som en tillgänglig källa, utan stroferna 2–10 verkar snarare, med Magerøy, vara ett senare inskott.

Det inre argumentet är den skilda karaktären på de två delarna. Den första

⁴³ Holtmark, Sankt Olavs liv og mirakler, s. 15, 16. – Efter hand tycks Anne Holtmark ha lutat åt uppfattningen att "Translatio" hade skriftlig form från början; i samband med Sigvats vittnesbörd säger hon: "til en helgenmesse hører et ritual, helgenens liv og mirakler må finnes beskrevet på latin" (s. 10 i inledningen till *Legendarisk Olavssaga. Corpus codicum Norvegicorum medii aevi*, Qv. serie 2. 1956).

⁴⁴ A. O. Johnsen, Om misjonsbiskopen Grimkellus. (Norsk) Historisk Tidsskrift. 54. 1975, s. 22–34. – Om Grimkels och hans gelikars roll för Olavstraditionen i Nidaros-officiet jfr L. Gjerløw i inledningen till *Ordo Nidrosiensis ecclesiae (Libri liturgici provinciae Nidrosiensis medii aevi. 2.)*. 1968, s. 123.

strofen har hyllningsdiktens karaktär, med ”ein sers festleg klang” (Magerøy).⁴⁵ De andra stroforna är påfallande glanslösa. Jag vet heller inget annat fall där en skald i samma dikt förenar en hyllning av mottagarens bedrifter med ett utförligt förhållande av någon annan. Geisli, som handlar om Olav den helige, riktar sig till de då regerande kungarna men nämner ingenting om deras bedrifter: dessa behandlar Einar Skulason i andra drapor.⁴⁶

Den mest påtagliga orsaken till att de båda delarna, om de ursprungligen kommer från skilda håll, förts samman, torde vara att de är författade på samma versmått. Detta versmått, kviðuhátt, är ovanligt i den bevarade skalde-diktningen.⁴⁷

Antagandet om två skilda dikter är inte helt nödvändigt för diskussionen i det följande. Men det är karaktären av och innehållet i den senare delen som har skapat den milda förvåning hos forskarna jag har beskrivit ovan, och det är den delen som tillåter en vidare samlad analys av innehåll och uppbyggnad. De första tio raderna kommer jag inte att ägna någon ytterligare uppmärksamhet; de innehåller ingenting som talar mot sagornas uppgift att de ingår i en hyllningsdikt till Sven Alvisson.

För stroforna 2–10 i *Glælognskviða* föreslår jag arbetsnamnet *Olavskviða*. Det kan användas utan att med nödvändighet implicera att stroforna tillhör en annan dikt än första strofen. Jag behåller utgåvornas numrering av stroforna.

För Anne Holtmark står det klart att stroforna 5 och 6 – liksom Sigvats strofer – har legenden som underlag. ”Han vet”, skriver hon om kvädets författare, ”at Olavs legeme er helt og rent, at hår og negler vokser på ham, at klokker klinger over kisten – dette har hørt til ’*Translatio*’.” Också stroforna 7 och 8 för hon tillbaka på legenden.⁴⁸ Hennes identifikation med innehållet i första, femte och sjunde järtecknen i de utförliga legenderna från 1100-talet tycks mig dock dåligt grundad. I själva verket är dessa ospecificerade uppgifter om ett antal lytta och blinda som botas främmande för de senare mirakelsamlingarna. Däremot stämmer de väl med den *Translatio*-tradition Holtmark tecknat med hjälp av Sigvats strofer och framför allt den legendariska sagan.⁴⁹ Den egentliga Olavslegendens mirakler återger tämligen specificerade episoder. Vad Holtmark kunnat identifiera sjunde strofens ljus på altaret med i de nämnda järtecknen vet jag inte; de finns inte i den övriga bevarade *Translatio*-traditionen heller men går, om det överhuvud är fråga om ett under, bättre in bland dess korta, allmänna uppgifter.

Också stroforna 3 och 4 faller väl in i den bild vi kan göra oss av ”*Translatio Olavi*”. Tredje strofens *hann hvarf til himinrikis* ligger nära den bild av en formlig himmelfärd som den legendariska sagan förmedlar: *nu stæig sva Olafr konongr or þesso riki oc i himirikis dyrð* etc.⁵⁰ Tredje strofen kan också ha sin

⁴⁵ Magerøy, *Glælognskviða*, s. 8.

⁴⁶ Skj. A. 1, s. 455–482, B. 1, s. 423–454. Kock, Sk. 1, s. 209–223.

⁴⁷ Finnur Jónsson, *Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie*. 2 udg. 1. 1920, s. 402.

⁴⁸ Holtmark, *Sankt Olavs liv og mirakler*, s. 16.

⁴⁹ Jfr *Olafs saga hins helga*, utg. ved O. A. Johnsen 1922, s. 89–90.

⁵⁰ *Ibid.*, s. 85. Också Ágrip hör till denna tradition och har en snarlik formulering, Ágrip af Nóregs konunga sögum, hrsg. von Finnur Jónsson 1929, s. 32.

förlaga direkt i officiet; i det äldsta officiet från 1050-talet finner vi en antifon med bland annat: *animam habet celestis regia in qua cum Christo nunc regnat* 'hans själ har den himmelska kungaboningen i vilken han nu härskar med Kristus'.⁵¹ Men i sin äldsta version kan Translatio ha bestått av *lectiones* som fogats till officiet: i så fall har "Translatio" och officiet i själva verket varit delar av samma källa. Man kan särskilt lägga märke till likheten mellan diktens *himinrikis* och officiets *celestis regia*; längre fram i officiet finner vi att Herren har bortfört den helige Olav genom ett martyrium från jorden *ad celestis regni palatium* 'till det himmelska rikets palats'.⁵²

I strof 4 sägs att Olav genom sitt livsverk förskaffat sig en plats i himmelen (*sér hardla ráðit til himinrikis*). Att han, som helgon, till skillnad från vanliga dödliga meriterat sig av egen kraft framgår också av andra hälften av strof 7: *svá hefr Aleifr, áðr andaðisk, synðalauss sǫlu borgit*. Meriteringsmotivet återkommer i den legendariska sagan, där det sägs att Gud ville *ambuna hinum hælga Olave kononge sitt ærveðe* 'löna den helige kung Olav för hans möda'.⁵³ Legendariska sagan, som hämtar sitt stoff från flera källor, är dock här i samklang med det jag kallat den egentliga Olavslegenden. Den sistnämnda har emellertid meriteringsmotivet tydligast, enligt min uppfattning, i berättelsen om himlastegen, vilken tillhör ett tidigt skikt i legendens utveckling, eftersom den dyker upp redan hos Adam av Bremen. Natten före Olavs martyrdöd uppenbar sig Herren Jesus för honom och säger att han skall belöna honom för hans arbete och möda med den himmelska glädjen. Olav ser då en stege rest *ad cælos, til himna*.⁵⁴ Einar Skulason använder just glosan *himinríki* när han återger episoden i Geisli (strof 16).⁵⁵

I det äldsta Olavsofficiet är meriteringsmotivet mindre framträdande, även om det indirekt finns med hela tiden när Olavs martyrskap framhävs. Det finns också indirekt i formuleringen *gloria et honore coronatum* 'krönt med härlighet och ära' genom bibelallusionen (Hebr. 2:9, *propter passionem mortis* 'för dödens lidandes skull').⁵⁶ Magerøy har påpekat likheten mellan sjunde strofens *synðalauss* och officiets *sine macula, incoinquinatus, iustus*.⁵⁷ *Sine macula* 'utan fläck' skall kanske ännu hellre sammanställas med femte strofens *hreinn*.

Förbönsmotivet, som vi finner i stroforna 9 och 10, finns givetvis också rikligt i det äldsta Olavsofficiet, liksom i de senare legenderna. Nionde strofens *bið Áleif at unni þér grundar sinnar* 'bed Olav att han unnar dig sitt land' torde vara ett direkt uttryck för föreställningen om en "Spitzenahn": spörsmålet vem som mottar uppmaningen får vi anledning att återkomma till. Det kan noteras att den tidigare nämnda antifonen i det äldsta Olavsofficiet namnger det aktuella

⁵¹ G. Storm, De äldste kirkelige Optegnelser om St. Olav. Theologisk Tidsskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge. 3. R. 3. 1891, s. 153–162, här s. 156.

⁵² Ibid., s. 158.

⁵³ Olafs saga hins helga, utg. ved O. A. Johnsen 1922, s. 84.

⁵⁴ Monumenta historica Norvegiæ, udg. ved G. Storm 1880, s. 132. Passio et miracula beati Olavi, ed. by F. Metcalfe 1881, s. 74. Gamal norsk homilieboek, utgj. ved G. Indrebø 1931, s. 111.

⁵⁵ Skj. A. 1, s. 462, B. 1, s. 431. Kock, Sk. 1, s. 213.

⁵⁶ G. Storm, De äldste kirkelige Optegnelser om St. Olav, s. 158.

⁵⁷ Magerøy, Glælognskvida, s. 28.

landet: *cuius nunc membra felix amplectitur Noruuega* 'lyckliga Norge omsluter nu hans lemmar'.⁵⁸

Den sistnämnda formuleringen kan också vara besläktad med andra strofens *nú hefr sér til sess hagat þjóðkonungr i Prándheimi* 'nu har folkkonungen inrättat sig ett säte i Trondheim', om nämligen Olav åsyftas med *þjóðkonungr*. Syftar *þjóðkonungr* på den dikten riktar sig till, faller strof 2 utanför den hagiografiska framställningen i dikten.

Sammantaget står dikten åtminstone från strof 3 ändå närmare den antagna "Translatio Olavi", dvs. den tidiga Olavstraditionen, än vad Anne Holtsmark fick fram i sin korta behandling av den. Den framstår som en direkt återspeglning av den Olavsbild som kyrkan och stormännen efter engelska mönster utformade och förde ut. Kanske kan den föreslagna beteckningen "Translatio" ge en ledtråd i försöken att bestämma tiden för diktens tillkomst.

Ett karakteristiskt drag för den dikt jag kallat Olavskvida är dess distinkta lokalisering. Den utspelar sig i Trondheim och åtminstone från strof 5 inne i själva kyrkan. Det gäller även de två sista stroferna: bönerna till Olav uppsändes givetvis vid hans altare. Kanske inleds strof 10, liksom stroferna 3, 5, 6 och 7, med ett *þar* 'där'. Handskriftsläget ger företräde för *þá er* 'då', men Magerøy påpekar att man efter *þá er* skall vänta sig uttryck för enstaka handling, vilket vi inte finner här.⁵⁹

Åtminstone för en sentida betraktare är det denna enhetlighet och tydlighet i lokaliseringen som ger dikten dess litterära kvalitet. En avancerad litterär analys skulle kunna resultera i att det inte är Olav utan kyrkan som är den egentliga huvudpersonen. Denna koncentration till kyrkan är inte något självklart drag hos legenden. Också den senare legenden anses ha haft till uppgift att understödja kulten i Trondheim, men den innefattar mirakler som utspelas lite varstans i Europa, och dess levnadsteckning av Olav knyter honom inte särskilt till Trondheim (medan det enda Olavskvida säger om hans levnad är *þars* (dvs. i Trondheim) *Áleifr áðan byggði*). Med reservation för att strofer ur dikten kan ha gått förlorade kan koncentrationen till Trondheim och kyrkan ge anledning till en hypotes om diktens tillkomst.

Dikten skulle nämligen kunna ha ett direkt samband med Translatio i trängre mening, dvs. med själva translationen, överflyttningen, av Olavs relikier till kyrkan och de högtidligheter denna överflyttning omgavs med. Nu har Olavs relikier flyttats flera gånger, allteftersom det byggdes ståtligare kyrkor i staden. Min hypotes ger därigenom flera förslag till tillkomsttid. Detta är en fördel. Jag får anledning att pröva ungefär de tillkomstalternativ jag skulle ha provat utan translationshypotesen, samtidigt som denna hypotes gör alternativen mera distinkta.

Uppgifterna om vilka kyrkor Olavs skrin förvarats i har vi bara från den norröna historieskrivningen från slutet av 1100-talet och från början av 1200-talet. Det är emellertid troligt att man i denna för kulten centrala fråga har

⁵⁸ G. Storm, *De ældste kirkelige Optegnelser om St. Olav*, s. 156.

⁵⁹ Magerøy, *Glælognskviða*, s. 31–32.

kunnat bygga på en i långa stycken trovärdig kyrklig tradition. Ett visst stöd för sagornas uppgifter om kyrkobyggena lämnar också arkeologiska utgrävningar.⁶⁰

Den första translationen skall ha gällt Klemenskyrkan, som Olav själv skall ha låtit uppföra. De säkra kunskaperna om denna träkyrka är inte stora, och utgrävningarna bekräftar bara indirekt dess existens. Det gör nu inte så mycket, eftersom allting, som vi har sett, pekar på att kulten etablerades raskt. När Olavsmässan firades bara några år efter Olavs död, bör man rimligen ha haft en kyrka att fira den i, även om Sigvats formulering att han firar den i sitt hus (*í mínu húsi*) är lite förbryllande. Sigvat talar också om det förgyllda relikskrinet.

Jag har ovan anfört tvivel på att translationen ägde rum redan 1031, året efter Olavs död. Inte heller sagornas uppgifter om Svens och Alivas medverkan förtjänar särskild tilltro. De äldre verken – äldsta sagan, Theodricus, legendariska sagan – har ingenting om detta. Äldsta sagan och legendariska sagan låter trätan mellan Einar tambaskälver och Aliva om Olavs helighet sluta oförsonad, vilket snarast pekar i motsatt riktning.⁶¹ Fagrskinna avslutar sin kortfattade redogörelse för translationen med satsen *þar varo þau oc Svæinn oc Alfiva moðer hans*, som bär en viss prägel av harmoniserande tillägg.⁶² Hos Snorre är harmoniseringen givetvis mästerligt fullförd.⁶³

Däremot bör translationen ha ägt rum medan Grimkel var kvar i Norge, alltså senast 1038. Med all reservation för det spröda källmaterialet skulle jag våga en gissning att den arrangeras i någorlunda samband med Magnus tronträdeträde, ca 1035. En Olavskvida framförd till Magnus vid detta tillfälle gör nionde strofens framtoning av Olav som "Spitzenahn" naturlig (*bið Áleif at unni þér grundar sinnar*), särskilt som det handlar om att etablera tronföljden. I den mån *þjóðkonungr* i strof 2 syftar på diktens mottagare är också Magnus rimligare än Sven. Sven var lydkonung under sin far, Knut den store: *þjóðkonungr* är för starkt i sin innebörd för att passa på honom. Detta har Magerøy observerat; hans förklaring att "i Danmark hadde det vist seg tendensar tidlegare til at ein slik underkonge kunne freista gjera seg meir sjølvstendig" är inte övertygande.⁶⁴

Å andra sidan skulle en tolkning av *þjóðkonungr* som syftande på Olav falla väl in i hypotesen att dikten har ett direkt samband med translationen. *Nú hefr sér til sess hagat þjóðkonungr i Prándheimi* (strof 2) syftar i så fall på den nyss genomförda translationen och passar inte illa som upptakt till hela dikten.

En omdatering av dikten till början av Magnus regering, dvs. högst några få år, innebär att Toraren lovtunga alltfört är tänkbar som författare.

Harald hårdråde, som efterträdde Magnus, färdigställde först Olavskyrkan, som Magnus hade påbörjat, och byggde därefter Mariakyrkan. Enligt Snorre

⁶⁰ G. A. Blom, Trondheim bys historie. 1. St. Olavs by ca. 1000–1537. 1956, s. 227–232, 244.

⁶¹ Otte Brudstykker af den ældste Saga om Olav den hellige, udg. ved G. Storm 1893, s. 12. Olafs saga hins helga, utg. ved O. A. Johnsen 1922, s. 90.

⁶² Fagrskinna, udg. ved Finnur Jónsson 1902–03, s. 183.

⁶³ OH, s. 599–601. Hkr. 2, s. 403–405.

⁶⁴ Magerøy, Glælognskvida, s. 20.

lät han först föra Olavs skrin till Olavskyrkan och sedan till Mariakyrkan.⁶⁵ Att Olavskyrkan har rymt skrinet är troligt redan av dess namn; för Mariakyrkans del låter sig väl ingenting sägas. Minst en translation tycks emellertid ha ägt rum under Haralds regering.

Harald torde också ha vårdat sig om Olavskulten och inte minst om Olavs roll som "Spitzenahn". Liksom i fråga om de engelska helgonkungarna var det därvid likgiltigt om kungahuset härstammade i rakt nedstigande led från den helige eller inte. Harald var i likhet med Ethelred II halvbror till helgonkungen. I själva verket hade Harald särskilda skäl till denna anknytning, eftersom hans härstamning på fädernet från Harald hårfagre var tvelaktig. Hoffmann påpekar att Harald döper sina söner efter företrädarna Olav och Magnus.⁶⁶

Också till Harald hårdråde skulle sålunda Olavskviða kunna vara riktad. Den skulle i så fall vara diktad i tidsrummet 1047–1066. Några detaljer i materialet som särskilt pekar mot Harald eller hans tid är dock svårt att finna.

Om någon av de hittills nämnda translationerna handlar förmodligen den formulering hos Adam av Bremen, där han säger om Olav: *corpus eius in civitate magna regni sui Trondemnis cum decenti est honore tumulatum* 'hans lik begrovs under tillbörliga hedersbetygelser i den stora staden i hans rike, Trondheim'.⁶⁷ Adam skriver på 1070-talet, och hans framställning är ett vittnesbörd om hur etablerad Olavskulten är vid denna tid. När han summariskt refererar miraklen vid Olavs grav använder han, liksom Sigvat och Olavskviða, genomgående presens.⁶⁸ Detta drag återfinns vi inte i 1100-talslegenderna, även om dessa inte försummar att flika in en upplysning om att det fortfarande sker under. Möjligen är detta presensbruk ett vittnesbörd om den tidigare Translationstraditionen.

Harald hårdrådes son och efterträdare Olav kyrre (1066–1093) låter bygga Kristkyrkan och flytta över relikskrinet dit.⁶⁹ Den translationen är säkerställd, eftersom det är i Kristkyrkan skrinet blir kvar.

Till Olav kyrre diktar skalden Sten Herdisarson sin Óláfsdrápa. Den handlar bland annat om Olavs mellanhavanden med den danske kungen Sven Estrids-son, som gjorde anspråk på Norge eller delar därav. I en av stroforna (nr 10 i utgåvorna) formulerar han sig på ett sätt som för tankarna till Olavskvidas nionde strof, en sedan länge uppmärksammas likhet.⁷⁰ *Sín óðul mun Sveini jafurr banna* 'furstens kommer att undanhålla Sven sina arvländer' säger han i första halvstrofen; där finns också formuleringen *í Kaupangi þars heilagr gramr hvíllir* 'i Trondheim där den helige konungen vilar'.⁷¹ Också Olavskviða är noga

⁶⁵ Hkr. 3, s. 121.

⁶⁶ Hoffmann, Die heiligen Könige bei den Angelsachsen und den skandinavischen Völkern, s. 85.

⁶⁷ Lib. 2, 61. Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der hamburgischen Kirche und des Reiches /utg. av/ W. Trillmich & R. Buchner 1961, s. 300.

⁶⁸ Lib. 2, 61 och lib. 4, 33. Ibid., s. 300–302, 480.

⁶⁹ Ágrip af Nóregs konunga sögum, s. 43, Theodricus i Monumenta historica Norvegiæ, s. 58, Hkr. 3, s. 208.

⁷⁰ T.ex. Paasche, Kristendom og kvad, s. 15 (= Hedenskap og kristendom, s. 44.). Däremot tycks inte Erich Hoffmann ha uppmärksammat detta utslag av "Spitzenahn"-traditionen.

⁷¹ Skj. A. 1, s. 411, B. 1, s. 381. Kock, Sk. 1, s. 189.

med Olav den heliges kungavärdighet: vi har *lofsæll gramr, heilagr konungr* och två gånger *konungmanni*. I andra halvstrofen fortsätter så Sten: *ætt sinni mun unna Áleifr konungr hála alls Nóregrs* 'kung Olav (dvs. den helige) skall högeligen unna sin släkt hela Norge', med den inflätade satsen *Ulfs þarfat þar arfi til kalla* 'Ulfs son (dvs. Sven) behöver inte göra något krav därpå'. "Spitzenahn"-motivet är med andra ord mycket klart uttalat.

Detta belägg för att Olav den helige återopats som symbol för riket och kungahuset under Olav kyrres tid gör det rimligt att räkna med möjligheten att även Olavskvida, med samma motiv, riktats till Olav kyrre. Den ena dikten kan också ha tjänat som direkt förebild för den andra – i fråga om dessa båda strofer – men det säger i så fall inte så mycket om dateringen av Olavskvida: dikten kan ha varit bekant för Sten även om den tillkommit en eller ett par generationer tidigare. Att Olavskvida tillkommit under Olav kyrres tid, eventuellt i samband med translationen till Kristkyrkan, är dock en möjlighet som måste hållas öppen.

Som synes betecknar Sten Herdisarson staden med namnet *Kaupangr*, som anses vara det äldsta namnet.⁷² Ungefär samtidigt använder Adam av Bremen beteckningen *Trondennis*. Namnvalet *í Prándheimi* i Olavskvida skulle kunna vara ett skäl att datera dikten till senare hälften av århundradet. Det går emellertid inte att utesluta att det elliptiska *í Prándheimi* för *Kaupangr í Prándheimi* förekommit tidigare. En del kommentatorer kommer undan problemet genom att antaga att *í Prándheimi* i Olavskvida har sin ursprungliga betydelse 'i Trøndelag',⁷³ det kan inte heller uteslutas, även om det förefaller passa sämre med diktens fortsättning.

Olavs skrin flyttas inte fler gånger under medeltiden. Händelserna under andra hälften av 1100-talet ställer emellertid Kristkyrkan i centrum på ett särskilt sätt. 1152 blir Trondheim ärkebiskopssäte. Strax därefter framför Einar Skulason sin stora Olavsdikt Geisli till ärkebiskop Jon och de tre samregerande kungarna. Det har antagits att dikten har framförts i själva Kristkyrkan.⁷⁴ Vid denna tid påbörjas också den ombyggnad och utvidgning av Kristkyrkan som skulle göra den till en domkyrka värdig ärkesätet. Redan 1161 kan ärkebiskop Eystein inviga ett altare i en nybyggd flygel.⁷⁵ Någon gång i tidsrummet 1163–1176 utfärdas så kung Magnus Erlingssons privilegiebrev till den norska kyrkan. Det är ett märkligt dokument, som vållat mycken diskussion bland norska historiker.⁷⁶ Den mest uppmärksammade punkten är den där Magnus förklarar att han tar sitt rike som län av Olav den helige och underkastar sig honom som hans vasall. Som tecken härpå offerar han sin krona på altaret i Kristkyrkan, kanske på eller t.o.m. i själva Olavsskrinet.⁷⁷

⁷² D. A. Seip, *Trondhjems bynavn*. 1930, s. 7–17.

⁷³ T.ex. Magerøy, *Glælognskvida*, s. 20.

⁷⁴ G. A. Blom, *Trondheim bys historie*. 1, s. 139.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 147.

⁷⁶ K. Helle, *Norge blir en stat 1130–1319*. Handbok i Norges historie. 3. 1974, s. 66.

⁷⁷ E. Vandvik, *Magnus Erlingssons privilegiebrev og kongevigslø*. Utgj. av V. Skånland 1962, s. 13–14, 66.

Från det medeltida Europa finns det flera exempel på att furstar har förklarat sig ta sina riken i län av aposteln Petrus och därmed av påven. Den direkta förebilden för Magnus Erlingssons privilegiebrev anses dock det s.k. Karlsbrevet vara. Det är ett franskt falsifikat från 1100-talet, där man låter Karl den store ta Frankrike i län av det lokala helgonet Denis (Dionysius). Det är med stor sannolikhet ärkebiskop Eystein som har författat det norska privilegiebrevet, och han hade varit i Paris.⁷⁸ Genom att underkasta sig Olav, den förebildige *rex iustus*, förbinder sig Magnus att styra enligt den i Europa förhärskande moralisk-religiösa ideologin. "Det er de augustinsk-middelalderlige idéer om den verdslige øvrighet erkebiskop Eystein lar Magnus Erlingsson bekjenne seg til", summerar Torfinn Tobiassen sin djupgående undersökning av privilegiebrevet.⁷⁹

Det är frestande att sätta Olavskviða i samband med Magnus Erlingssons privilegiebrev. Nionde strofen *bið Áleif at unni þér grundar sinnar* låter som en återklang av Magnus länsunderkastelse. Halvdan Koht, som tolkar andra strofens *þjóðkonungr* som Olav, ser också likheten mellan sistnämnda strofs fortsättning *þar vill ey ævi sína bauga brjótr byggðum ráða* 'där tänker fursten alltid i all sin tid styra landet' och den Olavsbild som privilegiebrevet ger och som i Historia Norwegiæ strax därefter får sin klassiska utformning *rex perpetuus Norvegiæ* 'Norges evige konung'.⁸⁰ Man skulle också kunna jämföra t.ex. nionde strofens fortsättning att Olav hos Gud uppnår *ár ok frið qllum mqnnum* med privilegiebrevets påstående att Olav verkade *pro salute subiectorum* 'för undersåtarnas välfärd'.

Det förefaller mig dock förfelat att se något direkt samband mellan privilegiebrevet och Olavskviða. Detaljlikheterna är få. Nionde strofen framställer därtill Olav som det förebedjande helgonet: en sådan roll har han ingenstades i privilegiebrevet. Vem som åsyftas i andra strofen och vad *ey ævi sína* närmare bestämt betyder ('evigt' eller 'under hela sin livstid') är oklart.⁸¹ Privilegiebrevet framställer å sin sida Olav främst som den som offerar sitt liv för att värja rike och folk mot fiender: det ser vi just ingenting av i (det vi har kvar av) Olavskviða.⁸²

Därtill kommer att Olavskviða, som vi har sett, står närmare den tidiga "Translatio Olavi" än den färdiga Olavslegend som i olika redaktioner föreligger vid tiden för privilegiebrevets upprättande. Liksom till privilegiebrevet är ärkebiskop Eystein författare till åtminstone en, kanske två versioner av den

⁷⁸ Ibid., s. 61–64.

⁷⁹ T. Tobiassen, Tronfølgelov og privilegiebrev. En studie i kongedømmets ideologi under Magnus Erlingsson. (Norsk) Historisk Tidsskrift. 43. 1964, s. 181–273, här s. 221.

⁸⁰ Den äldste Noregs-historia umsett frå latin ved H. Koht 1921, s. 40.

⁸¹ Jfr Magerøy, Glælognskviða, s. 20.

⁸² Erich Hoffmann och framför allt Grethe Authén Blom hävdar i St. Olav, seine Zeit und sein Kult. 1981, s. 38 resp. s. 31, rätt kategoriskt att Olavsbilden genomgår en konsekvent förändring från den första tidens krigarhelgon till en ödmjuk martyr efter kyrkans gängse modell. Jag kan inte obetingat instämma i denna beskrivning: redan det äldsta Olavsofficiet ger bilden av den lidande martyren, och å andra sidan kan detta privilegiebrev från andra hälften av 1100-talet framhäva den stridande konungen.

slutliga Olavslegenden.⁸³ Mot en så sen datering talar också det korta tidsavståndet till nedtecknandet hos Snorre. Under denna tid skulle dels omständigheterna kring diktens tillkomst ha hunnit falla i glömska eller förvanskas i traditionen. Dels skulle dikten ha hunnit bli punktvis dunkel i innehållet: åtminstone sentida uttolkare har problem med en del ställen.⁸⁴ Detta är sällan fallet för skaldedikter efter 1100.

Däremot kan privilegiebrevet sägas visa att föreställningen om Olav som "Spitzenahn" lever kvar, om än något utslätad. Det utsägs inte direkt i brevet att Magnus Erlingsson är av Olavs ätt; det var han för övrigt endast på modernet. Men Magnus säger sig vilja förestå riket som Olavs *possessio hereditarie* 'ärfylliga egendom'. Något motsvarande sägs inte om den franska förebilden Denis. Denne var ingen helgonkung utan en vanlig missionärsmartyr. Det avsnitt i privilegiebrevet där Olavs strid för land och folk mot fienderna behandlas synes följaktligen sakna motsvarighet i Karlsbrevet.⁸⁵ Det importerade högmedeltida stoffet har i själva verket ingått en lycklig förening med den inhemska traditionen om en helgonkung och "Spitzenahn" (en tradition som ytterst går tillbaka på engelsk tidig medeltid).

IV

För dateringen av Glælognskviða, och snarast då den del jag har kallat Olavskviða (stroforna 2–10) har sålunda två huvudalternativ anmält sig. Det ena är 1030-talet, där det naturligtvis med språkliga eller kulturhistoriska kriterier inte går att skilja mellan Sven Alvissons tid i början av decenniet och Magnus den godes från mitten av decenniet. Det andra är Olav kyrres tid i slutet av århundradet; skall dateringen knytas till Kristkyrkans invigning och detta är ett bygge som startas av Olav och tar några år att fullborda, blir det tidigast ett stycke in i hans regeringstid 1066–1093. Jag har inte uteslutit Harald hårdrådes tid, men förutom att sakna positiva argument blir denna datering metodiskt mindre intressant eftersom den ligger mitt emellan de båda andra. Första och andra hälften av 1000-talet är det däremot inte utsiktslöst, om än inte särskilt tacksamt, att ställa mot varandra. Därutöver skall jag inte försumma att snegla på om någonting talar för eller emot en ännu senare datering.

Vid en språklig datering måste givetvis ljud- och formsystem först granskas i språkhistorisk belysning. Det är dock inte lätt att avvinna dikten några besked på det sättet. För det första händer det förvånansvärt lite i den fornvästnordiska språkhistorien under 1000- och 1100-talet, åtminstone så långt det bevarade materialet tillåter oss följa den. Den stora nyheten är den bestämda artikeln, men i det avseendet tycks skaldespråket anta en konservativ prägel och ute-

⁸³ Holtsmark, Sankt Olavs liv og mirakler, s. 18–24.

⁸⁴ Jfr Magerøy, Glælognskviða, s. 18–36. – Jag har av metodiska skäl undvikit de dunkla ställena i min behandling av dikten. De kan inte gärna användas som argument för en viss tolkning. Men de innehåller enligt min mening, vare sig de uppfattas på det ena eller det andra sättet, ingenting som ifrågasätter giltigheten i mina resonemang.

⁸⁵ Jfr Vandvik, Magnus Erlingssons privilegiebrev og kongevigelse, s. 62–63.

stänga artikeln även sedan den blivit allmän i talspråket.⁸⁶ För det andra är *Glælogskviða* avfattad på ett förhållandevis enkelt versmått, som bl.a. saknar assonanser. Det betyder att t.ex. yngre vokalkvaliteter i handskrifterna inte är vittnesgilla, eftersom versen inte rubbas om kvaliteten ändras.

Det jag har kunnat avvinna dikten av formella egenskaper som är kritiska för dateringen inskränker sig till ett belägg på ändelselös dativ singular på feminin *o*-stam på *-ing*, nämligen sjätte strofens *of sæing*. Vid den traditionella dateringen av *Glælogskviða* är detta det äldsta belägget på bortfallet. Vi finner det dock inte mycket senare hos Arnor jarlaskald: *i lypting* i *Magnúsdrápa* hryn-hend från 1040-talet och *frá verðung* i *Erfidrápa Haralds harðráða* från 1060-talet; ytterligare ett *verðung* finns hos Sten Herdisarson från omkring 1070. Bevarat ändelse-*u* är annars det dominerande in på 1200-talet.⁸⁷

De tidigaste beläggen på *e* för äldre *i* i de starka verben *brenna* och *renna* daterar sig också från mitten av 1000-talet,⁸⁸ men här är sjunde strofens *brenna* oinformativt av ovan nämnda anledning: det står inte i rimställning. Å andra sidan är det genom rimmet säkerställda bevarade *hr-* i femte strofens *hreinn* inte heller särskilt upplysande, eftersom isländskan – i motsats till norskan – bevarar *hr-* och de flesta skalderna, i all synnerhet efter vikingatidens slut, är islänningar.

Det är sålunda främst ordförrådet som kan ge upplysningar om diktens ålder. Genom den kristna missionen och införandet av en kyrklig organisation tillförs de nordiska språken rätt mycket nytt stoff. Det gäller både helt nya ord, översättningslån och betydelselån. Det religiösa innehållet i *Glælogskviða*, särskilt då den huvuddel jag har kallat *Olavskviða*, gör dikten till ett rikhaltigt objekt för sådana lånordsstudier. I det följande skall jag sammanfatta den tidigare forskningens resultat för varje ord i dikten som har anknytning till den kristna eller kyrkliga begreppsfären.

Carl-Eric Thors har skrivit ett tämligen uttömmande arbete om den kristna terminologin i fornsvenskan. På det fornvästnordiska området finns det inget arbete som kan mäta sig med hans. Tarangers stora studie i den angelsachsiska kyrkans inflytande på den norska är i fråga om den språkliga aspekten rätt svepande och dessutom ålderstigen. Ålderstigen är också Kahles katalogartade genomgång. En hel del av orden behandlas i Fischers arbete om fornvästnordiskans lånord, som dock även det är lite knappt i framställningen och lite gammalt. De etymologiska ordböckerna ger en del men är ofta mindre intresserade av senaste långivare än av det indoeuropeiska ursprunget. Halldór Halldórsson har i ett par uppsatser på senare år ägnat några av orden betydande

⁸⁶ Jfr G. Indrebø, *Norsk målsoga*. 1951, s. 80–88, 113–125, D. A. Seip, *Norsk språkhistorie* til omkring 1370. 2 utg. 1955, s. 43–55, 70–81.

⁸⁷ Finnur Jónsson, *Det norsk-islandske skjaldesprog omtr. 800–1300*. 1901, s. 40–41. Skj. A. 1, s. 337, 350, 413, B. 1, s. 310, 322, 382. Kock, Sk. 1, s. 157, 163, 190.

⁸⁸ Finnur Jónsson, *Det norsk-islandske skjaldesprog*, s. 90–91. – Om de principiella svårigheterna med att datera skaldevers på formella kriterier se Sigrún Davíðsdóttir, *Old Norse court poetry*. Gripla. 3. 1979, s. 186–203, ssk. s. 193.

uppmärksamhet.⁸⁹ Senast har Ernst Walter studerat långgodset inom det etisk-moraliska begreppsområdet.⁹⁰

I flera fall blir det därför aktuellt att komplettera med Thors arbete, som ofta tar in den fornvästnordiska utvecklingen i diskussionen. Jag måste också gå tillbaka till de äldsta beläggen. I likhet med Halldór Halldórsson anlitar jag därvid dels *Lexicon poeticum*, dels Ludvig Larssons och Anne Holtsmarks förteckningar över ordförrådet i de äldsta isländska respektive norska handskrifterna.⁹¹ Som konkordans är *Lexicon poeticum* inte helt pålitligt, men avstämt mot Fischers redovisning och mot det intresse i övrigt som dessa ord har tilldragit sig torde i dessa fall det äldsta poetiska belägget vara redovisat. De äldsta norröna handskrifterna daterar sig till tidsrummet 1150–1250, och originalen går i vissa fall tillbaka kanske ända till slutet av 1000-talet (t.ex. Alcuin-översättningen i Gamal norsk homiliebook, delar av Gulatingslagen).⁹² Larssons och Holtsmarks redovisningar torde hålla mycket hög klass.

De kristna eller kristet influerade orden i Glælognskviða behandlas också i de tidigare nämnda arbetena av Magerøy och Lange. Magerøys framställning är inom detta fält ganska summarisk.⁹³ Lange behandlar orden ett och ett och konstaterar sammanfattningsvis att dikten är av stor språklig och därmed kulturhistorisk betydelse, den kommer till Norge "wie ein Frachtschiff voll neuer Dinge".⁹⁴ Langes behandling av de enskilda orden är dock mycket kortfattad, och hans härledningar ur medellågtyskan torde av kronologiska skäl vara omöjliga.⁹⁵ Därtill kommer att diskussionen om skaldestrofers äkthet har gått framåt sedan Langes verk kom. Det ingår därför i min uppgift i det följande att diskutera tillförlitligheten i de tidigaste poetiska beläggen.

altári 'altare'

Om vi bortser från belägget i Glælognskviða finner vi skaldediktningens första belägg i Einar Skulasons Geisli från omkring 1150. Det förekommer också flerstädes i de äldsta isländska och norska handskrifterna.⁹⁶

⁸⁹ C.-E. Thors, Den kristna terminologien i fornsvenskan. (SNF. 45.) 1957. A. Taranger, Den angelsaksiske kirkes indflydelse paa den norske. 1890. B. Kahle, Die altnordische Sprache im Dienste des Christentums. 1890. F. Fischer, Die Lehnwörter des Altwestnordischen. 1909. H. S. Falk & A. Torp, Norwegisch-Dänisches etymologisches Wörterbuch. 1–2. 2. Aufl. 1960. (Nytryck av 1 uppl. 1910.) A. Torp, Nynorsk etymologisk ordbok. 1919. J. de Vries, Altnordisches etymologisches Wörterbuch. 1961. Halldór Halldórsson, Some Old Saxon loanwords in Old Icelandic poetry and their cultural background. Föchr. für K. Reichardt 1969, s. 109–126. Dens., Synd – an Old-Saxon loanword. Science in Iceland. 1968, s. 60–64.

⁹⁰ E. Walter, Lexikalisches Lehngut im Altwestnordischen. Untersuchungen zum Lehngut im ethisch-moralischen Wortschatz der frühen lateinisch-altwestnordischen Übersetzungsliteratur. 1976.

⁹¹ *Lexicon poeticum* ... opr. forf. af Sveinbjörn Egilsson. 2. udg. ved Finnur Jónsson 1931. (Nytryck 1966.) L. Larsson, Ordförrådet i de äldsta isländska handskrifterna. 1891. A. Holtmark, Ordförrådet i de äldste norske håndskrifter til ca. 1250. 1955.

⁹² Jfr T. Knudsen i inledningen till Gammelnorsk homiliebook (Corpus codicum Norvegorum medii aevi. Qv. serie. 1. 1952.), s. 28, och dens. s.v. *Gulatingsloven* i KLNLM. 5. 1960, sp. 560.

⁹³ Magerøy, Glælognskviða, s. 65.

⁹⁴ Lange, Studien zur christlichen Dichtung, s. 115–118.

⁹⁵ Jfr Halldór Halldórsson, Some Old Saxon loanwords, passim.

⁹⁶ *Lexicon poeticum*, s.v. *altári*, jfr Lange, Studien zur christlichen Dichtung, s. 116. Larsson, s. 13. Holtmark, sp. 20.

Halldór Halldórsson sammanfattar den tidigare diskussionen och anser att ordet är ett fornsaxiskt lån, eftersom fornengelskans vanliga beteckning för 'altare' är *wigbed*, *wēofod*. Att ordet bytt genus från fornsaxiskans maskulinum till neutrum förklarar han med anslutning till neutrala *ia*-stammar som *akkeri* 'ankare'. Från den tidigare diskussionen kan anföras att Marius Kristensen, närmast för danskans del, betraktar ordet som ett direkt lån från latinet. Flera forskare anför fornfrisiskan som en möjlighet: denna avvisar Halldór Halldórsson av historiska skäl, emedan någon frisisk mission i Norden inte är känd. Thors vill tänka sig engelskt lån, fastän *altar*, *altare* är sällsynt i fornengelskan.⁹⁷

andask 'dö'

De tidigaste beläggen på *andask*, nämligen hos Gisle Sursson (slutet av 900-talet), Hallfred vandrädaskald (omkring år 1000) och Torkel i Hraundal (början av 1000-talet), kommer alla ur islänningasagor, nämligen Gisle saga, Hallfreds saga respektive Gunnlaug ormstungas saga.⁹⁸ Äktheten i islänningasagornas strofer har nu allmänt börjat ifrågasättas. Bjarni Einarsson hävdar att de flesta av dessa strofer har tillkommit samtidigt med sagan som "pure art and entertainment" och att endast enstaka strofer på kungasagornas maner anføres som belägg för uppgifternas riktighet. Till den förra typen för han bl.a. samtliga strofer i Gisle saga, en saga som han i övrigt inte har ägnat någon närmare granskning.⁹⁹ Äktheten i Gisle strofer har emellertid ifrågasatts av flera tidigare forskare. Särskilt gäller detta drömverserna, till vilka den nu aktuella strofen hör. Dessa antas ha diktats i kristen tid, dock kanske inte av sagaskrivaren utan något århundrade tidigare.¹⁰⁰ Den kristna livssyn man spårar i stroforna ser man inte mycket av just i den här aktuella strofen (nr 29 i utgåvorna), där *andask* förekommer i ett helt profant sammanhang.

Hallfreds saga och Gunnlaugs saga hör däremot till de sagor som Bjarni Einarsson har specialstuderat. Den aktuella strofen av Hallfred är hans berömda s.k. dödsstrof (utgåvornas tjuugoåttonde lausavísa). Den visar en genomförd kristen hållning inför döden. Bjarni Einarsson bygger – i anslutning till W. van Eeden – sin argumentation på det faktum att strofen bara förekommer i en av sagans redaktioner, nämligen den som ingår i den stora sagan om Olav Tryggvason. Att just sagans sista strof, med dess klimax, skulle ha fallit bort i den andra redaktionen förefaller honom osannolikt. I stället torde strofen ha kommit till som ersättning för den opassande hedniska dödsscenen som den andra redaktionen har bevarat. Även på andra ställen har versionen i den stora sagan om Olav Tryggvason utelämnat avsnitt som det vill synas av moraliska eller religiösa skäl.¹

⁹⁷ Halldór Halldórsson, *Some Old Saxon loanwords*, s. 112–114.

⁹⁸ *Lexicon poeticum*, s.v. *anda*. Skj. A. 1, s. 107, 173, 205, B. 1, s. 102, 163, 195. Kock, Sk. 1, s. 59, 88, 102.

⁹⁹ Bjarni Einarsson, *On the rôle of verse in saga-literature*. *Mediaeval Scandinavia*. 7. 1974, s. 118–125.

¹⁰⁰ Se inledningen till *Vestfirðinga sögur* (ÍF. 6. 1943), s. 5–12.

¹ Bjarni Einarsson, *To skjaldesagaer*. 1976, s. 170–171.

I anslutning till Björn M. Ólsen och med knappare argumentering avvisar Bjarni Einarsson äktheten i Torkels strof i Gunnlaugs saga.² Den kristna färgningen är mindre tydlig här än hos Hallfred, även om skalden låter det frangå att det är Gud som råder över liv och död.

Något senare (mitten av 1000-talet) möter vi ett belägg på *andask* i en hylningsdikt till Harald hårdråde av Tjodolf Arnorsson. Strofen är bevarad i Snorres Edda. Det som är bevarat av dikten ger ett helt profant intryck; det enda kristna inslaget är formuleringen *ens helga grams* 'den helige kungens' om Olav digre. Därefter förekommer ordet i ett antal belägg i de äldsta norska och isländska handskrifterna samt med enstaka sena belägg i skaldediktningen.³ Det är också belagt i medeltida norska runinskrifter.⁴

Ordet är inte mycket behandlat i den etymologiska litteraturen. Lange antar att det är nytt i språket och att det förutsätter "die christliche Trennung von Leb und Seele". En likartad tankegång finns hos Magerøy.⁵ Det bakomliggande en icke-mediala *anda* 'andas' är inhemskt.⁶

bjalla 'bjällra; (kyrk)klocka'

Utöver Glælognskviða uppvisar skaldediktningen bara ett belägg, nämligen hos Steinunn (omkring 1000). Åldern på sistnämnda belägg kan enligt nyss förda principresonemang ifrågasättas, eftersom det härrör ur islänningasagor.⁷ Ordet är inte belagt i de äldsta norska och isländska handskrifterna. Däremot finns ett belägg i Ares Íslendingabók, som tämligen säkert kan dateras till förra hälften av 1100-talet.⁸

Ordet anses lånat från fornengelskans *bella*. Om det inte är ett mycket tidigt lån, måste man räkna med analogisk brytning i stamvokalen.⁹

bók 'bok /pl. böcker/'

I den angivna betydelsen förekommer ordet i skaldediktningen, bortsett från Glælognskviða, först vid mitten av 1100-talet. Det är väl belagt i de äldsta norska och isländska handskrifterna.¹⁰ Det råder oenighet om innebörden i Glælognskviðas *bóka mál*: betyder det 'bokspråk', dvs. latin, eller 'böckernas lära', dvs. kristendomen?¹¹ Från 1100-talet och framåt har vi belägg på sammansättningen *bókmál* i betydelsen 'latin'.¹²

² Bjarni Einarsson, Skáldasögur. 1961, s. 265.

³ Lexicon poeticum, s.v. *anda*. Skj. A. 1, s. 368, B. 1, s. 338-339. Kock, Sk. 1, s. 170-171. Larsson, s. 14. Holtzmark, sp. 22.

⁴ Norges innskrifter med de yngre runer. 3. 1954, s. 172-179.

⁵ Lange, Studien zur christlichen Dichtung, s. 116. Magerøy, Glælognskviða, s. 28.

⁶ de Vries, Altnordisches etymologisches Wörterbuch. 1961, s.v. *anda*.

⁷ Lexicon poeticum, s.v. *bjalla*. Skj. A. 1, s. 135-136, B. 1, s. 128. Kock, Sk. 1, s. 71.

⁸ Íslendingabók. Landnámabók. Fyrri hluti (ÍF. 1:1. 1968), s. 5 samt Jakob Benediktssons inledning, s. 17-20 och där anförd litteratur.

⁹ F. Fischer, Die Lehnwörter des Altwestnordischen. 1909, s. 24. Lange, Studien zur christlichen Dichtung, s. 116, de Vries, Altnordisches etymologisches Wörterbuch, s.v. *bjalla*.

¹⁰ Lexicon poeticum, s.v. *bók*. Larsson, s. 36. Holtzmark, sp. 65.

¹¹ Magerøy, Glælognskviða, s. 33, 36.

¹² Larsson, s. 36, Holtzmark, sp. 66. Fritzner, Ordbog over det gamle norske sprog, s.v. *bókmál*.

Ordet är inhemskt men i den angivna betydelsen ett betydelslån snarast från fornengelskan.¹³

Goð 'den kristne guden'

Det råder knappast något tvivel om att betydelslånet 'den kristne guden' kommit in i de nordiska språken redan med missionen under slutet av 900-talet (jfr fornengelskans *god*, fornsaxiskans *god*).¹⁴ Tidfästningen av 900-talsbeläggen i skaldediktningen kan annars ifrågasättas. Två av dem tillhör historie-skrivningen om kristendomens införande på Island, som knappast kan spåras längre tillbaka än till Sturla Þórðarson (mitten av 1200-talet).¹⁵ De återspeglar den ömsesidiga antagonism mellan hedendom och kristendom som i stor utsträckning kan vara en litterär produkt av senare århundraden.¹⁶ I det ena belägget uttalar den kristne Torvald vitfarne en förbannelse över en hednisk kvinna; i det andra är det den hedniska Steinunn som öser förakt över den kristne missionären.¹⁷ Särskilt påfallande är det att en hedning, som i det sista fallet, använder *goð* i den kristna betydelsen. Även det ena av de båda beläggen hos Hallfred återspeglar denna antagonism. Detta belägg ingår i en strof som enligt Bjarni Einarsson röjer en teologisk insikt om treenigheten som den nyomvända skalden knappast kan ha besuttit.¹⁸ Det andra belägget hos Hallfred står i den redan berörda s.k. dödsstrofen (jfr ovan under *andask*).

Tillförlitligast av de tidiga beläggen torde det ur Gunnlaug orrmstungas Aðalsteinsdrápa vara (omkring 1000). Något senare finner vi flera belägg hos Sigvat (omkring 1020–1040).¹⁹ I belägget i *Glælognskviða* bör kanske sammanställningen *Goðs maðr* uppmärksammas; liknande formuleringar hör till en senare tid i skaldediktningen än den nu berörda.²⁰

heilagr 'helig'

Ordet är gammalt i fornvästnordiskan och har tidiga, hedniska belägg i skaldediktningen.²¹ Det bevarade materialet tillåter knappast diskussion om någon möjlig betydelseförändring i samband med trosskiftet, särskilt som man måste räkna med en lång synkretistisk övergångsperiod.²² Det kan dock noteras att belägget i *Glælognskviða* tycks vara det äldsta där *heilagr* används om en enskild person. Nästa gång förekommer det i den redan anförda strofen av Tjodolf Arnorsson (mitten av 1000-talet), även där använt om Olav den helige.

¹³ Fischer, Die Lehnwörter des Altwestnordischen, s. 1, de Vries, Altnordisches etymologisches Wörterbuch, s.v. *bók*.

¹⁴ Se t.ex. Thors, Den kristna terminologien i fornsvenskan, s. 407–410 och där anförd litteratur.

¹⁵ Magnús Már Lárusson s.v. *Kristni saga*, KLNLM. 9. 1964, sp. 356.

¹⁶ Se t.ex. P. Schach, Antipagan sentiment in the sagas of Icelanders (Gripla. 1. 1975, s. 105–134), s. 125 och ff. Jfr R. Boyer, Paganism and literature: the so-called 'pagan survivals' in the samtíðarsögur. (Gripla. 1. 1975, s. 135–167).

¹⁷ Skj. A. 1, s. 110, 136, B. 1, s. 105, 128. Kock, Sk. 1, s. 60, 71.

¹⁸ Bjarni Einarsson, To skjaldesagaer. 1976, s. 147–148.

¹⁹ Lexicon poeticum, s.v. *goð*. Jfr Bjarni Einarsson, Skáldasögur. 1961, s. 260, 295.

²⁰ Lange, Studien zur christlichen Dichtung, s. 117 och där anförd litteratur.

²¹ Lexicon poeticum, s.v. *heilagr*.

²² Jfr W. Baetke, Das Heilige im Germanischen. 1942, passim.

Ordet har i nyare forskning ansetts vara ett mycket tidigt västgermanskt lån.²³

himinríki 'himmelriket'

Ordet är först belagt i den dikt av Toraren lovtunga som kallas Höfuðlausn och varav bara omkvädet är bevarat: *Knútr verr grund sem gætir Gríklands himinríki* 'Knut värjer sitt land som Greklands beskyddare himmelriket'.²⁴ Dikten riktar sig till Knut den store och dateras till 1020-talet. Uttrycket *gætir Gríklands* skall åsyfta Kristus.²⁵ Att denne i samma jämförelse framställs som både Greklands, dvs. det bysantiska rikets, och himmelrikets värn är något förvirrande. Så mycket tycks emellertid stå klart som att *himinríki* verkligen ses som ett rike, ett valde som försvaras av dess härskare.

För övrigt är ordet sparsamt företrätt i skaldediktningen. Bortsett från belägg i Glælognskviða dyker nästa belägg upp i Einar Skulasons Geisli (omkring 1150). Däremot förekommer ordet rikligt i de äldsta norska och isländska handskrifterna.²⁶ Vi har också ett belägg på en norsk runsten från omkring 1200, och ett på en västgötsk sten redan från 1000-talet.²⁷ Det är ett lån, närmast ett översättningslån, från antingen fornengelskans *heofonrice* eller fornsaxiskans *himilríki* (fornsaxiskan har också formen *hebanríki*). Samtliga germanska former är ytterst översättningslån från latinets *regnum caelorum*.²⁸

hreinn 'ren, syndfri'

Ordet är inhemskt, men betydelsen 'moraliskt ren' torde ha inkommit med kristendomen.²⁹ Uttrycket *Kristr enn hreini* förekommer redan hos Hallfred vandrädaskald, dock i en tradering som inte säkerställer äktheten (jfr ovan under *andask*).³⁰ I Sigvats erfídrápa (omkring 1040) förekommer *hreins* och har antagits ingå i uttrycket *þess hreins konungs*, syftande på Olav den helige. E. A. Kock har föreslagit en alternativ läsning där *hreins* i stället ingår i en manskenning: *margr meidr hreins hrings* 'mången den rena ringens träd'.³¹ *Hreinn* har

²³ K. Venås, Adjektivsuffixet germansk -ga- i norrønt. 1971, s. 256–268.

²⁴ Skj. A. 1, s. 322. B. 1, s. 298. Kock, Sk. 1, s. 151.

²⁵ Jfr Bjarni Aðalbjarnarsons kommentar i Hkr. 2, s. 307.

²⁶ Lexicon poeticum, s.v. *himinríki*. Larsson, Ordförrådet i de äldsta isländska handskrifterna, s. 146. Holtmark, Ordförrådet i de äldste norske håndskrifter, sp. 266.

²⁷ Norges innskrifter med de yngre runer. 5. 1960, s. 155–156. Sveriges runinskrifter. 5:4. 1958, s. 334.

²⁸ Fischer, Die Lehnwörter des Altwestnordischen. 1909, s. 5, Lange, s. 115. E. H. Sehart, Vollständiges Wörterbuch zum Heliand und zur altsächsischen Genesis. 1925, s. 234, 259. W. Betz, Deutsch und Lateinisch. Die Lehnbildungen der althochdeutschen Benediktinerregel. 1949, s. 61.

²⁹ Thors, Den kristna terminologien i fornsvenskan, s. 609. Jfr Magerøy, s. 65. Thors säger att "betydelsen 'moraliskt ren' är mycket gammal hos germ. *hraini-" men tycks ändå mena att den kommit med kristendomen under påverkan från lat. *purus*.

³⁰ Strofen står inte i Heimskringla utan först i den stora sagan om Olav Tryggvason (kompilation från omkring 1300, Ólafur Halldórsson s.v. *Óláfs saga Tryggvasonar* i KLNLM. 12. 1967, sp. 552). Skj. A. 1, s. 166, B. 1, s. 156–157. Kock, Sk. 1, s. 85.

³¹ Skj. A. 1, s. 264, B. 1, s. 245. Kock, Sk. 1, s. 126–127. E. A. Kock, Notationes norrœnæ. 1–24. 1923–41. §1118.

här betydelsen 'ren, blank' i sin vanliga förknippning med vapen eller guld. Kock anför ett antal parallellfall till den ordföljd han föreslår för halvstrofen. Ett argument för hans läsning torde också vara att *hreins* föregår sitt huvudord så att kenningen inte kan uppfattas som avslutad förrän den verkligen är det. Däremot kan uttrycket *mæru þess konungs leiði* 'den konungens härliga grav' mycket väl uppfattas som avslutat; ett efterhängt *hreins* skulle därför vara ägnat att förvirra. Utöver de nu diskuterade beläggen och det i *Glælognskviða* förekommer *hreinn* i betydelsen 'syndfri' i skaldediktningen först på 1100-talet. Det är också vanligt i de äldsta norska och isländska handskrifterna.³²

hringja 'ringa (i klockor)'

Utöver *Glælognskviða* förekommer ordet först i Markús Skeggjasons *Eiríksdrápa* från strax efter 1100. Det förekommer sparsamt i de äldsta handskrifterna.³³ Enligt de Vries är ordet i den angivna betydelsen ett lån från fornengelskan, som kommit med kristendomen.³⁴

kerti 'vaxljus'

Ett i dubbel mening osäkert belägg förekommer hos 900-talsskalden Kormak. Dels kan äktheten hos strofen ifråga betvivlas. Dels är det eventuellt fråga om ett helt annat ord, nämligen dativ av *kertir* 'sönderdelare'. Det sistnämnda är i så fall ett engångsord men ger ett uttryck som är mera normalt för skaldediktningen: *Draupnis döggar kertir* 'guldets sönderdelare' med betydelsen 'givmild man' eller enbart 'man'. *Draupnis döggar kerti* skulle däremot betyda 'dyrbarhet av guld som är stöpt som ett ljus'.³⁵ Efter belägget i *Glælognskviða* förekommer ordet i skaldediktningen först i Blakks *Breiðskeggsdrápa* från omkring 1190. Det är dock väl belagt i de äldsta isländska och norska handskrifterna.³⁶

Ordet anses av Halldór Halldórsson vara ett fornsaxiskt lån, fastän fornsaxiskan bara har efterlämnat belägg på formen *kerzia*. Fornsaxiskans direkta efterföljare medellågtyskan uppvisar nämligen formen *kerte*, vilket torde förutsätta ett fornsaxiskt **kerti*. Alternativet medellågtyskt lån, som anförts av flera forskare, utesluts enligt Halldór Halldórsson av ordets tidiga förekomst i isländskan. Som tidigaste säkra belägg skall då det i *Glælognskviða* gälla.³⁷

klokka '(kyrk)klocka'

Ordet är för övrigt inte belagt i skaldediktningen. Tidigaste belägg utanför denna härrör från de äldsta handskrifterna och från en runinskrift från före

³² Lexicon poeticum, s.v. *hreinn*. Larsson, s. 155. Holtmark, sp. 481.

³³ Lexicon poeticum, s.v. 2. *hringja*, Lange, s. 116. Larsson, s. 156. Holtmark, sp. 488.

³⁴ de Vries, Altnordisches etymologisches Wörterbuch. 1961, s.v. *hringja* 3.

³⁵ Halldór Halldórsson, Some Old Saxon loanwords, s. 115 med där anförd litteratur, särskilt Einar Ól. Sveinsson i *Íslenzk fornrit* 8. 1939, s. 231. – E. A. Kock anför via en emendation en tredje tolkning, Kock, *Sk.* 1, s. 45.

³⁶ Lexicon poeticum, s.v. *kerti*, Lange, s. 116. Halldór Halldórsson, Some Old Saxon loanwords, s. 114 med hänvisningar.

³⁷ Halldór Halldórsson, Some Old Saxon loanwords, s. 115–116.

1200.³⁸ Flertalet forskare anser ordet vara av fornsaxisk härkomst; några hävdar fornengelsk, och den uppfattningen är också företrädd att *klokka* närmast är fornsaxiskt medan variantformen *klukka* är fornengelsk.³⁹ De västgermanska språken har lånat ordet från medellatinets *clocca*, som i sin tur torde vara ett lån från forniriskan; Lange vill tänka sig möjligen av ett direkt iriskt lån till fornvästnordiskan.⁴⁰

Kristr 'Kristus'

Namnet förekommer tidigt på svenska runstenar och måste liksom den nya betydelsen på *god* ha inkommit i Norden redan med 900-talets mission.⁴¹ Beteckningarna för Gud och Kristus har dock i alla germanska språk ofta använts synonymt långt fram i tiden.⁴² Ingenting motsäger att detta är fallet också i Glælognskviða. När man bland de tidiga beläggen i skaldediktningen möter en framställning av Kristus såsom den som har all makt av Fadern, såsom hos Hallfred, måste strofens äkthet, som redan nämnts, starkt ifrågasättas (jfr ovan under *God*).

lofsæll 'rik på lov, berömd'

Sammansättningen förekommer redan i det mycket gamla Ynglingatal (kanske redan från 800-talet) och sedan med strödda belägg i skaldediktningen samt med ett belägg i en eddadikt och ett i en av de äldsta norska handskrifterna.⁴³ Magerøy vill uppfatta innebörden i belägget i Glælognskviða som särskilt åsyftande "den lov kung Olav fekk av dei som vart bønhyrde av han".⁴⁴ Ordet är inhemskt, men Lange vill se ett inflytande från fornengelskans *lofian*; han menar att verbet *lofa* gentemot äldre *leyfa* tycks vara förbehållet den kristliga diktningen. Det sistnämnda påståendet är diskutabelt: det fordrar en förklaring av beläggen på *lofa* i Egils Höfuðlausn.⁴⁵

sál 'själ'

Tidiga belägg i skaldediktningen finns hos Gisle Sursson och Hallfred vandräds-kald (slutet av 900-talet). Enastående för belägget hos Gisle är att det används i ett hedniskt sammanhang och i betydelsen 'sinnelag'. Hos Hallfred finner vi däremot samma kristna formulering som i Glælognskviða, nämligen *sólu borgit* 'frälst själen'. Det är i samma dödsstrof som vi ovan (under *andask*) ansett vara oäkta. Senare möter vi *sál* först i Markus Skjeggjasons Eiriksdrápa (omkring 1100), en dikt genomsyrad av kristna värderingar.⁴⁶ Utanför skaldediktningen

³⁸ Lexicon poeticum, s.v. *klokka*, Lange, s. 116. Larsson, s. 184. Holtsmark, sp. 329. Seip, Norsk språkhistorie, 2. udg. 1955, s. 209.

³⁹ D. A. Seip, Låneordsstudier. 1. 1915, s. 90 med där cit. litteratur, Indrebø, Norsk målsoga. 1951, s. 125. Lange, s. 116 med där cit. litteratur.

⁴⁰ Falk & Torp, Norwegisch-Dänisches etymologisches Wörterbuch, s.v. *klokke*, de Vries, Altnordisches etymologisches Wörterbuch, s.v. *klokka*. Lange, s. 170.

⁴¹ S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Sverige. 2. uppl. 1977, s. 112–117.

⁴² Se t.ex. Thors, Den kristna terminologien i fornsvenskan, s. 409–410.

⁴³ Lexicon poeticum, s.v. *lofsæll*. Holtsmark, sp. 376.

⁴⁴ Magerøy, Glælognskviða, s. 23.

⁴⁵ Lange, Studien zur christlichen Dichtung, s. 118. Lexicon poeticum, s.v. *lofa*.

⁴⁶ Lexicon poeticum, s.v. *sól*. Jfr Björn K. Þórolfssons kommentar i Vestfirðinga sögur, s. 62.

förekommer ordet i norska runinskrifter från och med senare delen av 1000-talet, liksom i de äldsta isländska och norska handskrifterna (där dock varianten *sála* är vanligare). I olika varianter är ordet också vanligt på svenska och danska runstenar.⁴⁷

Ordets proveniens och etymologi har varit föremål för mycken diskussion. Numera är den uppfattningen förhärskande, att ordet är ett västgermanskt kristet lån, där de fornvästnordiska formerna *sál*, *sála* går tillbaka på fornengelskan.⁴⁸ Det anförda belägget hos Gisle smälter måhända inte så väl in i den bilden. Som förekommande endast i en islänningasaga måste dock äktheten i Gisles strof på allmänna grunder anses osäker.

synð 'synd'

Bortsett från belägget i *Glælognskviða* (i sammansättningen *synðalauss*) är ordet i skaldediktningen först belagt i Einar Skulasons *Geisli* (omkring 1150). Från andra hälften av 1100-talet förekommer ytterligare några belägg ur skaldedikter. Ordet är rikligt belagt i de äldsta norska och isländska handskrifterna. Det är också tidigt belagt (början av 1000-talet) på en svensk runsten.⁴⁹

Ordets ursprung har länge varit en tvistefråga. Halldór Halldórsson ägnar en särskild uppsats åt ordet, där han sammanfattar den tidigare diskussionen. Hans eget resultat är att *synð* är ett fornsaxiskt lån som på nordiskt område endast uppträder med religiös innebörd. Att fornsaxiskt *sundia* kunnat bli fornvästnordiskt *synð* förklarar han med analogisk anslutning till den stora gruppen *i*-stammar på *-o* (av gammalt *-iþo*) och med *i*-omljud. Dessa är i likhet med *synð* abstrakter.⁵⁰

þægr 'behaglig'

Före *Glælognskviða* räknade Finnur Jónsson med ett belägg *þægs* hos Tormod Kolbrunarskald (omkring 1025); det skulle då bestämma kenningen *handar grjóts* 'armens stens = guldets'. E. A. Kock tog här upp läsarten *þreks* 'kraftens' och lät det bestämma *hug* 'sinne'. Till denna läsning har utgivarna av *Vestfirðinga sögur* i Íslenzk fornrit anslutit sig.⁵¹ I övrigt uppvisar skaldediktningen enstaka belägg på *þægr* tidigast från 1100-talet. Det är väl belagt i de äldsta norska och isländska handskrifterna.⁵²

Ordet är inhemskt. Lange räknar med en ny kyrklig betydelse först belagd i *Glælognskviðas Kristi þæg* 'välbehagliga för Kristus'.⁵³

⁴⁷ Seip, *Norsk språkhistorie*. 2 udg. 1955, s. 66. Norges innskrifter med de yngre runer. 1. 1941, s. 180, 2. 1951, s. 217–218. Larsson, s. 277. Holtmark, sp. 515–516. Thors, *Den kristna terminologien i fornsvenskan*, s. 453.

⁴⁸ För en sammanfattning av diskussionen se Thors, s. 452–457.

⁴⁹ *Lexicon poeticum*, s.v. *synð*, *synðalauss*, *synðalauss*, *synðugr*, Lange, s. 117. Halldór Halldórsson, *Synd* – an Old-Saxon loanword, s. 60. *Sveriges runinskrifter*. 7:2. 1943–46, s. 45.

⁵⁰ Halldór Halldórsson, *Synd* – an Old-Saxon loanword. *Science in Iceland*. 1968, s. 60–64.

⁵¹ Skj. A. 1, s. 280–281, B. 1, s. 259. Kock, Sk. 1, s. 133. Kock, *Notationes norrœnæ*, § 697. *Vestfirðinga sögur*, s. 207–208. – Strofen är endast traderad i en islänningasaga (*Fóstbræðra saga*) men har även av nyare forskning ansetts äkta. Jónas Kristjánsson, *Um Fóstbræðrasögu*. 1972, s. 120.

⁵² *Lexicon poeticum*, s.v. *þægr*. Larsson, s. 391. Holtmark, sp. 661.

⁵³ de Vries, s.v. *þægr*. Lange, *Studien zur christlichen Dichtung*, s. 116.

V

Om hänsyn tas till att flera tidiga belägg i andra skaldestrofer är av mycket tveksam äkthet kan den relativt korta dikten Glælognskviða uppvisa det äldsta belägget på ett tiotal lånord i fornvästnordiskan med anknytning till den kyrkliga kulturen. Detta innefattar betydelselånen. Nästa belägg är (med undantag för *andask*) åtminstone ett halvt århundrade yngre. Dateringen blir ungefärlig och beroende av vilken tillkomsttid man kan anta för originalen till de äldsta bevarade handskrifterna. Denna ansamling av lånord, som i övrigt saknar så tidiga belägg, framstår vid första anblicken som ett starkt argument för en omdatering av dikten till slutet av 1000-talet. Jag tror emellertid inte att man skall se det så.

I stort sett är skaldediktningen det enda bevarade språkmaterialet som erbjuder daterbara fornvästnordiska belägg från vikingatiden. De norska runstenarna är fåtaliga i jämförelse med de östnordiska, och Island har som bekant inga runstenar alls från denna period. Vad som går att belägga är därför i hög grad avhängigt av vilka ämnen skaldepoesin behandlar. Ända till 1000-talets slut dominerar den världsliga hyllningsdikten, och först omkring 1100 finner vi i någon större utsträckning diktning som är klart färgad av den kristna begreppsvärlden (jfr ovan s. 18). Frågan är därför snarast: beror denna fördröjning på att kristna föreställningar inte har slagit igenom i Norden förrän mot slutet av århundradet, eller är det bara ett genretvång som håller skaldepoesin inom de gamla ramarna? Innan vi försöker besvara den frågan, är det lämpligt att dela upp de aktuella orden i olika kategorier och behandla dem var för sig.

Den första kategorin utgörs av *heilagr*, *lofsæll* och *þægr*. Som framgått av det föregående har man antagit en betydelseförskjutning i dessa ord när de börjar användas i kristna sammanhang. Jag menar att denna betydelseförskjutning är för subtil för att kunna beläggas med någon säkerhet, och därmed måste orden avföras ur diskussionen om dateringen av dikten med hjälp av enstaka ords uppträdande i språket.⁵⁴

Den andra kategorin utgörs av de fem substantiven *altári*, *bjalla*, *bók*, *kerti*, *klokka* och verbet *hringja*. De fem substantiven är konkreter och betecknar kulturprodukter som kommer till Norden med kristendomen. Det sannolika är att orden kommer med produkterna. Samtidigt bör verbet *hringja* ha fått sin nya betydelse betingad av de föremål som *bjalla* och *klokka* betecknar. Enligt nyare forskning är de båda Olavernas missionsverksamhet bara fullbordan av ett kristnande som pågått i Norge under en stor del av 900-talet.⁵⁵ Också på Island måste det berömda alltingsbeslutet vid årtusendeskiftet ha föregåtts av en längre periods kristnande. Det är också en hävdvunnen uppfattning att

⁵⁴ Förhållandet blir visserligen något annorlunda om orden kan visas uppträda i konstruktioner som är typiskt kristna. *Heilagr konungr* har en direkt motsvarighet i det äldsta officiets *sanctum regem Olauum* och *lofsæll gramr* en någorlunda motsvarighet i officiets *beatum Olauum regem*, men det behöver inte säga så mycket om de enskilda adjektivens betydelse. Med vaxljusen, som brinner *Kristi þæg*, kan jämföras det bibliska återkommande "Gud till en välbehaglig lukt", t.ex. Ef. 5:2.

⁵⁵ S. Bagge, Kirken og folket, i Norges kulturhistorie. 2. Kaupang og katedral. 1979, s. 211–248, här s. 241.

kyrkan lade stor vikt vid spridandet av sin yttre kult och sed i första fasen av missionen. De första norska kyrkorna kan ha rests redan på 900-talet.⁵⁶ Från och med Olav digres tid kan vi vara tämligen säkra på att det hållits regelbundna gudstjänster i Norge. Inte långt därefter har vi Sigvats ord om Olavs mässa.

Allt detta tyder på att vi på 1030-talet har en tämligen etablerad kyrka i Norge och Island, med egna kyrkobyggnader utrustade för gudstjänst och annan ritual enligt tidens europeiska skick, på sätt som de sex lånorden speglar. Det sannolika är sålunda att orden vid denna tid redan är inkomna i språket, även om det bevarade språkmaterialet inte belägger dem så rikligt. Vi ser också att de är övertagna från de tidiga missionärernas modersmål, fornengelska och fornsaxiska.

Den sista kategorin är *andask*, *himinríki*, *hreinn*, *sál* och *synð*. Hit hör möjligen också *Goð* och *Kristr*, men dessa ord kan lämnas ur räkningen redan av det tidigare nämnda skälet att de måste ha kommit in redan med 900-talets mission. Det intressanta med de fem återstående orden är att de tycks röja en verklig insikt i den kristna läran. Om kult och sed hade slagit igenom på 1030-talet, finns det ändå skäl att fråga sig vad detta hade för motsvarighet i teologiska kunskaper och genomfört kristen föreställningsvärld. Visserligen räknar forskningen inte längre med någon ren namnkristendom i Norden under första tiden. Men det innebär inte att det försiggick individuella omvändelser med själanöd och ånger som det centrala momentet. ”For middelalderens mennesker var forholdet mellom ytre form og indre mening mye nærmere enn for oss. Gudsdyrkelsen, den kultiske handling, var nettopp kjernen, både i den gamle og den nye religion”, skriver Sverre Bagge. Och vidare: ”Religionsskiftet måtte også nødvendigvis være av kollektiv karakter. Den enkelte tilhørte et fellesskap, ætten, og fikk sin identitet og verdi gjennom den.”⁵⁷

Mot detta kan man ställa inte bara de fem nämnda orden utan den karaktär av kristet religiös dikt som Olavskviða, dvs. *Glælognskviða* från andra strofen, som helhet förmedlar och som orden ifråga är ett utslag av. Sjunde strofens *svá hefr Áleifr / áðr andaðisk / synðalauss / sǫlu borgit* låter i mina öron som en förtätad religiositet med närmast högmedeltida stämning. Något motstycke i skaldeposin har vi inte förrän på 1100-talet. Sigvats strofer, som berörts flerstädes i det föregående, har t.ex. betydligt mer handfast prägel. Vad kan då försvara ett fasthållande av 1030-talet som möjlig datering på *Glælognskviða*?

För det första de svenska runstenarna. Åtminstone tre av orden, nämligen *himinríki*, *sál* och *synð*, har runsvenska motsvarigheter från förra hälften av 1000-talet (*andask* är däremot osäkert), *sál* därtill i överflöd.⁵⁸ Runstenarna ger därtill samma intryck som Olavskviða av kristen gudstro, t.o.m. av kristet

⁵⁶ A. Wichstrøm, Kors og katedral, i Norges kulturhistorie. 2. 1979, s. 249–278, här s. 250.

⁵⁷ Bagge, Kirken og folket, s. 241–242. – Vad som kan finnas i *Glælognskviða* av synkretism eller medvetet kristnande av hedniska seder är av mindre intresse för denna undersökning. Se särskilt Wesséns analys av nionde strofens *ár ok friðr qlum mǫnnum* som en obruten fortsättning av hedniska fruktbarhetsformler. E. Wessén, Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria. (UUA. 1924, Filosofi . . . 6.) 1924, s. 179–181.

⁵⁸ S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Sverige. 2 uppl. 1977, s. 106–117, och Sveriges runinskrifter, passim.

ödmjukt sinnelag som inte stämmer med våra föreställningar om hedendomen. ”Gud hjälpe hans ande och själ bättre än han förtjänade”, är en formulering som i smärre varianter förekommer på flera stenar.⁵⁹ Och dessa står i den sent kristnade Mälardalen, resta i själva missionstiden. Kunde sådant formuleras i Sverige, bör vi kunna räkna med liknande formuleringar – av en islänning – i Norge vid samma tid.

För det andra dikten anslutning till en tidig ”Translatio Olavi”, som börjat utformas redan på 1030-talet. Senast omkring 1040 har det förelegat ett skriftligt latinskt Olavsofficio och någon form av mirakelsamling plagierad på engelska kungalegender (jfr ovan s. 19–22). Ernst Walter påpekar att officiet inte hade kunnat skrivas i Norge utan tillgång till förebilder: det visar på förekomsten av kyrklig latinsk litteratur i landet vid denna tid.⁶⁰ Det förefaller väl inte omöjligt att frekventa delar av mässan kan ha förts till Norge i form av muntliga utamläxor: det gör i så fall inte stor skillnad i traderingens karaktär. Ur denna Translatio eller annat kyrkligt material av samma karaktär har Olavskvida, som vi har sett, kunnat hämta sitt genomkristnade, europeiskt-kyrkliga stoff. Här är Olavs själ i himmelriket, här står martyren ren och utan fläck inför sin domare.

Frågan vilken grad av teologisk insikt dikten röjer är dock inte därmed besvarad. Å ena sidan är det inte orimligt att tänka sig ett mellanled i form av predikan på folkspråket mellan latinlitteraturen och dikten. Sådan predikan anses ha förekommit ända från missionstidens början och är nog en förutsättning både för själva missionerandet och för etableringen av inhemska former av de aktuella orden. Man vill väl då tänka sig att den som predikade hade något slags insikt i det han predikade om. Å andra sidan har det varit möjligt för skalden att översätta delar av det kyrkligt-latinska stoffet utan djupare förståelse av dess innebörd. Både *sine macula* och *incoquinatus*, som bägge förekommer i det äldsta officiet, betyder ordagrant ’utan fläck’. Som jag redan antytt är den närmaste anknytningen knappast *syndalauss*, som Magerøy föreslår, utan *hreinn*. Om detta *hreinn* ’ren’ verkligen har valts som översättning för *sine macula* och *incoquinatus* och satts in i en strof som handlar om Olavs kvarlevor i helgonskrinet, skulle detta kunna tyda på en något ytlig och bokstavlig uppfattning av orden.

Något liknande kan gälla för *syndalauss*. Lange påpekar att ordvalet strängt taget står i strid med kyrkans lära som inte tillerkänner någon annan än Kristus syndfrihet (detta är före Mariakultens egentliga uppsving).⁶¹ Relativ teologisk okunnighet kan ha lett skalden att välja fel ord. Det religiösa intryck vi får av sjunde strofens andra hälft behöver sålunda inte ha så solid teologisk bakgrund. Var halvstrofen har hämtat sin direkta inspiration kan vi naturligtvis inte fastställa, men jag vill peka på en möjlighet.

I den medeltida katolska mässan ingick den s.k. handtvagningen, varunder

⁵⁹ Jansson, s. 117.

⁶⁰ E. Walter, Die lateinische Sprache und Literatur auf Island und in Norwegen bis zum Beginn des 13. Jahrhunderts. Nordeuropa, Studien. 4. 1971, s. 195–230.

⁶¹ Lange, Studien zur christlichen Dichtung, s. 117.

Ps. 26:6–12 (Ps. 25:6–12 i Vulgata) lästes, med inledningsorden *Lavabo inter innocentes manus*.⁶² Denna text bör sålunda ha tillhört den latinska litteratur som tidigt var känd och tillgänglig i Norge. I texten finner vi: *ne perdas cum impiis, Deus, animam meam* 'förgör icke min själ med de ogudaktiga, o Gud' och *ego autem in innocentia mea ingressus sum* 'jag har ju vandrat i ostrafflighet'. Det förefaller mig inte omöjligt att *synðalauss* går tillbaka på detta *innocentia mea* och *sólu borgit* på *ne perdas animam meam*. Vad denna parallell principiellt visar är att halvstrofen *svá hefr Áleifr*... i huvudsak kan vara en överflyttning av ett sammanhängande ställe i en latinsk förlaga och en överflyttning som kan ha gjorts utan särskilt djupa teologiska insikter eller egen genomfört kristen föreställningsvärld hos skalden.

Samma resonemang bör *mutatis mutandis* kunna föras också för de svenska runstenarna. Förbönernas formelartade karaktär har ofta påtalats. Mig veterligt har det dock inte gjorts någon egentlig undersökning av var dessa formler haft sina närmaste förebilder. Det kan ju tänkas att förebilderna har varit i det närmaste ordagranna, så att runristaren har kunnat översätta tämligen mekaniskt utan djupare förståelse av bönens innebörd. Det kan också tänkas att en latinsk förlaga ligger under, rätt nära ytan.

Om en åtminstone delvis skriftlig *Translatio* har varit inspirationskällan för den del av *Glælognskviða* jag kallar *Olavskviða*, inställer sig frågan vilken roll latinets spelat i lånordsströmmen på 1000-talet. "I leave out Latin influence. I think it must have been very slight in this early period", säger Halldór Halldórsson kategoriskt.⁶³ Andra forskare skiljer inte så tydligt på tidsperioderna i sin behandling av orden. De direkta lån från latinets som anføres hör uppenbarligen till allra största delen till en senare tid. Men Marius Kristensen räknar *altari* som latinskt lån.⁶⁴ Flera forskare för också *signa* dit, och Thors räknar lånet till missionstiden.⁶⁵ Som vikingatida belegg har det annars bara ett i en strof hos Egil, som på allmänna grunder måste anses vara av tveksam äkthet.⁶⁶

Latinets inflytande kan ha varit mindre påtagligt än rollen som ensam långgivare av helt nya ord. För *signa* är det *i*-vokalen som utesluter möjligheten av ett rent västgermanskt lån, jfr fornsaxiskt *segnon*, fornengelskt *segnian*.⁶⁷ Men lånet kan ju ha tillkommit genom en samverkan mellan en västgermansk form och latinets *signare*. På liknande sätt kan latinets ha bidragit till att *altári* valdes eller segrade framom de fornengelska alternativen *wigbed*, *wēofod* (jfr s. 33 ovan). Ett annat område för diskret latininflytande gäller översättnings- och betydelselånen, som i mindre grad uppmärksammats av forskningen. Som ett

⁶² H. Johansson s.v. *mäsya* i KLNLM. 12. 1967, sp. 167.

⁶³ Halldór Halldórsson, *Some Old Saxon loanwords*, s. 112.

⁶⁴ M. Kristensen, *Fremmedordene i det ældste danske Skriftsprog*. 1906, s. 33. – Om tidiga bibelallusioner i skaldepoesin se också B. Fidjestøl, *Kongetruskap og gulletts makt*. Om nokre Bibel-allusjonar hjá Sigvat skald. *Maal og Minne*. 1975, s. 4–11, passim. Fidjestøl antar att Sigvat har känt centrala bibelställen från muntlig förkunelse, *ibid.*, s. 7.

⁶⁵ Fischer, *Die Lehnwörter des Altwestnordischen*, s. 74. Thors, *Den kristna terminologien i fornsvenskan*, s. 287–288 med där anförd litteratur.

⁶⁶ *Lexicon poeticum*, s.v. *signa*.

⁶⁷ Thors, s. 287–288.

möjligt översättningslån från latinet skulle jag vilja anföra *andask*. I två av evangelierna har Vulgata verbet *expirare* i de centrala skriftställena om Jesu död (Mark. 15:37, Luk. 23:46). Dessa skriftställen föregås för övrigt av de skildringar av hur solen miste sitt sken som Olavslegenden anknyter till i sin beskrivning av solförmörkelsen på Stiklastad: de kan sålunda ha citerats i den tidiga Olavstraditionen.

Tekniken att återge den kristna begreppsvärlden i latinet med översättnings- och betydelselån och endast i mindre grad med rena lånord hade vid det här laget gammal hävd på västgermanskt område. Framför allt hade den utvecklats i klostrens översättningsverksamhet. På 900-talet får den en förnyelse genom benediktinordens uppsving: man kan sålunda räkna med att den är känd och levande för de missionärer som besöker Norden i slutet av 900- och början av 1000-talet.⁶⁸ Påfallande är dess internationella karaktär. Engelska och tyska kloster står i livlig personlig kontakt, och åtskilliga översättnings- och betydelselån utväxlas från 700-talet och framåt mellan fornengelska å ena sidan och fornsaxiska och fornhögtyska å den andra. I den religiösa terminologin uppnår språken på detta sätt en större överensstämmelse än vad de uppvisar i övrigt. Genom de fornengelska och fornsaxiska lånen under missionstiden dras de nordiska språken i viss utsträckning in i denna språkgemenskap.⁶⁹ Det är också anmärkningsvärt i hur hög grad samtliga nordiska språk får samma – fornengelska respektive fornsaxiska – lånord för ett visst begrepp, t.o.m. när ljudutvecklingen, som för *synð*, kräver en särförklaring. Ändå anses det engelska inflytandet ha varit betydligt starkare i Norge och Island än i Danmark och Sverige. En delförklaring torde vara de nämnda engelsk-tyska förbindelserna, som i någon mån suddar ut de strikta gränserna mellan de långivande språken inom det religiösa begreppsfältet.

Man bör också beakta det faktum att de rena lånorden från de västgermanska språken först kan ha använts i de nordiska språken av missionärer vilkas modersmål inte var nordiskt utan ett av de långivande språken, fornengelska eller fornsaxiska, ett faktum som kan ha haft betydelse för den fonologiska form orden fick. Ett västgermanskt och ett nordiskt språk var kanske inte särskilt ömsesidigt förståeliga. Däremot är det sannolikt att de var grannspråk i den meningen att en engelsman eller tysk kunde tillägna sig ett nordiskt språk genom ett mellanstadium av blandspråk snarare än det pidginstadium som är normalt vid naturlig inläring av ett helt främmande språk. Detta är ytterligare en omständighet som komplicerar bilden.

Å andra sidan kan de engelska missionärerna delvis ha rekryterats bland personer från Danelagen med nordiskt modersmål. Den tidigare nämnde biskop Grimkel hör med sitt nordiskt klingande namn antagligen till den kategorin. Danelagens roll i språkkontakten har inte uppmärksamrats efter för-

⁶⁸ Många av missionärerna är själva benediktinmunkar, se t.ex. J. Gallén s.v. *benediktinorden* i KLN. 1. 1956.

⁶⁹ W. Betz, *Deutsch und Lateinisch. Die Lehnbildungen der althochdeutschen Benediktinerregel*. 1949, s. 97–104, 206–208.

tjänst.⁷⁰ Thors anför dock: ”Man torde få antaga, att några av de feng. lånorden egentligen uppkommit i Danelagen. Säkerligen har den eng. missionen i viss utsträckning använt män av skandinavisk börd, som kunde sina nordiska stamfränders språk. . . . Ord som *sokn* och *skärþorsdagher* kunna ha sitt ursprung bland nordbor och engelsmän i Danelagen.”⁷¹ Att det nordiska språk som talades i England uppmärksammats så lite har sin naturliga och metodiskt riktiga förklaring i att vi i stort sett bara känner det indirekt, genom ort- och personnamn och lånord i engelskan. Men det bör observeras att det erbjuder en tidigare möjlig datering av de kyrkliga lånorden än om man bara ser till Norden; den nordiska invandringen i England måste ha stått under starkt inflytande från den kristna kulturen ända från det den tar sin början på 800-talet, och man räknar med att invandrarna är kristnade omkring 900. Av orden i *Glælognskviða* är *bjalla* särskilt intressant i detta sammanhang. Det uppvisar brytning i stamvokalen, vilket inte den långivande fornengelskan har i *bella*. Vid tiden för Norges och Islands kristnande är brytningsperioden över. Antingen måste man då utan starka skäl räkna med analogisk brytning, eller också får ordet antas ha kommit före kristendomen, t.ex. så att vikingar som rov eller handelsvara medfört bjällror från sina färder. I Danelagen kan ordet däremot ha kommit in i språket med den kristna kulturen före 900. Enligt Noreens datering skulle det då falla inom den produktiva tiden, även om man inte räknar med olika brytningsperioder.⁷² Ingeborg Hoff räknar med att brytningen upphör långt tidigare, fast med brasklappen att detta inte låter sig säkert fastställas.⁷³ De senaste decenniernas diskussion om brytningen har varit anmärkningsvärt ointresserad av dateringsproblemet.⁷⁴

Vi kan konkludera att ingenting talar emot en datering av *Glælognskviða* i sin helhet, vare sig det är fråga om en eller två dikter, till 1030-talet. De i dikten förekommande lånorden av fornsaxiskt ursprung skulle man måhända vilja hänföra till en senare period när det tyska inflytandet är starkare. Men redan under denna tid uppträder tyska missionärer i Norge och inte minst på Island. Grimkel själv kommer från England men besöker ärkebiskopsstolen i Hamburg på 1020-talet.⁷⁵

Å andra sidan är det heller ingenting i de gjorda iakttagelserna som hindrar en datering till Olav kyrres tid mot slutet av århundradet. Frågan om tillkomsten av *Glælognskviða* kan kanske därmed anses besvarad med ett mummel. Jag anser det visserligen på anförda grunder osannolikt att dikten i sin helhet riktats till Sven Alvivason, men inte ens detta är strikt bevisat i uppsatsen. Viktigare

⁷⁰ Undantaget är D. Hofmann, *Nordisch-englische Lehnbeziehungen der Wikingerzeit*. 1955, som dock inte får med mycket av det kristna långodset.

⁷¹ Thors, *Den kristna terminologien i fornsvenskan*, s. 631.

⁷² A. Noreen, *Altisländische und altnorwegische grammatik*. 4. Aufl. 1923, s. 90–91.

⁷³ I. Hoff, *Vilkårene for brytning av germansk e till ia, io i vestnordisk*. *Arkiv för nordisk filologi*. 64. 1949, s. 177–210, här s. 199.

⁷⁴ Jfr översikten i Hreinn Benediktsson, *Nordic umlaut and breaking: thirty years of research (1951–1980)*. *Nordic Journal of Linguistics*. 5. 1982, s. 1–60, här s. 38–58.

⁷⁵ Adam av Bremen, lib. 4, 34. *Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der hamburgischen Kirche und des Reiches* /utg. av/ W. Trillmich & R. Buchner 1961, s. 480.

än frågan om en enskild dikts datering är emellertid frågan om karaktären på det språkliga och kulturella inflytandet i Norden i den slutande vikingatiden. Å ena sidan torde nordbornas omedelbara eller nästan omedelbara kontakt med latinska texter ha varit större redan i detta tidsrum än vad man i allmänhet har räknat med. Glælognskviða är kanske det bästa exemplet på detta. Å andra sidan behöver färdigheten i att ge det latinska materialet en nordisk språkdräkt inte ha motsvarats av en lika stor insikt i den kyrkliga litteraturens föreställningsvärld. Framför allt torde första generationens enspråkiga nordiska mottagare ha gjort sig en mycket oklar bild av den kristna läran. Orden kan ha fått fäste i språket före tankarna.

I detta avseende parallelliserar Norden den tidigare utvecklingen på västgermanskt område. Werner Betz har roat sig med att försöka föreställa sig hur en tysk hedning skulle ha uppfattat ett stycke ur den översättning till fornhögtyska av benediktinregeln som utfördes i klostret Reichenau omkring år 800. Intrycket måste ha blivit mycket förvirrande. Innehållet i regeln "den högsta grad av ödmjukhet är ofördröjlig lydnad" var inte lätt att förmedla i ett språk som inte kunde ge det en bättre form än vad som i modern tyska skulle bli "die erste Stiegenstufe nun also des Verhaltens wie ein Gefolgsmann ist Hörenneigung ohne Verzögerung".⁷⁶ Det måste ta sin tid innan folkspråket kunde anpassa sig till den kristna föreställningsvärld, som medeltidslatinet sedan länge så smidigt kunde ge uttryck åt. "Es gelangt nicht gleich auf den ersten Wurf, das Neue zu bewältigen", som Betz uttrycker det.⁷⁷

Exkurs: Rimmen i Glælognskviða

Walter Åkerlund och Hallvard Magerøy har problematiserat de fyra fallen i Glælognskviða av rimbärande finit verb i jämn vers.⁷⁸ Några sådana fall finns inte i den dikt som anses vara alla kviðuháttir-diktens förebild, nämligen Ynglingatal. En metrisk regel säger att det i jämna verser i kviðuháttir alltid är den förra betonade stavelsen som tar det starkaste trycket och därmed allitterationen. Denna regel har varit känd för författaren till Glælognskviða. Enligt Åkerlund har Ynglingatals författare haft ett känsligt öra för betoningsförhållandena och därför aldrig placerat det finita verbet i denna rimställning emedan ett finit verb tar en lägre grad av betoning. Det finita verbet hamnar därmed sist i versen. Åkerlund polemiserar i denna del mot Hans Kuhn, som i det finita verbets slutställning vill se ett ålderdomligt syntaktiskt drag, en distinktion mellan vad han kallar självständiga och bundna satser. Till de bundna satserna för Kuhn alla satser med satsinledare, även sådana som närmast är att uppfatta som samordnande konjunktioner.⁷⁹

⁷⁶ Betz, *Deutsch und Lateinisch*, s. 211.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 213.

⁷⁸ W. Åkerlund, *Studier över Ynglingatal*. 1939, s. 234–244. H. Magerøy, *Glælognskviða*. 1948, s. 57–58.

⁷⁹ Åkerlund, s. 148–155, 247–274. H. Kuhn, *Zur Wortstellung und -betonung im Altgermanischen. Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*. 57. 1933, s. 1–109, här s. 50–52, 57–62. (Omttyckt i dens., *Kleine Schriften*. 1. *Sprachgeschichte*. Verskunst. 1969, s. 18–103.)

Författaren till *Glælognskiða*, liksom författarna till andra senare kviðu-háttir-dikter, har enligt Åkerlund saknat detta känsliga öra. "Regeln om huvudstavens plats har således för deras diktare varit en huvudsak, som någon gång orsakat en *licentia poetica* i fråga om accentueringen."⁸⁰ Jag tror inte detta är riktigt. Det finita verbet har inte alltid samma grad av betoning. Man behöver inte tillgripa icke falsifierbara argument av den typ Åkerlund tar avstånd ifrån: "rhetorische betonung" (Rieger), "avstannande och dröjande skildringssätt" (Zetterholm), livlig skildring (Sievers) och så vidare; hit hör väl också Magerøys "trykk av patos".⁸¹ Inte heller behöver man retirera till påståendet att rimmet inte behöver uppbåras av den starkaste betoningen.⁸² Tryckfördelningen mellan de båda betonade stavelserna i versen har givetvis stått i samband med informationsstrukturen. Känd information (tema) har lägre tryckstyrka än ny information (rema). I tredje strofens *sem vitu allir* är *allir* 'alla' ett typiskt exempel på känd information: man kan jämföra med tryckfördelningen i den motsvarande nusvenska frasen *som alla vet*. Detsamma gäller för sjätte strofens *heyra þjóðir*: subjektet betyder 'folk', 'man' och är nästan synonymt med det nämnda *allir*.⁸³ I nionde strofens *at unni þér* finner vi ett pronomen i versslutet, dvs. ett exempel på inte bara känd utan också aktuell information.⁸⁴ Det fjärde fallet, åttonde strofens *krýpr at gagni*, hör till de dunkla ställena i dikten (Magerøy läser t.ex. *gangi*). Att *krýpr* förmedlar ny information är dock klart.

Magerøy övertolkar de nämnda *allir* och *þjóðir*. Det senare återger han med 'skaror', och efter en utläggning om att varje skara eller flock inte behöver bestå av exakt 30 personer (som Skáldskaparmál hävdar) säger han att ordet här skall "tena til å framhevja kor vitnefast denne jartegna er". Uttrycket *sem vitu allir* ger han kommentaren: "det er ikkje berre Toraren som påstår det".⁸⁵ Här måste tillfogas att detta sätt att bestyrka diktens sanningshalt är en topos i skaldediktningen. Redan i första strofen av *Glælognskiða* har vi ytterligare ett fall av schablonen: *þat's dullaust* (här tänker sig Magerøy möjligheten av "ein tradisjonell innleiingsmåte utan djupare mening" och jämför med *Ynglingatal*).⁸⁶ I andra dikter från samma århundrade finner vi t.ex. *oss numnask skil* (Eyjolf), *hykk . . . at frétt* (Sigvat), *frák . . . tálaust* (Sigvat), *en þat veitk heiman* (Sigvat), *frétt hefr qld* (Tormod), *flestr of sér* (Tormod), *þjóð veit* (Tjodolf).⁸⁷

⁸⁰ Åkerlund, s. 243–244.

⁸¹ Åkerlund, s. 240–241. Magerøy, s. 58.

⁸² Åkerlund, s. 241–243.

⁸³ Jfr *Lexicon poeticum*, s.v. *þjóð*, 2, och Finnur Jónssons översättning, *Skj. B. 1*, s. 301.

⁸⁴ För distinktionen mellan känd och aktuell information se Ö. Dahl, *What is new information?* (Reports on text linguistics. Approaches to word order, ed. by N. E. Enkvist & V. Kohonen 1976, s. 37–50), s. 39–40, eller L.-J. Ekerot, *Syntax och informationsstruktur* (Svenska i invandrarperspektiv, utg. av K. Hyltenstam 1979, s. 79–108), s. 88. Den sistnämnda uppsatsen duger också som introduktion till tema-remabegreppen.

⁸⁵ Magerøy, s. 27, 21.

⁸⁶ Magerøy, s. 18.

⁸⁷ *Skj. A. 1*, s. 201, 249, 257, 261, 278, 284, 370, *B. 1*, s. 192, 232, 239, 243, 257, 262, 340. Kock, *Sk. 1*, s. 101, 120, 124, 126, 132, 135, 171. Jfr också de belägg på *válaust* respektive *iflaust* som jag anför i not 5, s. 23 i min uppsats *Om inskjutna satser i skaldediktningen*. *Maal og Minne*. 1981, s. 1–24.

Ynglingatal kan emellertid sätta känd information i rimställning, t.ex. andra strofens *ept dvergi hljóp, við jöfri gein*.⁸⁸ Är det i stället här vi finner ett okänsligt öra? Snarare talar väl dessa belägg till förmån för Kuhns tes. Vid tiden för Ynglingatals tillkomst kan språkets syntax ha krävt slutställning av det finita verbet i vissa satstyper, så att diktaren inte har haft något val. Detta förblir dock ett antagande: ordföljden i en enda dikt ger inte tillräckligt underlag för några säkra slutsatser om tidig nordisk syntax, särskilt som en del annat material pekar i annan riktning.⁸⁹ Särskilt de mera vittsyftande samband Kuhn ser med bl.a. fornindisk grammatik måste betraktas som obestyrkta.⁹⁰

Förkortningar

Hkr. = Heimskringla (Íslenzk fornrit. 26–28.)

ÍF = Íslenzk fornrit

KLNM = Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid

Kock, Sk. = E. A. Kock, Den norsk-isländska skaldediktningen

OH = Saga Óláfs konungs hins helga, utg. av O. A. Johnsen & Jón Helgason

Skj. = Finnur Jónsson, Den norsk-isländske skjaldedigtning

SNF = Studier i nordisk filologi

UUÅ = Uppsala universitets årsskrift

⁸⁸ Skj. A. 1, s. 7, B. 1, s. 7. Kock, Sk. 1, s. 4.

⁸⁹ Jfr Kuhn, s. 61.

⁹⁰ Kuhn, s. 56–57.

GERALDINE BARNES

Parcevals Saga: Riddara Skuggsjá?

If for no other reason, the Old Norse *Parcevals saga* deserves consideration in the annals of *Perceval* scholarship for its unequivocal position on the much disputed question¹ concerning the chastity of hero and heroine during their celebrated “nuit de solaz” (2067),² expressed in the declaration that they passed it without sin: “ok svá lágu þau alla þá nótt, hvárt í annars faðmi með kossum ok halsföngum allt till þess er dagr var án alla synd” (19,35–20,1).³ Such unambiguous statements are typical of the Old Norse version which cuts through the enigmatic weave of its original, the unfinished *Perceval*, or *Li Contes del Graal*, of Chrétien de Troyes, with its air of religious mysticism on the one hand, and undeniably ironic attitude towards the hero on the other,⁴ to produce a straightforward account of the education of a young knight.

This tendency to explain or to simplify much that is ambiguous, unresolved, or improbable in its original⁵ prunes *Parcevals saga* of many of those elements of Chrétien’s romance which have produced a number of contradictory interpretations. The dedication to Philip of Alsace, for example, in which references to Christian *charité* (46–48, 52, 59) have inspired at least one modern reading⁶ is omitted, and that section of the work dealing exclusively with the adventures of Gauvain, whatever its undoubted, but unclear, import⁷ becomes the independent *Valvers þátr*.⁸ The Grail is indeed “reduced to next to no significance”,⁹

¹ For a summary of the diverse opinions on this matter see Edward B. Ham, “The Blancheflor-Perceval Idyll and Arthurian Polemic”, *Kentucky Foreign Language Quarterly*, 6 (1959), 155–62.

² Line references are to Alfons Hilka, ed., *Der Percevalroman (Li Contes Del Graal) von Christian von Troyes* (Halle, 1932), which gives readings from all known MSS.

³ Eugen Kölbing, ed., *Riddarasögur* (Strassburg, 1872).

⁴ Discussed, for example, by Peter Haidu, *Aesthetic Distance in Chrétien de Troyes: Irony and Comedy in Cligès and Perceval* (Geneva, 1968).

⁵ See Henry Kratz, “The *Parcevals saga* and *Li contes del Graal*”, *Scandinavian Studies*, 49 (1977), 26–28.

⁶ M. Amelia Klenke and Urban T. Holmes, *Chrétien, Troyes and the Grail* (Chapel Hill, 1959); M. Amelia Klenke, “Chrétien’s Concept of Charity: Perceval Versus Gawain”, *Kentucky Foreign Language Quarterly*, 9 (1962), 219–30.

⁷ See, for example, recent views by Pierre Gallais, *Perceval et l’initiation* (Paris, 1972), pp. 28–32 and Paule le Rider, *Le Chevalier dans le Conte du Graal de Chrétien de Troyes* (Paris, 1978), pp. 11–15.

⁸ Edited by Kölbing in *Riddarasögur*, pp. 57–71.

⁹ Einar Ól. Sveinsson, *The Age of the Sturlungs: Icelandic Civilization in the Thirteenth Century*, trans. Jóhann S. Hannesson (Ithaca, 1953), p. 41. On the Grail in *Parcevals saga* see P. G. Foote, “Gangandi greiði”, in *Einarsbók: Afmæliskefja til Einars Ól. Sveinssonar 12. desember 1969*, ed. Bjarni Guðnason, Halldór Halldórsson and Jónas Kristjánsson (Reykjavík, 1969), pp. 48–58; Henry Kratz, “*Textus, Braull and Gangandi Greiði*”, *Saga-Book of the Viking Society*, 19 (1977), 371–82; R. S. Loomis, “The Grail in the *Parcevals saga*”, *Germanic Review*, 39 (1964), 97–100.

but Chrétien himself does not dwell on it any length, the Grail cult being the product of his thirteenth- and fourteenth-century continuators.

What, then, remains of the original in the hands of its medieval Norse translator-adapter? Like all *riddarasögur* translated and adapted from Old French romances, *Parcevals saga* reduces some portions of its original, notably those of a descriptive or “psychological” nature, but maintains an unusual fidelity to others.¹⁰ The basis of Chrétien’s *Perceval* is a “conte des bons conseils”¹¹ in which the hero learns about the art of chivalry from a number of tutors and then tries his newly acquired skills in testing situations which alternate with pedagogical interludes.¹² It is these educational episodes which are rendered in detail, and occasionally amplified, by the saga writer in a process whereby *Parcevals saga* sheds those elements of the original which have proved so provocative for modern critics and assumes more of the character of a *miroir de prince*.

This widespread medieval genre was by no means unknown in Norway, with the *Konungs Skuggsjá* (“King’s Mirror”) probably composed, like *Parcevals saga*, at some time during the reign of Hákon the Old¹³ by an author who also knew, or at least advocated the learning of, French.¹⁴ The *Konungs Skuggsjá* takes the form of a dialogue in which father directs son along the road to professional success, discoursing on the mode of life of merchants, yeomen, and kingsmen. The influence of this work on the development of Old Norse narrative has yet to be investigated in detail, but there is no doubt that its ethical design for living is shared by the author of *Parcevals saga*.

The clearest illustration of this common outlook on life comes early in the saga with a passage of dialogue between mother and son in which she enunciates a set of moral precepts before he sets out for King Arthur’s court. With Chrétien the emphasis is on religious obligations, but, in a piece of uncharacteristic tampering with the text, the translation diverges considerably from its

¹⁰ For comparisons of *Parcevals saga* and *Li Contes del Graal* see Eugen Kölbing, “Die nordische Parzivalsaga und ihre Quelle”, *Germania*, 14 (1869), 129–81; Henry Kratz, “The *Parcevals saga* and *Li contes del Graal*”, *Scandinavian Studies*, 49 (1977), 13–47; Helen S. Maclean, “The Old Norse *Perceval*”, *Bibliographical Bulletin of the International Arthurian Society*, 24 (1972), 209–10; Georges Zink, “Les poèmes arthuriens dans les pays scandinaves”, in *Les relations littéraires franco-scandinaves au moyen âge: Actes du Colloque de Liège (avril, 1972)*, Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l’Université de Liège, Fascicule CCVIII (Paris, 1975), pp. 82–86.

¹¹ le Rider, pp. 27–38.

¹² Perceval’s education in *Li Contes del Graal* is discussed by Madeleine Perner Cosman, *The Education of the Hero in Arthurian Romance* (Chapel Hill, 1966), pp. 50–74.

¹³ On dating and descriptions of the *Konungs Skuggsjá* see Ludvig Holm-Olsen, “The Prologue to *The King’s Mirror*: Did the author of the work write it?”, in *Speculum Norrenum. Norse Studies in Memory of Gabriel Turville-Petre*, ed. Ursula Dronke, Guðrún P. Helgadóttir, Gerd Wolfgang Weber and Hans Bekker-Nielsen (Odense, 1981), pp. 223–41; Anne Holtsmark, “Kongespeillitteratur”, *KLNM* IX, 61–68; Laurence Marcellus Larson, trans., *The King’s Mirror (Speculum Regale – Konungs Skuggsjá)* (New York, 1917), pp. 60–65; Johan Schreiner, “Bidrag til datering av Kongespeilet”, *Historisk tidsskrift* (Oslo), 36 (1952–53), 548–60; Gustav Storm, “Om tidsforholdet mellem Kongespeilet og *Stjórn* samt *Barlaams og Josafats saga*”, *Arkiv för nordisk filologi* 3, (1886), 83–88.

¹⁴ “þa næmðu allar mallyzkur en alra hælzt lat’i’nu oc valsku” (5,8). References are to Ludvig Holm-Olsen, ed., *Konungs Skuggsjá* (Oslo, 1945).

source. omitting the mother's explanation of *iglise* and *mostier* ('church') and the significance of Christ's Passion (567–94) and expounding instead a highly practical code of conduct which, as Kratz notes,¹⁵ retains little of the original's, with the exception of the admonition to take nothing more by force from a lady than a kiss:

Ver guðhræddr, trúr ok holtr þeim er þú þjónar. Haf þik eigi í heimsku áhlaupum. Haf þik frammi þar sem þér sé til lofs, en ekki til hróps. Fyrirlát þú með öllu rán, þvíat rán aflar guðs reiði. Ver væginn við alla menn ok helzt við konur; ok þóat þik lysti til nökkurrar konu, þá tak ekki meira af henni nauðigri en einn koss. En ef þú plukkar nökkura konu, þá heit ömbun ok halt vel; tak ok því at eins annars unnustu, nema hugr kenni. Fær þú sigrat einn mann í einvígi, þá drep hann eigi ok ef þú verðr staddr hjá góðum mönnum, þá verð þú ekki ofhlutsamr í málum manna. Nem æ gott hverr sem kenna vill. Hygg at því at fróðr er hverr fregviss. Fá þér annathvært góðan féлага eða öngvan. Ver lítillátr við góða menn. Hirð eigi um launkonur. Mun þann með góðu er þér gott gerir. (4,26–5,2)

Kratz comments that “The advice having to do with taking another's lover or taking up with prostitutes has no counterpart in the original, and sounds decidedly unchivalric.”¹⁶ Unchivalric it may seem in the context of an Arthurian romance, but the counsel offered by the saga mother has much in common with that of the father in the *Konungs Skuggsjá* to the aspiring kingsman or merchant. For example, his definition of *siðgæði* ('good breeding') also advocates politeness, a careful choice of associates, humility, and moderation, while likewise condemning foolish, unruly behaviour, robbery, and the frequenting of brothels:

En þat er sið gæðe at gæraz samþycr aðrum monnum oc æigi æinlyndr hæfilatr íallu gefna geði sino. . . . þat er oc siðgæði æf maðr gengr i kaup staðum milli ukunnra manna at væra falatr oc æigi marghyrðr flyia gio oc alla hegomlega dryckiu. Ræfsa oc stulðe oc allar aðrar heimsligar uspæcter þat er oc siðgæði at sea væl við munnæiðum eða bolbænum eða gauðrivi oc allu aðru tungu skæðe. Sva sia oc við því at væra orðvarps maðr firi heimaska menn oc oraðvænnda. en ænn siðr væita þeim fylgð til sinnar folsko. oc væra hælldr hatandi alla oraðvænðe þat er oc siðgæði at flyia tafl oc tæjninga kast port kvænna hus eða æiða usæra. Lyghi vitni eða aðra gio eða saurlifi. . . . Væra oc for siall en æigi alœypinn. oc þo hugraccr inauðsynium væra æigi aburðar samr eða ivir giarn eða ovvænðsiucr flyia dramb oc allan of mætnað. (64,30–65,2)

It is good breeding to be agreeable and never obstinate when one is with other men, and to be modest in demeanor . . . It is good breeding, too, when one strolls about in a city among strangers, to keep silence and use few words, to shun turmoil and disgraceful tipping, to punish theft and robbery and all other foolish rioting. It is also good breeding to avoid profanity, cursing, scolding, and all other pernicious talk. Be careful also never to appear as the advocate of stupid and dishonest men and especially not to support them in their impudence, but rather to show hatred for

¹⁵ Kratz, “The *Parcevals saga*”, 23–24.

¹⁶ Kratz, “The *Parcevals saga*”, 24.

wickedness in every form. It is good breeding to shun chess and dice, brothels and perjury, false testimony, and other lasciviousness or filthy behavior. . . . to be cautious and never rash and to be undismayed in time of stress; never to be ostentatious, domineering, or envious; and to shun arrogance and affectation in every form. (228)¹⁷

The *Konungs Skuggsjá* also exhorts the prospective merchant to be ready to learn from others, advice which recalls the maternal counsel to “Nem æ gott hverr sem kenna vill”:

Dat skaltu oc vist hugleiða at aldri gange sa dagr yfir þec at æigi næmer þu noccorn lut þann er þer se gagn i æf þu vilt all vitr heita. . . . Lattu þer iam micla sœmð at næma sœm at kenna æf þu vilt allfroðr heita. (6,11–15)

This, too, you must keep constantly in mind, if you wish to be counted a wise man, that you ought never to let a day pass without learning something that will profit you. . . . For a man must regard it as great an honor to learn as to teach, if he wishes to be considered thoroughly informed. (84)

Also of significance in this scene in *Parcevals saga* is the unambiguous attitude to knighthood revealed by the saga writer. The institution has brought Perceval's kindred nothing but grief in the original, as evidenced by the mother's swoon upon learning of her son's encounter with a group of knights (403) and her account of the sad family history: Perceval's father is a victim of chivalry; he has been disabled, dispossessed, and forced to flee into the wilderness after the death of Uther Pendragon; two older sons have died in tournaments, the body of one of them mutilated by crows and ravens, and their father has eventually died of grief (407–88). The mother's avowed intention is to preserve Perceval from the chivalric life (408–09). Circumstances are otherwise in the opening lines of the saga where the Norse Perceval (Parceval) is introduced as an only child whose father has found it expedient to exile himself after he has “tekit konungs dóttur at herfangi” (3,6); whole in body, he is credited with his son's early education in “skot ok skylming” (3,9). The purposeful, although somewhat clumsy, hand of the Norse adapter is obvious here, since this swashbuckling account of the family fortunes is at odds with the mother's version later in the chapter, which conforms more closely to the original: “Auðig váru vit at eignum ok fé ok margir nutu þess ok urðu vit af þessu vinsæl; eyddist þá ok okkarr kostur ok flýðu vit hingat sem nu eru vit” (4,22–24). Far from condemning knighthood, the saga mother holds unqualified respect for it, and a scene dominated by her grief in the romance becomes a debate over the hero's chivalric potential. Her immediate response to his declared ambition to become a knight is not sorrow but concern for his lack of skill and the scorn this will bring him at court: “Þeir einir fá þar sœmð er iþróttamenn eru ok örugt hafa hjarta ok sé þó sjálfir vitrir, en þik skortir allt þetta ok ef þú kemr þar, verðr þú hleginn, en eigi gjöfum feinn” (4,3–6).

Perceval's next teacher is the *prodon*, Gornemanz de Goort (Gormananz úr

¹⁷ English translation from Larson, *The King's Mirror*.

Grohli), who tutors him in the theory and practice of chivalry: he offers instruction in arms and horsemanship (1427–529), matters which also occupy the author of the *Konungs Skuggsjá* at some length (59–61) and which the saga reproduces in detail (13,23–15,12). This fidelity to source continues throughout Gornemanz’s parting injunction to moderation, discretion, and good clean living (1639–70; 16,19–17,1). The saga writer does, however, make some interesting additions to this episode. The first takes the form of a stern remark, emphasizing their teacher-pupil relationship, by Gormanz who urges Perceval to apply himself to the example he has been set: “En nú síðan þú hefir sét, þá hefir þú skömm ok skaða ef þu neitar at nema” (14,11–12), and the second is a comment on Perceval’s eagerness to learn: “ok var hann hinn djarfasti til vápna ok var fúss slíkt at nema” (14,18–19). Four lines of Chrétien’s poem,

Et quant nature li aprant
 Et li cuers del tot i antant,
 Ne li puet estre riens grevainne
 La ou nature et cuers se painne. (1481–84)

... and when nature teaches it and the heart is all intent on it, it cannot be a painful thing in which nature and heart take pains. (35)¹⁸

are then reproduced as a piece of rhymed *sententia* (“Góð nattúra er gott nemandi þeim er at góðu eru kunnandi” [14,19–20]) and then followed immediately by the saga writer’s third addition, another rhymed, proverbial statement on the “manners maketh man” theme, “Gott kemr aldin af góðum viði: svá er ok góðr maðr með góðum síði” (14,20–21). There are a number of rhymed lines, many of them sententious, added by the author throughout this saga,¹⁹ which serve to underline the didactic tenor of the work. In pointed contrast to this faithfully rendered, and slightly amplified episode, the saga’s account of Perceval’s arrival and reception at Blanchefleur’s castle, which follows in the romance (1706–1934), is considerably reduced (17,11–18,5).

Perceval’s last instructor is the hermit he visits on a Good Friday after five godless years of wandering and adventure (6374–88). This time the emphasis is on religious duties: Perceval is urged to daily repentance and penitence and to believe and adore God, to honour good men and women, and to give alms to widows and orphans (6440–69). The saga’s interest in spiritual matters does not, as usual, extend beyond the conventionally God-fearing. The exhortation to aid the needy is retained, but there is no specific reference to the importance of repentance:

En þú, frændi, gæt nú héðan af sálu þinnar ok gakk jafnan til kirkju fyrr en í nökkurn stað annan ok hlýð messu með *ltillæti* til guðs. Ver *ltillátr* ok þjónostufullr öllum þurftugum. (52,29–32)

Chrétien’s single mention of humility (6464) has, however, been expanded, as

¹⁸ Robert White Linker, trans., *Chrestien de Troyes. The Story of the Grail* (Chapel Hill, 1952).

¹⁹ On the rhymes and *sententiae* in *Parcevals saga* see Kratz, “The *Parcevals saga*”, 20–21.

indicated in italics above. Parceval's humility has already been independently remarked upon by the saga writer in this scene ("ok sem sá hinn heilagi maðr fann lítillæti hans, þá kallaði hann Parceval til sín" [52,6–7]), and there are other occasions on which he seems to be more interested than Chrétien in the virtue of humility. For example, when Parceval defeats Orgueilleus de la Lande, the romance does not press the point beyond a reference to the defeated's name, "li Orgueilleus" ('the Proud'): "Que li Orgueilleus de la Lande / Recroit et merci li demande" (3931–32). The saga, on the other hand, labours it at some length: "ok mæddist hinn drambláti riddari, ok bað þá dramblátr friðar ok miskunnar, ok féll þá allt dramblæti hans ok gerðist nauðigr lítillátr" (36,9–11).

In another addition in the same vein, the younger daughter of Saibaz (Fr. Tiebauz) reminds her sister that Valver (Gauvain) has lowered the pride of Meliander (Melianz de Liz): "ok mjök er nú niðr drepit ofdrambi þess, er þú segir beztan riddara í heiminum" (49,5–7). Finally, Valver's *riddaraskap* is recognized on the strength of his *litillæti*, along with his *kurteisi*, in another rhymed addition, attributed once again to the younger daughter of Saibaz: "Gott má ek frá telja hraustan riddaraskap með lítillæti, kurteisi með fögru blíðlæti" (49,13–14). Such stress on humility as a chivalric virtue is not to be found in Chrétien's *Perceval*, but the *Konungs Skuggsjá* devotes several pages of counsel and biblical *exempla* to it (67–72) in its section on kings and kingsmen and refers throughout to a lack of ostentation and arrogance as a mark of good breeding.

How successful is Parceval in following the advice and example which constitute his course in chivalry? Despite his natural talent, he is described in the romance more often than not as *nice*, which means 'ignorant, foolish, simple' as well as 'innocent',²⁰ and as *soz* and *fol* in his social blunders. But comparison of Parceval's major gaffes in the original with corresponding passages in the translation indicates that the latter spares the hero insult and humiliation as far as possible within the limits of the narrative. The Norse Parceval is presented as an exemplary student, a worthy model for any knight aspirant.²¹ The key episodes here are three encounters with ladies, two meetings with Arthur's knights, and his arrivals at the courts of Arthur and the Fisher King, all of which are characterized in the romance by a discrepancy between Parceval's understanding of what he has been told and what his instructors have counselled.

On his clumsy entry into a luxurious pavilion shortly after he leaves home, Parceval embraces the terrified occupant "mout nicemant" (701) in an action which begins to look like attempted rape (700–05). But although he kisses her "að nauðgu" (5,13) in the saga, he addresses the lady politely, with "blíðum orðum" (5,10). Instead of trying to justify his action with a blatant piece of misquoting, or misunderstanding, of his mother's instructions,

²⁰ Haidu, p. 124.

²¹ As Helen Maclean comments in her note, "The central figure, Parceval himself, provides the perfect pattern for conduct and chivalry", 210.

Et li vaslez, qui nices fu,
 Dist: “Pucele, je vos salu,
 Si con ma mere le m’aprist:
 Ma mere m’anseigna et dist
 Que les puceles saluasse,
 An quel que leu que jes trovasse.” (681–86)

The youth, who was silly, said: “Maiden, I greet you, as my mother taught me; my mother taught me and said that I should greet the maidens in whatever place I might find them.” (18)

when what she actually said was that he might steal a kiss, if permitted, but on no account must he take more (543–49), the saga writer makes Parceval’s reference accurate and its application not entirely unjustified. His mother has indeed permitted an unwilling kiss, but no further liberties, and Parceval’s words and his instructions tally exactly. As he says, “Ekki beiðumst ek meira, þvíat móðir mín fyrirbauð mér at taka konu nauðga” (5,13–15), which agrees with his mother’s “ok þóat þik lysti til nökkurrar konu, þá tak ekki meira af henni nauðgri en einn koss” (4,30–31). On seizing the lady’s ring, Parceval misrepresents his mother a second time by claiming that she said he could take it (712–15), when her actual words were that he could take it only if she gave it for love or for the asking (550–54). Once again the saga rectifies the discrepancy between the hero’s instructions (“En ef þú plukkar nökkura konu, þá heit ömbun ok halt vel” 4,31–32) and his conduct: “Hann tók af henni eitt fingrull ok þó hét hann at ömbuna henni” (5, 17–18). Unschooled in polite society the Norse Parceval may be, but, unlike Chrétien, the saga writer does not condemn him or his conduct in this episode as *nices* (681, 701).

After his round of tuition from Gornemanz, Parceval’s next encounter with a lady, the besieged Blanchefleur, appears more promising. This time, however, he errs in the opposite direction of reticence and reserve, mindful of Gornemanz’s caution against loquacity (1648–56; 16,21). In the romance she considers him *sot* for not uttering a word in her presence (1879–80), an observation omitted in the saga. But Parceval’s *gaucherie* does not end here. On the much discussed night he spends with his hostess, he appears very much the butt of Chrétien’s irony. He retires to sumptuous quarters, and the poet remarks that the (soon to be remedied) lack of female company to complete its delights does not trouble the hero’s slumber because he is ignorant in matters of love as in everything else (1941–44). The saga writer, on the other hand, makes this unconcerned and sleep-inducing frame of mind indicative of an easy conscience rather than of ignorance, reinforcing his point with another piece of rhymed *sententia* on the subject of anxiety and insomnia (“En hann sofnaði skjótt, þvíat hann var áhyggjulauss. Áhyggja bítr sárt sem hildr ok rænir margan sinni hvíld. En þessi var einga hafandi er eingu við bjóst háska grandí” [18,5–8]) and later making it quite clear that, despite their intimacy, hero and heroine remain chaste on this night (19,35–20,1).

Parceval encounters a third lady grieving over the body of her dead lover on

the morning after his adventure at the Grail Castle. Somewhat callously pointing out the practical advantages of abandoning the corpse, he invites her to join him on his travels (3626–33). Although he alerts her to the foolishness of remaining where she is, the Norse Parceval expresses himself less crudely, with an offer of the protection which the deceased can no longer provide: “ok ef þú vill fara með mér, þá skal ek varðveita þik, þvíat ekki má sá nú, er hér liggur dauðr; er þat ok mikil úvizka at sitja yfir hánúm” (32,34–36).

Chrétien’s Perceval displays similar insensitivity to another’s plight when the Fisher King asks if he will pardon his inability to rise and greet him (3107–09); apparently oblivious of the king’s infirmity, he simply wishes good health and happiness for himself (3110–02). The same egotism is not exhibited in the saga where he assures his host that no offence is taken and shows some concern for his comfort: “Herra, kvað riddarinn, þess fyrir kann ek yðr ekki at þér gerit sem yðr er hægast” (29,18–20).

Sometimes the saga writer substitutes flattering for unflattering comments, coming, for example, to Perceval’s defence when he makes his clumsy entrance into Arthur’s court. Countering Kay’s verbal attack on the unknown youth (1003–07), Arthur suggests that he may be “jantis hon” (1013), even if he is *nices* (1012). For *nices* the saga has instead *ungr* and *eigi vanr hirðsiðum* and makes Arthur comment on his noble bearing. Contrast

Por ce, se li vaslez est nices,
S’est il, espoir, mout jantis hon. (1012–13)

... if the youth is silly, yet he is, I hope, a very gentle man. (25)

with

Pat má vera þóat þessi sveinn sé ungr, at hann sé kominn frá góðum mönnum, þvíat hann hefir friða ásjónu ok drengilega. En þat er eitt at atferðum hans, at hann er eigi vanr hirðsiðum. (8,3–6)

It is interesting that the *Konungs Skuggsjá* makes the point that perfect courtliness takes some time to learn:

... ægi ma hvær maðr vita þægar alla kononglega siðu eða tighn er hann ser konong eða hans mænn. firi því at sa maðr skal bæðe væra siðnæmr oc þo vitr er hann er æina tolf manaðe i konongs hirð oc væri hann hværn dag innan *hirðar mæð konongi. er hann skal þo væra væl siðaðr *oc hovæskr á tolf mana fræsti. (42,11–15)

... every man cannot become perfect in all courtly customs and manners just as soon as he sees the king and his men; for a man will have to be both quick-witted and quick to learn, who, if he lacks in breeding, is to learn perfect courtliness in a year’s time, even though every day of the year is spent at court among the hirdmen in the king’s own presence. (173)

Similarly, Gornemanz immediately perceives that Perceval is “nice et sot” (1365), an opinion expressed differently in the saga where Gormanz recognizes him not so much as foolish but as “home-bred”: “En sá hinn góði maðr fann

þegar at hann mundi vera heima alinn” (12,20–21), words reminiscent of remarks in the *Konungs Skuggsjá* on the failure of some to learn correct court manners, while ignorance on the part of others who have lived at home (“þeir er fafroðer ero heima” [50,34]) is not surprising.

An authorial comment that Perceval has not understood a word of the Red Knight’s challenge (898–99) disappears, and a scornful riposte to his overbearing words is added and attributed to Perceval himself: “Sýsla þér annan sendimann, ekki hirði ek hvat þú segir” (6,26–27). Also substituted for Arthur’s fears that Perceval will meet his death at the hands of the Red Knight because he is “nices et bestiaus” (1299) is another piece of *sententia* about the necessity for skill, not ignorance, in arms, as well as courage and valour, in a man who wants to show his chivalric prowess: “Sá er illa fallinn at berjast, er eigi kann vápnum verjast. Sá er vita vill sinn drengskapar leik, þarf drengskap ok vaskleik” (11,33–34). Again, when Perceval meets the hermit, he appears “simple et plorant” (6351), but in the saga his tears are explicitly equated with humility: “Þá bað Parceval sér miskunnar með kné föllum ok tárum ok fullkominni iðran, ok sem sá hinn heilagi maðr fann lítillæti hans, þá kallaði hann Parceval til sín” (52,4–7). And when he meets knights from Arthur’s court for the first time, naive Perceval takes the splendour of their regalia for that of God and his angels. Much of this scene consists of their comments on his foolishness, provoked by the constant queries about their arms and armour with which he interrupts theirs about the movements of a party of knights and ladies (183–230 and 277–303). But, in a greatly abbreviated passage, the saga makes no reference to Perceval’s preoccupation with their appearance; Perceval does not interrupt, and there is no mention of the scorn and insults heaped upon him by the knights who call him *soz* (200), “aussi come une beste” (245), and all the Welsh by nature “Plus fol que bestes an pasture” (244). The only judgement passed on Perceval’s bearing by the knights in the saga is that he is *skammfullgr* (3,15) or ‘bashful’.

When criticism of Perceval goes beyond observations on his ignorance and lack of cultivation, the saga softens or avoids it. The strongest attack comes from a Loathly Lady (portrait omitted in the saga) who denounces him, predicts disaster as the result of his failure to enquire about the Grail and the bleeding lance at the castle of the Fisher King, and holds him responsible for the ravages and death which will follow (4679–83). He is described in the translation as *úgiptufullr* (41,14) and to have “til ills þjónat” (41,11) by this sin of omission, but the speech is shortened, and there is no suggestion that calamity on the scale described in the romance will be its outcome. The impression that the saga writer is doing his best to salvage the hero’s reputation is strengthened by the fact that the rest of the Lady’s speech, which details the challenge and honours awaiting the victor at the Chastel Orgueilleus and the rescuer of the maiden of Montescleire (4688–714), is given at much greater length (41,17–24).

Only once does the saga suggest that Perceval might be a fool, and this takes the form of an indirect comment. After defeating the Red Knight, Perceval is eager to take his arms but reluctant to don his armour and part with his peasant

clothes. Chrétien notes of Jonet's efforts to educate the hero here that "Mout griés chose est de fol aprendre" (1173), and, always fond of proverbial wisdom, the translation also comments that "Seint er at kenna fóli vísdóm" (10,7).

While the saga writer plays down Perceval's boorishness and *niceté*, he manifests a consistent tendency to expand passages which either display the hero's more positive qualities or provide an opportunity to magnify his virtues. For example, in direct contrast to his ill-mannered lack of interest in the original (491–92), Parceval thanks his mother for her advice and promises to make use of it (5,2–3), a graceful gesture which endows him with a maturity not to be found in the source. (Admittedly, such divergences from the text can lead to a certain inconsistency of character, since, after these filial thanks, Parceval somewhat incongruously displays the callousness of his original by failing to heed her collapse at the moment of parting 5,5–6). When she reminds him that he is ignorant of chivalric custom ("siðu góðra manna") and unskilled in arms (4,13–15), Parceval replies in the wise spirit of an observation, made by his mother in the original, concerning the acquisition of knowledge (527–28): "Móðir, segir hann, eingi er með slíku borinn ok nám kennir fleira en náttúra; mikit kennir ok venja ok dirfist maðr af manni" (4,15–16).

The maxim "nám kennir fleira en náttúra" also appears in a chapter concerning conduct befitting a courtier, and offering counsel resembling that of Parceval's mother, in the *Hirðskrá*²² of Magnus the Lawmender, Hákon the Old's son and successor:

haf þat staðfastlega í hug þér at vera honum hollr ok trúr . . . þar næst varazt þú, at þú verðir eigi ofdrukkinn, ver lítillátr við alla menn, hvárt sem þeir ero fyrir sér meiri eða minni, blíðr jafnan við alla menn með góðu hófe, fagryrðr, eigi ofmálogr nauðsynjalaust, siðlátr ok þó kviklátr í öllum atferðum þínum, árvakr, en eigi ofsvefnugr, vápnrakkr ok reinlátr ok eptir fongum örlátr. klæð þik vel ok þó svá, at eigi virðizt öðrum mönnum til drambis, djarfr í öllum nauðsynjum, eigi ofmjök áleypinn útan nauðsyn, [margspurall ok fróðr, minnigr, viðrleitinn um þá luti flesta, er þú sér eða spyrr, at góðer menn frægjazt af eða sœmazt. ok þóat í fyrstu takezt eigi, þá er þó eigi ráð, at láta [þegar af berazt, því at nám kenner meira en náttúra. gott er ok at vera vápnfimir ok vígkænn ok loqkænn til hvers, er taka þarf. (35–36)

The similarity of idea and expression in advice on courtly deportment in the *Hirðskrá*, *Konungs Skuggsjá*, and *Parcevals saga* suggests that the saga author may have steered his work towards the pattern of a handbook of chivalry when opportunity arose.

Arthur's tolerance of Perceval (1012–13) becomes, for the saga writer, a more positive statement of his potential (8,3–6), as indicated above. The court's recognition of his innate worth, even though they consider him foolish (976–79), is translated closely and given added emphasis through rhyme: "Allir er

²² Rudolph Meissner, ed., *Hirðskrá. Das norwegische Gefolgschaftsrecht* (Weimar, 1938). See also R. Keyser and P. A. Munch, *Norges Gamle Love indtil 1387*, Vol. II (Christiania, 1848), pp. 420–21.

orð hans heyrðu, héldu hann fyrir heimskan mann; en sá hann þó vera bæði fríðan ok vaskligan” (7,26–28). When Chrétien comments on his aptitude for arms and horsemanship as he receives instruction from Gornemanz (1474–84), the saga retains his words in full (14,14–20) with the extra flourishes in rhyme discussed above. To Gornemanz’s assurances that he will master the sword, lance, and steed, if he has the heart (1502–04), Perceval replies with the following heroic, rhymed resolution not found in the original: “Aldri verðr mér hugr fyllandi við öngvan þann er nú er lifandi; skal ek aldri vera flýjandi, meðan ek er upp standandi” (14,29–31).

On another occasion the saga writer seizes the opportunity to embellish Perceval’s martial prowess when Chrétien declines further comment. Chrétien concludes his account of the battle with Orgueilleus de la Lande thus: “La bataille fu forz et dure. / De plus deviser n’ai je cure” (3927–28), lines which are amplified to Perceval’s advantage: “En svá lauk þeirra viðskipti at Perceval varð öflugri, fimari ok röskvari ok því drjúgari, sem þeir áttust leingr við” (36,7–9). Similarly, the saga writer adds that Perceval was “fimari ok drjúgari” (24,34–35) than his opponent in the combat with Clamadeus.

The saga stresses the high regard in which Perceval is held by Blanchefleur’s people in a curious and possibly significant fashion. In the romance, monks and nuns lament his departure after the defeat of Clamadeus, joining the townspeople in a procession as if it were a Sunday or Ascension Day (2938–44). The saga takes this ecclesiastical comparison a step further and likens their treatment of Perceval to that befitting a saint: “munkar ok nunnar skryddust ok fylgðu hánú sem hann væri heilagur maðr” (27,35–28,2).

Like the hero himself, the secondary knights in *Parcevals saga* are portrayed as figures worthy of emulation. His deceased father, for instance, is said (in another divergence from the French) to have been “allra kappá mestr” (3,5–6) and seems to be the model for the mother’s speech on good conduct: “Nú góði son, ef guð hefr mál þitt til nökkurrar giptu, þá líkst þú feðr þínum. Ver guðhræddr . . .” (4,24–26). Valver (Gauvain), whose adventures are continued as *Valvers þátr*, dominates only two episodes of *Parcevals saga*, but the author makes it clear that he is to be regarded as preeminent among knights. Chrétien’s Gauvain is accused by a certain Guinganbresil of the *felenie* (4758) and *traïson* (4763, 4789) of killing his lord without due challenge (4758–65) and summoned to meet his accuser in judicial combat within forty days (4788–96), a charge which Valver is much quicker to deny (42,2–3) than his French counterpart, of whom le Rider comments that “Chrétien ne le représente pas du tout comme un chevalier fougueux et emporté, brûlant du désir de se justifier par les armes.”²³ Subsequent references to the *traïson* charge or to Gauvain as a *traïtor* (5191, 5309, 5914, 5918, 5926, 6065, 6106) are either removed or replaced by others expressed only in terms of his commitment to a duel with another knight. Flattering comments, however, are added by the saga writer and put into the mouths of those watching his performance in a tournament which he has been

²³ le Rider, p. 222.

reluctant to enter *en route* to meet his challenger: “ok mæltu sumir at hann sé hinn hraustasti ok hinn vaskasti riddari, ok gera um margrætt” (43,19–20).

While Valver’s martial triumphs are emphasized in the saga, his reputation as a “courtly” lover is scaled down considerably. After his victory in the tournament Gauvain gallantly pledges to remain the champion of Tiebauz’s younger daughter forever (5604–10), a declaration which is omitted in favour of words from the maiden in praise of his chivalric virtues: “Hon mælti: Guð þakki yðr yðvarn góðvilja. Gott má ek frá telja hraustan riddaraskap með lítillæti, kurteisi með fögru blíðlæti” (49,12–14). He has worn her sleeve in the tournament not, as suggested by her father, as a love-token or *druërie* (5418), but so that he might better “remember” her during the battle: “þú skalt senda þessum riddara gullstúku þína ok mun hann þá betr muna þik í bardaga” (48,4–6). The maiden herself is said to give Valver the sleeve not “por moie amor” (5492) but so that she may recognize him in the fray: “nú vil ek biðja yðr at þér berit gullstúku mína á spjóti yðru í dag, at ek mega þekkja yðr í bardaganum” (48,15–16). When he departs, she kisses his feet, and he declares that he will never forget his “bele amie” (5650), a scene which is recounted only briefly and in indirect speech in the saga: “Jungfrúin bað hann fara í guðs friði ok muna sik” (49,20–21).

Although ruffled in the romance, Valver’s dignity is preserved in the saga. At one point Gauvain is reduced to defending himself with a chessboard and aided by a lady who assists by hurling chessmen at their attackers when he is besieged by Guinganbresil’s forces (5890–6023). Valver deals with them unaided (“en hvern var til dauða dæmdr er sverð Valver náði til” [50,25–26]) and is in no way associated with the game of chess, an interesting omission in the light of its condemnation by the *Konungs Skuggsjá* which considers the game as reprehensible as drinking, gaming, and whoring (64,38).

The most obvious example of the saga writer’s inclination to transform his knights into blameless models of chivalry is his portrait of Blanchefleur’s adversary, Clamadeus (Klamadius), who is completely rehabilitated after his defeat by Parceval. All Chrétien has to say about his subsequent career is that “Puis le retint tot son aage / Li rois de cort et de meisniee” (2908–09), whereas in the saga he becomes a model member of Arthur’s household, valorous, courteous, wise, generous,

... ok var innan hirðar alla lífsdaga sína ok var vel látinn at öllum riddaraskap, ríkuliga ok virðuliga af allri konungs hirð, þviat hann var auðigr at eignum ok vaskr í vápnaskipti, mildr í gjöfum, hygginn í ráðum, blíðr í máli ok reyndr at dreingskap, frægr ok fullgerr. (27,11–15)

a catalogue of virtues very similar to those which the *Strengleikar* translator assigns to the heroes of his *lais* in a statement of his purpose, which is to acquaint his audience with the exemplary conduct of knights in ancient times:

... þeir varo ... hygnir í raðagærðom vaskir í vapnom hæverskir í hirðsiðum millder í gíofum ok (at) allz/skonar drængscap. hinir frægiasto. (4)

... they were ... clever in their counsels, valiant with weapons, well-mannered in the customs of the court, generous with gifts, and most famous for every kind of nobility. (5)²⁴

The portrayal of Parceval, and other knights, as exemplars makes the ending supplied by the saga writer for his unfinished source appear to be not so much “a kind of slap-dash happy ending”²⁵ as an entirely fitting conclusion to the hero’s education. Parceval’s part in Chrétien’s narrative ends at line 6518 with his Easter retreat with the hermit. In the saga Parceval lives ever after as a good Christian, honours a promise to return to Blankiflúr (and in so doing provides its own answer to another debated issue in the original),²⁶ and becomes a great lord and invincible warrior, a neat fulfilment of the prediction made by a maiden on his first visit to Arthur’s court (“þá veit ek at sönnu, sem mér segir hugr, at í öllum heiminum fæst eigi vaskari riddari en þú mant verða” [8,19–20]):

Fékk Parceval þá Blankiflúr ok gerðist ágætr höfðingi yfir öllu ríki hennar, svá ágætr ok sigrsæll, at aldri átti hann svá vápnaskipti við riddara, at ekki sigraðist hann, ok mætti hann öllum hinum snörpustum riddarum er váru um hans daga. Ok lýkr hér nú sögu Parceval riddara. (53,2–7)

The similarity between *Li Contes del Graal*, and other Arthurian romances dealing with the education of a youthful hero, and the ideals set forth in *miroirs de princes* has been illustrated by M. P. Cosman.²⁷ Obviously, however, the very complexity of Chrétien’s *Perceval* defies straightforward classification or categorization in the *miroir* mold, as recent French scholars have indicated.²⁸ But *Parcevals saga* is another matter. Authorial purpose becomes less obscure in a work of more modest proportions which can be compared with its source, and what we get in the Old Norse version of *Perceval* is a laudatory account of the education of a hero²⁹ who passes all tests with flying colours, not one who remains almost as ignorant at the end of the work as he does at the beginning³⁰ or who proceeds “from blunders through follies to spiritual crises.”³¹ The saga portrays the chivalric life as a code of ethics wherein practicality takes prece-

²⁴ Text and English translation from Robert Cook and Mattias Tveitane, ed., *Strengleikar. An Old Norse Translation of Twenty-one Old French Lais*, Norsk Historisk Kjeldeskript-Institut, Nørrøne Tekster 3 (Oslo, 1979).

²⁵ Kratz, “The *Parcevals saga*”, 30.

²⁶ Will Parceval return to Blanchefleur or not? For opposing views see le Rider (“no”), p. 192, and Gallais (“yes”), pp. 193–212.

²⁷ *The Education of the Hero*, pp. 180–96.

²⁸ For example, Gallais, p. 36, and le Rider, p. 18. Le Rider also considers the purely didactic element of *Perceval*, although important to the narrative, in no way as significant as its religious complexities and the difficulty of integrating these two sides of the work (pp. 205–6), a difficulty not present in *Parcevals saga* where the hero’s spiritual education is very much subordinate to his chivalric one.

²⁹ Cosman is incorrect in her statement that “the Icelandic *Perceval* . . . has the briefest mention of youthful instruction”, p. 52.

³⁰ Haidu, p. 224. As le Rider puts it: “Perceval ne cesse jamais complètement d’être *nice* dans le roman tel que nous le connaissons” (p. 126).

³¹ Cosman, p. 52.

dence over spirituality, a pattern for life in which behaviour is measured by the yardstick of “riddara siðr”, so that when Parceval rides armed on a Good Friday, his fault is defined as a breach of knightly form (“er þat ekki riddara siðr at ríða þá á þeim degi” [51,25]) rather than as unspecified “granz torz” (6259) or “great wrong”.

The result of the saga writer’s pattern of omission, reduction, close attention to passages of chivalric instruction, and occasional amplification is a work which might well be termed a *riddara skuggsjá*. The career of “Parceval riddari” reads like a successful case history founded on the precepts advanced by the *Konungs Skuggsjá* and *Hirðskrá*, and the saga’s ethic could be said to have considerably more in common with the ideal of conduct set forth in manuals like these than with the mysteries, religious and otherwise, of Chrétien’s *Li contes del Graal*.³²

³² I am grateful to Leslie Rogers, Margaret Clunies Ross, and Max Walkley for many helpful suggestions concerning this article.

Gudrun/Kriemhild – søster eller hustru?

I

I betragtning af hvor forholdsvis begrænset nordisk heroisk litteratur er af omfang, er det forbavsende hvor lille en del af forskningen, der er gået videre end de kildekritiske studier og til egentlige litterære analyser eller andre former for indholds- eller helhedsanalyser. *Den Poetiske Edda's* Vølsungedigtning, *Vølsunga Saga* og den dermed beslægtede tyske *Nibelungenlied* rummer oplagte muligheder for at undersøge et digttema's forvandling under forskellige historiske og geografiske forhold.

Ved en analyse af de forskellige tekster i denne tradition ses det, at det med få undtagelser er de samme personer, der besviges og dræbes. Til gengæld viser det sig, at de personlige relationer mellem de involverede personer er af forskellig art i den nordiske Vølsungedigtning og i den tyske *Nibelungenlied*. Disse transformationer af væsentlige personlige relationer sammenholdt med de enkelte teksters tilblivelsessted og -tid vil kunne vise, hvorvidt ændringerne af de personlige relationers art og indhold modsvarer de sociale og politiske strukturer i de historiske samfund, hvor teksterne hører hjemme. Vølsunge/*Nibelungendigtningen* betragtes således som én episk tradition, der rummer et udviklingsforløb. Skønt de tilhørende samfundstilstande knytter sig til geografisk forskellige samfund, er det dog muligt at analysere dem under et, da det drejer sig om germanske samfund, som er sprogligt beslægtede, og som også udviser omfattende institutionelle ligheder. Dette indebærer ikke, at de skulle udvikle sig ens, men at de har en række fælles betingelser som udgangspunkt for deres divergerende udviklinger.

Efter en kortfattet gennemgang af hovedlinierne i Vølsunge/*Nibelungentraditionens* forskningshistorie vil jeg med Gudrun/Kriemhildfiguren som eksempel vise, hvilke personlige relationer, der er konstituerende i det enkelte digts episke univers og demonstrere arten af transformationerne.

Den ovennævnte synsvinkel er hidtil ikke blevet anvendt på denne tradition, skønt slægtskabet mellem de to digtkredse har afstedkommet en stor kildekritisk forskningsindsats. Den hidtidige forskning har været rettet mod udredningen af indbyrdes forbindelseslinier mellem forskellige tekster og versioner samt mod forsøg på bestemmelse af teksternes oprindelse og nedskrivning i tid og rum.

Udredning af forbindelseslinier er blandt andet blevet forsøgt af Kurt Wais i *Frühe Epik Westeuropas und die Vorgeschichte des Nibelungenliedes* (1953) og

af Theodore M. Andersson i *The Legend of Brynhild* (1980). Wais placerer de enkelte episoder i hele traditionen i tid, for således at afdække yngre og ældre lag i teksterne. De motivforskydninger og episodedateringer, som han finder frem til, forbindes dog ikke med eventuelle ændringer af den sociale struktur i de samfund, hvori teksterne udformedes. Andersson påpeger i sin brynhildstudie både overensstemmelser og divergenser mellem den nordiske og tyske tradition:

Shared features reveal the shape of the Germanic heroic lay and the solidity of tradition. Differences illuminate the genius of the individual poets who were drawn to the legend (p. 19).

Uoverensstemmelser forbindes altså ikke med forskelle i den samfundsmæssige baggrund, selvom Andersson flere steder refererer til de handlingsrammer, som aktørerne ud fra digtets sociale kode er underlagt.

R. G. Finch beskæftiger sig med dateringsproblemer i sin introduktion til den engelske oversættelse af Volsunga Saga *The Saga of the Volsungs* (1965). I forbindelse med Gudrun/Kriemhild antydes det kort, at blodsbandenes betydning i Volsunga Saga er et mere arkaisk træk, men han kommer ikke nærmere ind på denne problematik. Andreas Heusler kan man ikke komme uden om i denne sammenhæng. I *Die Lieder der Lücke im Codex Regius der Edda* (1902) og *Nibelungensage und Nibelungenlied: die Stoffgeschichte des deutschen Heldenepos* (1920) undersøger han denne traditions genese og mulige udvikling op til de versioner, der foreligger i de overleverede manuskripter. I sine diakrone studier inddrager Heusler dog ikke det historiske aspekt, og han nøjes med at begrunde forskelle mellem teksterne som udtryk for ændret kunstmag.

Kildeforskning er nødvendig for vurderingen af de enkelte teksters overleveringsform og pålidelighed, for udredningen af sammenhængen mellem enkelte versioner samt for forståelsen af enkelte temaers udvikling og transformation. Men kildeforskning er ikke tilstrækkeligt, når man ønsker at vide, hvorfor et tema har undergået en transformation; og kildeforskningen besvarer heller ikke spørgsmålet om en given transformations afhængighed af historisk tid og socialt miljø.

Udforskningen af det nordiske Volsungemateriale er stadig koncentreret om kildehistoriske problemer. En af de få undtagelser er Ursula Dronke's *The Poetic Edda* (1969), I: *Heroic Poems*, der ud over daterings- og overleveringsproblemer bringer en grundig gennemgang og analyse af de medtagne kvad.

Det tyske Nibelungenstof er derimod, især i de seneste 30 år, blevet udforsket og analyseret ud fra mange forskellige synsvinkler. Her har arbejder, der inddrager retsstudier, økonomiske og politiske forhold, moralkodex og idealer, kastet nyt lys over Nibelungenlied. Et lille indtryk af alsidigheden får man i *Nibelungenlied und Kudrun*, udgivet af Heinz Rupp (1976). Han bringer her 23 artikler af forskellige forfattere, skrevet i perioden 1950–1970. Blandt de mere utraditionelle enkeltværker kan nævnes Karl Heinz Ihlenburg's *Das Nibelungenlied. Problem und Gehalt* (1969). Her bliver Nibelungenlied analyseret ud fra en marxistisk litteraturteori. Som baggrundsmateriale for en forståelse af

Nibelungenlied inddrager Ihlenburg de politiske brydninger i Tyskland omkring digtets tilblivelsestid. Denne brydningstid afspejles i digtets beskrivelser af sammenstød mellem gamle høviske idealer og æresbegreber og en ny tids humanistiske krav, og den kommer også frem i de spændinger, der ligger i et feudalt samfund, når man får en stærk lensadel (: Hagen) og en svag konge (: Gunther).

Fælles for Ihlenburg og flere af hans samtidige er, at de koncentrerer sig om synkrone studier, modsat tidligere forskeres overvejende diakrone tekststudier og rekonstruktionsarbejder. Den historiske kontekst, der var fraværende ved de diakrone tekststudier, er indkorporeret i de synkrone. Ved ikke at inddrage fx. nordiske tekster udelukker de sidstnævnte sig dog fra muligheden for at undersøge betydningen af teksternes transformation set i sammenhæng med de historiske forholds ændring over tid. Men flere af disse forskere argumenterer overbevisende for den enkelte teksts tilhørsforhold til dens egen tid. Vægten på synkrone tekstanalyser betyder, at de 'yngre' forskere kommer i direkte opposition til de 'ældres' kildekritiske studier. Skarpest udtrykkes dette af Gottfried Weber i *Das Nibelungenlied. Problem und Idee* (1963):

Alle Fehlleitung der Nibelungenliedforschung ... kommt von dem unrichtig angesetzten Ausgangspunkt, von der Sicht aus der Quellen- und Vorgeschichteforschung her (p. 1).

Kendskab til kildeforskningen er som sagt en nødvendig forudsætning for ethvert studium indenfor denne litterære tradition, men går man ikke videre end til studier over versioners indbyrdes forbindelseslinier, dateringsproblemer, stofvandring etc., svarer det til at betragte en middag som serveringsklar, når alle ingredienser er samlet sammen og omhyggeligt opmålt.

II

Betragtet som én episk tradition rummer Vølsunge/Nibelungendigtningen et udviklingsforløb indenfor de episk bærende personlige relationer. Dette forsøger jeg her at belyse ud fra en analyse af Atlakviða og Nibelungenlied, centreret omkring slægtssolidaritet og kontraktlige bånd og illustreret ved Gudrun/Kriemhilds handlen som søster og hustru. I denne artikel ses problemet ud fra det pågældende digts univers og belyses altså ikke ud fra den faktiske historiske virkelighed på de pågældende tidspunkter.

Jeg har i denne artikel valgt at centrere analysen omkring søsteren og hustruen, både fordi denne dobbeltrolle er indeholdt i begge digtes tragik og fordi betydningen af slægtskabsbåndene og de kontraktlige (d.v.s. ægteskabelige og politiske) bånd mellem de samme personer er forskellig i, på den ene side, den nordiske Vølsungecyklus og, på den anden side, den tyske Nibelungenlied.

III

*Atlakviða*¹

Forhistorien

Ifølge Eddaens vølsungekorpus er de begivenheder, der ligger forud for dette kvad, Sigurds liv og død.² Sigurd var gift med Gudrun, men skulle have været gift med Brynhild, som istedet blev gift med Gudruns broder Gunnar. Mellem Sigurd og Gudruns to ældste brødre Gunnar og Høgne var der etableret et edsbroderskab. Alt efter hvilket kvad man vælger, blev Sigurd enten dræbt af Gunnar, Høgne og deres lillebroder Guttorm eller af Guttorm på brødrenes opfordring.³ Gudrun er ulykkelig, men gør ingen anstalter til hævn. Senere frier kong Atle af Huneland til hende. Atle er Brynhilds broder og dermed Gunnars svoger. Først efter at moderen har givet Gudrun en glemseldrik, kan hun overtale Gudrun til ægteskabet.⁴ Ifølge Akv: 43 var ægteskabet godt i begyndelsen og Gudrun og Atle får to sønner Erp og Eitil.

Tekstresumé

Kvadet begynder på det tidspunkt, hvor Atle, efter flere års ægteskab, ønsker at få fat på den skat, som Sigurd erhvervede sig på Gnitaheden efter at have slået ormen Fafner ihjel. Skatten er nu i Gudruns brødres forvaring. Ifølge Akv: 29 har de sænket skatten i Rhinen.

Atle inviterer Gudruns brødre til fest. Da Gudrun er klar over, at invitationen kun er et påskud for Atle for at få fat i skatten og at invitationen dermed bringer brødrenes liv i fare, søger hun at advare dem ved at sende dem en guldarmring, hvortil ulvehår er knyttet. Brødrene forstår advarslen, men tager alligevel afsted. Ved ankomsten til Atles gård i Huneland siger Gudrun til dem, at det vil blive deres død. Under kampen mellem på den ene side Gudruns brødre og deres mænd og på den anden side Atle og hans mænd, forholder Gudrun sig passivt og afventende. Brødrene og deres folk bliver dræbt eller fanget, Gunnar kastet i ormegården, hvor han spiller på harpe, og hvor man, ud fra resten af digtet, ved at han dør.⁵ En mere detaljeret skildring af opholdet i ormegården og Gunnars død gives der i *Vølsunga Saga*, kap. 39.

Atle vender hjem, hvor han modtages af Gudrun, der står parat med et bæger og byder ham ind til middag på nyslagt ungdyr (Akv: 36). Efter at maden er fortæret, fortæller hun Atle, at det er hjerterne af hans egne sønner Erp og Eitil, som han har spist og uddelt af til sine mænd. Herpå græder alle, undtagen Gudrun. Da Atle er døddrukken, dræber hun ham med et sværd,

¹ *Atlakviða* menes udformet i den kendte form i slutningen af det 9. århundrede, se bl.a. Ursula Dronke (1969), p. VII, 42–45. Første kendte håndskrift med kvadet er *Codex Regius* fra ca. 1270.

Atlakviða forkortes fremover i denne artikel til Akv.

² De fleste af disse kvad er yngre end Akv.

³ Brot:4, *Sigurðarkviða* in skamma:20.

⁴ *Guðrunarkviða* II: 22 ff. *Vølsunga Saga* kap. 34.

⁵ I senere versioner som fx. *Atlamál*:62 og *Vølsunga Saga* kap. 39 spiller Gunnar på harpe med fødderne.

løser hundene og brænder huskarlene og skjoldmøerne inde (Akv: 43–45). Digtet slutter med at Gudrun har forårsaget tre folkekongers død.⁶ Der må hermed menes kong Atle og hans to sønner, siden det følger lige efter linien:⁷

brúþr í brynjo brøþra at hefna (Akv: 46).

Kvadets sidste linie er ikke helt klar, muligvis dør Gudrun selv umiddelbart efter, muligvis lever hun endnu mange år efter, som det fremgår af *Atlámál*, *Hamdismál* og *Völsunga Saga*.⁸

Gudruns solidaritet

Til trods for at man får indtryk af, at Gudruns og Atles ægteskab havde været lykkeligt

opt vas [sá] leikr betre, þás þau lint skyldo
optarr ump faþmask fyr qþlingom (Akv: 43).

var Gudrun helt og holdent på sine brødres side, da konflikten mellem dem og Atle bryder ud og hun hævner deres død på Atle ved at dræbe deres fælles sønner og Atle selv, øde hans guld og brænde hans slægt og mænd inde.

Sønnedrabet er meget centralt til forståelsen af Gudruns valg mellem søster- og hustrurollen, og det er et motiv, der har optaget flere forskere. Mange har fundet motivet så fremmed for nordisk tankegang, at man har ledt efter mulig græsk indflydelse, da netop græsk mytologi indeholder flere beretninger om slagting og fortæring af børn. I skabelsesfortællingen, hvor Kronos æder sine egne børn, introduceres motivet, Tantalos serverer sin egen søn Pelops for guderne for at prøve deres klogskab, hans efterkommer Atreus lader under en strid om kongemagten med sin broder Thyestes dennes sønner slagte og serverer dem for Thyestes. Proknes ægtemand Tereus voldtager hendes søster Filomela og skærer tungen af hende, hvorefter søstrene som hævn dræber og serverer Proknes og Tereus' søn for Tereus.

Atreusmåltidet er hyppigt fremhævet som inspirationskilde for *Atlakviða*, også Jan de Vries omtaler dette, men påpeger samtidig, at det stadig er vanskeligt at sige noget om en eventuel græsk kulturindflydelse på heltegedtene.⁹ Ursula Dronke mener, at det på ingen måde er usandsynligt, at Proknes sønnedrab har inspireret til motivet, der i Ovids latinske udgave skulle være kommet til de burgundiske hoffer via gallo-romanske digtere.¹⁰ I denne forbindelse må det nævnes, at hvis der skulle være tale om en sådan græsk myte som direkte eller indirekte inspirationskilde, må myten om Prokne anses for den

⁶ Þjóðkonunga; þjóð betyder et folk, en nation.

⁷ Muligvis kan der med de tre kongers død istedet hentydes til at Gudrun, på grund af sin strid med Brynhild, blev skyld i Sigurds død og måske indirekte i Gunnars død og endelig dræbte hun selv Atle. Tolkningen går dog i almindelighed på, at det er Atle og sønner, der omtales som de tre folkekonger.

⁸ Theodore M. Andersson (1980), pp. 35–36, mener, at Gudrun dør her, Ursula Dronke (1969), p. 73, siger, at Gudrun ikke begår selvmord.

⁹ Jan de Vries (1941), pp. 49–50.

¹⁰ Ursula Dronke (1969), p. 70, kommentar til st. 37/6.

nærmeste, idet Atreusmåltidet var ment som en ydmygelse mod den slagne broder og drab på egne børn ikke forekommer her, medens hævnmotivet i Proknemyten, hvor hun dræber sit eget barn som hævn over mandens overgreb mod hendes søster er mere i overensstemmelse med begivenhederne i Atlakviða. Hugo Kuhn sætter spørgsmålstegn ved Atreusmåltidet som græsk motivinspiration for Gudruns sønnedrab og foreslår istedet, at det muligvis har været det udbredte middelalderlige eventyrmotiv om det spiste hjerte, „das Herzmære“, der her dukker op i en nordisk heroisering.¹¹ Hvor Jan de Vries skriver: „In diesem Eddaliede befremdet uns die Roheit des Motives“ (ibid.), ser Hermann Schneider det som udtryk for „... den Geist des Wikingerbarock.“¹²

Kommentarerne til Gudruns handlinger spænder lige fra de fordømmende: „... she behaves in a monstrous fashion“ (Finch)¹³ over de forstående, hvor der tages afstand fra selve handlingen men lægges vægt på Gudruns undertrykte sorg: „... if there was not this humanity of sorrow, the story of Atlakviða would be nauseous in its cruelty . . . The horror becomes tragic only through its grief“ (Dronke)¹⁴ og til de beundrende kommentarer, således som man kan læse hos Martin Larsen: „Det rå lægges ubarmhertigt blot, sympatien er hos den handlekraftige og stærke“ og „Atlakviðas personer er heroiske, . . . alt udvikler sig med tragisk konsekvens og vækker vor beundring.“¹⁵

Hvor man i handlinger af Atlakviða kommer ind på belysningen af Gudruns handlinger udfra synsvinklen slægtssolidaritet, er der en betydelig større grad af enighed blandt forskerne. Dronke skriver, at Gudruns hævn på Atle og alt hans bliver fuldkommen ved hendes ofring af sit eget kød, drabet på børnene. Samtidig har hun ved denne handling besudlet Atle som fader og som konge på en sådan måde, at han, selv om hun havde undladt at dræbe ham, ikke ville have kunnet leve efter dette.¹⁶ Kuhn understreger slægtssolidaritetsens énstrenghed i Gudruns hævn på Atle.¹⁷ Larsen stiller slægtssolidaritetsens styrke op mod det svagere bånd mellem ægtefæller: „Gudrun kan uden nogen splid i sindet advare brødrene og hævne dem, da ulykken er sket. De er hendes slægt og ikke Sigurds mordere.“¹⁸ Med den nyeste kommentar kommer Theodore M. Andersson, der, som de foregående, ser hævnen som en konsekvens af slægtens betydning, men som samtidig går et skridt videre, idet han påpeger, at handlingen i denne tradition er en refleks af den sociale kode snarere end et udtryk for de enkelte karakterer.¹⁹ Og det er netop i skæringspunktet mellem handlingen i Atlakviða og samtidens sociale kode, således som den fremtræder her, at jeg i det følgende vil søge at belyse logikken i Gudruns handlinger. Om børneslagtningen er et lånt motiv eller ej, er i denne sammenhæng ikke af

¹¹ Hugo Kuhn (1952), p. 302, note 38.

¹² Hermann Schneider (1964), p. 29.

¹³ R. G. Finch (1965), p. XXXI.

¹⁴ Ursula Dronke (1969), p. 20.

¹⁵ Martin Larsen (1946), p. 26, 31.

¹⁶ Ursula Dronke (1969), p. 16, 28.

¹⁷ Hugo Kuhn (1952), p. 303.

¹⁸ Martin Larsen (1946), p. 26.

¹⁹ Theodore M. Andersson (1980), p. 244.

betydning. Hvis man vil forstå digtets betydning for datidens samfund, så må det læses og tolkes på dets egne præmisser og ses i den sammenhæng, hvori det hører hjemme, nemlig i det norrøne samfund. Derfor er betragtninger over, hvorvidt Gudruns handlinger er uhyrligheder, eller om de må påkalde sig vor beundring, også af mindre væsentlighed her, hvor det drejer sig om, hvorvidt de er i overensstemmelse med samfundets normer, således som de fremtræder af digtet selv.

Som nævnt i dette kapitels begyndelse, havde ægteskabet mellem Gudrun og Atle været lykkeligt. I kvadets begyndelse introduceres Gudrun som både hustru og søster, og hun forsøger at hindre den kommende tragedie. Digtets spænding bæres for en stor del af Gudruns dobbeltrolle, hvor hun udadtil er både søster og hustru indtil hun afslører, at hun har dræbt de fælles sønner og serveret dem for Atle og de øvrige tilstedeværende (Akv: 38–41), og dermed éntydigt fremstår som søsteren.

Et ægteskab er en kontrakt, der sammenknytter to personer og to slægtskabsgrupper, derfor er de affinale bånd mellem Atle og Gudrun og mellem Atle og Gudruns brødre et kontraktforhold.²⁰ Atle har ved drabet på Gudruns brødre forgrebet sig på sine affinale kontraktpartnere, der samtidig er medlemmer af Gudruns patrilineære slægtskabsgruppe.²¹ Gudruns hævn rammer Atle på de væsentligste punkter i hans solidaritetsrelationer ved ikke at afgrænse hævnens til drabet på ham selv, men istedet inddrage alt hans i hævnakten: først rammer hun ham som fader, dernæst øder hun hans guld, dræber ham og brænder hans slægt og huskarle inde. Skildringen af Gudruns handlinger viser klart, at i Atlakviðas univers viger de affinale, kontraktlige bånd for de konsanguine bånd.²² Gudruns inddragelse af sine egne sønner viser, at inden for den konsanguine gruppe er det helt præcist det patrilineære tilhørsforhold, der er det mest grundlæggende solidaritetsforhold. Hendes moderstatus er underordnet det forhold, at drengene tilhører Atles nærmeste patrilineære gruppe og derved bliver det mest nærliggende og effektive middel til at hævne drabet på brødrene og ydmyge Atle som fader og som konge. Gudruns handlinger fremstår i Atlakviða som logiske konsekvenser af Atles provokation, barnedrabet er en logisk handling. Kvadet indeholder ingen negative kommentarer til hendes udførelse af hævnens, ikke engang da hun dræber sønnerne. Min tolkning af den patrilineære slægtgruppes dominans som solidaritetsgruppe i konfliktsituationer underbygges af, at i Atlámál (str. 89) og i Völsunga Saga (kap. 40) inddrages Gudruns brodersøn som hendes hjælper i udførelsen af hævnens. Det er netop fordi drabet på sønnerne var den eneste logiske handlingsmulighed for Gudrun, at Atlakviða bliver et tragisk digt uden fordømmende kommentarer, hun havde ikke anden udvej i dette digts sociale og etiske univers.

²⁰ Affinal forbindelse er en forbindelse gennem ægteskab. En persons affinaler er vedkommendes ægtefælle og fællens familie, desuden er forholdet mellem ens egne søskende og ens ægtefælles familie et affinalt forhold.

²¹ Patrilinearitet: slægtskab gennem mandlige led, fx. udgør en fader og dennes sønner og døtre samt sønnernes afkom en patrilineær gruppe.

²² Konsanguine bånd: blodsslægtskab.

IV

*Das Nibelungenlied*²³

I denne sammenhæng vil jeg kun beskæftige mig med den sidste halvdel af Nibelungenlied, det vil sige stroferne 1143–2379 (20.–39. Åventiure). Indholdet af denne del af digtet er parallelt med begivenhederne i Atlakviða.

Forhistorie

Siegfried var gift med Kriemhild og havde indgået et fiktivt vasal-herreforhold til Kriemhilds broder Gunther. Betingelsen for at Siegfried kunne få Kriemhild var, at han hjalp Gunther til at få Brynhild. Brynhild ville kun gifte sig med verdens mægtigste og stærkeste konge, og da det var Siegfried, ville Gunthers forehavende være nytteløst, hvis Siegfried ikke havde indvilget i rollen som vasal under frierfærden. Senere myrdes Siegfried af Hagen med Gunthers velsignelse, men under protest fra Gunthers og Kriemhilds yngre brødre Gernot og Gisselher. I Nibelungenlied er Hagen ikke broder, men søskendeflok-kens Oheim.²⁴ Kriemhilds sorg over Siegfrieds død og Siegfrieds Nibelungen-skats' overførsel til Worms, hvor Kriemhild og hendes brødre bor, samt Hagens nedsænkning af skatten i Rhinen slutter digtets første del.

Tekstresumé

Kriemhild er klar over, at Hagen myrdede Siegfried, at Gunther var medsam-mensvoren og at de to yngre brødre var uskyldige, men vidende. Hun accepterer ægteskabet med kong Etzel af Hunneland, fordi hun her øjner en mulighed for at få hævn. Med Etzel får Kriemhild sønnen Ortlieb, i forvejen havde hun en søn Gunther med Siegfried. Denne søn opfostres hos sin farfar Siegmund.

²³ Nibelungenlied, som man kender den idag, er blevet til omkring år 1200 i Donauområdet. Der findes ialt 34 manuskripter, hvoraf nogle blot er fragmentariske og ingen af dem er originale. De overleverede håndskrifter stammer fra perioden 13.–16. århundrede. Se også Helmut Brackert (1976), I, pp. 265–266, 286–289 og Helmut de Boor (1972), p. V–VI, XLVI–LII. Navnene på flere af personerne er ikke helt de samme som i Atlakviða:

Akv. – NL.

Gudrun – Kriemhild

Gunnar – Gunther

Høgne – Hagen

Atle – Etzel

Sigurd – Siegfried

²⁴ Oheim bruges i middelhøjtysk om onkel, især om blodsbeslægtede, dvs. enten farbroder eller morbroder. Det fremgår ikke af Nibelungenlied om der her menes far- eller morbroder, men set ud fra ældre europæiske slægtskabssystemer generelt, vil det være betydeligt mindre sandsynligt, at en morbroder kunne udøve en sådan autoritet over yngre slægtninge og deres ejendom, som den Hagen besidder i Nibelungenlied. I indoeuropæisk tradition generelt definerer slægtskabsforbindelser gennem mænd obligatoriske intragrupperelationer, centreret omkring ufrivillig fælles afstamning og fælles juridiske interesser i fx. den samme ejendom. Slægtsforbindelser gennem et eller flere kvindede er intergrupperelationer, tilsigtede resultater af ægteskabsalliancer mellem forskellige patrilineære enheder. Forholdet mellem morbroder og søsters søn er et vigtigt og nært led i intergruppe alliancer og kan ikke være autoritært, da de tilhører hver sin gruppe. Forholdet farbroder / brors søn falder indenfor samme gruppe og indebærer autoritetsforhold mellem ældre og yngre.

Om Oheim, se også J. & W. Grimm: Deutsches Wörterbuch, vol. 7, spalte 1198, II¹.

Efter nogle års forløb foreslår hun Etzel at invitere hendes slægt til fest. Over for sendebudet, der skal overbringe festinvitationen til brødrene, pointerer hun, at Hagen skal med til Hunneland. Trods adskillige dårlige varsler og drømme drager brødrene, Hagen og alle deres mænd alligevel afsted. Efter deres ankomst til Hunneland ophidser Kriemhild folket mod Hagen og allierer sig med sin ægtemands broder Blödel mod sine egne brødre og deres mænd og hun forårsager således, at alle hendes slægts 9000 pager myrdes. Derfor dræber Hagen Kriemhilds og Etzels søn Ortlieb, hvem Etzel, der har været holdt uvidende om komplottet, netop havde tilbudt Kriemhilds brødre til opfostring. Dette bliver startsignalet til det store blodbad, hvor Kriemhild forsøger at brænde sine brødre og deres mænd inde. Dramaet kulminerer, da hun lader hovedet hugge af sin broder Gunther for at få Hagen til at røbe, hvor Nibelungenskatten er skjult og derefter egenhængigt hugger hovedet af Hagen, fordi han nægter at give hende denne oplysning. Umiddelbart derefter dræbes hun selv af Hildebrand, en selvstændig fyrstes vasal, altså af en mand, der hverken er bundet til hende eller Etzel af slægtskabs- eller politiske bånd. Etzels rolle i dette digt er meget passiv, Kriemhild er fra først til sidst den initiativrige. Kun Etzel, Hildebrand og dennes herre Dietrich overlever:

„hie hât daz mære ein ende: daz ist der Nibelunge nôt.“ (NL: 2379).

Kriemhilds solidaritet

Et ejendommeligt træk i Nibelungenlied i forhold til Atlakviða er, at slægtskabsrelationer underspilles i forhold til kontraktforhold. Solidariteten mellem ægtefæller går i konfliktsituationer frem for søskendes indbyrdes solidaritet, og i disse konfliktsituationer er det politiske kontraktforhold, således som det fremtræder i relationen mellem vasallen og fyrsten, dominerende over de samme personers slægtforpligtelser. De fleste af de mægtige vasaller, som Gunther omgiver sig med, fx. Hagen, er hans slægtninge, men atter og atter er det edsmotivet, der fremhæves og vasallens pligt til at følge sin herre.

Slægtskabsrelationer er dog ikke uden betydning i Nibelungenlied. Ordene ‘freund’, ‘oheim’, ‘mag’, ‘bruder’ og lignende slægtskabstermer forekommer hyppigt i situationer, hvor man ønsker at understrege personernes nære tilknytning, men i konfliktsituationerne vælges der side efter kontraktlige tilhørsforhold og anslag mod modpartens fæller retter sig mod de kontraktlige fæller og ikke mod dennes nære agnater.²⁵

Efter mordet på Siegfried forbliver Kriemhild i Worms, til trods for at hun er vidende om brødrenes medskyld, og skønt Siegfrieds fader Siegmund beder hende om sammen med ham at vende hjem til hans kongerige, hvor hendes og Siegfrieds fælles søn befinder sig (NL: 1085–1090). Kriemhild foretrækker på dette tidspunkt at tage bopæl i sit fædrene hjem og lade sønnen forblive i sin patrilineære gruppe, idet hun overdrager ham til hans farfar.

²⁵ Agnat bruges om slægtning på mandssiden. En agnat er således et andet ord for en patrilineær slægtning.

I Atlakviða var det Gudruns sønnedrab, der indeholdt en vigtig nøgle til forståelsen af de mest grundliggende solidaritetsforhold, således som det fremtræder af digtets sociale univers. Kriemhild har to sønner, en med hendes første mand Siegfried og en med Etzel, men Kriemhild optræder intet steds i Nibelungenlied som moder. Det er fra hendes forhold til de omgivende mænd som søster, hustru og fjende, at hun henter sin farve og karakter. Kriemhild er i forskningslitteraturen hyppigt blevet bebrejdet, at hendes moderside er tegnet så svagt:

Mit Recht hat man bemerkt, dass Krimhilt's Mutterschaft „ein rein biologisches Faktum“ bleibt – tiefere Bindungen an ihr Kind (den Sohn Sigfrids!) hat sie nicht. Im Falle Ortlieps wird sich das gleiche wiederholen. (Werner Hoffmann (1974), p. 57 og Bert Nagel (1970), p. 201, cit. af W. Hoffmann.)

Helmut de Boor afviser kørt denne kritik af Kriemhild:

Der Dichter brauchte sie nicht, darum ist sie es nicht. (H. de Boor (1972), p. XX.)

Det ,digteren i stedet havde brug for', var søsteren, hustruen og fjenden. Det er i de udefra kommende begivenheder, at disse tre roller i én person får liv, og det er i hendes reaktion derpå, og i hendes valg af solidaritetstilhørsforhold, at der ligger en nøgle til forståelsen af hvilke solidaritetsbånd, der er de bærende i konfliktsituationer i Nibelungenlieds univers.

Den moderrolle, som Kriemhild bebrejdes for ikke at udfylde, er en rolle, der kun har eksisteret i de seneste århundreder i Europa. Kvinder har også tidligere haft private følelsesmæssige tilknytninger til deres børn, men disse følelser har været mindre relevante for samfundet i de tidligere sociale organisationsformer.

Efter syv års ægteskab med Etzel inviterer Kriemhild sine brødre og Hagen på besøg. Bagtanken med invitationen tolkes sædvanligvis som enten Kriemhilds begær efter Nibelungenskatten eller som et forsøg fra Kriemhilds side på at hævne sig på Siegfrieds mordere.

Siegfried erhvervede sig skatten i sin tid og skænkede den til Kriemhild i morgengave. Efter Siegfrieds død får Hagen overtalt Kriemhilds brødre til at bede hende om at få skatten overført til Worms, og endelig tager Hagen skatten fra Kriemhild og lader den sænke i Rhinen.

Begæret efter skatten betragtes flere steder som et af de ældste motiver i Nibelungenlied og Kriemhildfiguren ses i denne sammenhæng som en parallel til Atle i Atlakviða, hvor det er Atle, der inviterer Gudruns brødre på besøg for at komme i besiddelse af skatten.²⁶ Skattebegæret er et vigtigt motiv, men undersøgelser, der river Kriemhild ud af digtets sociale univers og kun koncentrerer sig om hendes forhold til denne skat, afskærer sig fra en dybere forståelse for, hvorfor de voldsomme begivenheder nødvendigvis finder sted og i den udformning, som de har i dette digt, istedet fremtræder Kriemhilds handlinger som helt vilkårlige.

²⁶ G. J. H. Kulsdom (1979), pp. 200–205, bringer en lang række referencer til forskere, der betragter skattebegærs motivet som det centrale motiv i Nibelungenlied.

Der er ingen grund til at antage, at hævnmotivet ikke er lige så gammelt som skattemotivet. I Atlakviða hævner Gudrun sine brødres død, i Nibelungenlied hævner Kriemhild sin mands død. At hun i den nordiske Volsunge- eller Sigurddigtning lader Sigurds død stå uhævnet og i den tyske Nibelungenkreds hævner hans død, betyder ikke, at Gudrun/Kriemhildfiguren udvikler sig i negativ retning, men tværtimod, at de ændrede sociale forhold, som de skildres i Nibelungenlied, betinger ændrede handlemåder og ændrede sociale solidaritetsgrupperinger. Set i dette lys er det præcist det samme, hun foretager sig i Atlakviða og i Nibelungenlied. R. G. Finch mener derimod, at Kriemhilds grådighed efter guld har været hendes oprindelige drivkraft, men at det er

tempting to think that the later mediaeval interest in the manifestations of love and passion . . . if not itself the reason for Kriemhild's new rôle, was at least responsible for the creation of a new motivating element, the desire for vengeance on the murderers of her now adored husband. (R. G. Finch (1965), p. XX.)

Ligesom Gudrun har også Kriemhildfiguren været underkastet mange og meget forskelligartede tolkninger. Hun er ,entmensch', ,Unmensch' og ,Teufel' i Nibelungenlieds slutscene, hvor hun har ladet hovedet hugge af sin broder Gunther og få minutter senere selv halshugger Hagen, siger Hans Kuhn.²⁷ Det samme siger Werner Hoffmann og tilføjer blandt andet også ,entweiblicht'.²⁸

Hvor Hoffmann ser Kriemhild som entweiblicht, siger Draeger:

Doch als der Gewaltige [: Hagen] gebunden in ihrer Hand ist, da bricht das Weib in ihr durch. (Draeger (1961), p. 27.)

Hos Helmut de Boor er Kriemhild den store eksemplariske hævnerinde i frygteligste konsekvens, men samtidig også beundringsværdig.²⁹ I de Boors sobre analyse af Kriemhildfiguren, påpeger han logikken i hendes handlinger og anviser som en af forklaringerne på hendes drab af sin slægt, at den har ødelagt hendes ære ved først at dræbe hendes mand og siden fratage hende skatten. Kriemhild er ikke blevet vederfare sin ret og hendes broder Gunther, der som konge er den højeste garant for retfærdighed, er medskyldig i hendes lidelser.³⁰ Dette tema lægger også Jean Fourquet med rette stor vægt på, idet han siger, at det tragiske i de handlinger, der blev begået mod Kriemhild er, at hun har mistet kravet på agtelse blandt sine standsfæller. Hun har mistet sin ære, og efter drabet på Hagen, hvor hun søgte at genvinde sin ære, går hun æresløs i graven.³¹ Den hævn, som hun pønsede på, ved at invitere sin slægt til Hunneland, skulle have medført, at hun fik sin tabte ære tilbage.

Når digtet anskues ud fra tidens etiske krav står æresbegrebet meget centralt. Æresbegrebet omfatter både den enkelte persons ære såvel som vedkommendes standsære samt den ære, der er inkluderet i kontraktforhold, således som det fx

²⁷ Hans Kuhn (1976), p. 347, 363.

²⁸ Werner Hoffmann (1974), p. 72–74.

²⁹ Helmut de Boor (1972), p. XX.

³⁰ Helmut de Boor (1972), p. IX, XI.

³¹ Jean Fourquet (1976), p. 307.

kommer til orde i vasallens ære i overholdelsen af sin ed til fyrsten, også selvom det skal koste ham livet. Det betyder, at æren indgår som et væsentligt element i solidaritetsrelationer.³² Manglende overholdelse af de forpligtelser, der følger med i et solidaritetsforhold, fører til fortabelsen af æren og dermed til individets sociale død. Opretholdelsen af æren i forbindelse med solidaritetsforholdenes forpligtelser, fører i Nibelungenlied til den store katastrofe, fordi de involverede personer lige så lidt her som i Atlakviða, kan unddrage sig samtidens normer og den sociale kode. Szövérfy skriver, at mennesket her er fanget i et net af forpligtelser, eder og lensrelationer, og at det er dette forhold, der fører til undergangen.³³

I Atlakviða var det den patrilineære relation mellem personer, der dannede udgangspunkt for formeringen af solidaritetsgrupper. I Nibelungenlied er det de kontraktlige bånd, der konstituerer de dominerende træk i den sociale organisation, og som i konfliktsituationer viser sig at være de bærende. Drabssekvensen i sidste halvdel af Nibelungenlied tjener til belysning heraf.

Den begivenhed, der ligger til grund for de voldsomme hændelser i 31.–39. *Âventiure*, er drabet på Siegfried i 16. *Âventiure*. Gudrun i *Akv.* var dybt ulykkelig over hendes brødrers drab på Sigurd, men gør på intet tidspunkt anstalter til hævn. Drabet på Siegfried i Nibelungenlied bringer Kriemhild stor sorg og fylder hende med hævntanker. Frygten for hendes hævn får Hagen til først at fratage hende Nibelungenskatten, der ellers kunne have været brugt af Kriemhild til at købe sig allierede med. Siden forsøger Hagen at hindre hendes ægteskab med den mægtige kong Etzel med samme begrundelse (NL: 1205, 1210, 1212). En sådan frygt var utænkelig i Atlakviðas sociale univers, hvor Gudrun ville forblive søster i solidaritetskonflikter uanset hvad der skete. Hagens frygt, derimod, antyder muligheden af Kriemhilds hævn på sin slægt som en sandsynlig handling. Hustruens solidaritet over for sin mand er her af mere bindende karakter end hendes forpligtelser over for sin slægt. Slægtskabsbåndene som basis for solidaritetsgrupper er ikke de bærende i konfliktsituationer i Nibelungenlieds univers, det er de kontraktlige bånd, der fremtræder som de organiserende. Ikke alene Kriemhilds tilknytning til sin mand efter hans død peger hen imod de kontraktlige båndes styrke, også det forhold, at det er Gunthers kontraktlige relationer til sine mænd, der fremhæves, skønt flere af disse samtidig er hans nære slægtninge, viser, at kontraktforhold må betragtes som et grundlæggende træk i den sociale struktur i Nibelungenlieds samfundsbillede.

Udførelsen af Kriemhilds hævn begynder i det 31. *Âventiure* og den er rettet mod hendes *Oheim* Hagen, der i sin tid dræbte Siegfried. Men i stedet for en direkte konfrontation mellem Kriemhild og Hagen skydes hævnredskabet og målet et led ud, hvorved Kriemhild opnår en optimal krænkelse af Hagen. Hævnen består i at Kriemhild får Blödel, Etzels broder, til med sine mænd at

³² Peter Wapnewski (1976), p. 147 ff.

³³ Josef Szövérfy (1976), p. 328.

overfalde og myrde hendes slægtnings 9 000 pager. Som begrundelse overfor Blödel anførte hun drabet på Siegfried og omtalte i denne forbindelse sin slægt som sine fjender:

Si sprach: „du solt mir helfen, herre Blædelin!
jâ sint in disem hûse die viande mîn,
die Sifriden sluogen, den mînen lieben man.
swer mir daz hilfet rechen, dem bin ich immer undertân.“ (NL: 1904)

Som belønning lovede Kriemhild Blödel et ægteskab med en ung pige og et len (NL: 1906–1907). Kriemhild benytter en person, der er knyttet til hende med kontraktlige, her affinale bånd (: Blödel), til at hævne sig på en person, til hvem hun er knyttet med konsanguine bånd (: Hagen). Hævnhandlingen er mord på pagerne, der som pager var knyttet til deres herre med kontraktlige, her politiske bånd. Ligesom drabet på Siegfried var en krænkelse af Kriemhild, således er pagemordet en krænkelse af hendes brødre og Hagen, fordi de rammes i deres solidaritetsrelationer. Derfor er de nu tvunget til genhævn. At sidde denne krænkelse overhørigt ville betyde et uigenkaldeligt tab af æren. Det er gennem tilhørsforholdet til en gruppe, at det enkelte individ får sin betydning både indenfor gruppen og i vedkommendes ageren i samfundet. Svigten i ens solidaritetsforhold ville implicere afslutningen af ens sociale eksistens. I Nibelungenlied dominerer, som nævnt, de kontraktlige bånd over de konsanguine som konstituerende for solidaritetsgrupper og som mål for hævn i konflikter. Derfor tager Hagen handsken op og angriber væsentlige punkter i Kriemhilds solidaritetsrelationer. Da Hagen er blevet underrettet om pagedrabet, hugger han hovedet af Ortlieb, Kriemhilds og Etzels søn, dernæst af barnets opdrager. Herefter angriber han den person, der overbragte dem invitationen og hugger løs blandt Etzels mænd, støttet af sine medvasaller og Kriemhilds tre brødre (NL: 1961 ff.). Etzel var uvidende om de planlagte drab på pagerne, men i kraft af sit ægteskab med Kriemhild inddrages han i Hagens hævnaktioner, fordi den største ydmygelse, der kunne tilføjes hende, var at ramme hende i hendes vigtigste solidaritetsforhold. Disse vigtige forhold består via Etzel, da han er hendes mand og kongen.

Hagens drab på Ortlieb er et drab på en person, der socialt er at regne for en affinal, skønt han rent biologisk gennem sin moder Kriemhild er en konsanguin slægtning. I et samfund med patrilineære afstammingsprincipper, som det har været tilfældet i de germanske samfund, tilhører kvindelige slægtnings børn deres fader og hans slægt, derved bliver de affinale i forhold til deres moder og hendes slægt. Hagen angriber Etzel og alt hans: hans søn og hans mænd. Det er igen inden for ens slægtnings (: her Kriemhilds) kontraktbundne gruppe, at drabene sker. Drabene på Etzels mænd modsvarer pagedrabet. Det kontraktlige forhold til pagerne går lige op med Etzels forhold til sine mænd.

Nu allierer Kriemhild sig med sin ægtemand Etzel og hans mænd, dvs. hun benytter kontraktlige relationer af såvel affinal som politisk karakter til at ramme både sine konsanguine slægtninge og deres mænd og det kommer til voldsomme kampe, der varer i flere dage. Kun Gunther og Hagen overlever af

Nibelungerne.³⁴ Gunther lader hun dræbe, og hun hugger selv hovedet af Hagen med Siegfrieds sværd. I den sidste dialog mellem Kriemhild og Hagen (NL: 2367–2372) er den slægtskabsterminologi, som de tidligere har benyttet over for hinanden, forsvundet. Han titulerer hende dronning og omtaler hendes brødre = sine nevøer som sine herrer. De affinale og politiske relationer fremstår tydeligt som dominerende over de konsanguine relationer i slutscenen.

Blodbadet slutter med, at Hildebrand, der hverken har kontrakt- eller slægtskabsrelationer til nogen af de involverede parter, dræber Kriemhild. Kun en sådan neutral person kunne gribe ind på dette tidspunkt og Etzel lader mordet på hustruen stå uhævet. Dette sidste drab i Nibelungenlied var den eneste løsning og udgangsmulighed på konflikterne. Netop på grund af de affinale bånd styrke var Etzel ikke selv i stand til at gribe ind over for sin hustru, trods hans rædsel over hendes broder- og onkelmord. Rædslen skyldtes ikke så meget at det var Kriemhilds slægt, men begrundedes i at helten Hagen blev dræbt af kvindehånd (NL: 2374).

V

Som tidligere nævnt (p. 63), kan Vølsunge / Nibelungen-digtningen betragtes som én episk tradition, der rummer et udviklingsforløb inden for de episk bærende personlige relationer. Dette er her forsøgt påvist ved en analyse af hvilke solidaritetsforbindelser, der er de dominerende i konfliktsituationer. Det viste sig, at i Atlakviða udgjorde det patrilineære tilhørsforhold det absolut stærkeste bånd under konflikter. I Nibelungenlied var det de kontraktlige forhold, hvad enten de var af ægteskabelig eller politisk karakter, der var de stærkeste.

Skønt de to tekster tidsmæssigt ligger relativt tæt op ad hinanden, må skildringen af det sociale miljø i teksterne, og den konsekvente divergens mellem de forhold, der i de to digte fremtræder som samfundsorganiserende, tolkes som et udtryk for, at Nibelungenlied hører hjemme i et samfund med mere udviklede feudale produktions- og magtforhold end Atlakviða. Ud fra nærværende undersøgelse, som er afgrænset til teksternes egne udsagn, synes det tydeligt, at teksterne ændrer sig med den samfundssammenhæng, som de hører hjemme i. Denne betragtning underbygges af den direkte beskrivelse af de sociale miljøer i Atlakviða og Nibelungenlied. I den nordiske tekst skildres et samfund, hvor kongerne nærmest er storbønder siddende på deres gårde. I Nibelungenlied finder man et fuldt udviklet feudalt samfund med hof og lensvæsen. Hvis argumentationen for ovennævnte hypotese skal føres til ende, kræver det, at tekststudierne kombineres med historiske studier af de samfund, hvori teksterne har hjemme. Allerede eksisterende historiske og socialantropologiske studier tyder dog på, at de historiske samfundsmæssige forhold i nord-europæisk middelalder undergår de samme transformationer som de her behandlede tekster viser.

³⁴ Fra det øjeblik, da Gunther med sit følge drager fra Worms til Hunnland, kaldes de for nibelunger.

Tekstudgaver

Eddakvad og saga

Die Lieder der Edda, B. Sijmons & H. Gering (eds.). Halle a.S. (1906), vol. I. Henvisninger er til denne udgave. Dansk oversættelse af eddakvadene: se fx.

Den ældre Edda og Eddica Minora, Martin Larsen (ed. + komm.). Kbh. (1946), vol. II. Engelsk oversættelse m. oldnordisk paralleltekst:

The poetic Edda, Ursula Dronke (ed. + komm.). Oxford (1969), vol. I.

The Saga of the Volsungs, R. G. Finch (ed. + komm.). London (1965). Indeholder oldnordisk tekst m. engelsk paralleltekst.

Das Nibelungenlied

Das Nibelungenlied, nach der Ausgabe von Karl Bartsch. Helmut de Boor (ed.). Wiesbaden (1972).

Das Nibelungenlied, Helmut Bracher (ed.). Frankfurt a.M. (1970), I & II. Middelhøjtysk tekst m. tysk paralleloversættelse. Henvisninger er til denne udgave.

Bibliografi

Andersson, Theodore M. 1980. *The Legend of Brynhild*. Islandica XLIII. Ithaca og London.

Boor, Helmut de 1972. *Das Nibelungenlied*. Nach der Ausgabe von Karl Bartsch. Hrsg. v.-. 20. rev. udg. Wiesbaden.

Deutsches Wörterbuch v. Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. Bearbeitet v. Matthias von Leyer. Leipzig (1889), vol. 7.

Draeger, Fritz 1961. *Das germanische Heldenlied*. Berlin.

Dronke, Ursula (ed.) 1969. *The Poetic Edda*. Vol. 1: Heroic Poems. Oxford.

Finch, R. G. (ed.) 1965. *The Saga of the Volsungs*. Nelson's Icelandic texts. London.

Fourguet, Jean 1976. *Betrachtungen über das Nibelungenlied*. I Heinz Rupp (ed.) *Nibelungenlied und Kudrun*. Darmstadt. 293–310.

Heusler, Andreas 1902. *Die Lieder der Lücke im Codex Regius der Edda*. I *Germanistische Abhandlungen Hermann Paul zum 17. März dargebracht*. Strassburg.

– 1920. *Nibelungensage und Nibelungenlied: die Stoffgeschichte des deutschen Heldenepos*. Dortmund.

Hoffman, Werner 1962. *Zur Situation der gegenwärtigen Nibelungenforschung*. Probleme, Ergebnisse, Aufgaben. I *Wirkendes Wort*. Deutsches Sprachschaffen in Lehre und Leben: 12. årg., II. 79–91.

– 1974 (1969). *Das Nibelungenlied*. Interpretation v.-. München.

– 1974. *Mittelhochdeutsche Heldendichtung*. Grundlagen der Germanistik. Bd. 14. Berlin.

Ihlenburg, Karl Heinz 1969. *Das Nibelungenlied. Problem und Gehalt*. Berlin.

Kuhn, Hans 1976. *Der Teufel im Nibelungenlied*. Zu Gunthers und Kriemhilds Tod. I Heinz Rupp (ed.) *Nibelungenlied und Kudrun*. 333–366. Darmstadt.

Kuhn, Hugo 1952. *Über nordische und deutsche Szenenregie in der Nibelungendichtung*. I *Festschrift zum 70. Geburtstag von Felix Genzmer*. Hermann Schneider (ed.). 279–306. Heidelberg.

Kulsdorn, Gerard Jan Hendrik 1979. *Die Strophenschlüsse im Nibelungenlied*. Ein Versuch. Amsterdam.

Larsen, Martin 1946. *Den ældre Edda og Eddica Minora*. Bd. 2. Kbh.

Nagel, Bert 1970. *Das Nibelungenlied. Stoff, Form, Ethos*. Frankfurt a.M.

Rupp, Heinz (ed.) 1976. *Nibelungenlied und Kudrun*. Wege der Forschung. Bd. 54. Darmstadt.

Schneider, Hermann 1964. *Deutsche Heldensage*. 2. udg. Bearbejdet af Roswitha Wisniewski. Sammlung Göschen, Bd. 32. Berlin.

- Szövérfy, Josef 1976. *Das Nibelungenlied. Strukturelle Beobachtungen und Zeitgeschichte*. I Heinz Rupp (ed.) *Nibelungenlied und Kudrun*. 322–332. Darmstadt.
- Vries, Jan de 1941. *Altnordische Literaturgeschichte*. Bd. 1. Berlin.
- Wais, Kurt 1953. *Frühe Epik Westeuropas und die Vorgeschichte des Nibelungenliedes*. I Beihefte zur *Zeitschrift für Romanische Philologie*. Heft 95. Tübingen.
- Wapnewski, Peter 1976. *Rüdigers Schild. Zur 37. Aventure des „Nibelungenliedes“*. I Heinz Rupp (ed.) *Nibelungenlied und Kudrun*. 134–178. Darmstadt.
- Weber, Gottfried 1963. *Das Nibelungenlied. Problem und Idee*. Stuttgart.

Fridrek, den første utenlandske misjonæren på Island¹

En undersøkelse av påliteligheten i de islandske tekstene som beretter om ham

Den første som kom til Island for å forkynne den kristne troen, var Fridrek. Han kom fra Tyskland, og hans riktige navn har derfor sannsynligvis vært Frederik eller Frithurik, men i de islandske kildene – og det er, så vidt vi vet, bare skrevet om ham av islendinger – staves hans navn i nominativformen bestandig som Friðrekr, som oftest med tittelen “biskup” foran. Om islendingene har gitt ham denne tittelen, eller om han kalte seg dette selv, vet vi ikke. Dersom det siste er tilfelle, så er det så godt som sikkert at han ikke var biskop i ordets vanlige betydning, men en geistlig som hadde mottatt bispevigselen for misjonen. Vi vet fra Adam av Bremens bok om Nord-Tysklands kirkehistorie (“*Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*”) fra omkring 1075, at en slik vigsel ofte forekom i Tyskland i det niende og tiende århundre. Hvis Fridrek hadde vært en vanlig biskop, ville det sikkert vært meddelt av Adam av Bremen at en biskop med dette navnet hadde forlatt sitt bispedømme, og det er ikke tilfelle.

Flere tekster som beretter om Fridrek, forteller at han var blitt bedt om å bli med ham til Island av en islandsk viking som het Porvaldr Koðránnson, med tilnavnet “inn víðfjalli”. Thorvald var omvendt og døpt av Fridrek, og ønsket nå at også hans foreldre og andre slektninger skulle bli omvendt til den nye troen. Fridrek oppfylte hans ønske, og han og Thorvald dro avsted. Misjonsreisen til Thorvald og Fridrek varte i fire år,² nemlig fra 981 til 985, og forløp ikke lett.

Den kilden som rapporterer utførligst om denne reisen, er *Óláfs saga Tryggvasonar en mesta* (heretter forkortet som *OT saga en mesta*). Denne sagaen er skrevet omkring 1300, og det ligger altså mer enn tre århundrer mellom selve reisen og tiden da det ble skrevet om den. Noen av begivenhetene som omtales i sagaen er følgende: omvendelsen av faren til Thorvald (en omvendelse som det måtte gjøres et under for); omvendelsen av et par islendinger på en fest der også Fridrek og Thorvald var blitt innbudt (festen ble forstyrret av to berserker som ild og jern ikke bet på; de var likevel Fridrek underlegne); sammenstøtet mellom Thorvald og en hedensk prestinne (som

¹ Innledningen til denne artikkelen, nemlig den delen som handler om kildene, har kommet ut før i “Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik” (1982, s. 129–144) i en artikkel som har tittelen “Fridrek, de eerste buitenlandse zendeling op IJsland (een bronnenstudie)”.

² Eller kanskje fem år. Kildene er ikke helt tydelige på dette punktet.

forarget Thorvald slik at han ønsket henne døden); troens forkynnelse på alltinget og den skarpe motstanden som Thorvald og Fridrek møtte av fiender (en motstand som bl.a. ytret seg i en nidvise; innholdet var så fornærmende at Thorvald drepte de to mennene som hadde diktet den); forsøket som noen hedenske motstandere gjorde for å drepe Fridrek og Thorvald, og avreisen fra Island som var en følge av det faktum at begge misjonærene skjønnte at det hadde liten hensikt å fortsette arbeidet; de reiste til Norge, og der viste det seg at Thorvald hadde forstått lite av den kristne kjærlighetstanken, for da han møtte en av sine motstandere fra alltinget, drepte han denne; for Fridrek ble dette anledningen til å ta avskjed med sin misjonærfelle; han reiste alene tilbake til fedrelandet sitt som i kildene kalles for Saxland.

Emnet for denne artikkelen er i hvilken grad det som fortelles om Fridrek er historisk pålitelig. Fortellingen inneholder så mye som er interessant – bl.a. det at Fridrek var den første misjonæren på Island, at han overhodet sa ja da Thorvald ba ham om å reise med seg, og at reisen ikke helt ble en fiasko skjønt det var flere sammenstøt mellom ham og hedningene – at det er verdt å undersøke hva som virkelig skjedde og hva som bare beror på fantasi. Helt overbevisende svar er det neppe mulig å gi. Men en hel del er oppnådd når det er laget et skille mellom det som (etter all sannsynlighet) er historisk, og det som ikke er det. Særlig å peke på det som ikke er historisk, er en viktig oppgave. Alt for ofte er det blitt antatt som selvfølgelig³ at innholdet av tåtten om Fridrek og Thorvald er historisk pålitelig.

Det sier seg selv at det er nødvendig å omtale de forskjellige kildene før det er mulig å gå inn på spørsmålet om den historiske påliteligheten. Kildene kan deles inn i tre grupper, nemlig i:

A: de som bare forbigående nevner Fridrek, og som ikke rapporterer om hans misjonstur på Island. Til denne gruppen hører:

A1: Íslendingabók	skrevet omkring 1130 ⁴
A2: Hungrvaka	skrevet omkring 1230
A3: Grœnlendinga saga	skrevet omkring 1250
A4: Grettis saga Ásmundarsonar	skrevet omkring 1300

B: de som bare beskriver en detalj av det som hendte under reisen. Til denne gruppen hører bare:

B1: Vatnsdœla saga	skrevet omkring 1250

C: de som gir en oversikt, en sammenhengende beretning om misjonsturen. Til denne gruppen hører:

C1: den ikke overleverte sagaen om Olav Tryggvason av Gunnlaug Leifsson	skrevet omkring 1200
C2: Kristni saga	skrevet mellom 1250 og 1300
C3: Óláfs saga Tryggvasonar en mesta	skrevet omkring 1300
C4: Flateyjarbók	skrevet omkring 1390

³ Se for eks. Konrad Maurer, "Die Bekehrung des Norwegischen Stammes zum Christenthume" (1855–56), og E. H. Lasonder, "De saga van Thorwald Kodransson den bereide" (1886).

⁴ Årstall og andre nakne fakta er hentet fra Kurt Schier, "Sagaliteratur", Stuttgart 1970.

I den her følgende redegjørelse for kildene skal det særlig vies oppmerksomhet til Ari Porgilssons *Íslendingabók* (A1), siden dette er det eldste verket som nevner Fridrek, og til sagaen om Olav Tryggvason av munken Gunnlaug Leifsson (C1) som det eldste verket som beretter om Fridreks opphold på Island.

A1: *Íslendingabók*. Allerede det faktum at Ari Porgilsson meddeler i sin *Íslendingabók* at Fridrek kom til Island, skulle i seg selv være nok til å fastslå at det også virkelig har hendt. Det har ikke vært Ari's hensikt å fortelle historier. Det var fakta, for det meste tørre fakta, han var interessert i. Han hadde også rådført seg med eldre mennesker for å få mest mulig opplysninger. En av hans hjemmelmenn var Teitr Ísleifsson. Teit hadde vært Ari's lærer og Ari kaller ham i første kapittel i boken sin for den viseste mannen han har kjent. I kapittel åtte nevner Ari navnene til de utenlandske biskopene som var på Island i det ellefte århundre, og i denne forbindelsen nevner han også Fridrek: "Þessi eru nofn byskupa þeira, es verit hafa á Íslandi útlendir at sögu Teits: Friðrekr kom í heiðni hér, en þessir váru síðan" (*Íslensk Fornrit I*, Reykjavík 1968, s. 18).

Det er naturlig at Teit kjente til Fridrek. Far til Teit var Ísleif Gizurarson, født i året 1005. Han ble den første biskopen på Island. Ísleif, som utvilsomt har kjent folk som hadde møtt Fridrek og Thorvald ennå i levende live, har sikkert fortalt om dem til sønnen sin. Som geistlig må han ha vært interessert i hvordan det gikk med de første misjonærene på Island.

Det er også naturlig å anta at Teit Ísleifsson har fortalt mer om Fridrek til Ari enn at han "kom í heiðni hér". Det er ikke kjent om Ari har festet disse kunnskapene til papiret. I tilfelle han har gjort det, hadde han bedre forutsetninger enn Gunnlaug Leifsson. Ari ble født i 1067 eller 1068, og hans bestefar kan teoretisk talt ha møtt Fridrek. Mellom Ari Porgilsson og Gunnlaug Leifsson ligger det to eller flere slektsledd. Med henblikk på muntlig overlevering er dette ikke et lavt tall.

Det finnes anvisninger på at Ari virkelig har skrevet mer om Fridrek enn de siterte ordene.⁵ Her hadde vi imidlertid tenkt bare å beskjefte oss med det som virkelig er overlevert.

A2: *Hungrvaka*. Ikke bare Ari Porgilsson, men også forfatteren av *Hungrvaka* viser at det ikke er tvil om at noen med navnet Fridrek har vært på Island. I dette verket som handler om det geistlige livet på Island fra omkring 1040 til 1176, forteller denne (forøvrig ukjente) forfatteren, i likhet med Ari i *Íslendingabók*, at det har vært utenlandske biskoper på Island: "Þess er getit, at biskupar kómu út hingat til Íslands um daga Ísleifs biskups, en Friðrekr einn kom áðr út, sá er sögur sé frá gǫrvar" (B. Kahle, "Hungrvaka", i: *Altnordische Saga-Bibliothek*, Halle a.d.S. 1905, s. 94).

De siste ordene i den siterte setningen "sá er sögur sé frá gǫrvar" fortjener nærmere oppmerksomhet. Det er ikke kjent noe om "sögur" som skulle vært

⁵ Se Svend Ellehøj, "Studier over den ældste norrøne historieskrivning", Kbh. 1965, s. 45, 50, 51.

skrevet om Fridrek før ca 1230, dvs. før den tiden da *Hungrvaka* antas å være skrevet. Det er bare kjent at munken Gunnlaug Leifsson omkring 1200 har gitt en nokså utførlig beretning om Thorvald og Fridreks opplevelser. Denne beretningen sto imidlertid i hans store saga om Olav Tryggvason og var altså en "þátr" (tått). Det er heller ikke noe kjent om "sögur" fra tiden etter 1230. I hvert fall er det hverken blitt overlevert noen saga om Fridrek, eller meldes det noe om at det har eksistert en slik saga. Det synes derfor å være det mest rimelige å oppfatte ordet "sögur" som "fortellinger" eller "tåtter", – en betydning som forøvrig ikke er helt uvanlig for dette ordet.

Men dermed er ikke spørsmålet om hvilke "þættir" forfatteren til *Hungrvaka* sikter til, løst. Kanskje til tåtten av Gunnlaug Leifsson i hans saga om Olav Tryggvason eller til en del av et muligvis av Ari Þorgilsson skrevet verk? Det kan være. Men det fins en annen mulighet som kan virke mer sannsynlig, nemlig at setningen er føyet til teksten av en avskriver – noe som ikke var uvanlig på den tiden. *Hungrvaka* er overlevert i håndskrifter som skriver seg fra det 15. århundre og senere, og det kan altså uten videre ha vært tatt opp en setning som ikke sto i det opprinnelige verket. Hvis ordene "sá er sögur sé frá gǫrvar" er føyet til senere, er det lettere å få dem til å stemme. Da var Fridrek i mellomtiden jo blitt viet atskillig oppmerksomhet både i *Kristni saga*, *OT saga en mesta* og i *Flateyjarbók*.

A3: *Grænlandinga saga*. I første kapittel i denne sagaen, som antas å være skrevet mellom 1230 og 1280 og som er overlevert i håndskriftet *Flateyjarbók*, fortelles det at Erik Raude dro til Island femten år før kristendommen ble antatt der, altså i (eller omkring)⁶ 985. Forfatteren tilføyer "Á því sama sumri fóru útan Friðrekr byskup ok Þorvaldr Koðránsson" (*Íslenzk Fornrit IV*, Reykjavík 1935, p. 243). Han går altså ut fra at leserne vet hvem Fridrek og Thorvald er. Av dette kan man konkludere at minnet om dem i det 13. århundre fremdeles må ha vært levende. I motsetning til Ari Þorgilsson og forfatteren til *Hungrvaka* nevner han både Fridrek og Thorvald. Dette er nok fordi de to navnene vanligvis sikkert ble nevnt sammen, og fordi det for folk flest ikke var noen forskjell i betydning mellom de to misjonærene.

A4: *Grettis saga*. *Grettis saga* er overlevert i håndskrifter fra det 14. og 15. århundre. Disse er avskrifter av en omkring 1300 skrevet saga. Den delen som med hensyn til emnet i denne artikkelen er av interesse, handler om et besøk som Åsmund, faren til Grettir, gjorde i Vatnsdal. Forfatteren meddeler at dette besøket fant sted etter at Fridrek og Thorvald hadde kommet til den samme dalen: "Þetta var eptir útkvámu Friðreks byskups ok þeira Þorvalds Koðráns-sonar; þeir bjuggu þá at Lækjamóti, er þetta var. Þeir boðuðu kristni fyrst fyrir norðan land; . . . Mart bar til tíðenda um sameign þeira byskups ok Norðlen- dinga, þat er ekki kemr við þessa sögu" (*Íslenzk Fornrit VII*, Reykjavík 1936, s. 35).

Etter beregningen⁷ må Åsmund ha vært i Vatnsdal omkring 984, og det var

⁶ Siden det tviles på at kristendommen ble antatt i år tusen, er det flere årstall som blir usikre.

⁷ Se *Íslenzk Fornrit VII*, Reykjavík 1936, s. LXVII.

altså etter at Fridrek og Thorvald hadde vært der. Denne kronologiske overensstemmelsen kan tyde på historisk pålitelighet.

Den siste setningen i den siterte passasjen er bemerkelsesverdig. Her sies det at det kunne fortelles mye om forbindelsene mellom biskopen og innbyggerne av Nord-Island, men at det for denne sagaen, nemlig Grettis saga, ikke var relevant. Disse ordene viser at forfatteren var kjent med det Fridrek og Thorvald hadde opplevd. Nå har Sigurður Nordal vist i sin bok "*Sturla Þórðarson ok Grettis saga*" (*Íslenzk Fræði* 4, Reykjavík 1938), at Grettis saga fra omkring 1300 er en utbredt versjon av en ikke overlevert Grettis saga som var skrevet omkring to årtier tidligere. Forfatteren av denne gamle Grettis saga er Sturla Þórðarson, som også har skrevet Kristni saga der han har viet utførlig oppmerksomhet til Thorvald og Fridreks misjonsreise. Det er altså ikke tvil om at han var kjent med deres historie. I Grettis saga hadde det slett ikke vært nødvendig for ham å nevne dem, men man får inntrykk av at han ikke kunne la være, at han måtte fortelle litt om deres vanskelige misjonsarbeid, selv om det neppe hadde noen forbindelse med hovedemnet.

B1: *Vatnsdæla saga*. Etter at de var kommet til Island, reiste Thorvald og Fridrek til Vatnsdal der Thorvalds foreldre bodde. Fra Vatnsdal dro de rundt i omegnen for å forkynne kristendommen, men de vendte stadig tilbake til denne dalen, og det er naturlig at de kom i forbindelse med beboerne der. Det er derfor ikke underlig at de forekommer i *Vatnsdæla saga*, som handler om en slekt fra Vatnsdal og foregår i det 10. århundre. Da en av hovedpersonene i denne sagaen holdt en fest, innbød han også Fridrek og Thorvald. Festen ble forstyrret av to berserker. Verten spurte Fridrek om hjelp til å rydde disse livsfarlige mennene av veien. Fridrek viet så ilden, som berserkene først hadde kunnet gå igjennom uten å skade seg. Etter vigselen ble de påført slike alvorlige brannskader at de lett kunne drepes. Flere av gjestene ble så imponert av dette at de omvendte seg til kristendommen.

Når en sammenlikner beskrivelsen av denne begivenheten i *Vatnsdæla saga* med den i *Kristni saga* og *OT saga en mesta*, kommer en til konklusjonen at det neppe kan ha ligget en felles kilde til grunn for de tre framstillingene. Dertil er forskjellen i innhold mellom på den ene siden *Vatnsdæla saga* og på den andre siden *Kristni saga* og *OT saga en mesta* for stor. Forfatteren av *OT saga en mesta* meddeler ved avslutningen av sin beretning om festen at den er fortalt slik av Gunnlaug munk, dvs. av Gunnlaug Leifsson. Ettersom beskrivelsen i *Kristni saga* viser slående likhet med den i *OT saga en mesta*, kan vi konkludere at det eksisterer to beretninger om festen i Vatnsdalen, nemlig den i *Vatnsdæla saga* og den i sagaen om Olav Tryggvason av Gunnlaug Leifsson. Siste beretningen er riktignok gått tapt, men den er avskrevet og gjenskrevet av forfatterne av *Kristni saga* og *OT saga en mesta*.

Nå vet vi i dette tilfelle hvor Gunnlaug Leifsson har fått sin informasjon fra, fordi forfatteren av *OT saga en mesta* har tatt over den opplysningen som Gunnlaug gir om dette: "Penna at burð segir Gunnlaugr munkr at hann heyrði segia sann orðan mann Glvm Þorgíls s(on) en Glumr hafði nvmið at þeim manni

er het Arnor ok var Arndisar s(on)'' (*Óláfs saga Tryggvasonar en mesta*, utgivet af Ó. Halldórsson, i: Editiones Arnarnagnænaæ A 1, København 1958, s. 290). Hvem Glum og Arnor var, er ikke kjent. Det eneste som denne setningen viser, er at Gunnlaug hadde fått fortellingen om festen som ble forstyrret av berserkerne fra en muntlig kilde.

Skjønt forfatteren av *Vatnsdæla saga* ikke gir noen opplysninger om dette, får en anta at også han kjente historien fra en muntlig kilde. Det er ikke vanskelig å tenke seg at denne sensasjonelle begivenheten ble husket i en dal der det var lite migrasjon. Hvorvidt begivenheten, slik den er overlevert, er historisk sann, skal vi komme inn på senere.

C1: den ikke overleverte sagaen om Olav Tryggvason av Gunnlaug Leifsson. Den eldste islandske historieskrivningen handler for det meste om livet til de norske kongene. De kongene som får mest oppmerksomhet er Olav Tryggvason og Olav den Hellige. At Island i året 1000 gikk over til kristendommen, ble for en stor del tilskrevet Olav Tryggvasons innsats. Ettersom Thorvald og Fridrek hadde startet kristendomsforkynnelsen på Island, er det forståelig at deres navn også blir nevnt i en saga om Olav Tryggvason – særlig når denne var skrevet av en geistlig som hadde som mål å tegne Olav Tryggvason som overbringeren av den nye tro. Ved først å beskrive hvor lite suksess tidligere misjonærer hadde hatt, til tross for store anstrengelser, og hvor vanskelig det var å omvende islendingene, fikk han jo understreket Olav Tryggvasons innsats. Også Snorri Sturluson har skrevet en saga om Olav Tryggvason, men han var mer interessert i andre sider av Olavs liv, og i hans saga forekommer da heller ikke navnene til Thorvald og Fridrek.

Av Gunnlaug Leifssons saga om Olav Tryggvason har både den opprinnelige, latinske teksten fra omkring 1200 og den islandske oversettelsen gått tapt. Store deler av denne sagaen er likevel tatt opp av forfatteren til den største sagaen om Olav Tryggvason fra omkring 1300. Denne sagaen gjør det mulig å få et inntrykk av Gunnlaugs arbeid og stil. Han må ha skrevet ganske ordrikt, og må ha gjort flittig bruk av direkte tale. Særlig når hans personer snakker om den kristne tro, må han gjerne ha gitt dem ordet selv. Videre må han ha hatt en forkjærlighet for det mirakuløse, og liten forståelse for og kjennskap til den hedenske tro.

C2: *Kristni saga*. I *Kristni saga*, som er skrevet mellom 1250 og 1280 av Sturla Þórðarson og er overlevert i *Hauksbók*, handler de første fire kapitlene om Fridrek og Thorvald. Sturla Þórðarson har foruten *Kristni saga* også skrevet andre sagaer. Han hadde sannsynligvis tenkt å skrive et verk om Islands historie fra kolonisasjonstiden til sin egen tid. I dette verket skulle da *Kristni saga* danne den midterste delen. Denne sagaen handler om tiden mellom 981 og 1118, dvs. om den tiden som begynner med Fridreks ankomst på Island og slutter med biskop Gizur Ísleifssons død.

Beretningen om Fridrek og Thorvalds misjonsreise i *Kristni saga* viser stor overensstemmelse med den i *OT saga en mesta*. Det er likevel en viktig

forskjell, nemlig at forfatteren av *Kristni saga* hele tiden bruker færre ord enn forfatteren av den største sagaen om Olav Tryggvason. Personene i hans saga holder heller ikke slike lange taler som de gjør det i *OT saga en mesta*. De fakta som blir lagt fram (navn på personer og steder og årstall osv.) er i begge verk stort sett de samme. Flere setninger har akkurat samme ord, ofte også i samme rekkefølge. Konklusjonen ligger nær, nemlig at forfatterne av begge verk har hatt en felles kilde, og at denne kilden var sagaen av Gunnlaug Leifsson (hvis navn de også begge nevner), det være i den latinske eller islandske versjonen.

C3: *Óláfs saga Tryggvasonar en mesta*. Denne sagaen, den mest utførlige om Olav Tryggvason, er skrevet omkring 1300. Det er ikke kjent hvem forfatteren var, men han viser så stor innsikt i religiøse spørsmål, at man får tro at det har vært en geistlig. Denne kilden trenger ikke nærmere omtale ettersom den delen som er av betydning i vår sammenheng, nemlig tåtten om Fridrek og Thorvald, er lånt fra sagaen om Olav Tryggvason av Gunnlaug Leifsson, og denne sagaen ble omtalt ovenfor.

C4: *Flateyjarbók*. Heller ikke tåtten om Fridrek i *Flateyjarbók*, et samlehandskrift fra slutten av det fjortende århundre, behøver å omtales nærmere. Denne tåtten er nemlig ikke mer enn en forkortet versjon av tåtten i *OT saga en mesta*. En hel del passasjer er utelatt, andre er tatt opp ordrett, igjen andre er sammenfattet. Merkelig nok er det også tatt opp et tillegg som står i et av håndskriftene til *OT saga en mesta*, og som derfor må tilskrives Gunnlaug eller forfatteren til denne *OT saga en mesta*. I dette tillegget blir det gjort et forsøk på å danne bindeledd mellom tåtten om Fridrek (og Thorvald) og sagaen om Olav Tryggvason ved å fortelle at Thorvald kom i kontakt med Olav Tryggvason; dette skulle ha skjedd etter at Thorvald og Fridrek hadde skilt lag i Norge og Thorvald hadde tatt opp igjen sitt omflakkende liv. På Olav Tryggvasons ønske rapporterte Thorvald utførlig om misjonsreisen på Island. Forfatteren viser tydelig at Olavs interesse for denne reisen sto i nær sammenheng med hans ønske om å omvende islandingene til kristendommen. Det er imidlertid like tydelig at denne historien ikke kan være sann. Møtet skulle nemlig ha funnet sted da Olav Tryggvason bisto Otto II som var tysk keiser fra 973 til 983, i hans kamp mot danene. Det må ha vært omkring 974 og altså lenge før Thorvald kunne fortelle om sine erfaringer som misjonær. Sannsynligvis har forfatteren vært klar over at han våget seg ut på tynn is med å fortelle denne historien, for han innleder den med ordene “er suo sagt af nokkurum monnum” (*Flateyjarbók* I, Christiania 1860, s. 272).

Etter at det nå er gjort rede for hva slags opplysninger de ovenfor under A, B og C nevnte verkene gir om Fridrek, og hvor forfatterne har fått sine opplysninger fra, kan spørsmålet behandles om hvorvidt det som er skrevet om Fridrek, også er historisk korrekt. De siste årtiene har det vært en tilbøyelighet til å trekke i tvil den historiske riktigheten av det som er skrevet om de norske kongene, og da særlig om Olav Tryggvason og Olav den Hellige. Hos noen går denne skeptiske innstillingen så langt at de betrakter sagaene mer eller mindre

som løgn. Bortsett fra spørsmålet om denne synsmåten overhodet kan være riktig, kan vi uten videre slå fast at den ikke kommer i betraktning for tåtten om Fridrek og Thorvald, som er tatt opp i en av disse sagaene. Bare det faktum at Ari Porgilsson melder (og dertil nevner en av sine viktigste informanter som hjemmelsmann) at Fridrek kom til Island i hedensk tid, er et sterkt nok argument til å imøtegå påstanden om at historien om hans misjonsreise skulle vært basert på fantasi.

Så står spørsmålet igjen om hele beretningen om Thorvald og Fridrek slik som den gis i *Kristni saga*, *OT saga en mesta* og *Flateyjarbók*, er pålitelig. Her må svaret bli benektende. Særlig beretningen i *OT saga en mesta* lyder for utrolig og minner for mye om en legende. Tilbøyeligheten til det legendariske nettopp i denne sagaen kan ha hatt to årsaker. For det første en personlig forkjærlighet for denne genren hos Gunnlaug Leifsson, og for det andre det faktum at tåtten var tatt opp i et verk om noen som folk på Island, særlig geistlige, i tiden rundt 1200 ønsket erklært hellig. Tillegget til tåtten der det fortelles om møtet mellom Thorvald og Olav Tryggvason, tydeliggjør at det eksisterte et ønske om å betrakte Thorvald og Fridrek som forgjengere for Olav Tryggvason. Ved å skape fortellingen om dette møtet ble tåtten om de to misjonærene integrert i sagaen om Olav Tryggvason. Samtidig ga fortellingen anledning til å peke en gang til på hvor vanskelig og ugjørlig det hadde vært for Thorvald og Fridrek å omvende islendingene til tross for undre fra høyere hold. Den grelle framstillingen av deres uhell førte til at Olav Tryggvasons endelige suksess kom til å se enda større ut.

Et av bevisene på at de fortalte undrene kan tilskrives Gunnlaug Leifsson, er den utbredte bruken av presens partisipp her. Som eksempel kan nevnes setningen “en at morni komanda, sagði Koðran s(yni) sinum eptir spyrianda þessa alla luti” (*OT saga en mesta*, Kbh. 1958–61, s. 286). En hyppig bruk av denne verbformen, som ellers er uvanlig i islandsk og de andre skandinaviske språk, peker som oftest på innflytelse fra latin. Tekster som er direkte oversatt fra latin til islandsk, inneholder ofte et relativt høyt tall av slike presens partisipp.

For at det skal kunne gis en mer detaljert dom om fortellingens historiske pålitelighet, skal de forskjellige begivenhetene – slik som de blir fortalt i *OT saga en mesta* – betraktes hver for seg. Bare de begivenhetene der Fridrek spiller en (mer eller mindre) aktiv rolle, stilles her under lupen. At *OT saga en mesta* tas som utgangspunkt, har to grunner. For det første gir den av de overleverte tekstene den mest utførlige beretningen om Thorvald og Fridreks misjonsreise, og for det andre går den tilbake til den eldste beretningen om denne reisen, nemlig den som rundt det tolvte århundreskiftet er skrevet av Gunnlaug Leifsson.

Omvendelsen av Kodran, faren til Thorvald

Den første episoden i tåtten om Thorvald og Fridrek foregår på Giljá, gården til Thorvalds far Kodran. Det var for å omvende familien at Thorvald hadde bedt Fridrek om å reise med seg til Island, og kort tid etter at de hadde kommet til

øya dro de da også til Giljá. Sammenfattet lyder framstillingen av det som hendte der som følger: En stund etter at Fridrek og Thorvald hadde kommet til Giljá, var det en høytidsdag. Fridrek forrettet en messe, og Kodran sto og så på mer av nysgjerrighet enn av andre årsaker. Han ble meget imponert, og begynte etterpå å snakke med sin sønn Thorvald. Kodran fortalte at han trodde på en "spåmann", som etter hans mening bodde i en stein i nærheten av gården, og han sammenliknet denne spåmannen med Fridrek. På samme måte som Fridrek fortalte Thorvald om Gud, fortalte Kodrans spåmann ham om fremtiden, og om hva han skulle gjøre eller ikke gjøre. Thorvald svarte at den spåmannen som Kodran stolte på, i grunnen var en bedrager, og fortalte om de kristnes gud som bodde i himmelen "þangat er hann leiðir alla aa sik truandi ok ser truliga þionandi at þeir lifi þar með honum i o vm ræðiligri sælu vtan enda" (*OT saga en mesta*, s. 285). De ble enige om at Kodran skulle vende seg bort fra spåmannen sin, om det lyktes Fridrek å fordrive denne fra steinen. Biskopen helte så tre dager etter hverandre viet vann over steinen. Hver natt etter at han hadde gjort det, kom spåmannen og klaget sin nød for Kodran. Den tredje natt forklarte spåmannen at han ikke lenger kunne bo i steinen, fordi det hadde blitt så kaldt og fuktig der. Kodran svarte at han hadde trodd på ham så lenge han hadde vært "v vitandi ens sanna", men at han nå skulle søke tilflukt hos en gud som var "betri ok styrkari" (*OT saga en mesta*, s. 288). Så skiltes de. Kodran og hans kone og resten av familien pluss andre som bodde på gården ble døpt; bare Orm Kodransson, bror til Thorvald, nektet å la seg døpe.

Det er påfallende at nesten alle på Giljá ble døpt, mens, så vidt vi vet, bare Kodran var blitt underrettet om den nye læren. Det fortelles i hvert fall ikke noe om at også de andre hadde fått høre om den. Det eneste vi hører om dem er at de ble døpt sammen med Kodran. Dette er påfallende fordi man vanligvis får det inntrykk av islandske tekster at islendingene (og ikke bare mennene eller familiefedrene) var ekte individualister. At de altså blant annet selv bestemte om de ville la seg døpe eller ikke.

Det er mulig at dette, nemlig at Kodrans familie og folkene hans ble døpt bare på grunn av at Kodran selv ble det, ikke er et historisk faktum. Riktignok blir det også fortalt andre steder at familier ble døpt sammen med familiefaren (sml. *Njáll saga*, c. 100, 101, 102; i c. 102 står det om *Njáll* at han "ok öll hjú hans" tok imot troen), men dette er ikke et bevis på at det virkelig skjedde. Det kan være at det var mer logisk for en forfatter at en familie ble døpt i og med at familiefaren ble det, enn det som i virkeligheten var tilfelle – særlig for en geistlig forfatter. Med andre ord at patriarkatet ikke hadde vært så selvfølgelig omkring år tusen som en forfatter noen århundrer senere antok.

Det er ikke urimelig å anta at mye av det forfatteren har skrevet, ikke er historisk pålitelig. Til og med han selv må ha vært seg bevisst at han ofte skrev noe som han hadde funnet på selv. Han må i hvert fall ha visst at han diktet opp da han skrev ned i direkte tale samtalene mellom Thorvald og Kodran, og mellom Kodran og hans spåmann. Hans livlige beretning likner en reportasje, men det er den naturligvis ikke. Det er vanskelig nok å gjengi en samtale fra ens egen tid. Disse var ført noen århundrer før.

Det er vanskelig å skille mellom det som er historisk og det som er oppdiktet av forfatteren eller av ettertiden. Det er mulig at Kodran ble imponert av de kirkelige seremoniene. Hedenske seremonier – om de i det hele tatt var til – var sikkert enklere enn kristelige. Dessuten hadde Fridrek kanskje virkelig med seg vokslys og røkelse, og var iført kirkelige gevanter, og sang vakre sanger med sitt følge. Alt sammen ting som må ha vært ukjent for Kodran. Det er heller ikke umulig at Kodran hadde satt sin tillit til en vette og ikke til Tor eller Frøy, på den tiden de mest dyrkede guder på Island. Siden landnåmstiden til lenge etter overgangen til kristendommen var det en utbredt tro på Island at det bodde “vættir” i steiner og fosser. Slike vetter som bodde i de nærmeste omgivelsene, var ofte viktigere for folk enn en gud. I samsvar med virkeligheten er nok også overenskomsten, som Thorvald og hans far inngikk. Denne overenskomsten inneholdt at faren skulle avsverge sin tro på spåmannen om det lyktes Fridrek å fordrive denne, eller med andre ord om de kristnes gud viste seg å være sterkere enn denne. Slike avtaler var vanlige på den tiden: Misjonærene benektet ikke eksistensen av de hedenske gudene, men forsøkte med ord eller gjerninger å bevise at de var mindre mektige. Det gjorde også Fridrek. Ifølge *OT saga en mesta* viet han steinen tre dager etter hverandre, og han fordrev dermed spåmannen. Ifølge *Kristni saga* viet Fridrek steinen til den brast. At en slik detalj blir fortalt på forskjellig måte, er forståelig: Det forandres nesten alltid noe, når en fortelling fortelles videre.

Det er ingen grunn til å anta at hele historien beror på fantasi. Det er imidlertid tydelig at begivenheten ikke har funnet sted slik som den fortelles i *OT saga en mesta*. De historiske punktene er sannsynligvis (det er helt umulig å bestemme noe slikt med sikkerhet) Kodrans beundring for det kristelige ritualet, hans tro på et vesen i en stein, og dessuten det faktum at han på en eller annen måte ble overbevist om at hans spåmann var de kristnes gud underlegen. Utformingen av disse punktene er variert som en følge av forskjell i overlevelingen og av forfatterens fantasi.

Festen som ble forstyrret av to berserker

Både i *Kristni saga* og i *OT saga en mesta* følger historien om festen som ble forstyrret av to berserker straks etter den om Kodrans omvendelse. Forfatteren av *OT saga en mesta* gir en fargerik beskrivelse av det som skjedde. Han begynner med å fortelle at festen som Thorvald og Fridrek var innbudt til, var til ære for Thorvald. Thorvald skulle nemlig ha fridd til en pike, og festen var da en bryllupsfest. Dette må imidlertid være feil.⁸ Det var ikke en bryllupsfest, men sannsynligvis, slik som det fortelles i *Vatnsdæla saga*, en vanlig høstfest Thorvald og Fridrek var innbudt til. For forfatteren av *OT saga en mesta* var det åpenbart viktig å tydeliggjøre at motsetningen mellom de kristne og hedenske gjestene på festen var stor. Han meddeler i hvert fall utførlig at de fikk hvert sitt sted å bo, fordi de ikke tålte hverandres nærvær. Om to av gjestene, som var

⁸ Sml. B. Kahle, “Pátrr Þorvalds ens viðförla”, i: Altnordische Sagabibliothek, Halle a.d.S. 1905, s. 69, fotnote 15.

berserker, forteller han at de var mest “ímoti rettri tru” (s. 289), og at de utfordret Fridrek til kamp “ef hann hefði . . . nõckut traust aa guði sinum” (s. 289). Biskopen “treystandi aa Guðs miskunn” (s. 289), sa ikke nei. Det ble gjort et stort bål. Etter at biskopen hadde viet det, kom berserkene og vadet gjennom ilden. Før kunne de (ifølge forfatteren) gjøre dette uten å skade seg, men denne gang ble de brent og drept. Etter at de var båret bort, gjorde Fridrek korsets tegn og spaserte gjennom ilden. Flammene la seg til hver sin side, og ikke en tråd på klærne hans ble svidd. Dette gjorde så sterkt inntrykk at mange “sneruz . . . til Guðs er sa þetta” (s. 289, 290).

Flateyjarbók har samme versjonen som *OT saga en mesta*, men i forkortet form. *Vatnsdæla saga* og *Kristni saga* har en annen versjon. Disse to sagaene snakker ikke om en bryllupsfest, men om en vanlig fest. Om berserkene sier de ikke at de var innbudt til festen, men at de kom av seg selv og at de ville forstyrre festen. Det sies i disse to sagaene ikke noe om at berserkene sto fiendtlige overfor kristendommen. Fridrek ble spurt om hjelp til å rydde dem av veien, fordi folk var redd dem. På Fridreks anbefaling ble det så tent opp ild (ifølge *Vatnsdæla saga* var det tre bål, ifølge *Kristni saga* ett). Berserkene ble skadet da de vadet gjennom ilden, og var deretter et lett bytte for gjestene. *Vatnsdæla saga* og *Kristni saga* forteller ikke noe om at Fridrek selv gikk gjennom ilden, slik som det står i *OT saga en mesta*. Derimot stemmer de overens med denne sagaen når de sier at flere gjester som følge av begivenheten omvendte seg til kristendommen.

Ovenfor (s. 83) har vi vist at *Vatnsdæla saga* på den ene side, og *Kristni saga* og *OT saga en mesta* på den andre ikke har benyttet seg av samme kilde. Det at to verk uavhengig av hverandre beretter om samme begivenhet gir en antydning om at denne begivenheten er historisk. At berserkergangen i seg selv er en historisk kjensgjerning, eksisterer det ikke tvil om. Det fortelles så ofte om dette fenomenet i forskjellige kilder, både i eldre og yngre, at forskerne er enige om at forekomsten av berserker må ha vært helt vanlig i Norden, og da særlig i Norge og på Island. I en utførlig artikkel, som bærer tittelen “Berserker- gangens vesen og årsaksforhold, en medisinsk-historisk studie”, og som er blitt publisert i “Det kongelige norske videnskabers selskabs skrifter”, 1929, nr. 4, definerer Fredrik Grøn berserker som psykopater, som i høy grad er tilgjengelige for suggesjon av seg selv og av andre. Han bemerker at de vanligvis er folk som har øvet seg opp til utmerkete krigere. Istedenfor å motarbeide sin evne til å komme i en slags ekstase, utdannet de den. Det skulle da heller ikke mye til for å bringe dem i denne tilstanden som kjennetegnet seg ved at de hylte og skrek, at de bet i skjoldrendene og ble ufølsomme for sår. Følgen av en slik voldsom utladning var vanligvis at de ble meget slappe og avkrefte etterpå.

Grøn peker på at berserkergangen har mange berøringspunkter med andre psykiske avvikelser, både fra eldre og yngre tid. En av de mest kjente er den som antydes med “å gå amokk”. Kjennetegnene (de uartikulerte brøl, den opphevede smertefølelsen, de tilsynelatende overnaturlige krefter, utmattelsen etter anfallet) er de samme. Dessuten peker han på at den hyppige forekomsten av berserkergangen i vikingtiden kan forklares på grunn av miljøet: mange

mennesker var stadig på vakt mot fiendtlige overfall og hevngjerrige folk, og et slikt miljø er naturligvis gunstig for oppkomsten av psykosier. Dertil kom at berserker ikke ble betraktet som syke, eller som på en eller annen måte mindreverdige folk. De ble altså heller styrket enn motarbeidet i sin psykotiske utvikling.

Det ble nevnt ovenfor at berserkene utdannet sin evne til å komme i en slags ekstase. Dette gjorde de vanligvis ved å reise rundt og lage bråk, for eksempel ved å tvinge menn til å gi dem kvinnene sine. Når disse mennene nektet å innvilge deres ønsker, utfordret berserkene dem til kamp. De var riktige kverulanter, og det er intet under at folk flest var redd dem. Ikke bare var de sterke, men de gjorde også et overnaturlig inntrykk, når de var i ekstase. At folk var redd og dessuten imponert, må ha bidradd til at selvsuggesjonen heller ble forsterket enn forminsket.

Kristne må imidlertid ha betraktet berserkergangen mer som et utslag av satanisme enn av noe overnaturlig. For dem gjaldt det å bevise med hjelp av sin gud at de var sterkere enn berserkeren og hans onde ånd. Det at hedningene og dermed også berserkene hadde hørt om den kristne guden lenge før kristendommen ble innført, og at de ventet noe av denne guden hjalp de kristne i deres streben. Forventningen var desto større jo mer usikker man var på sine egne guder. Det var denne forventningen og en frykt for det fremmede som sikkert har bidradd til at det lyktes Fridrek å oppheve berserkenes suggesjon, og dermed overvinne dem. Når selvsuggesjonen glapp, var det også slutt med den opphevede smertefølelsen.

Det er tydelig at ikke hele historien slik som den fortelles i *OT saga en mesta*, er i overensstemmelse med realiteten. At for eksempel berserkene og Fridrek var usårlige overfor ild er nok overdrevet. Det er sikkert riktig at berserker i eksaltert tilstand kunne løpe gjennom et antent bål uten å føle smerten, at det altså under berserkergangen var en nedsatt eller opphevet smertefølelse tilstede, men brannsårene uteble ikke for det. At Fridrek skulle ha spasert gjennom ilden uten at han ble såret eller at det svidde et hår på hans klær, er en meddelelse som må tilskrives forfatterens fantasi eller påvirkning av legendarisk litteratur. Det er i hvert fall kjennetegnende at forfatterne av *Kristni saga* og *Vatnsdæla saga* ikke melder noe om denne spasergangen.

Karakteristisk for forfatteren av *OT saga en mesta* er også hans bemerkning om at berserkene var "miök fiólkunnigir" (s. 289) og at de stod "með öllu afli einna mest ímoti rettri tru ok kost giæfðu at eyða kristiligv siðlæti" (s. 289), og at de derfor utfordret biskopen til kamp. Mer i overensstemmelse med tradisjonen og sikkert også med sannheten er versjonen i *Vatnsdæla saga*, som går ut på at berserkene utfordret folk til kamp om de ikke ga dem kvinnene sine eller penger eller noe annet som de krevde. Ordet "fiólkunnigir" brukes ellers ikke om berserker, og det er forståelig for det minner om tryllekunst, og berserker ble i alminnelighet ikke betraktet som tryllekunstnere. Og at berserkene allerede så kort tid etter at Fridrek og Thorvald hadde begynt å forkynne den kristne troen på Island, skulle ha så stor motvilje mot kristendommen at de prøvde å ødelegge den, er ikke logisk.

Det er påfallende at overleveringen forteller om en liknende begivenhet som den her nevnte i forbindelse med Thangbrand, misjonæren som kom etter Fridrek. Ifølge Njáls saga (c. 103) bodde Thangbrand hos en islending som arrangerte en fest i anledning av hans besøk. Thangbrand prøvde å omvende gjestene, men det lyktes ikke. Først da det skjedde et under, var de villige til å la seg døpe. Underet skjedde etter at det kom en berserk. Da denne voldte gjestene bry, foreslo Thangbrand å lage tre bål. Hedningene skulle vie ett, ett skulle bli uviet og et tredje skulle han vie selv. Om berserken skulle gå igjennom de to første, men være redd det siste, så skulle gjestene ta imot troen. Dette forslaget gikk mange med på. Berserken kom og gikk igjennom de to første bålene uten å bli såret. Da han sto foran det tredje, turde han ikke gå videre. Han stanset og løftet sverdet. Thangbrand slo med korset på hånden hans, og sverdet falt på gulvet. Berserken ble drept, og mange av de tilstedeværende lot seg døpe.

For ettertiden kan det virke nokså mistenkelig at det både under Fridreks og under Thangbrands misjonsreise skjedde et under på en fest, og at det i begge tilfelle dreiet seg om berserker og ild. Fortellingene er ikke like, men viser så stor likhet at det ligger nær å tro at enten er den ene blitt til under påvirkning av den andre eller at de begge går tilbake på et fast motiv. Ingen av delene behøver imidlertid å være tilfelle. Berserker har sikkert følt seg tiltrukket av fester og sammenkomster. Det var der de kunne operere og vise sine ferdigheter.

Sammenstøtet på alltinget

Så kommer den kjente scenen om sammenstøtet på alltinget mellom kristne og hedninger. Denne episoden fortelles i *Kristni saga*, *OT saga en mesta* og *Flateyjarbók*. Skjønt beskrivelsene ikke er like – noe som først og fremst er en følge av at de er forskjellige i lengde: *OT saga en mesta* vier omkring 30 linjer til begivenheten, *Kristni saga* omkring 20 og *Flateyjarbók* omkring 15 – er det neppe forskjell i de faktiske opplysningene.

Ifølge *OT saga en mesta* skjedde begivenheten som følger: En sommer på alltinget forkynte Thorvald ordet på Fridreks anmodning. At Fridrek, i parentes bemerket, ikke gjorde det selv, var nok fordi han fremdeles ikke kunne språket. En hedning med navnet Hedin reiste seg, og talte imot ham. Hans ord bevirket at folk ble urolige og opphisset. To diktere laget en nidvise om Thorvald og Fridrek. Denne nidvisen lyder ens i de tre nevnte kildene, nemlig:

Hefir born borit
biskup níu.
Peira er allra
Þorvaldr faðir

Ni barn har båret
biskopen.
Far til dem alle
er Thorvald.

Denne visen var så fornærmende for Thorvald at han drepte de to mennene som hadde laget den. Da han kom inn i teltet til Fridrek, falt det to bloddråper på boka denne satt og leste i. Fridrek skjønnte derav at det hadde hendt noe alvorlig. Så fortalte Thorvald hva som hadde skjedd. På Fridreks spørsmål

hvorfor Thorvald hadde gjort det, svarte denne at han ikke tålte at de ble skjelt ut for “ragir”, et ord som kan gjengis med “umandige”, og også med “homoseksuelle”. Ifølge Fridrek hadde imidlertid Thorvald oppfattet diktet feil. Han sa at han gjerne ville ha båret Thorvalds barn, om denne hadde hatt barn, men det hadde han ikke, og dikterne hadde altså løyet. Det sies ikke noe om at Thorvald reagerte på biskopens ord, men senere i sagaen viser det seg at han hadde beholdt sin egen forklaring på diktet. Da han nemlig med Fridrek hadde reist fra Island til Norge, møtte han der Hedin, mannen som hadde vært med på å skape den fiendtlige stemningen på alltinget. Thorvald drepte også denne mannen. Drapet var årsaken til at Fridrek og Thorvald skiltes. Det later til at fornærmelsen hadde gjort for stort inntrykk på Thorvald til at han kunne glemme den, for ikke å snakke om tilgi.

I sin bok “*Norrønt nid*”, Odense 1980, s. 68, skriver Preben Meulengracht Sørensen at denne strofen sannsynligvis ikke er diktet av skaldene på alltinget, men av Gunnlaug Leifsson ved skrivebordet. Språket til den opprinnelige versjonen skulle så ha vært latin. Gunnlaug skulle ha oppfunnet hele fortellingen, og villet uttrykke med den hvor tålmodig Fridrek var og hvor lite Thorvald hadde forstått av det kristelige budskapet om å tilgi.

Denne hypotesen er etter vår mening ikke riktig. En bemerkning som “Landsmenn styggðusk við nýgørvingum þessum, er þeir byskup fóru með” i *Vatnsdæla saga* (*Íslenzk Fornrit VIII*, R’vík 1939, s. 124) og “Mart bar til tíðenda um sameign þeira byskups ok Norðlendinga, þat er ekki kemr við þessa sögu” i *Grettis.saga* (*Íslenzk Fornrit*, R’vík 1936, s. 35) – begge bemerkninger står i sagaer som ikke er blitt påvirket av Gunnlaug Leifsson – tyder på motvilje og motstand mot Fridrek og Thorvald og den nye troen de brakte til Island. På alltinget, der nevnte Hedin, som tydeligvis ikke var mindre vel skåren for tungebåndet enn Thorvald, forsvarte den hedenske troen, skjerpet denne fiendtlige stemningen seg og fikk utladning i et dikt. Dette er en forståelig utvikling, og sikkert på den tiden i Island der – får man inntrykk av – aggresjon ofte fant utløp i å drepe eller å dikte.

At Fridrek og Thorvald ble beskyldt for homoseksualitet, er heller ikke uforståelig, når en går ut fra at fiendene var ute etter noe som de kunne beskyldte dem for. Kildene gir inntrykk av at Thorvald til tross for sin omvendelse vedble å være en riktig viking, og at det både i det indre og i det ytre var en sterk motsetning mellom ham og Fridrek. Thorvald var oppfarende av seg og tilbøyelig til å ta hevn når han mente at det var gjort ham urett. Fridrek var tålmodig og fredselskende. Utad må Fridrek ha gjort et passivt inntrykk ved at han ikke kjente språket, og dermed var avhengig av Thorvald. Dessuten har sikkert hans kirkelige gevanter og de handlingene han forrettet ved kirkelige høytideligheter (messe, dåp osv.) bidratt til at han ble betraktet som umandig.

Hele den fiendtlige stemningen, som kulminerte i en nidvise, er forklarlig, og det er unødvendig å anta at Gunnlaug hadde funnet på begivenheten for dermed å forstørre Fridreks hellighet.

Gunnlaug Leifsson har sikkert ikke hatt til hensikt å gjøre Fridrek til en helgen. Det han ville var å skildre forhistorien for kristningen på Island, og å

tydeliggjøre at islendingene ikke uten videre lot seg omvende. Dermed ville til slutt Olav Tryggvasons rolle som den som omvendte islendingene til kristendommen bli enda større.

Kjernen i fortellingen beror sikkert på en historisk begivenhet. Den er imidlertid særlig i *OT saga en mesta* pyntet opp nokså mye. Meddelelsen at det falt to bloddråper på boka biskopen satt og leste i, da Thorvald kom inn for å si at han hadde drept to skalder, står nok for Gunnlaug Leifssons regning. Det samme er tilfelle med bemerkningen om Hedin, mannen som holdt en tale mot Thorvald. Om denne Hedin sies det på side 293 at han var “kynstorr . . . ok göfugr” og “heiðinn . . . ok grimmr”. Det er mulig at de tre første adjektivene er adekvate, men det siste har Gunnlaug Leifsson nok føyet til fordi det passet så fint til “heiðinn”.

Det er flere grunner som taler for at denne episoden beror på historisk realitet. En er at den passer helt naturlig inn i fortellingen om Thorvalds og Fridreks misjonsreise. En annen grunn er at den mannen som holdt en protesttale og som antydes å være Hedin fra Eyjafjord også nevnes i *Landnámabók*, nemlig i kap. 80 (2) og 197 (24). Det er vanskelig å tenke seg at en historisk person blir tildelt en rolle som protesttaler i en oppfunnet historie, særlig når det ikke var nødvendig å nevne noe navn i det hele tatt. Den tredje grunnen er å finne i nidvisen selv. Det er naturligere at denne i høy grad fornærmende strofen ble diktet på et sted der det hersket en fiendtlig stemning, enn ved et skrivebord. Det er også naturligere at denne strofen ble diktet av en hedensk skald enn av en kristen munk.

Tiden før avreisen; ankomst til Norge; Thorvald og Fridrek skilles

Tåtten om Thorvald og Fridrek i *OT saga en mesta* avsluttes med noen mindre historier. Noen handler om underlige begivenheter, for eksempel om en kirke som ikke tok fyr da hedningene forsøkte å sette ild på den, og om en mann som hadde en masse fisk i elven i nærheten av sitt hjem i et år da det var dårlig med mat ellers. Denne mannen, som var blitt omvendt av Fridrek, kunne så gi mat til de fattige.

En fortelling som bare står i *OT saga en mesta* (og altså ikke i *Kristni saga* og *Flateyjarbók*) handler om en femårig gutt som i all hemmelighet kom til Fridrek med ønske om å bli døpt. Noen presens partisipp former i teksten og en gerundium konstruksjon (“er vngvm smasueini eigi neitanda sva heilagt embætti”, s. 295) peker på at den er oversatt fra latin og altså går tilbake til Gunnlaug Leifsson. Forresten er ikke bare stilen, men også innholdet karakteristisk for ham. Det er tvilsomt om fortellingen er historisk. Det samme gjelder for fortellingen om andre underlige begivenheter som hendte både før og etter Fridreks avreise. Av slike historier har det vært mange i omløp i den sene middelalderen. Noen ganger minner de om historier fra Bibelen. Det gjør også fortellingen om den femårige gutten som kom til Fridrek. Gjeteren som hadde ledsaget ham over fjellet, fortalte Fridrek at gutten var sønn til en hedning og at faren ikke visste noe om guttens ønske om å bli døpt og sikkert ville mislike det. Fridrek lo og sa at det ikke var nødvendig å være bekymret. Så døpte han

gutten og lærte ham det han måtte vite som kristen. I Bibelen (Matteus' evangelium 19, 13 fg.) fortelles det om folk som bar små barn til Jesus, men som ble hindret i å gjøre dette av disiplene. Så sa Jesus: "La de små barn være og hindre dem ikke fra å komme til meg".

Det er ikke bare underlige begivenheter, men også fiendskap som preger den siste tiden før avreisen. Hedningenes motvilje mot den nye læren ble så sterk at folk gikk til angrep mot Thorvald og Fridrek, men angrepet mislyktes. Om det gikk slik til som det fortelles i *OT saga en mesta*, er vanskelig å si noe om. Det eneste som kan sies med sikkerhet er at det har vært motstand og aggresjon. Alt peker i retning av denne, forøvrig forståelige reaksjonen. Dessuten ville Thorvald og Fridrek ellers nok ikke ha besluttet seg til å reise.

Ovenfor (s. 92) er fortalt hvorfor Thorvald og Fridreks veier skiltes i Norge. Det er mulig at de hadde tenkt å fortsette sitt misjonsarbeid der – i 980-årene var det ennå mye å gjøre i Norge på dette området – men det er mer sannsynlig at begeistringen hadde kjølnet, og at begge helst ville ta opp igjen sin gamle levevei. Det gjorde de i hvert fall straks etter at det hadde meldt seg en grunn til å kunne gjøre det, nemlig drapet som Thorvald begikk. Fridrek reiste tilbake til Tyskland, og levde igjen som geistlig. Thorvald gikk tilbake til sin omflakkende tilværelse. Man kan spørre seg om evnen til å gjennomføre ikke hadde vært stor nok. Svaret på dette spørsmålet kunne være at Thorvald hadde fått sitt ønske oppfylt, nemlig at familien hans skulle bli omvendt, og at han dermed ikke hadde så stor trang til å fortsette. Hva Fridrek angår, så må det først stilles et annet spørsmål, nemlig hvorfor han overhodet hadde sagt ja da Thorvald ba ham om å bli med seg. Det kan sies til det at det ikke har vært eventyrlyst som tvang ham. Ikke et ord i tekstene peker på at han har vært en eventyrlysten mann. Så må det nok heller ha vært pliktfølelse som var årsaken til at han reiste med Thorvald til Island. Pliktfølelse fordi han som kristen hadde den plikten å forkynne den kristne troen blant hedninger, selv om han ikke kjente deres språk. Denne pliktfølelsen må ha vært særlig stor i slutten av det tiende århundre fordi folk som kjent fryktet at verden skulle gå under i år tusen. Før den tiden måtte hedningene ha fått sjansen til å høre om kristendommen. Det er mulig at Fridrek også var blitt påvirket av denne tanken. I lengden fikk han likevel for mye motbør. Da hedningene på Island viste stadig mer aggressivitet, og da reisefellen hans ikke maktet å beherske sin ukristelige hevnlust, ga han opp og reiste tilbake.

Die Gebeine des Goden Snorri

Beobachtungen zu Eyrbyggja und Laxdæla saga

Vor dem Schlußsatz der Eyrbyggja saga (c. 65) – „Ok lýkr þar sögu Þórsnesinga, Eyrbyggja ok Álptfirðinga“¹ – heißt es: „Snorri goði andaðisk í Sælingsdalstungu einum vetri eptir fall Óláfs konungs ins helga; hann var þar jarðaðr at kirkju þeiri, er hann hafði sjálfr gera látit. En þá er þar var kirkjugarðr grafinn, váru bein hans upp tekin ok færð ofan til þeirar kirkju, sem nú er þar; þá var þar við stödd Guðný Bøðvarsdóttir, móðir þeira Sturlusona, Snorra, Þórðar ok Sighvats, ok sagði hon svá frá, at þat væri meðalmanns bein ok ekki mikil. Þar kvað hon þá ok upp tekin bein Barkar ins digra, fǫðurbróður Snorra goða, ok sagði hon þau vera ákafliga mikil. Þá váru ok upp tekin bein Þórdísar kerlingar, dóttur Þorbjarnar súrs, móður Snorra goða, ok sagði Guðný þau vera lítil kvenmannsbein ok svá svǫrt, sem sviðin væri; ok váru þau bein ǫll grafín niðr þar, sem nú stendr kirkjan.“

Im Zusammenhang mit einer Untersuchung der Sagaberichte über das Ausgraben von Gebeinen und deren Wiederbestattung an anderer Stelle ist Bjarni Einarsson vor einigen Jahren ausführlicher auf den zitierten Abschnitt der Eyrb. eingegangen.² Nach seiner Ansicht handelt es sich bei allen derartigen Berichten in Isländersagas um ein literarisches Motiv, das letzten Endes auf Heiligenlegenden zurückgeht. Während das in der Bjarnar saga Hítðelakappa noch offenkundig ist, lassen die übrigen Sagas den Ursprung nicht mehr erkennen. In ihnen erscheint das Motiv in weltlicher Ausformung.

Unter den Angaben der Eyrb. ist vor allem die auffallend, daß die Gebeine der Thordis „svá svǫrt, sem sviðin væri“ gewesen seien. Bjarni Einarsson möchte in ihr eine Übertreibung sehen und deutet sie als Hinweis darauf, daß Thordis „längere Zeit im Fegefeuer habe verbringen müssen“ („hafi átt óskamma dvöl í hreinsunareldinum“, S. 51). Er muß allerdings feststellen, daß uns weder durch die Eyrb. selbst noch durch die Gísla saga Súrssonar, in der Thordis eine beachtliche Rolle zugeteilt ist, eine Erklärung für eine solche ‚Behandlung‘ dieser Frau gegeben wird. Das hat ihn darauf gebracht zu fragen, ob der Verfasser der Eyrb. in diesem Punkt etwa an die Beschreibung von Gebeinen in c. 76 der Laxdæla saga gedacht habe. Dort werden die unter den Dielenbrettern der Kirche ausgegrabenen Gebeine als „blá ok illilig“³ bezeich-

¹ Zitiert nach der Ausgabe von Einar Ól. Sveinsson, in: Íslenzk fornrit IV, Reykjavík 1935.

² Hörð höfuðbein, in: Minjar og menntir. Afmælisrit helgað Kristjáni Eldjárn. 6. Desember 1976, Reykjavík 1976, S. 47–54, zur Eyrb. bes. S. 49–51.

³ Zitiert nach der Ausgabe von Einar Ól. Sveinsson, in: Íslenzk fornrit V, Reykjavík 1934.

net, und diese Beschreibung ist passend, da Beigaben keinen Zweifel daran lassen, daß an dieser Stelle eine heidnische Zauberin begraben worden war. Nach Bjarni Einarssons Ansicht ist der literarische Zusammenhang der beiden Beschreibungen „unbestreitbar“ („sambandið . . . er óvefengjanlegt“, ebenda). In der Stimmigkeit der Angaben der Laxd. sieht er ein Indiz dafür, daß diese Erzählung als die ursprünglichere und die Laxd. damit als der gebende Teil zu betrachten sei. Die Worte des Eyrb.-Verfassers erscheinen ihm als eines der zahlreichen Beispiele für Nachahmung „ohne wirklichen Anlaß oder vollkommene Übereinstimmung mit dem Sagastoff“ („án verulegs tilefnis eða fullkomins samræmis við söguefnið“, ebenda).

Mit dieser Schlußfolgerung erhält das Motiv der ausgegrabenen Gebeine (und ihrer besonderen Farbe) beachtliches Gewicht. Es rückt ein in die Reihe der Argumente für die Diskussion um die zeitliche Folge der Entstehung von Eyrb. und Laxd. Meines Erachtens bedarf Bjarni Einarssons Schlußfolgerung sorgfältiger Prüfung. Mir will scheinen, daß sie zu schnell gezogen worden ist, und ich halte die Frage für berechtigt, ob der literarische Zusammenhang der Angaben von Eyrb. und Laxd. überhaupt „unbestreitbar“ ist. Die Vergleichsbasis ist zweifellos sehr schmal, und – was ich vor allem für wichtig erachte – die verglichenen Textstellen haben lexikalisch nichts Gemeinsames. Nach Bjarni Einarssons Auffassung hätte der Verfasser der Eyrb. am Ende seines Werkes für eine ohne Zusammenhang mit dem Sagaganzen stehende Bemerkung eine Anleihe bei der Laxd. gemacht. Sollte er das überhaupt nötig gehabt haben, wenn es sich dabei um einen Teil eines offensichtlich weiter bekannten Motivs handelte? Vor allem aber ist zu fragen, ob es wahrscheinlich ist, daß er bei den letzten Worten über eine Frauengestalt, von der er im Anfangsteil seines Werkes ein durchaus positives Bild gezeichnet hat, die Erzählung über eine heidnische Zauberin zum Vorbild genommen hat? Ich halte das für wenig wahrscheinlich. Das Adjektiv „blár“ (und „kolblár“) gehört in den Sagas zum festen Bestand von heidnischen Wiedergänger- und Zauberergeschichten. Gerade die Eyrb. bietet Belege dafür (cc. 34, 53, 63). In diesen Themenkreis gehören sicherlich auch die „bein . . . blá“ der Laxd. Auf jeden Fall ist es von da ein großer Schritt zu den Gebeinen, die „svá svört, sem sviðin væri“ sind, wenn man in ihnen einen Hinweis auf das christliche Fegefeuer vermutet.⁴

Aus den beiden kurzen Bemerkungen über das Aussehen von ausgegrabenen Gebeinen vermag ich somit keinen „unbestreitbaren“ literarischen Zusammenhang abzuleiten. Bei diesem Stand der Untersuchung entbehren infolgedessen die weitergehenden Überlegungen über das Verhältnis von Eyrb. und Laxd. nach meiner Ansicht einer gesicherten Grundlage. Es soll daher der Versuch

⁴ Die Verbindung von „svartr“ und „svíða“ – so natürlich sie erscheinen mag – ist mir nur noch von einer Textstelle her bekannt. In der altnordischen Übersetzung und Bearbeitung von Teilen des Alten Testaments, die unter dem Namen Stjórn überliefert ist, finden wir (im Rahmen von c. 6 des Buches der Richter) die Sätze: „Sva eyddv þeir alla iorð. at allt var svart sem sviðit veri eptir þar er þeir foro“ (zitiert nach der Ausgabe von Unger, Christiania 1862, S. 389). Wenn man dieser Textstelle für unsere Überlegungen überhaupt eine Bedeutung zuschreiben kann, dann die, daß die Verbindung der beiden genannten Wörter durchaus nicht mit der Vorstellung des Fegefeuers verknüpft sein muß.

unternommen werden, durch Erweiterung des Blickfeldes eine solche Grundlage zu schaffen, wobei Erweiterung des Blickfeldes hier gleichbedeutend ist mit dem Einbeziehen anderer Textpartien in beiden Werken.

Wenn wir den Wortschatz des eingangs zitierten Abschnittes der Eyrb. betrachten, ergeben sich zwei Beobachtungen:

1. Von Snorris Gebeinen hören wir mit den Worten Gudnys, daß es „*meðalmanns* bein ok ekki mikil“ gewesen seien. Damit wird angeknüpft an die Beschreibung Snorris in c. 15, wo es u. a. heißt: „Snorri var *meðalmaðr* á hæð“.

2. Als Wichtigstes über die Gebeine der Thordis weiß Gudny zu sagen, daß sie „*svá svört, sem sviðin væri*“ gewesen seien. Das Verb „*sviða*“ taucht hier auch nicht zum ersten Mal in der Saga auf. Zu den unheimlichen Vorgängen auf Froda gehört es, daß oben aus dem aufgestapelten Stockfisch ein Schwanzstück („*rófa*“) herausragt „*vaxin sem nautsrófa sviðin*“ (c. 54).

Der Abschnitt des c. 65 ist also lexikalisch durch zwei, wenn auch nicht sehr starke, Fäden mit dem Sagaganzen verbunden.

Einmal auf die Vorgänge auf dem Gehöft Froda aufmerksam geworden, lohnt eine nähere Betrachtung. Von jenem unerwartet im Stockfischstapel entdeckten Schwanzstück heißt es noch: „*hon var snogg ok selhár*“. Das stellt die Beziehung her zu dem im vorangegangenen Kapitel genannten *Seehund*, der sich aus dem Boden der Feuergrube Stück für Stück emporschiebt, obwohl erst eine Magd und dann ein Knecht versuchen, ihn mit Schlägen auf den Kopf daran zu hindern. Allein dem jungen Kjartan gelingt es, ihn in den Boden zurückzuschlagen. Im Anschluß daran wird gesagt, daß während des ganzen Winters „*allir fyrirburðir* (d. h. alle gespenstischen Erscheinungen) óttuðusk mest Kjartan“. Das Erscheinen des unheimlichen Seehundes steht in den Kapiteln 53 und 54 im Wechsel mit anderen ungewöhnlichen Vorgängen. So erscheint der ertrunkene Hausherr Thorodd mit seinen Begleitern am ersten Abend des zu seinem Andenken veranstalteten Gelages („*erfi*“) auf dem Hof (c. 54): „*þá gengr Þóroddr bóndi í skálann ok fǫrunautar hans allir alvátir*. Menn fǫgnuðu vel Þóroddi, því at þetta þótti góðr fyrirburðr, því at þá höfðu menn þat fyrir satt, at þá væri monnum vel fagnat at Ránar, ef sædauðir menn vitjuðu erfis síns.“ Das Auftreten der Toten wiederholt sich nun an jedem Abend, und noch einmal wird betont: „*ok váru allir vátir*“.

Der Begriff „*fyrirburðr*“ bezeichnet ungewöhnliche Vorgänge vielerlei Art, von guten Vorbedeutungen oder Ankündigungen kommenden Unheils bis zu unerklärlichen, gespenstischen Erscheinungen selbst. Der Verfasser der Eyrb. hat das Wort auch schon vor den beiden zitierten Stellen in der Erzählung der Ereignisse auf Froda verwendet. In c. 11 beobachtet ein Hirt Thorsteins, daß der Berg Helgafell sich öffnet und Thorstein mit seinen Begleitern im Inneren begrüßt wird. Daheim berichtet er der Hausfrau „*þenna fyrirburð*“. Thorstein ist etwa um dieselbe Zeit mit seinen Leuten ertrunken; am folgenden Morgen trifft die Nachricht ein. – In c. 43 packt ein Adler den an der Seite eines

Knechts laufenden Jagdhund und fliegt mit ihm zum Grabhügel des Wiedergängers Thorolf. Der Bauer hält „þenna fyrirburð“ für die Ankündigung bedeutender Ereignisse. – In demselben Kapitel stößt ein anderer auf ein unbeerdt daliegendes Menschenhaupt, das eine Strophe spricht, und erzählt demselben Bauern „fyrirburðinn“, der auch darin eine Vorausdeutung auf Ungewöhnliches sieht. „fyrirburðr“ kann somit nahezu als ‚Lieblingsausdruck‘ des Eyrb.-Verfassers bezeichnet werden.

Die Darstellung unheimlicher Geschehnisse lag diesem Verfasser offensichtlich sehr am Herzen, und gerade in diesen Sagapartien beweist er große erzählerische Begabung. Das gilt neben den Abschnitten, in denen die Vorgänge auf Froda im Mittelpunkt stehen, beispielsweise auch für die Szenen um Thorolf Baegifot, der als Wiedergänger noch mehr Unheil anrichtet als zu Lebzeiten. Im Zusammenhang mit diesen Szenen tauchen einige für Wiedergängergeschichten typische Motive auf: Als der Grabhügel Thorolfs nach den ersten für mehrere Menschen tödlichen Wiedergängereien aufgegraben wird, ist der Leichnam „ófuinn, ok var hann nú inn illiligsti“ (c. 34). Mit größten Schwierigkeiten wird er an einen anderen Platz transportiert und wieder bestattet. Auch dort liegt Thorolf nicht still, und endlich läßt sich ein zweites Ausgraben nicht vermeiden: „var hann þá enn ófuinn ok inn trollsligsti at sjá; hann var blár sem hel...“ (c. 63). Als letzte Gegenmaßnahme wird der Leichnam verbrannt: „veltu þeir honum á fjöru ofan ok kvistuðu þar bál mikit, slógu síðan eldi í ok veltu þar í Þórólfi ok brenndu upp allt saman at koldum kolum ... Vindr var á hvass, ok fauk askan víða, þegar brenna tók, en þeiri qsku, er þeir máttu, skoruðu þeir á sjó út“ (ebenda). Der Verfasser gibt durch die weitere Erzählung zu verstehen, daß das von Thorolf bewirkte Unheil selbst damit noch nicht abgeschlossen ist.

Wenden wir uns jetzt der Laxd. zu und beginnen mit dem Satz, der am Beginn unserer Überlegungen gestanden hat: Die Gebeine der ausgegrabenen Zauberin waren „blá ok illilig“ (c. 76). Auf beide Wörter sind wir – wenn auch nicht bei der Beschreibung von Gebeinen – in den Thorolf-Szenen der Eyrb. gestoßen, oder genauer gesagt, in den Szenen, die Thorolf als Wiedergänger beherrscht. Und wie schon angedeutet, sind die der Laxd. sicherlich auch diesem Themenkreis zuzuordnen. Zweifel daran verfliegen, wenn wir beachten, was mit den ausgegrabenen Gebeinen geschieht: „Váru þau bein færð langt í brott, þar sem sízt var manna vegr“ (ebenda). Mit dieser Angabe nimmt der Verfasser der Laxd. nämlich fast wörtlich auf, was er viel früher im Zusammenhang mit dem Wiedergänger seines Werkes gesagt hat – in einer der zahlreichen motivischen und lexikalischen Doppelungen dieser Saga: „(Höskuldr) lætr grafa upp Hrapp ok færa hann í brott, þar er sízt væri fjárgangr í nánd eða mannaferðir“ (c. 17). Von den Wiedergängereien dieses Hrapp ist noch weiterhin die Rede. In c. 18 ist Thorstein Surt zu Schiff unterwegs, weil er sich auf dem nunmehr öde liegenden Land seines einstigen Schwagers Hrapp niederlassen will. Bei der Fahrt über den Breidafjord erleidet Thorstein Schiffbruch und ertrinkt wie auch alle seine Begleiter. Zuvor, als das Schiff auf einer Schäre festsaß, sahen sie „sel í strauminum um daginn, meira miklu en aðra; hann fór í kring um skipit

um daginn . . . ; svá sýndisk þeim öllum, sem mannsaugu væri í honum“. Vermutlich hat der Verfasser andeuten wollen, daß der Seehund in Wirklichkeit Hrapp gewesen sei, der Thorstein von seinem Hof fernhalten wollte. Als später Olaf Pfau sein neues großes Gehöft Hjardarholt auf Hrapps Land errichtet hat, taucht Hrapp noch einmal auf (c. 24). Vor Olaf muß er jedoch weichen, und der macht dann endgültig Schluß mit den Wiedergängereien: „ferr Óláfr heim-an ok þar til, er Hrapp hafði dysjaðr verit, ok lætr þar til grafa. Hrapp var þá enn ófúinn . . . Síðan lætr hann gera bál; er Hrapp brenndr á báli, ok er aska hans flutt á sjá út.“

Kehren wir nun zu c. 76 der Laxd. zurück:

Der Anlaß für Gudrun, die Dielenbretter der Kirche herausnehmen und darunter graben zu lassen, war ein Traum ihrer Enkelin Herdis, in dem sich eine Frau über Gudruns Beten in der Kirche und die daraus erwachsenden Folgen für die Sprecherin beklagte. Herdis hatte Gudrun davon berichtet, und „Guðrúnu þótti góðr fyrirburðrinn“. Hier finden wir den für die Eyrb. so charakteristischen Ausdruck, der in der Laxd. sonst nicht auftritt.

Auf die Eyrb. wird unser Augenmerk aber noch viel stärker gelenkt durch die (an früherer Stelle desselben Kapitels befindliche) Darstellung der Vorgänge nach dem Ertrinken Thorkels, des vierten Mannes der Gudrun.

Am Abend des Unglücks geht Gudrun, ohne davon zu wissen, zur Kirche: „ok er hon kom til kirkjunnar, þá þóttisk hon sjá, at þeir Þorkell váru heim komnir ok stóðu úti fyrir kirkju. Hon sá, at sjár rann ór klæðum þeira“. Gudrun setzt ihren Weg fort und erkennt erst, als sie aus der Kirche in die Stube zurückkehrt, daß es sich nur um eine Erscheinung gehandelt hat. Daß sie am folgenden Morgen Leute ausschickt, Nachrichten einzuholen, beweist, daß sie in der Erscheinung einen Hinweis auf schlimme Ereignisse vermutet. In diesem Zusammenhang finden wir das Wort „fyrirburðr“ nicht; statt dessen sagt der Verfasser: „Þá brá Guðrúnu mjök í brún um atburð þenna allan jafnsaman.“

Die Betrachtung der kurzen Bemerkungen in Eyrb. und Laxd. über das Ausgraben von Gebeinen und deren Aussehen hat uns in beiden Sagas über Motivparallelen und lexikalische Wiederaufnahmen in den Themenbereich von Wiedergängerei und unheimlichen Vorgängen geführt. Sie hat bewiesen, daß die beiden Textstellen durch mehrere Fäden mit dem jeweiligen Sagaganzen verknüpft sind. Sie hat zugleich bewiesen, daß die motivischen und lexikalischen Berührungsflächen der beiden Sagas beträchtlich über jene Bemerkungen hinausgehen. Zu fragen ist nun, ob sich anhand dieser breiteren Berührungsflächen sichere Aussagen über einen literarischen Zusammenhang beider Werke und gegebenenfalls über die Richtung der Beeinflussung machen lassen.

Auf die erste Frage kann nach meinem Dafürhalten eine positive Antwort gegeben werden. Es ist zwar nicht zu bestreiten, daß alle Wiedergängergeschichten in Isländersagas aus einem zahlenmäßig kleinen Motivschatz hervorgegangen sind, so daß sich motivische Parallelen unter den verschiedenen Erzählungen ganz von selbst einstellen müssen und auch lexikalisch Vergleichbares nicht verwundern kann. Gleichwohl halte ich die Berührungen zwischen der Thorolf-Geschichte der Eyrb. und der Hrapp-Geschichte der Laxd. für

auffällig und möchte vor allem das besondere Motiv herausheben, daß die Asche des auf einem Scheiterhaufen verbrannten Leichnams auf die See hinausgebracht wird. Auch daß in beiden Sagas Ertrunkene auf ihrem Gehöft beziehungsweise in seiner Nähe gesehen werden und die völlig durchnäßte Kleidung die Todesart kundtut, kann meines Erachtens nicht als zufällige oder nur aus der thematischen Berührung erwachsene Motivgleichheit abgetan werden. In Verknüpfung mit beidem – aber eben erst im Zusammenhang gesehen – könnten dann vielleicht auch die Bemerkungen über das Aussehen der ausgegrabenen Gebeine als Hinweis auf eine literarische Beeinflussung des einen Verfassers durch den anderen gewertet werden.

Die Frage nach der Richtung der Beeinflussung ist viel schwieriger und wohl nicht mit vollständiger Sicherheit zu beantworten. Betrachten wir noch einmal den jeweiligen Zusammenhang, in dem die Motive und Formulierungen auftreten, die für unseren Vergleich von Bedeutung sind.

Der Thorolf Baegifot der Eyrb. ist eine wichtige Figur dieses Werkes. Durch sein böses Verhalten werden wiederholt Handlungsabläufe ins Rollen gebracht, die für die Hauptpersonen der Saga schwerwiegende Folgen haben, und mindestens indirekt ist er daran schuld, daß Arnkel und Snorri trotz gegenseitiger Achtung am Ende nicht mehr nebeneinander leben können. Thorolfs Eingreifen in die Handlung hört dann bekanntlich mit seinem Tod (fast genau in der Mitte der Saga) nicht auf; im Gegenteil, es nimmt noch schlimmere Formen an. Als Wiedergänger bringt er Verderben über Mensch und Vieh. Und diese Wirksamkeit erstreckt sich fast bis zum letzten Kapitel der Saga. Wie schon erwähnt, deutet der Verfasser an, daß selbst das Verbrennen des Leichnams und das Verstreuen der Asche (in c. 63) nicht verhindern kann, daß großes Unheil aus Thorolf erwächst.

Trotz mancher Ähnlichkeit mit Thorolf, im Leben wie nach dem Tode als Wiedergänger, erreicht der Hrapp der Laxd. nicht dessen Format im Bösen und Unheimlichen. Das zeigt sich auch äußerlich am viel geringeren Umfang seiner Rolle in der Saga. Und besonders wichtig dabei ist, daß der Verfasser dieser Figur nur im Einleitungsteil seines Werkes Raum gegeben hat. Mit dem Verbrennen des Leichnams und dem Beseitigen der Asche (in c. 24) ist Hrapp aus der Saga entlassen, hat der Verfasser den Schlußpunkt hinter seine Rolle gesetzt. In den umliegenden Kapiteln hat er auch andere Handlungsfäden des Einleitungsteiles auslaufen lassen. In den Mittelpunkt war inzwischen Olaf Pfau getreten, der den Weg bereitete für Kjartan.

Von ähnlich unterschiedlichem Gewicht sind die vergleichbaren Szenen mit dem Auftreten Ertrunkener. Zwar kann dem Thorodd der Eyrb. von der Person her keine große Bedeutung zugeschrieben werden, sein Erscheinen auf dem Hof aber ist eingebettet in die breit angelegte Darstellung der ungewöhnlichen Vorgänge auf Froda, ist sogar ein wesentlicher Teil von ihnen. Und die Thorolf-Szenen zusammen mit den auf Froda spielenden Abschnitten bilden eines der Hauptelemente der Eyrb., das nicht-reale, sich dem verstandesmäßigen Erfassen entziehende Geschehen (im Gegensatz zu den im hellen Tageslicht ablaufenden Auseinandersetzungen der Großen). Es spricht man-

ches dafür, daß sich hinter den an Froda geknüpften Erzählungen eine alte Überlieferung von unheimlichen Ereignissen auf dem Gehöft verbirgt. Es ließe sich denken, daß eine furchtbare Seuche am Anfang dieser Überlieferung gestanden hat.

Demgegenüber wirkt die Thorkel-Szene der Laxd. trotz dem scheinbaren Auftreten Toter weniger unheimlich, mehr der Wirklichkeit zugehörig. Bei der Darstellung des Schiffsunglücks hat sich der Verfasser an seine selbstgeschaffenen Muster in früheren Partien des Werkes (cc. 18, 35) angelehnt. Außer der Tatsache des Ertrinkens im Breidafjord dürfte ihm über Thorkels Lebensende kaum etwas bekannt gewesen sein, und mit der Erscheinung, durch die Gudrun getäuscht wird, ist die Angelegenheit bereits abgeschlossen. Daß Thorkel Eyjolfsson eine nicht unbedeutende historische Person gewesen ist, ändert nichts daran, daß sein Schlußauftritt in der Laxd. dem Erzählgang keinerlei neue Anstöße gibt. Obwohl heidnischer Vorstellungswelt entstammend, bildet er einen Teil des christlichen Rankenwerks, mit dem der Verfasser die alternde Gudrun umgeben hat.

Noch ein drittes Mal sind die Gewichte ungleich verteilt dort, wo ein Seehund („selr“) ins Spiel kommt. Eindrucksvoll ist sein unheilverkündendes – sichtbares und unsichtbares – Tun in der Eyrb. beschrieben. Auch da wirkt die thematisch verwandte Szene der Laxd. blasser, weniger fest eingefügt in ein größeres Ganzes. In beiden Fällen wird nicht direkt ausgesprochen, daß der Seehund als Verkörperung des unruhigen, mit dem Gang der Dinge nicht zufriedenen Toten zu betrachten ist, aber beide Verfasser haben einen Fingerzeig gegeben: der der Eyrb. mit der Bemerkung, daß der Seehund „gægðisk upp á ársalinn Þórgunnu“ (c. 53), der der Laxd. mit dem Hinweis darauf, daß es den Schiffsleuten so schien, „sem mannsaugu væri í honum“ (c. 18).

Die bloße Tatsache, daß die genannten Motive in der Eyrb. durchweg größere Bedeutung für das gesamte Werk haben als in der Laxd., bringt in der aufgeworfenen Frage keine Entscheidung. Es ist ebenso denkbar, daß ein Verfasser übernommenes Erzählgut ausbaut und vertieft, wie es möglich ist, daß ein Verfasser Motive gleichsam nur stückweise oder auf ihren Kern zurückgeführt übernimmt.

Wir müssen uns deshalb nach anderen Argumenten umsehen.

Untersuchungen in jüngerer Zeit haben erkennen lassen, daß sich der Verfasser der Laxd. in starkem Maße auf literarisches Lehngut gestützt hat.⁵ Die Aufnahme und Verarbeitung von Motiven und lexikalischem Material aus Isländer- und Königssagas, aus zeitgenössischen historischen Aufzeichnungen wie auch aus der Edda läßt sich im Großen wie im Kleinen über das ganze Werk hin nachweisen. Man darf sagen, daß diese besondere Schaffensform, das Verschmelzen von literarischem Erzählstoff unterschiedlichster Herkunft einen beträchtlichen Teil der Leistung des Laxd.-Dichters ausmacht.

⁵ Zusammenfassend s. Heller, Die Laxdæla saga. Die literarische Schöpfung eines Isländers des 13. Jahrhunderts, Berlin 1976 (Abhandlungen der Sächs. Akad. d. Wiss. zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse, Bd. 65, Heft 1).

Vom Verfasser der Eyrb. ist, soweit ich sehe, bisher nichts Derartiges bekannt. Freilich hat er Stoff in seinem Werk verwendet, der in der *Heiðarvíga saga* und in der *Gísla saga Súrssonar* schon literarisch fixiert war. Dabei handelte es sich aber um Erzählungen über Personen, die auch in der Eyrb. eine Rolle spielen. Diese Erzählungen hat er entweder auszugsweise wiedergegeben, also inhaltlich nur angedeutet, oder er hat sie nach seinem Sagaplan verändert, seinen Vorstellungen angepaßt. Dieses Vorgehen läßt sich etwa vergleichen mit dem des Laxd.-Verfassers in dem Abschnitt, der von Kjartans Aufenthalt in Nidaros handelt. Es hat jedoch nichts zu tun mit der Verwertung literarischen Lehngutes im speziellen Sinn.

Bei dieser Sachlage spricht mehr dafür, daß auch im Falle der besprochenen Motivparallelen der Laxd.-Verfasser der nehmende Teil gewesen ist. Die beeindruckende Ausformung der Motive in der Eyrb. könnte ihn veranlaßt haben, sich ihrer zu bedienen, auch wenn er sie nicht mit gleichem Gewicht einzusetzen vermochte beziehungsweise einsetzen wollte. In der Rolle des Hrapp hätte er dabei Elemente aus der Darstellung der Wiedergängereien Thorolfs mit dem Seehund-Motiv der Froda-Szenen vereint.⁶ Das entspräche seinem an vielen Stellen der Saga nachzuweisenden Verfahren. Demgegenüber kann ich mir nicht recht vorstellen, daß sich der Eyrb.-Verfasser für die Darstellung der Vorgänge auf Froda Erzählstoff aus relativ isoliert stehenden und für den Gang der Handlung eigentlich unwesentlichen Szenen der Laxd. (dem Auftauchen des Seehundes in c. 18 und dem nur scheinbaren Auftreten Toter in c. 76) zusammengestellt haben sollte.

Wir hatten festgestellt, daß das Wort „fyrirburðr“ dem Eyrb.-Verfasser sehr leicht in die Feder geflossen ist. Wenn das einmalige Auftreten des Wortes in der Laxd. nicht zufällig ist, sollte der Eyrb.-Verfasser dann von dieser *einen* Stelle her beeinflußt worden sein? Das ist unwahrscheinlich. Daß die Wendung „þótti góðr fyrirburðrinn“ in c. 76 der Laxd. anschließend an das Auftreten Toter eingesetzt ist, läßt sich hingegen gut mit der Annahme vereinen, daß der Ausdruck mit dem übrigen Lehngut aus der Eyrb. übernommen worden ist.

An diesem Punkt erscheinen mir noch einige Überlegungen am Platze, die sich nicht auf die bisher herangezogenen Motive beziehen und dennoch in einem gewissen Zusammenhang mit ihnen stehen. Sie betreffen das, was in den beiden Sagas über Thorstein Surt, den Sohn Hallsteins, gesagt wird:

In der Eyrb. wird er nur zweimal erwähnt. In c. 7 finden wir eine Angabe über seine Geburt und über die Erziehung durch den Großvater Thorolf Mostrarskegg, der ihm den Beinamen „Surt“ gibt. In c. 11 wird berichtet, daß Thorsteins gleichnamiger Vatersbruder ein Gehöft errichten läßt „þar í nesinu, nær því sem þingit hafði verit“, also auf Thorsnes, und ihm dieses Gehöft zur Verfügung stellt; „bjó hann (Þorsteinn surtr) þar síðan ok varð inn mesti

⁶ Das schließt nicht aus, daß er auch aus einer anderen Quelle Anregungen für die Rolle Hrapps gewonnen hat. (S. Heller, ‚Flagð þat, er þeir kölluðu Selkollu‘, in: Arkiv 83, 1968, S. 35 ff., und zuletzt ders., Die Laxdæla saga, S. 43f.) Es gibt etliche Beispiele dafür, daß sich der Laxd.-Verfasser bei der Gestaltung einer Figur oder eines Handlungsteiles an mehr als ein Vorbild angelehnt hat.

spekingr at viti“⁷. Die Saga läßt Thorstein Surt überhaupt nicht handelnd auftreten, sagt nichts über Frau und Kinder und nichts über sein Lebensende.

Auch in der Laxd. spielt Thorstein Surt keine große Rolle, aber der Verfasser beschäftigt sich einige Male mit ihm, und er hat die Darstellung seines Todes durch Ertrinken ziemlich breit ausgemalt und mit ihr den Ansatzpunkt für die spannende Erzählung von einem Erbschaftsstreit geschaffen. In c. 6 ist die Rede von Osk Thorsteinstochter; „hon var móðir Þorsteins surts ins spaka, er fann sumarauka“.⁷ In c. 10 wird Thorstein im Zusammenhang mit seiner (aus anderen Quellen nicht bekannten) Schwester Vigdis, der Frau Hrapps, genannt, und es wird hingewiesen auf seine verstorbene Frau und seine beiden Töchter sowie deren Ehemänner. Diese Angaben sind später nötig zum Verständnis des Streites um Thorsteins Erbe. Von ihm selbst wird gesagt: „Þorsteinn var þá hniginn ok þurfti umsýslu þeira (des Schwiegersohnes und einer seiner Töchter) mjök.“ Nach Hrapps Tod und seinen ersten Wiedergängereien zieht dessen Witwe zu ihrem Bruder Thorstein (c. 17). Der gibt ihr Unterkunft und nimmt nach dem Tode ihres Sohnes das gesamte Vermögen einschließlich des Gehöftes Hrappsstadir in Verwaltung. Dorthin will er übersiedeln, als sich seine beiden Vettern Börk und Thorgrim auf Thorsnes immer stärker in den Vordergrund drängen (c. 18). Bei der Überfahrt über den Breidafjord ertrinkt er dann, wie oben bereits erwähnt, mit all seinen Begleitern. In dem Zusammenhang kommt es zur Beschreibung des Seehundes, an dem die Leute Menschenaugen zu erkennen meinen.

Der Verfasser der Eyrb. hatte offensichtlich kein Interesse an der Person Thorstein Surts, obgleich der zu den Leuten von Thorsnes gehörte, denen in der Saga große Aufmerksamkeit gewidmet ist. Vielleicht liegt das daran, daß Thorstein Surt an den Auseinandersetzungen auf Snaefellsnes nicht beteiligt war. Dennoch könnte man nach dem sonstigen Verhalten des Verfassers gegenüber den Aussagen älterer Werke eigentlich eine Bemerkung über Thorsteins Lebensende erwarten, wenn ihm die Laxd. bekannt gewesen wäre.

Aus der Sicht der Laxd. ergibt sich ein anderes Bild. Einer der Handlungsstränge des Einleitungsteiles der Saga wird von Hrapp bestimmt. Mit ihm ist Thorstein Surt durch seine Schwester verknüpft – mag es sich dabei nun um eine historische Gegebenheit oder um Erfindung handeln –, und er hat somit auch Berührung mit dem Wiedergängerthema. Augenfällig wird das durch das Auftauchen des Seehundes vor dem Kentern von Thorsteins Schiff. Keine andere Quelle sagt etwas über Thorsteins Lebensende. Wenn der Laxd.-Verfasser darüber etwas gewußt hat, dann kann es höchstens die Todesart gewesen sein; die Ausmalung der Szene ist ganz sicher ihm zuzuschreiben. Vielleicht aber ist auch jenes Wissen nur vorgegeben. Angesichts der wiederholten Beschreibungen des Todes in den Fluten in der Laxd. habe ich schon früher von der Möglichkeit gesprochen, daß einzig und allein die Phantasie des Verfassers

⁷ Damit wird auf Thorsteins wohl bedeutendste historische Leistung, die Einführung einer Schaltwoche, angespielt. Die Quelle für diese Angabe dürfte Aris Íslendingabók (c. 4) gewesen sein. Sicherlich weist auch die Eyrb. mit ihren Worten „varð inn mesti spekingr at viti“ indirekt darauf hin.

für diesen Tod Thorsteins verantwortlich ist.⁸ Setzen wir nun voraus, daß der Laxd.-Verfasser Motive und Wortgut aus der Eyrb. entlehnt hat, ist eine Beobachtung interessant. In c. 11 der Eyrb. folgt wenige Sätze nach den letzten Angaben über Thorstein Surt die Erzählung von dem Hirten, der die Begrüßung seines Herrn Thorstein Thorskabit in dem geöffneten Berg Helgafell miterlebt und daraufhin „þenna fyrirburð“ seiner Herrin mitteilt. Die Erscheinung ist ein Hinweis auf den Tod Thorsteins. Am nächsten Morgen kommt die Nachricht, daß er beim Fischen im Breidafjord mit all seinen Leuten ertrunken ist. Ich halte es für denkbar, daß dieses Nacheinander von Angaben über Thorstein Surt, einer den Tod seines gleichnamigen Vatersbruders (mit dem Beinamen Thorskabit) anzeigenden Erscheinung („fyrirburðr“) und der Nachricht von dessen Ertrinken im Breidafjord den Gedanken des Laxd.-Verfassers den Weg gewiesen und ihn dazu veranlaßt hat, in seinem Werk Thorstein Surt einen gleichen Tod sterben zu lassen (wobei er mit dem unmittelbar aufeinanderfolgenden Ertrinken mehrerer Leute zugleich den Ansatzpunkt für die Erzählung vom Streit um das Erbe gewann). Wenn wir das annehmen, ergibt sich vielleicht auch eine Erklärung für einen Satz in c. 10 der Laxd., der in der Forschung einiges Kopfzerbrechen bereitet hat. Es heißt dort: „Bróðir hennar (d.h. der Vigdis) hét Þorsteinn surtr, er þá bjó í Þórsnesi, sem fyrr var ritat.“ Das Besondere daran ist, daß zuvor *nicht* gesagt worden ist, daß Thorstein auf Thorsnes wohnte. Der Hinweis geht also ins Leere, als einziger Fall unter einem Dutzend gleicher oder ähnlicher Formulierungen in der Saga.⁹ Man hat angenommen, daß dem Laxd.-Verfasser hier ein Gedächtnisfehler unterlaufen sei; man hat darauf hingewiesen, daß in einem Handschriftfragment des 14. Jahrhunderts nicht „ritat“, sondern „getip“ steht, was zulasse, „sem“ auf Thorstein (und nicht auf Thorsnes) zu beziehen – ein wenig störend und unverständlich blieb der Satz dennoch. Könnte es nicht sein, daß der ‚Fehler‘ des Laxd.-Verfassers darin bestanden hat, daß seine Gedanken während der Niederschrift jener Worte bei der Stelle der Eyrb. waren, an der von Thorsteins Hof auf Thorsnes berichtet wurde, in jenem c. 11 nämlich, dem er eine Anregung verdankte für die Rolle Thorsteins?

Alle Beobachtungen zusammengenommen, lassen sich die motivischen und lexikalischen Berührungen von Eyrb. und Laxd. meines Erachtens am besten erklären mit der Annahme, daß sich der Laxd.-Verfasser hier wie in zahlreichen anderen Fällen in einer ihm vorliegenden oder zumindest bekannten Saga Anregungen für die Ausgestaltung des eigenen Werkes geholt hat. Für die umgekehrte Richtung der Beeinflussung spricht wenig oder nichts. So sehe ich auch in diesen Beobachtungen eine Stütze für die von mir bereits andernorts – auf Grund anderer Argumente – vertretene These, daß die Eyrb. trotz dem Hinweis auf die Laxd. (in c. 65) als das ältere Werk zu betrachten ist.¹⁰

⁸ Vgl. „Pat var þá skírsla í þat mund, at ganga skyldi undir jarðarmen“ (Laxdœla saga c. 18), in: Arkiv 84, 1969, S. 8; Die Laxdœla saga, S. 128.

⁹ Einmal, ebenfalls in c. 10, ist mit „sem ritat var“ nur ein Bezug auf den davor stehenden Satz möglich.

¹⁰ Das Alter der Eyrbyggja saga im Licht der Sprachstatistik, in: Acta philologica Scandinavica 32,

Es ist wohl ungewöhnlich, Schlußfolgerungen aus einer kleinen abgerundeten Untersuchung sofort selbst wieder in Frage zu stellen, und sei es auch nur in einem Punkt. Ich möchte gleichwohl mit einigen Überlegungen zum weiteren Nachdenken anregen, Überlegungen, die sich an den eingangs zitierten Bericht über das Ausgraben der Gebeine von Snorri, Börk und Thordis knüpfen.

An diesem Bericht ist – wie ich meine – einiges auffällig.

Als erstes ist zu fragen, ob man überhaupt davon ausgehen kann, daß Börk und Thordis in Saelingsdalstunga begraben worden sind. Thordis müßte dann wohl über das Jahr 1008 hinaus gelebt haben, in dem Snorri von Helgafell nach Saelingsdalstunga übersiedelte. Das ist möglich, aber weder die Eyrb. noch sonst irgendeine Quelle gibt Auskunft darüber. Und Börk, der zuletzt auf dem Hof Glerarskogar saß, müßte nach Saelingsdalstunga gebracht worden sein, was angesichts der nicht sehr großen Entfernung zwischen beiden Höfen denkbar, aber auch nicht nachweisbar ist.

Zum zweiten muß es verwundern, daß der Verfasser am Schluß seiner Saga noch einmal auf Börk und Thordis eingeht. Börk verschwindet schon in c. 14 nach seinem erzwungenen Weggang von Helgafell aus der Handlung, und Thordis tritt auch bereits in c. 15 zum letzten Male auf, als sie für ihren Sohn die Führung des Haushalts in Helgafell übernimmt. Beide spielen keine so bedeutende Rolle in der Eyrb., daß eine bevorzugte Behandlung am Schluß selbstverständlich wäre. Vor allem gilt das natürlich für Börk, der nur Snorris Stiefvater gewesen ist und durchaus nicht als sein Förderer geschildert wird.

Zum dritten erscheint mir der Wortlaut des Berichtes insofern ungewöhnlich, als vom Wiederbegraben der Gebeine Snorris eigentlich zweimal gesprochen wird. Man vergleiche „váru bein hans upp tekin ok færð ofan til þeirar kirkju, sem nú er þar“ mit „ok váru þau bein öll grafin niðr þar, sem nú stendr kirkjan“. Selbst wenn im zweiten Fall die Gebeine aller drei Genannten gemeint sind, ist die Gedankenführung nicht geradlinig. Die Angabe über Snorris ursprüngliches Begräbnis – „hann var þar (í Saelingsdalstungu) jarðaðr at kirkju þeiri, er hann hafði sjálfr gera látit“ – stammt zweifelsohne aus der sog. Ævi

Kopenhagen 1978, S. 53–66. – Ich sehe keine Veranlassung, auf Grund von Hallbergs Erwiderung (Eyrbyggja sagas álder – än en gång, in: Acta 32:2, 1979, S. 196–219) von dieser These abzugehen. Hallbergs Aufsatz enthält neben der Wiederaufnahme von früher schon Gesagtem etliche Versuche, von mir vorgebrachte Kritik an den Schlußfolgerungen aus seinen statistischen Angaben zu entkräften. Dabei zeigt sich, daß er zur Stützung seiner Schlußfolgerungen oft auf sehr gewundene „Erklärungen“ angewiesen ist und daß er (nicht zahlenabhängigen) Untersuchungen anderer nicht immer Gerechtigkeit widerfahren läßt. – An einer Stelle berührt der genannte Aufsatz auch das hier behandelte Thema der Ausgrabung von Gebeinen. Hallberg stellt die Beschreibung der Gebeine Snorris in der Eyrb. c. 65 neben diejenige der Gebeine Egils in der Egils saga Skallagrímsonar c. 86 – vermeidend, sich ganz festzulegen („kan se ut som en pendang och kontrast“, S. 218) – und fährt fort: „Man frágur sig, om inte detta är en avsiktlig och välberäknad sluteffekt, värdig den man som gestaltat Eyrbyggja: á ena sidan den storvuxne, impulsiva och våldsamme kámpen Egill; á andra sidan den smáváxte, beráknande och intrigante bygdepolitikern Snorri“. Wird bereits die Ausdeutung der Textstellen (mit der Verknüpfung von Knochenbau und Charakter) kaum überall Zustimmung finden, so ist auf jeden Fall zu fragen, warum Hallberg darauf verzichtet hat, die Gebeine von Börk und Thordis in seine Überlegungen einzubeziehen. Die von Börk werden ja auch „ákafliða mikil“ genannt, und sie wie die von Thordis verhindern geradezu, daß Snorris Gebeine einen „Schlußeffekt“ bilden. Von einem „pendang och kontrast“ zur Beschreibung in der Egils saga kann schwerlich die Rede sein, wenn man die Texte vollständig betrachtet.

Snorra goða, wo es heißt: „var Snorri goði grafinn heima þar í Sælingsdalstungu at þeiri kirkju, er hann sjálf hafði gera látit“. Die folgenden Angaben haben in der *Ævi Snorra goða* keine Stütze.

Schließlich ist festzustellen, daß die Bemerkungen über das Auffinden beziehungsweise Identifizieren der Gebeine nach fast zweihundert Jahren ziemlich unwahrscheinlich anmuten.¹¹ In der Saga wird zwar die Sturlungenmutter, Gudny Bödvarstochter, als Augenzeugin genannt; man wird jedoch ein Fragezeichen hinter die Zuverlässigkeit der Angaben über die Identifizierung und über die Zeugin setzen dürfen. Auf jeden Fall bin ich mit Bjarni Einarsson der Ansicht, daß diese Sätze nicht zu Lebzeiten Gudnys, ja nicht einmal zu Lebzeiten ihrer im gleichen Zusammenhang genannten Söhne auf das Pergament gekommen sind.¹² Damit haben wir aber bereits die Jahrzehnte hinter uns gelassen, die von vielen als Entstehungszeit der *Eyrb.* angesehen worden sind und angesehen werden. Man muß auch berücksichtigen, daß unter den Sturlungen sicherlich Interesse am Leben und damit zugleich am Tode des Goden Snorri bestanden hat, kaum aber an dem seines Stiefvaters.

Dies alles fordert zu der Frage heraus, ob es sich nicht bei dem angeblichen Augenzeugenbericht der Gudny Bödvarstochter um einen (nicht auf den Verfasser zurückgehenden) Einschub in die *Eyrb.* handeln könne. Ohne eine – wohl ortsgebundene – mündliche Überlieferung wäre er schwerlich denkbar, aber gerade in ihr könnte die Erklärung für die aus der Saga unverständlichen Worte „svá svört, sem sviðin væri“ liegen. Der Einschub müßte mit Sorgfalt gemacht worden sein, denn der Urheber hätte sich, worauf schon hingewiesen worden ist, lexikalisch an dem Gesamtwerk orientiert.

Das Schlußkapitel der Saga, dessen wesentlichsten Inhalt biographische und genealogische Angaben bilden, hätte dann vor Entstehen der erhaltenen Handschriften zwei Einschübe aufgenommen, die meines Erachtens beide den natürlichen Fluß der Darlegungen unterbrechen und nicht recht zur Erzählhaltung des Schöpfers der Saga passen.

An der These einer Abhängigkeit der *Laxd.* von der *Eyrb.* in Motiven und Wortgut würde die Annahme, daß es sich bei den Worten über die Gebeine von Snorri, Börk und Thordis um einen jüngeren Einschub handelt, nichts ändern. Unter den verglichenen Textstellen hatten gerade die, in denen über das Aussehen von Gebeinen gesprochen wird, keine Aussagekraft. Wörtliche Anklänge sind nicht vorhanden, und die beiden in der *Laxd.* verwendeten Adjektive gehören zum festen Bestand von Wiedergängererzählungen. Der *Laxd.*-Verfasser könnte also mit seinem Wissen von dieser Thematik und mit dem Vorbild der Thorolf-Partien der *Eyrb.* mühelos die Szene mit dem Grab der Zauberin unter den Dielenbrettern der Kirche geschaffen haben, ohne daß jener ‚Augenzeugenbericht‘ über die Wiederbestattung schon Teil der ihm vorliegenden oder bekannten *Eyrb.* war.

¹¹ Bjarni Einarsson bezeichnet die „beinauptökusögn“ ebenfalls als „ósennileg“ (a. a. O. S. 51).

¹² Ebenda.

On Snorri Sturluson's Creative Activity

The Problem of Writer Intrusion into the Narrative

One of the most important points in the evaluation of the authenticity of the Icelandic *Konungasögur* is the question of saga authors' creative activity that can be solved through elucidation of writer intrusion into the narrative.

This problem was raised in the late 1960-ies. The works on the subject can be divided into two groups, one of which is devoted to a particular case of author intrusion, namely to source references in the sagas, the second one being devoted to the whole variety of forms of writer intrusion.

The first to appear was Theodore M. Andersson's study of source references.¹ He had had predecessors, however: Richard Heinzel collected about 80 source references, but his main conclusion was that they were difficult to interpret;² Knut Liestøl considered source references as an expression of the "objective" saga style and thought them to be historically accurate since, from his point of view, they represented oral tradition;³ while Walter Baetke argued the contrary case.⁴ Andersson was right to notice that both Liestøl's and Baetke's opinions were "impressionistic and not based on orderly analysis",⁵ and that source references in the sagas "had never been sorted".⁶ On the basis of the analysis of saga texts in volumes II–XII of *Íslenzk fornrit* Andersson presented the 13-part classification of source references, with two main subdivisions into spurious and genuine ones. The criteria of this division are, however, no less subjective than those of Liestøl and Baetke, for when the author rejects references "it is because there is something in the text which calls their validity into question; they are either formulaic, or rhetorical, or tendentious"; and when he accepts "references as genuine, it is because the text suggests" to him "no such grounds for suspicion".⁷

Einar Ól. Sveinsson touched upon the problem of source references in his

¹ Theodore M. Andersson. *The Textual Evidence for an Oral Family Saga*. – *Arkiv för nordisk filologi*, 81 (1966), s. 1–23.

² Richard Heinzel. *Beschreibung der Isländischen Saga*. – *Sitzungsberichte der K. Akademie der Wiss. Wien, Phil.-Hist. Klasse*, B. 97, H. 1, 1880, S. 133–136.

³ Knut Liestøl. *Upphavet till den Isländske Ættesaga*. Oslo, 1929, s. 36; idem. *The Origin of the Icelandic Family Saga*. Oslo, 1930, p. 33.

⁴ Walter Baetke. *Über die Entstehung der Isländersagas*. – *Berichte über die Verhandl. der Sächs. Akademie der Wiss. zu Leipzig, Philol.-Hist. Klasse*. B. 102, H. V, 1956, S. 29–31.

⁵ Andersson, p. 4.

⁶ *Ibid.*, p. 2.

⁷ *Ibid.*, p. 21.

report “Fact and Fiction in the Sagas”.⁸ He discovered no acquaintance with Andersson’s work, as he declared that “the references in the sagas to oral traditions, expressed by words such as «it is said», etc. have never been submitted to a thorough investigation”.⁹ Sveinsson formulated a correct conclusion (which was not supported by text analysis, however) that source references turned, in the process of saga genre development, into “literary clichés”.¹⁰

The method of analysis suggested by Andersson was, as one could expect, severely criticized. W. Manhire opposed Andersson’s “underlying procedural assumption – that those references which involve stylistic or narrative effects are unlikely to be genuine”¹¹ and insisted on falsity of his supposition “that expressions with *segja* or *geta* refer solely to oral tradition, as opposed to written”.¹² Manhire suggested “to examine the artistic effects of source-references without reference to the debate about oral antecedents”.¹³ His study showed that the major effect of source references, “whether they reflect genuine tradition or not is to attest the saga’s historicity”.¹⁴ In Manhire’s view, the chief characteristic of saga style is “objectivity” after the pattern of the first Icelandic historian, Ari fróði, and that “source-references survive unchanged in *Íslendingasögur*, although it is clear that new artistic and compositional functions have been gathered to them”: they have turned from a historical device into a means of expressing saga author’s opinion (through public opinion).¹⁵

Some years earlier an analogous conclusion was drawn on the material of *Egils saga* by Heinrich Beck¹⁶ who demonstrated that source references were in particular a means to articulate a certain narrator attitude: to have the position of the narrator to his narrated matter and his audience appear in a very definite view.¹⁷ Beck worked out a theory of “double-perspective-view” which can be useful in explaining the nature of writer intrusion: the action, according to Beck, takes place within some concrete area and space of time, “yet the saga has a second perspective from the narrator’s point of view. From his standpoint of place and time he accompanies the action with explanations, references and judgements”.¹⁸

⁸ In: Dichtung, Sprache, Gesellschaft. Akten des IV. Internationalen Germanisten-Kongresses 1970 in Princeton. Frankfurt a.M., 1971, S. 293–306.

⁹ *Ibid.*, S. 299.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ W. Manhire. The Narrative Functions of Source-References in the Sagas of Icelanders. – Saga-Book, v. XIX. London, 1974–1977, p. 175.

¹² *Ibid.*, p. 176. Cp.: Peter Hallberg. Some Aspects of the Fornaldarsögur as a Corpus. – *Arkiv för nordisk filologi*, 97 (1982), s. 15–16.

¹³ Manhire, p. 177.

¹⁴ *Ibid.*, p. 181; cf. also p. 186.

¹⁵ *Ibid.*, p. 188–190.

¹⁶ Heinrich Beck. Source Reference and Narrative Attitude in *Egils saga*. – *Alþjóðlegt fornsagnasagnátt*. Reykjavík 2.–8. ágúst 1973. Fyrirlestrar. Reykjavík, 1973, h. I; idem. Erzählhaltung und Quellenberufung in der *Egils saga*. – *Skandinavistik*, Jg. 3, H. 2. Kiel, November 1973, S. 89–103. Manhire makes no reference to this work.

¹⁷ Beck. Source Reference . . . , p. 23.

¹⁸ *Ibid.*, p. 5.

In L. Michael Bell's article¹⁹ the analysis of references to oral tradition in *Egils saga* is undertaken on the basis of "findings of a computer-generated concordance" to this saga. The method followed in this paper made it possible to collect evidence broader in lexical scope than that of Andersson, but the very principle of choosing source references (in accordance with the meaning of keywords on the check list) seems to be superlatively formal and therefore is rather incongruous with the purposes of historical and philological study.

The second group of articles on the subject is opened by the work of Paul Schach²⁰ in which "five of the more common types of author intrusion in the *Íslendingasögur*" are discussed: 1) "the use of the first person"; 2) "value judgments"; 3) "enlightening observations on life in the «saga age»"; 4) "source references" and 5) "textual cross references".²¹ This classification contains a certain contradiction, as in all the examples given here "value judgments" (point 2) are expressed with "the use of the first person" (point 1), so that a confusion of semantic and formal criteria is clearly seen. Point 4 (source references) includes only those cases when "saga writers debate the relative merit of conflicting sources"²² and "cite older sagas or historians in support of their point of view".²³ References to oral tradition are not discussed in this paper, and the author demonstrates no knowledge of Andersson's paper. Still, Schach's article is the only work with such a wide range of material on the subject. Moreover, very important is his conclusion that saga author's personality became less noticeable, as sagas "were repeatedly copied and edited", because "scribes and editors for various reasons substituted more impersonal or objective constructions for the original *ek* or *vér* – not merely in the Sagas of Icelanders but also in other genres including translations from Latin and Old French".²⁴ This procedure is analogous to the one by means of which "specific references to individual authorities and works yielded to the anonymous *fróðir menn* or *vitarar menn*".²⁵

In his report at the Second International Saga Conference (SISC) Arnold R. Taylor²⁶ proved that the "seeming lack of involvement" was "a deliberate, and remarkably effective, literary device".²⁷ In his view, "every writer or artist must reflect his times, not only in his choice of material but also in his techniques".²⁸ Taylor posed the following question in his paper: "why the saga author generally preferred to adopt the technique of the «outside observer» and also where he

¹⁹ L. Michael Bell. Oral Allusion in *Egils saga Skalla-Grimssonar*. A Computer-Aided Approach. – Arkiv för nordisk filologi, 91 (1976), s. 51–65.

²⁰ Paul Schach. Some Forms of Writer Intrusion in the *Íslendingasögur*. – Scandinavian Studies, 42 (1970), N 2, p. 128–156.

²¹ *Ibid.*, p. 154–155.

²² *Ibid.*, p. 140.

²³ *Ibid.*, p. 140–147.

²⁴ *Ibid.*, p. 132; cp.: Einar Ól. Sveinsson. Dating the Icelandic Sagas. London, 1958, p. 110–111.

²⁵ Schach, p. 145.

²⁶ Arnold R. Taylor. Laxdæla saga and author involvement in the Icelandic sagas. – Alþjóðlegt fornsagnabing . . . , h. II.

²⁷ *Ibid.*, p. 2.

²⁸ *Ibid.*, p. 3.

got it from”. And he gave a very satisfactory answer to this question: “the choice is partly dictated by the fact that the thirteenth-century Icelandic author is employing techniques which he inherited from the oral story-teller”.²⁹ Contrary to any modern writer who appeals to an individual reader, a medieval author addresses a large audience already knowing his story. Under these circumstances the excitement is created not by putting oneself forward but by involving one’s audience into storytelling. That is why Taylor believes that the literary device “generally described as «lack of author intrusion» might equally well, if not better, be thought of as a device aimed at «audience participation»”.³⁰

Lastly, Anne Heinrichs in her article written on the material of her paper presented at the SISC³¹ mentioned that the way the authors of early written sagas used cross references in the text gave us information on how far they “were conscious of the technique of intertexture”.³²

Somewhat by itself stands Lars Lönnroth’s paper³³ formulating new understanding of the term “objectivity” conformably to the *Íslendingasögur* and unveiling techniques used by saga authors in order to create sympathy or antipathy for characters, actions and ideas. According to Lönnroth, the traditional understanding of saga’s “objectivity” is partially deceptive. Sagas are characterized by “impartiality, impassibility and empiricism”, but these are the indicators of “maximum formal objectivity”.³⁴ The techniques of expressing saga authors’ opinion fall, according to Lönnroth, into broad categories of 1) “commentary” (“whether made *directly* by the narrator himself . . . or *indirectly* through his spokesmen within the story”); 2) “stylistic variation” (“while speaking of heroes” or “villains and minor characters”) and 3) “staging” (including a set of devices used by saga authors in arranging their narrative).³⁵ Lönnroth comes to a conclusion that sagas can be called rhetoric and didactic. If sagas appear less didactic than *Njáls saga* chosen by the scholar as a model it is because they are stylistically less well-structured. Reading *Njála* “we sense an organizing will, an «author» behind the narrative – somebody who tries to hide himself as much as possible but who is nevertheless pulling the narrative strings in a very skillful manner to manipulate the reaction of his audience towards very specific goals”.³⁶

Summing up all the results received by different scholars in the field one can say that 1) sagas’ objectivity and the lack of their authors’ involvement are

²⁹ Ibid., p. 3–4.

³⁰ Ibid., p. 5.

³¹ Anne Heinrichs. “Intertexture” and its Functions in Early Written Sagas: a Stylistic Observation of *Heiðarviga saga*, *Reykðæla saga* and the Legendary Olafssaga. – *Scandinavian Studies*, 48 (1976), N 2, p. 127–145.

³² Ibid., p. 141–142.

³³ Lars Lönnroth. *Rhetorical Persuasion in the Sagas*. – *Scandinavian Studies*, 42 (1970), N 2, p. 157–189.

³⁴ Ibid., p. 159.

³⁵ Ibid., p. 185.

³⁶ Ibid., p. 188.

visionary; 2) the position of the “outside observer” is borrowed by the 13th century Icelanders from oral story tellers; 3) saga authors, from their standpoint of place and time, intrude into the narrative through explanations, references and judgements; 4) there are several types of writer intrusion in the Icelandic sagas (among which source references had been studied more thoroughly); 5) sagamen organize (“stage”) their narrative so that the sagas are marked by rhetoric and didacticism.

With regard to all those results I turn now to the analysis of writer intrusion in Snorri Sturluson's *Heimskringla*³⁷ and point out *a priori* four main types of it: 1) author's observations, judgements, appraisals; 2) author's commentary; 3) source references; 4) author's compositionary devices.

1. Snorri's observations, judgements, appraisals

1.1. The most evident form of them is the narration with the use of the first person. Paul Schach singled out these cases on the material of the *Íslendingasögur*. According to Schach, the first person is usually used in the sagas “at points of transition or in passages in which the writers comment on the relevance and reliability of their source material or express opinions about their characters”.³⁸ Indeed, the greater part of those cases when the first person is used falls in *Heimskringla* to passages devoted, so to say, to source criticism. One learns from them what were, in Snorri's mind, the criteria of source trustworthiness. These are:

1) the authority of *fróðir menn*:

En þótt *vér* vitim eigi sannendi á því, þá vitum *vér* dæmi til, at gamlir fræðimenn hafi slíkt fyrir satt haft (ÍF, XXVI, 4);³⁹

and among them – of Ari fróði:

...ok þykkir *mér* hans sagn ǫll merkiligust (ÍF, XXVI, 6);

2) eye-witness evidence:

En þó er miklu fleira óritat hans frægðarverka. Kómur til þess ófræði *vár* ok þat annat, at *vér* viljum eigi setja á bækur vitnislausar sǫgur. Þótt *vér* hafim heyrð ræður eða getit fleiri hluta, þá þykkir *oss* heðan í frá betra, at við sé aukit, en þetta sama þurfi ór at taka (ÍF, XXVIII, 118–119);

3) correctly composed and judiciously interpreted scaldic poems:

...ok tókum *vér* þar mest dæmi af, þat er sagt er í þeim kvæðum, er kveðin *váru* fyrir sjálfum höfðingjunum eða sonum þeira. Tókum *vér* þat allt fyrir satt, er í þeim kvæðum finnsk um ferðir þeira eða orrostur (ÍF, XXVI, 5);

³⁷ Quotations are from the edition of Bjarni Aðalbjarnarson, Snorri Sturluson. *Heimskringla*. – In: Íslensk fornrit (ÍF), XXVI–XXVIII (Reykjavík, 1941–1951).

³⁸ Schach, p. 132.

³⁹ The Romans following the abbreviation ÍF indicate the volume number and the Arabics indicate the page number. Note my italics here and further on.

En kvæðin þykkja mér sízt ór stað færð, ef þau eru rétt kveðin ok skynsamliga upp tekin (ÍF, XXVI, 7);

Af Hallfróðar kvæðum tókum vér vísendi ok sannendi, þat er þar er sagt frá Óláfi konungi Tryggvasyni (ÍF, XXVI, 332).

One can easily notice that the author uses here both singular and plural forms of the first person. It is interesting that in Snorri's *Prologus* to his separate *Óláfs saga* (written on the basis of his *Prologus* to *Heimskringla*⁴⁰) in MS St 2 4^o⁴¹ all singular forms were replaced by plural forms and vice versa. Thus, “þó þykki mér þat merkiligast til sannenda”⁴² instead of “tókum vér þat allt fyrir satt” and “ok þykkir oss hans sögn öll merkiligust”⁴³ in the place of “ok þykkir mér hans sögn öll merkiligust” (ÍF, XXVI, 6). Only the first person singular in the opening sentence of *Heimskringla's Prologus*

Á bók þessi lét ek rita tornar frásagnir um höfðingja þá, er ríki hafa haft á Norðrlöndum ok á danska tungu hafa mælt, svá sem ek hefi heyrð fróða menn segja, svá ok nokkurar kynslóðir þeira eptir því, sem mér hefir kennt verit . . . (ÍF, XXVI, 3)

remains unchanged. In *Óláfs saga's Prologus* the phrase sounds like this:

Rita hefi ek látit frá upphafi ævi konunga þeira, er ríki hafa haft á Norðrlöndum ok á danska tungu hafa mælt, svá ok nakkvarar kynslóðir þeira eptir því, sem vér höfum numit af fróðum mönnum . . .⁴⁴

Heimskringla's publishers, on the basis of the opening words of its *Prologus* and the phrase “Þat vil ek nú næst rita láta ok segja frá íslenskum mönnum” in *Óláfs saga Tryggvasonar* (ÍF, XXVI, 328), come to the conclusion that Snorri only dictated his *Konungasögur*, but never wrote them himself.⁴⁵ An additional confirmation of this thesis one can find in the fact that the first person singular remained unchanged only in the opening words, while another first person singular used in this very phrase (“svá sem ek hefi heyrð fróða menn segja”) was substituted in *Óláfs saga's Prologus* for the first person plural (“sem vér höfum numit af fróðum mönnum”). It is quite possible that Snorri saw no other difference between himself and his scribes than his supremacy in this work, and this led to the aforesaid interchange of singular and plural forms of the first person.

Impersonal constructions used in the same fragments (*Prologus* and ch. 36 of *Haralds saga Sigurðarsonar*) also turn out to be the forms of author intrusion:

⁴⁰ Elias Wessén proved that Snorri wrote first his separate *Óláfs saga*, then *Heimskringla*, then *Prologus* to *Heimskringla* and lastly *Prologus* to the first saga (Elias Wessén. Om Snorres Prologus till Heimskringla och till den särskilda Olovssagan. – Acta Philologica Scandinavica, III aarg., h. 1, 1928, s. 52–62).

⁴¹ Edition: Saga Óláfs Konungs hins Helga. Den store saga om Olav den Hellige. Utg. av O. A. Johnsen og J. Helgason, b. I–II. Oslo, 1941. Fragments in: ÍF, XXVII, 417–451.

⁴² ÍF, XXVII, 422.

⁴³ ÍF, XXVII, 419.

⁴⁴ ÍF, XXVII, 421.

⁴⁵ Bjarni Aðalbjarnarson in ÍF, XXVI, 3, note 2; cp. M. I. Steblin-Kamenskij in: Snorri Sturluson. Krug Zemnoj. Moscow, 1980, p. 633, note 1.

Eptir Þjóðólfs sagn er fyrst ritin ævi Ynglinga ok þar við aukit eptir sagn fróðra manna (ÍF, XXVI, 4);
En þó er miklu fleira óritat hans frægðarverka (ÍF, XXVIII, 118).

The person who did the action is not named here, but it is quite clear from the context (cf. p. 111 above) that either Snorri or his scribes are meant. *Ek* or *vér* would have been used in these sentences in active voice. That is why Lee M. Hollander, while translating the first of these two sentences into English, used the first person plural:

First we have written the lives of the Ynglings according to Thjóthólf's account, and this we amplified with the information given us by learned men.⁴⁶

1.2. Snorri also uses the first person in cases when he omits something in his story for reasons of insufficient trustworthiness of his sources:

Engar frásagnir merkiligar höfum *vér* frá uppruna hans, fyrr en hann var fimmtán vetra, þá er hann var á Stiklarstöðum í orrostu með Óláfi konungi . . . (ÍF, XXVIII, 200);

or when he does not want to overload his narration:

Þar fell mart manna, þótt *ek* nefna fátt, af liði Sigurðar ok svá af Inga liði . . . (ÍF, XXVIII, 341).

1.3. When citing two conflicting sources Snorri often expresses his attitude towards them and even gives his preference to one of them:

Ok er þat margra manna sagn, at skósveinn Gunnhildar . . . skaut fleininum til Hákonar konungs. En sumir segja, at engi viti, hvern skaut. *Má þat vel ok vera*, því at orvar ok spjót ok alls konar skotvápn flugu svá þykkt sem drífa (ÍF, XXVI, 190–191).

1.4. In some cases Snorri explains causes for the events described by him:

Fell lið Hákonar konungs mikill hlutr. *Bar þat mest til*, at liðsmunr var mikill ok menn Hákonar hlífðu sér litt . . . (ÍF, XXVIII, 383);
Manna orvastr var Hákon jarl, en ina mestu óhamingju bar slíkr höfðingi til dánardægrs síns. *En þat bar mest til*, er svá varð, at þá var sú tíð komin, at fyrirðemask skyldi blótskaprinn ok blótmenninir, en í stað kom heilög trúa ok réttir siðir (ÍF, XXVI, 299).

The latter explanation looks very much in its place when held forth by the 13th-century Christian, Snorri Sturluson, although it contradicts the preceding story of Earl Hakon who was murdered by his thrall when a host of men rose against him for his abusing their women.⁴⁷

⁴⁶ Snorri Sturluson. *Heimskringla*. Translated by Lee M. Hollander. Austin, 1964, p. 3.

⁴⁷ Cf. ÍF, XXVI, 290–291, 293–298.

1.5. Writer intrusion is also revealed through those conclusions that the author draws out of his material:

Í þvílíkum viðskiptum konunganna fannsk þat, at vant var at gæta til (ÍF, XXVIII, 104);

and through his estimation of events, characters' behaviour, etc.:

... ok var þat ráð manna þeira, er eptir váru, at gefa upp kastalann ok sjálfa sik í vald heiðinna manna, ok var þat út ósnjallasta ráð, fyrir því at heiðingjar efndu eigi orð sin... (ÍF, XXVIII, 294);

En eigi var sú sǫk við hann rétt fundin, at hann væri hnöggr fjár við sína menn (ÍF, XXVII, 330).

Thus, the examples have shown that Snorri Sturluson intrudes into *Heimskringla* through various observations, judgements and appraisals. He discusses the reliability of his sources and debates the relative merits of conflicting sources; marks those points when he omits some material; finds out and explains the reasons of the events; makes conclusions and demonstrates his views on different subjects.

2. Snorri's commentary

2.1. I use the term "commentary" in the broad sense here and apply it to all those cases when the author organizes his narration with regard for the chronological and territorial gap between himself and the events described by him. And so, along with commentary proper (see 2.2), I single out a transition of temporal and space perspective in the narration as a means of writer intrusion. This is not a simple interchange of past and present forms connected with the peculiarities of tense forms' utilization in the "everyday" story of the past events (like "...fór hann með herinn ... ok herjar þar..." – ÍF, XXVI, 75), but, on the contrary, a shift in time from the "saga age" to the beginning of the 13th century when *Heimskringla* was written down. Cecil Wood has shown that the present tense verbs in such cases give a nonterminal, continuous aspect, as opposed to terminal one.⁴⁸ The examples fall into six groups.

2.1.1. The first group is formed by those cases when, according to Heinrich Beck, "the particulars of place cause the narrator to leave the fictitious place of action and to move to the surroundings of his own present, using expressions such as *N. heitir nú*, *N. er nú kallat*".⁴⁹

Þá fór hann norðr til sjávar ok tók sér bústað í ey einni. Þar heitir nú Óðinsey í Fjöni (ÍF, XXVI, 14);

⁴⁸ Cecil Wood. The So-called Historical Present in Old Norse. – Scandinavian Studies. Essays Presented to dr. Henry Goddard Leach on the Occasion of His Eighty-fifth Birthday. Seattle, 1965, p. 105–110.

⁴⁹ Beck. Source Reference . . . , p. 5.

Óðinn tók sér bústað við Löginn, þar sem nú eru kallaðar fornu Sigtúnir . . . (ÍF, XXVI, 16).

It is interesting that there is a very small number of phrases with *nú* in *Heimskringla*. More often Snorri uses shortened constructions with the ellipsis of *nú* : *er N. heitir* and *er kallat er N.* They serve, as a rule, to introduce place names of single usage, either little known ones, with difficulty identified by modern scholars:

Eyjar þær, er Rauðr byggði, heita Gylling ok Hæring . . . (ÍF, XXVI, 328);

or those based on popular etymology:

En er þeir fóru yfir á nökkura, þar sem heitir Skjótansvað eða Vápnavað, þá rann fram ór skógi einn verkþræll á árbakkann ok skaut heytjúgu í lið þeira, ok kom í hofuð konungi skotit (ÍF, XXVI, 36).⁵⁰

The place names here mean “shooter’s ford” and “weapon ford” and they hold a hint at what had happened in this place, since *Skjótansvað* comes from the same root as the verb *skjóta*- “to shoot”.

“Helsingjaland” is the name of a well known district in Sweden and it is often used by Snorri. And yet once in *Heimskringla* it is introduced by *þat er kallat* (ÍF, XXVI, 165). The matter is that Snorri tells about a Þórir helsingr (this nickname means “the Barnacle” or “Tree-goose”) who went from Jamtaland through the forests to the land where he established himself, and many people followed him, *ok þat er kallat Helsingjaland* (i.e. “Helsingr’s land”). Thus, the name of the whole district is explained by Snorri through Thorir’s nickname, and the author intrusion is marked by a change of tenses in the narration.

Beck was right to notice that “the function of the adverb of time *síðan* (in conjunction with the present tense) is similar” to that of the adverb *nú*:⁵¹

Þar heitir síðan Hakadalr (ÍF, XXVI, 94–95).

In some cases Snorri uses both *nú* and *síðan*:

En jarl fekk njósn ok fór af bænum með lið sitt ok í dal djúpan, þann er nú er kallaðr Jarlsdalr síðan . . . (ÍF, XXVI, 294).

With the help of this construction Snorri introduces not only place names but also notions, phenomena, objects:

Óðinn kunnir þá íþrótt, . . . er seiðr heitir (ÍF, XXVI, 19);

Dætr hennar hétu Hnoss ok Gersimi. Þær váru fagrar mjök. Af þeira nafni eru svá kallaðir inir dýrstu gripir (ÍF, XXVI, 25).

2.1.2. The second group is formed by historical and geographic descriptions in the present tense inserted into the story of the past events. The present tense

⁵⁰ Cp.: Historia Norwegiæ. – In: Monumenta Historica Norwegiæ, G. Storm. Kristiania, 1880, s. 9.

⁵¹ Beck. Source Reference . . . , p. 6.

verbs are distributed, according to Cecil Wood, “with geographical knowledge that is permanent or general”:⁵²

Fjallgarðr mikill *gengr* af landnorðri til útsuðrs. Sá *skilr* Svíþjóð ina miklu ok önnur ríki. Fyrir sunnan fjallit *er* eigi langt til Tyrklands. Þar átti Óðinn eignir stórar (ÍF, XXVI, 14).

Next follows the narration in the past tense about Óðinn who set his brothers over *Ásgarðr* and departed with *díar* and many people and settled at last at a place called *fornu Sigtúnir* (ÍF, XXVI, 14–16).

Danavirki *er svo háttat*, at firðir tveir *ganga* í landit, sínum megin lands hvárr, en milli fjarðarbotna *hofðu* Danir *gort* borgarvegg mikinn af grjóti ok torfi ok viðum . . . (ÍF, XXVI, 257).

A change of temporal perspective takes place twice here. Snorri begins with the story of Emperor Otto, who “kom með her sinn sunnan til Danavirkis”, then he turns to the disposition of Danavirki in his days but finds it necessary to tell how it was constructed and returns to the narration in the past tense.

2.1.3. The third group includes information in the present tense on kings' burial places:

Fell þá Yngvarr konungr, en lið hans flýði. Hann *er heygðr* þar við sjá sjálfan. Þat *er* á Aðalsýslu (ÍF, XXVI, 61);

Þar *fell* Björn ok mart manna með honum . . . Björn konungr *liggr* í Farmannshaugi á Sæheimi (ÍF, XXVI, 140).

2.1.4. The fourth group is connected with Christianity. Using the present tense Snorri tells of those who are considered to be the saints, of churches remaining till his times, of different sacred relics:

En eptir um várit fekk Óláfr sótt, þá *er* hann leiddi til bana . . . ok kalla *Danir hann helgan* (ÍF, XXVIII, 410);

. . . ok lét þar húsa konungsgarð ok reisa þar *Clemenskirkju* í þeim stað, *sem nú stendr hon* (ÍF, XXVII, 70);

Í annari hendi hafði hann *kesju þá, er nú stendr í Kristskirkju við altára* (ÍF, XXVII, 367).

2.1.5. The fifth group includes comparisons of the described (and thus belonging to the past) events with the usual or often happening ones:

Gerðisk þar hallæri mikit ok sultr. Kenndu þeir þat konungi sínum, *svá sem Svíar eru vanir at kenna konungi bæði ár ok hallæri* (ÍF, XXVI, 74);

En varð þat, sem optliga kann verða, þar *er* útlendir menn hefjask til ríkis eða til svá mikillar frægðar, at þat verði um fram innlenska menn, at margir ofundudu þat, hversu kærri hann var konungi ok eigi síðr dróttningu (ÍF, XXVI, 251–252).

⁵² Cecil Wood, p. 107.

2.1.6. The sixth group is formed by those cases when Snorri names the descendants of his characters. "The narrative distance between the present of action and the narrator's present is dissolved"⁵³ because the descendants fill the whole or part of the temporal gap between the time of action and Snorri's days:

Af Hrólfs ætt eru komnir jarlar í Norðmandí. Sonr Gøngu-Hrólfs var Viljálmr, faðir Ríkarðar, fǫður annars Ríkarðar, fǫður Roðberts lǫngumspaða, fǫður Viljálms bastarðar Englakonungs. Frá honum eru síðan komnir Englakonungar allir (ÍF, XXVI, 124–125).

Thus, very often Snorri Sturluson interrupts his narration and turns to his times in order to find in the present parallels or explanations to the past.

2.2. No less numerous are the examples of commentary proper when Snorri, being aware of a chronological gap between the times described in *Heimskringla* and his days, interrupts his story and intrudes into the narrative with explanations of things already unknown to his contemporaries, such as social terminology:

Þótti sá einn með fullu mega heita *sækonungr*, er hann svaf aldri undir sótkum ási ok drakk aldri at arinshorni (ÍF, XXVI, 60);
 En víkingar þeir, er jafnan lágu úti ok réðu fyrir liði miklu, létu sik *konunga* kalla, þótt þeir ætti engi lǫnd til forráða (ÍF, XXVII, 12);
 Í þenna tíma var í Nóregi fjöldi *lendra manna*. Öru þeir margir ríkir ok svá ættstórir, at þeir vǫru komnir af konunga ættum eða jarla . . . (ÍF, XXVII, 58);

customs of sea battles:

Þat var síðvenja, er menn bǫrðusk á skipum, at tengja skyldi skipin ok berjask um stafna (ÍF, XXVI, 105);

customs of funeral feasts:

Þat var síðvenja í þann tíma, þar er erfi skyldi gera eptir konunga eða jarla, þá skyldi sá, er gerði ok til arfs skyldi leiða, sitja á skǫrinni fyrir hásetinu allt þar til, er inn væri borit full, þat er kallat var bragafull . . . (ÍF, XXVI, 66);

of heathen feasts and sacrifices:

Eptir um várit fór Granmarr konungr til Uppsala at blóta, sem síðvenja var til móti sumri, at friðr væri (ÍF, XXVI, 70);
 Þat var forn siðr, þá er blót skyldi vera, at allir bændr skyldu þar koma, sem hof var, ok flytja þannug fǫng sín, þau er þeir skyldu hafa, meðan veizlan stóð (ÍF, XXVI, 167).

Though I have listed here only several examples one can easily notice with the help of them Snorri's active treatment of his material.

⁵³ Beck. Source Reference . . . , p. 9.

3. Source references

This form of writer intrusion is better discussed in scholarly literature than any other variety, but none of the existent classifications seems to be quite relevant. I single out two groups of references: 1) to concrete (both written and oral) sources, and among them – to scaldic poetry, 2) to indefinite tradition, the varieties of the latter being references to double tradition, to fuller tradition and to lack of tradition.

3.1.1. With the exception of references to scaldic poems (see 3.1.2) there are few allusions to concrete sources in Snorri Sturluson's work. I have already quoted Snorri's words characterizing Ari fróði's information as the most trustworthy. There are five references to Ari in *Heimskringla*; two of them are in the *Prologus*, where the author speaks of Ari's informants:

Hann ritaði, *sem hann sjálfr segir*, ævi Noregskonunga eptir sǫgu Odds Kolsonar . . . (ÍF, XXVI, 6);

Hallr andaðisk níu vetrum síðar en Ísleifr byskup. . . . Svá ritaði Ari (ÍF, XXVI, 7);

one reference is in *Óláfs saga Tryggvasonar* where, after the story of Haraldr gráfeldr's death, one can read the following:

Svá segir Ari prestur Þorgilsson, at Hákon jarl væri þrettán vetr yfir fǫðurleifð sinni í Prándheimi, áðr Haraldr gráfeldr fell, en sex vetr ina síðustu, er Haraldr gráfeldr lifði, *segir Ari*, at Gunnhildarsynir ok Hákon þǫrðusk, ok stukku ýmsir ór landi (ÍF, XXVI, 239);

and two of them are in *Óláfs saga helga*, again in parts containing important chronological landmarks (not typical of *Heimskringla* in general):

Óláfr konungr hafði þá verit konungr í Noregi fimmtán vetr . . . Þessa grein konungdóms hans *ritaði fyrst Ari prestur Þorgilsson inn fróði* . . . (ÍF, XXVII, 326); Óláfr konungr inn helgi var þá hálfertøgr at aldri, er hann fell, *at sǫgu Ara prests ins fróða* (ÍF, XXVII, 410).

“At one point in *Heimskringla* – writes W. Manhire, who only touches upon this work, – Snorri makes reference to Eiríkr Oddsson, laying some stress on those facts (including Eiríkr's own attitude to sources) which make him a reliable authority”.⁵⁴ Eiríkr is mentioned, however, in four chapters (N 7, 10, 11 and 12) of *Haraldssona saga*, though it is proved now that *Hryggjarstykki* by Eiríkr Oddsson equals to a fragment (ca. 5600 words) at the end of *Magnúss saga blinda ok Haralds gilla* (ch. 13–16) and the beginning of *Haraldssona saga* (ch. 1–12) following it.⁵⁵ Only one mentioning of Eiríkr is a source reference in the literal sense:

Svá segir Eiríkr Oddsson, er fyrsta sinn reit þessa frásǫgn . . . (ÍF, XXVIII, 313).

⁵⁴ Manhire, p. 172–173.

⁵⁵ Bjarni Guðnason. Fyrsta sagan. – *Studia Islandica*, h. 37, 1978, bl. 12–65; cp. Peter Hallberg. *Hryggjarstykki*. Några anteckningar. – *Maal og minne*, N 3–4, 1979, s. 113–121.

It should be taken into consideration that this reference is found in the last words of the story of Sigurðr slambir and thus can be viewed as referring to a local plot of Einar's son being rescued by his workman from Sigurðr and his men, but not to the whole *Hryggjarstykki*. This example is characteristic of medieval authors' attitude towards their own texts and their sources. It is now believed by scholars that medieval writers practically did not distinguish between their own work and loans⁵⁶ and felt themselves free to alter the information of their sources so that it answered their purposes.⁵⁷ Moreover, there are not so many source references in the sagas, as it could be, because the "acknowledgement of all the available traditions would have sacrificed «life» and narrative interest to a rigid historical method".⁵⁸

All other mentionings of Eiríkr are nothing but a substitution of the first person marked by Einar Ól. Sveinsson and Paul Schach.⁵⁹ Snorri has the laconic substitution of the first person:

Svá sagði Eiríki Ketill prófastr, er varðveitti Máriukirkju, at Sigurðr væri þar grafinn (ÍF, XXVIII, 320);

along with the detailed one:

Hallr, sonr Þorgeirs læknis Steinssonar, var hirðmaðr Inga konungs ok var við staddr þessi tíðendi. *Hann sagði Eiríki Oddssyni fyrir, en hann reit þessa frásögn. Eiríkr reit bók þá, er kǫlluð er Hryggjarstykki. . . . Enn nefnir Eiríkr fleiri menn, er honum sögðu frá þessum tíðendum. . . . (ÍF, XXVIII, 318–319).*

There is a reference to *Skjöldunga saga* in *Heimskringla*:

Frá þessi orrostu *er langt sagt í Skjöldunga sögu* ok svá frá því, er Hrólfr kraki kom til Uppsala til Aðils (ÍF, XXVI, 57);

and to *Orkneyinga saga*:

En þó at þetta skipti yrði eigi þá bráðfengis, *þá er þó þat sagt í Jarlasögunum*, at þetta skipti færi fram, at Þorfinnr hefði tvá hluti, en Brúsi þriðjung. . . (ÍF, XXVII, 173).

There is a vague reference to some source written by King Sverrir's order. The story of King Eysteinn's killing is ended with such words:

Svá hefir Sverrir konungr rita látit (ÍF, XXVIII, 346).

Snorri names also his oral informants:

Haraldr konungr gaf Steigar-Þóri þar at veizlunni mǫsurbolla. . . . Hann gaf honum ok skikkju sína, þat var brúnn purpuri. . . . *Þorgils Snorrason sagði svá*, at hann sá

⁵⁶ Cf. H. Bekker-Nielsen. *Den ældste tid. – Norrøn Fortællekunst*. Copenhagen, 1965, s. 15; Schach. *Some Forms. . .*, p. 134.

⁵⁷ Paul Schach. *Some Observations on the Helgafell Episode in Eyrbyggja saga and Gísla saga. – In: Saga og Sprák. Studies in Language and Literature*. Ed. J. M. Weinstock. Austin, Texas, 1972, p. 133–134.

⁵⁸ Manhire, p. 188.

⁵⁹ See note 24.

altárisklæðit, þat er gort var ór mottlinum, en *Guðriðr, dóttir Guthorms Steigar-Þórissonar, sagði*, at hon kvað Guthorm, fǫður sinn, eiga bollann, svá at hon sá (ÍF, XXVIII, 101).

3.1.2. Very often Snorri Sturluson quotes scaldic poetry (there are 601 scaldic verses in *Heimskringla*). These quotations are as a rule found at points where Snorri describes viking expeditions and large battles. Thus, in *Hákonar saga góða* Snorri makes references to scalds in those chapters where it is told of Hákon's victory over eleven viking ships, of his harrying in Seeland, Scania and Gautland, of his battle against the sons of Eiríkr, of his being wounded by an arrow and of his death; on the contrary there are no such quotations in those chapters of the saga that describe Hákon's character and legislation and tell how he tried to set christianity over Norway and picture how he ruled his country.

It has already been noted that Snorri viewed scaldic poems, in case they had been correctly composed and were judiciously interpreted, as trustworthy sources. It must be added that on most subjects scaldic poetry was the only source of information for him. And nevertheless, it would be wrong to say that Snorri quoted scalds only in order to confirm his story. Some of those 601 verses are used "for the sake of entertainment only",⁶⁰ like King Haraldr's *Lausavísur* addressed to *Gerðr í Gqrðum*, i.e. the daughter of Jaroslav the Wise (*konungr Jarizleifr* of the sagas).⁶¹ But even using scaldic poems as a source Snorri of course was pursuing quite a different aim at a time: he was trying to decorate his narration with those poetic insertions. Otherwise he could have limited his story to the retelling of a verse in prose and a reference to its author in each case, as it is done only once in *Heimskringla*:

Haraldr konungr gaf Úlfi stallara lends manns rétt ok tólf marka veizlur ok um fram hálf fylki í Þrándheimi. *Svá segir Steinn Herðisarson í Úlfsflokki* (ÍF, XXVIII, 120);

and these words are the end of the chapter.

3.2.1. References to indefinite tradition are numerous and various in *Heimskringla*, as Snorri, a brilliant master of style, was very resourceful in his choice of forms. One can meet here *svá segja fróðir menn, þat er sagt, ok segja menn svá, ok þýða menn þat nú, ok hafa menn þat fyrir satt, er þat sagt með sannendum, svá er sagt, þat var mál manna, þat var kallat, þat er sqgn manna, svá er at kveðit, ok þat hyggja menn*, etc. It is neither possible, hence, to classify them on a purely formal basis, nor to divide them according to their semantics. Heinrich Beck has noticed that source references are used "with certain themes and statements".⁶² Indeed, Snorri uses references of this type when

1) describing moral and physical qualities of a man, his appearance:

⁶⁰ Bjarni Einarsson. On the rôle of verse in saga-literature. – *Mediaeval Scandinavia*, 7 (1974), p. 122.

⁶¹ ÍF, XXVIII, 89.

⁶² Beck. *Source Reference* . . . , p. 21.

Svá segja fróðir menn, at Haraldr inn hárfagri hafi verit allra manna fríðastr sýnum ok sterkastr ok mestr, inn orvasti af fé ok allvinsæll við sína menn (ÍF, XXVI, 148); *Svá er sagt* frá lunderni Sigurðar konungs, at hann var sýslumaðr mikill ok búnaðarmaðr um fé sitt ok bú ok réð sjálfr búnaði (ÍF, XXVII, 41);

2) telling about battles:

... ok varð þar orrosta svá mikil, at *þat er sagt*, at eigi sleit á ellifu dægum (ÍF, XXVI, 60);

3) interpreting dreams:

Honum sýndisk sem hann væri allra manna bezt hærðr... en einn lokkr sigraði alla með fegrð ok ljósleik ok mikilleik... *ok hafa menn þat fyrir satt*, at sá lokkr jartegndi inn helga Ólaf konung (ÍF, XXVI, 90–91);

4) relating legendary material:

Þá er Ása-Óðinn kom á Norðrlönd ok með honum diar, *er þat sagt með sannendum*, at þeir hófu ok kenndu íþróttir þær, er menn hafa lengi síðan með farit (ÍF, XXVI, 17);

5) speaking of something unusual and supernatural:

... ok varð í þeiri ferð *mart þat*, *er í frásögn er fært*, er troll ok illar véttir glettusk við menn hans ok stundum við hann sjálfan (ÍF, XXVI, 328).

Though not all cases of references to indefinite tradition have been mentioned here, it is clearly seen from this material that Snorri uses this type of source references to add historicity to his narrative and to relieve himself of responsibility for trustworthiness of information.

3.2.2. Allusions to fuller tradition are viewed here as a variety of references to indefinite tradition. Theodore M. Andersson believes that “it is impossible that the authors counterfeited the existence of such traditions because the description would have been transparent to the thirteenth century audience”.⁶³ In Snorri's text, on the contrary, statements that there exists some additional information are applied to fabulous stories:

Svá er sagt, at Sigurðr var þá tólf vetra gamall, er hann drap Hildibrand berserkr í einvigi ok þá tólf saman. Mǫrg vann hann þrekvirki, *ok er löng saga frá honum* (ÍF, XXVI, 88);

or to legendary material:

Þessa Svíþjóð kǫlluðu þeir Mannheima, en ina miklu Svíþjóð kǫlluðu þeir Goðheima. *Ór Goðheimum sögðu þeir mǫrg tíðendi* (ÍF, XXVI, 22).

Nothing is known about a saga of Sigurðr hjotr, and *Svíþjóð hin mikla* is nowhere, but in Snorri's *Ynglinga saga*, called *Goðheimr*, but references make this narrated matter look (as in 3.2.1.) like a real evidence.

⁶³ Andersson, p. 15.

3.2.3. One more variety of allusions to indefinite tradition can be seen in references to double tradition. An interesting example is found in *Ynglinga saga*:

Af hafinu gengr langr hafsbotn til landnorðrs, er heitir Svartahaf. Sá skilr heimsþriðjungana. Heitir fyrir austan Ásía, en fyrir vestan kalla sumir *Európá*, en sumir *Eneá*. En norðan at Svartahafi gengr *Svíþjóð* ina mikla eða in kalda. *Svíþjóð* ina miklu kalla sumir menn eigi minni en *Serkland* it mikla, sumir jafna henni við *Bláland* it mikla (ÍF, XXVI, 9–10).

This passage has two doublets. If the first of them relates to the real part of the world, the second one introduces legendary material, i.e. the comparison of *Svíþjóð* in *mikla* with *Serkland* it *mikla* and *Bláland* it *mikla* that are with difficulty localized by modern interpreters. Such combination of two doublets in one passage is not, perhaps, a mere coincidence, but it serves “to ground” place names mentioned in the second reference to double tradition.

3.2.4. The third variety of allusions to indefinite tradition – references to lack of information, or “negative” references in W. Manhire’s definition:⁶⁴

Peir menn hófðu lengi verit með Óláfi konungi, ok hafði hann þá reynt at trúleik við sik. *Ekki er þess getit, at þeir væri ættstórir menn* (ÍF, XXVII, 119);
 Ásbjörn rézk til ferðar ok með honum tuttugu menn, fóru norðan um sumarit, ok er ekki sagt frá ferð þeira, fyrr en þeir koma í *Karmtsund* . . . (ÍF, XXVII, 195).

It is justly believed that negative references lead to a double effect: on the one hand, saga author covers by them a period of time about which he has no information, on the other hand, he stresses the historicity of the rest of his material which looks, due to negative references, as if based on tradition.⁶⁵

Thus, through source references writer intrusion in *Heimskringla* becomes quite evident as well as Snorri’s position – his desire to attest the “historicity” of his narration.

4. Snorri’s compositionary devices

4.1. One can single out among them the beginnings and the endings of chapters. For beginnings Snorri uses special introductory constructions like *Nú er þar til máls at taka*:

Nú er þar til máls at taka, er áðr var frá horfit, at Óláfr konungr inn digri fór brúðferð ok at sækja festarkonu sína, Ingigerði, dottur Óláfs Sviakonungs (ÍF, XXVII, 129);

or *Nú er at segja*:

⁶⁴ Manhire, p. 183.

⁶⁵ Andersson, p. 13–14; Manhire, p. 183–187.

Nú er at segja frá Inga mǫnnum, þá er þeir sá, at Hákonar menn bjoggusk til orrostu . . . (ÍF, XXVIII, 355);

along with source references:

Svá segja menn, at Sveinn konungr sat í Danmǫrk þann vetr ok helt ríki sínu sem áðr (ÍF, XXVIII, 155).

For endings Snorri uses special final constructions like *Nú er sagðr* and *Ok er nú lokit at segja*:

Nú er sagðr nokkurr hlutr sögu Óláfs konungs . . . (ÍF, XXVII, 410);

Ok er nú lokit at segja frá þeim tíðendum, er urðu af því, er Óláfr konungr heimti skatt af Færeyjum (ÍF, XXVII, 267);

as well as negative references. Thus, in the first chapter of *Haralds saga gráfeldar* it is told about some verses composed by skald Eyvindr skáldaspillir. The chapter is capped with the following words:

Fór þá Eyvindr heim, ok er ekki þess getit, at hann fyndi síðan Harald konung (ÍF, XXVI, 203).

This negative reference has no temporal interval to cover, as the story of the King's and the skald's relations is over and Snorri turns at this point to the characteristic of the sons of Gunnhildr and of their government. The negative reference has here quite a different function: it serves for the organization of Snorri's narrative.

4.2. Snorri uses some other devices for the organization of his material. For instance, the phrase *er þat skjótast at segja* serves to cover that part of the action which is either not supported by source material or is of no interest from the author's point of view:

En þá var þat á einni nótt, at Þyri dróttning ok Qzurr hljópusk í brot í náttmyrkri ok til skógar. Er þat skjótast frá þeira ferð at segja, at þau koma fram í Danmǫrk . . . (ÍF, XXVI, 342).

4.3. Cross references within the text are also among Snorri's compositional devices. The formula *sem fyrr er/var ritat/ritit* is often used in *Heimskringla*:

Óláfr Tryggvason hafði verit um vetrinn í Vinðlandi, sem fyrr er ritat (ÍF, XXVI, 254; cp.: ÍF, XXVI, 252);

Þar hafði Óláfr konungr Tryggvason látit efna til kaupstaðar, sem fyrr var ritit (ÍF, XXVII, 53; cp.: ÍF, XXVI, 318).

Snorri is very careful about his cross references and he never gets crossed up in his use of them as do some other saga writers.⁶⁶ When reference is made to

⁶⁶ Cf.: Schach. *Some Forms . . .*, p. 151–152.

something just mentioned the construction with the verb *segja* is used. Thus, Snorri's allusion in ch. 49 of *Óláfs saga helga*:

Jarl hafði lið meira, en konungr hafði einvalalið á sínu skipi . . . ok búit svá forkunnliga, *sem fyrr var sagt*, at hverr maðr hafði hringabrynju (ÍF, XXVII, 62)

refers to the beginning of this very chapter:

Óláfr konungr hafði á sínu skipi hundrað manna, ok hófðu allir hringabrynjur ok valska hjálma (ÍF, XXVII, 60).

It is evident that the verbs *rita* and *segja* are chosen not at random, but, on the contrary, their usage is an additional confirmation of the aforesaid thesis that Snorri dictated his work. Cross references with the verb *segja* (or *geta*) were probably made during one dictation cycle. References with *rita* were made when it was necessary to look through those texts that had already been written down.⁶⁷

Nearly all cross references are retrospective. But sometimes the author treats the material from his "standpoint of time". He can for instance quote at some point of his story scaldic verses and say that they were composed later.⁶⁸

Sigvatr skáld var þar í orrostu. Hann orti þegar *um sumarit eptir orrostu* flokk þann, er Nesjavísur eru kallaðar . . . (ÍF, XXVII, 61).

After this statement Snorri quotes ten strophes composed by Sigvatr and describing this battle.

Snorri has also references to what will be told about later in his story. Thus, in *Haraldssonar saga* one finds the following passage:

Sá hét Ormr, er síðan var kallaðr konungsbróðir. Hann var inn fríðasti sýnum ok gerðisk mikill hófðingi, *sem enn mun síðar getit verða* (ÍF, XXVIII, 323).

And indeed in the next two sagas – *Hákonar saga herðibreiðs* and *Magnúss saga Erlingssonar* – Ormr konungsbróðir is mentioned several times and it is told there about his numerous battles.

Thus, the study of Snorri Sturluson's compositional devices makes it evident that the author pays special attention to the organization of his story, that he tries to achieve smooth transitions from one passage to another, that he plans his narration in advance.

5. Conclusion

It is quite clear that a list of formal indicators of writer intrusion in *Heimskringla* can be enlarged. Nevertheless, the analysis of the four types of writer intrusion undertaken here has shown that the term "epic objectivity" can not be applied to the Icelandic sagas of the Kings, or at least to *Heimskringla*, the most

⁶⁷ L. Michael Bell comes to the conclusion of "a functional distinction between *rita* and *segja/geta*" on the material of *Egils saga* (Bell, p. 56).

⁶⁸ Cp.: Schach. *Some Forms* . . . , p. 151.

perfect work among them. Snorri Sturluson projects himself into the narrative through value judgements, observations and commentaries; in some cases he tries to add historicity to his story, in other cases he quotes sources that seem reliable to him. His creative activity is evident, but this means that in solving the question of *Heimskringla's* validity as a historical source one should take into consideration, among other things, Snorri Sturluson's position, i.e. his social, religious and political credo, his historical conception.

ALFRED JAKOBSEN

Njáls saga og Selsbane-tåtten

Alle sagaforskere er enige om at forfatteren av Njáls saga – ved siden av å bygge på muntlige tradisjoner – må ha øst av tallrike skriftlige kilder. Av større undersøkelser omkring dette emnet må først og fremst nevnes A. C. Kersbergen: *Litteraire motieven in de Njála* (Rotterdam 1927) og E. Ó. Sveinsson: *Um Njálu* (Reykjavík 1933). Jfr. også sammes innledning til utgaven av sagaen (*Íslenzk fornrit XII*; Reykjavík 1954). Men sagaforfatteren behandler kildene på en meget fri måte. Han omformer stoffet for at det skal underordnes diktverkets lover. Av den grunn er det også forbundet med store vansker å påvise sikkert hvilke kilder han har utnyttet. Spørsmålet om Njála-forfatterens kildebruk er følgelig ennå ikke utdebattert. I de seinere år har det vært tatt opp på nytt, bl.a. av Theodore M. Andersson i avhandlingen: *The Problem of Icelandic Saga Origins* (New Haven and London 1964), særlig ss. 95–103, og av Lars Lönnroth i: *Njáls Saga. A Critical Introduction* (Berkeley, Los Angeles, London 1976).

En litterær tekst som en med sikkerhet kan si at forfatteren har mottatt impulser fra, er Selsbane-tåtten. I denne lille artikkelen har jeg prøvd å klarlegge forholdet mellom den og Njáls saga. Samtidig har jeg villet undersøke om det på grunnlag av de resultater jeg kommer fram til, lar seg utlede noen generelle prinsipper for forfatterens behandling av kildene.

Et av de beste eksemplene på litterære lån i Nj. har vi i beretningen om drapet på Gunnar Lambason (kap. 155 i *Íslenzk fornrit XII*). En har lenge vært oppmerksom på at forfatteren her må ha hatt drapet på Tore sel (Seltore) i Snorres saga om Olav den hellige i tankene. Jfr. Finnur Jónsson, *Brennu-Njálssaga*. Halle 1908:404, note, Kersbergen (1927):141, 177, Sveinsson (1933):148. Men en nærmere analyse av hvor langt likheten mellom de to fortellingene strekker seg, har, så vidt jeg vet, ikke vært foretatt. La oss derfor sammenligne dem punkt for punkt.

Asbjørn og mannskapet hans kommer seilende til øya Kqrmt (Finnur Jónssons utgave av *Heimskringla* (1911):292): Kåre Solmundsson og mennene hans kommer seilende til Hrossey (Mainland på Orknøyene) (Nj.: 442). Asbjørn ber mennene vente på seg ved skipet og går alene opp til kongsgården (292): Kåre og hans kamerater (David kvite og Kolbein svarte) setter noen menn til å vokte skipet og går opp til jarlsgården. Kong Olav med følge er nettopp kommet til gården for å feire påskehelga: Også hos Sigurd jarl på Hrossey er det stort gjestebud. Han har invitert kong Sigtrygg og Gille jarl til julelag. Asbjørn

kommer til gården like etter at kongen er gått til bords: Kåre, David og Kolbein kómu at hǫllinni um drykkju. Gjестene på Kormt spurte Tore om mellomværet mellom ham og Asbjørn, og Tore forteller utførlig om det: Kong Sigtrygg og Gille jarl ville høre om hva som hadde hendt ved Njáls-brennunnni. Gunnar Lambason får i oppdrag å redegjøre for det, ok var settr undir hann stóll. (Dermed antyder vel forfatteren at det ville bli en detaljert og langvarig beretning). Asbjørn står utenfor og hører hva som blir sagt: Kåre, David og Kolbein står utenfor og lytter til fortellingen. Ok þótti Asbirni hann (Tore) halla sýnt sǫgunni: Um allar sagnir hallaði hann (Gunnar Lambason) mjök til ok laug frá viðá. En mann spør Tore: “Hvernug varð hann Ásbjörn, þá er þér rudduð skipit?” Tore sier: “Bar hann sik til nõkkurrar hlítar ok þó eigi vel, þá er vér ruddum skipit, en er vér tókum seglit af honum, þá grét hann.”: Sigtrygg spør Gunnar: “Hversu þoldi Skarpheðinn í brennunnni?” Gunnar svarer: “Vel fyrst, en þó lauk svá, at hann grét.” Asbjørn reagerer voldsomt på Tores insinuasjoner. Han drar sverdet, springer inn i hallen og hogger hodet av ham; det faller på bordet framfor kongen: Kåres reaksjon er den samme som Asbjørns. Han drar sverdet, løper inn i hallen og hogger hodet av Gunnar; det fyker opp på bordet framfor kongen og jarlene. Bordbunaden og dukene ble båret vekk, liket til Tore fjernet, og alt som var blodig, sopt reint: I Nj. heter det at bordene ble rensset og den døde båret ut.

Den dramatiske fortellingen om drapet på Seltore representerer et av høgdepunktene i Snorres framstillingskunst. Den må ha gjort et dypt inntrykk på forfatteren av Njáls saga. Ja, så grepet har han tydeligvis vært av den at han har fått lyst til å nytte trekk av den i sitt eget verk. Som vi har sett, følger han den nokså nøye i hoveddragene. Det er også som påpekt visse verbale likhetspunkter mellom de to beretningene, men ikke påfallende mange. Alt i alt har Njálaforfatteren gitt sin fortelling et personlig stempel; vi opplever den ikke som plagiat av Selsbanetåtten. Så frigjort som hans framstilling er fra Snorres, ligger det nær å slutte at han ikke har hatt tåtten foran seg i skriftlig form, men at han har tatt minnet til hjelp. Hadde han hatt en skriftlig versjon å støtte seg til, ville det sannsynligvis vært vanskeligere for ham å løsrive seg fra ordvalget i forelegget.

Fortellingen om drapet på Seltore synes også å ha satt spor etter seg i et annet avsnitt av Njáls saga, nemlig i beretningen om mellomværet mellom Gunnar på Lidarende og Skamkjel, bonden på Hov, en mann som ikke er ulik Seltore av karakter (Nj. kap. 53, 54). Ved et uhell kommer Otkjel Skarvsson til å gi Gunnar et risp i øret med ridesporen sin slik at han blør kraftig. Skamkjel, som har følge med Otkjel (de er på vei til et gjestebud på Dal), kommer med noen spottende bemerkninger, men Gunnar behersker seg, og Skamkjel og Otkjel får ri uhindret videre. I gjestebudet forteller Otkjel verten Runolv alt som hadde hendt mellom Gunnar og ham. En mann kom til å spørre hversu Gunnarr varð við. Skamkjel svarte: “Þat myndi mælt, ef ótiginn maðr væri, at grátit hefði”. Runolv sier da: “Illa er slíkt mælt, ok muntu þat eiga til at segja næst, er þit finnizk, at ór sé grátraust ór skapi hans . . .” Av gjeteren sin får Gunnar referert hva Skamkjel hadde sagt om ham i gjestebudet. Han vil

naturligvis ikke finne seg i å bli beskyldt for umandighet; sammen med broren Kolskjegg oppsøker han Skamkjel og Otkjel. I kampen som oppstår, dreper Gunnar dem begge.

Kjernen i Njålas beretning om Gunnar og Skamkjel er meget lik den i Selsbane-tåtten. Liksom Asbjørn blir Gunnar trakassert av en mann som er ham underlegen. I begge tilfellene opptrer det i et gjestebud en mann som vil vite hvordan hovedpersonen hadde tedd seg ved denne anledningen. Fornærmeren påstår at han hadde oppført seg svært umandig. Disse ordene kommer den fornærmede for øre, og han hevner seg ved å drepe den som har forhånet ham.

Replikkvekslingen mellom Runolv og Skamkjel minner mest om den versjonen av Selsbane-tåtten vi har i "Eldste" saga/Legendariske saga: Hann (Seltore) segir sǫguna, kvað manninn vel við verða, allt þar til er hann skipti seglunum, þá kvað hann næsta grátraust i kverkunum. Ok í því kemr hann Ásbjörn í stofuna, snarast þegar at honum Þóri . . . ok mælti, er hann hjó til hans, at grátraustin var nú ór gengin kverkunum. (Íslendinga sögur III (1953):280). Jfr. Runolvs ord: "ok muntu þat eiga til at segja næst . . . , at ór sé grátraust ór skapi hans . . ." Det er vel "Eldste" sagas/Legendariske sagas mesterlige utnyttning av stilmidlet responsjon som har vært fremst i Njåla-forfatterens bevissthet da han formet dialogen mellom Runolv og Skamkjel. Men vi merker oss at han ikke har falt for fristelsen å overføre denne responsjonen intakt til sin framstilling – det ville vel ha smakt for mye av plagiat.

I denne forbindelse kan det nevnes at et håndskrift fra 1300-tallet (Mǫðruvallahólk) etter setningene: tók af svá snǫggt hǫfuðit, at þat fauk upp á borðit fyri konunginn ok jarlana, for egen regning legger til: urðu borðin í blóði einu ok svá klæðin jarlanna (Sveinsson (1954):443). Jfr. Selsbane-tåtten (293): urðu borðdúkarnir í blóði einu bæði uppi ok niðri. Avskriveren har altså på dette punktet lagt teksten enda nærmere opp til Selsbane-tåtten enn originalen. På lignende måte har en annen avskriver fra 1300-tallet endret grátraust ór skapi hans (135) til grátraust ór kverkum hans. Jfr. Selsbane-tåtten: at grátraust var nú ór gengin kverkunum (Sveinsson (1954):135). Disse to eksemplene viser at enkelte avskrivere kunne "forbedre" originalen så at den kom til å ligne mer på den långivende versjonen. Siden det fins så mange avskrifter av Njåla (mellom 50 og 60 i alt), lar slike enkeltstående skriverendringer seg lett påvise der. Vanskeligere kan det derimot være å oppdage den slags "forbedringer" i tilfeller der det bare fins få avskrifter av et verk.

Det er naturlig å spørre om Selsbane-tåtten har satt andre spor etter seg i Njåla enn dem vi nå har nevnt. Nærmest ligger det vel å tenke på episoden da Njålssønnene Grim og Helge ble tatt til fange av Håkon jarl og sønnen Svein (Nj. kap. lxxxix). Jarlen ville la dem drepe med det samme, men Svein sa at det skulle ikke skje – det var natt nå. "Drep dem i morgen da!" sier jarlen – "og bind dem godt i natt!" Fortellingen minner mye om beretningen i "Eldste" saga/Legendariske sagas versjon av Selsbane-tåtten om hvordan Toraren Nevjolvsson fikk utsatt drapet på Asbjørn: Konungrinn kvað þá mundu hann drepinn vera. Þórarinn svarar: "Eigi muntu, herra, vilja brjóta lǫgin, at drepa

mann um nær” (Íslendinga sögur (1953):281). Nå ble det i norrøn tid regnet for nidingsverk å drepe folk om natta, og motivet med utsettelse for å unngå nattedrap forekommer flere steder i islendinge- og kongesagaene (Kersbergen (1927):135). En kan derfor ikke med sikkerhet avgjøre fra hvilket hold forfatteren har fått motivet, men ved siden av den generelle likheten med Selsbane-tåtten fins det en detalj i Njåla-teksten som synes å understøtte teorien om at tåtten kan ha spilt en viss rolle ved utformingen av motivet: En av de mennene som angriper Grim og Helge, heter Aslak fra Langey. Denne Aslak er ellers ukjent. I Selsbane-tåtten opptrer det to brødre, Gunnstein og Karle, fra Langey i Vesterålen. Sagaforfatteren kan ha lånt stedsnavnet fra tåtten. Angrepet på Njålssønnene skjer i Trondheimsfjorden. Det ville ikke være det minste påfallende at en mann nordfra var med i Ladejarlenes følge.

Motivet med kvinnen som egger til hevn for et drap, hører også til de mer vanlige i sagaene. I Selsbane-tåtten overrekker Sigrid Tore hund det spydet som Asbjørn var blitt drept med, idet hun sier: . . . hér er nú spjót þat, er stóð í gognum Ásbjörn, son minn, ok er þar enn blóðit á; máttu þá heldr muna, at þat mun hœfask ok sár þat, er þú sátt á Asbirni, bróðursøni þínum. . . . Nú mæli ek þat um, segir hon, “at þú verðir hvers mannz níðingr, ef þú hefnir eigi Ásbjarnar” (Hkr.: 301). I Nj.: 291 egger Hildegunn Flose til å hevne drapet på Hoskuld. Hovedskilnaden mellom de to scenene er at istedenfor sverdet i Selsbane-tåtten hører vi i Nj. om et klesplagg, en kappe. Denne kappen hadde Flose i sin tid gitt Hoskuld; i den var han blitt drept. Hildegunn legger den blodige kappen over Flose og oppfordrer ham til å ta hevn. En lignende rolle som kappen spiller en blodig lerretslue i Nj.: 319. Hoskuld hadde hatt den på seg da han ble drept. Hrodny Hoskuldsdatter overrekker den til broren Ingjald idet hun oppfordrer ham til ikke å være med på hevnferden mot Njål og sønnene hans. – Den nærmeste impuls til de to eggings-scenene i Nj. har forfatteren rimeligvis fått fra Laxdæla saga (jfr. Kersbergen (1927): 99). I kap. lx viser Gudrun fram for sønnene de blodige klærne til deres drepte far og egger dem til å hevne ham. Skildringen av Floses reaksjon i Nj. minner likevel mer om beskrivelsen av Tore hunds reaksjon i Selsbane-tåtten enn om skildringen av hvordan Gunnhildssønnene i Laxd. oppførte seg. Både i Nj. og i Selsbane-tåtten er det lagt mest vekt på å få fram de ytre tegnene på deres sinnsbevegelse. Om Tore hund heter det: Þórir varð svá reiðr orðum hennar, at hann mátti engu svara, ok eigi gáði hann spjótit laust láta ok eigi gáði hann bryggjunar; ok mundi hann ganga á kaf, ef eigi tœki menn til hans ok styddi hann, er hann gekk út á skipit (301–302). Jfr. Nj.: 292: Flosa brá svá við, at hann var í andliti stundum rauðr sem blóð, en stundum fólr sem gras, en stundum blár sem hel. Det er derfor ikke utenkelig at også Selsbane-tåtten har vært present for forfatteren da han utformet denne eggings-episoden i Nj. – Mindre vekt vil jeg legge på et verbalt samsvar på ett punkt mellom Hildegunns og Sigrids eggings-ord: Nj.: 291: . . . eða heit hvers mannz níðingr ella, Hkr.: 301: . . . at þú verðir hvers mannz níðingr. Uttrykket *hvers mannz níðingr* var en fast vending som er belagt mange steder i den norrøne litteraturen (se Fritzner II under *níðingr*).

Selsbane-tåtten er en relativt kort tekst. Likevel kan en på grunnlag av den

måten Njåla-forfatteren nytter den på, dra visse generelle konklusjoner om hans forhold til sine litterære kilder. Det er som ventet først og fremst de dramatiske høgdepunktene han har festet seg ved, og som har satt seg spor i hans egen framstilling. Han kan gå meget langt i å utnytte et lånt motiv, men han gir det sitt personlige preg og holder seg således på god avstand fra grensen for rent plagiat. Det hender han bruker det lånte motivet på nytt et annet sted i sagaen, men da i en så omskapt form at vi ikke får følelsen av mekanisk gjentakelse. Når han låner et mer vanlig litterært motiv, er det vanskelig å peke ut hvilken tekst det stammer fra. Trolig skyldes det at han i slike tilfeller henter motivdrag fra flere tekster samtidig. Den frie og ubesværede måten han anvender kildene på, taler for at han ikke har hatt dem liggende foran seg på skrivepulten, men at han tar utgangspunkt i trekk han husker fra sin omfattende lesning.

Clause arrangement in skaldic poetry

III. Clause arrangement in the *hrynhent* poetry of the twelfth to fourteenth centuries

1. Introduction

In a previous article I presented figures showing the relative frequency of the various patterns of clause arrangement in the *dróttkvætt* poetry of Scandinavia during the six centuries from the ninth to the fourteenth.¹ The term 'clause arrangement' is here used to refer to the placing of clauses within the four metrical lines of the skaldic helming or half-strophe (ON *helmingr*). To complement these, the present article contains comparable information about the poetry in the *hrynhent* or *hrynhenda* metre, again in the form of tables followed by a brief verbal synopsis.

The *hrynhent* metre, its lines longer by two syllables than the *dróttkvætt* but structured and decorated by the same patterns of assonance, offered the skalds a stylistic medium which was both more expansive and technically more manageable. From its first emergence in the tenth or eleventh century the *hrynhent* grows slowly in popularity until the fourteenth century when a sudden flourishing brings the *hrynhent* corpus to outmatch the *dróttkvætt*.

Two texts have been used in the present study, as in the earlier study of the *dróttkvætt* poetry: those edited by Finnur Jónsson and E. A. Kock.² The system of analysis is also the same. Based on the system devised by Konstantin Reichardt,³ it is, very summarily, as follows.

All skaldic helmings, except for those I term One-clause helmings, contain two or more clauses, which may appear either as continuous units or as fragments interrupted by other clauses or clause-parts. If the clauses are labelled *a*, *b*, *c* etc. in order of appearance, the clause arrangement of a helming can be represented by a scheme such as *ab* (containing no fragmented clauses) or *abac* (containing two fragmented clauses). The three basic patterns according to which the clauses are arranged are Sequence (*ab*, *abc* etc.), Frame (*aba*, *abaca*, *abcba* etc.) and Interlace (*abab*, *ababa*, *abcabc* etc.), and combinations of any two or three of the patterns are possible. A common sub-type of Sequence pattern, in which there are two clauses, each occupying two full metrical lines, is designated Couplet.

¹ "Clause arrangement in the *dróttkvætt* poetry of the ninth to fourteenth centuries", *ANF* XCVIII (1983) 123–49.

² *Den norsk-islandske Skjaldedigtning* vols. IB, IIB [edited text], Copenhagen 1912–15, reprinted 1967–73; *Den norsk-islandske skaldediktningen*, Lund 1946–49.

³ *Studien zu den Skalden des 9. und 10. Jahrhunderts*, *Palaestra* 159, Leipzig 1928.

In some skaldic strophes the helmings are not syntactically self-contained, but parts of one and the same clause occur in both helmings, hence the Full-strophe pattern. The syntactic linkage may even cross the boundary between strophes, hence the Linked-strophes pattern. Such linking of helmings and strophes is particularly common in *hrynhent* poetry of the fourteenth century.

For further details of the analysis and the format of the tables, the reader is referred to the article on *dróttkvætt* clause arrangement. One particular, however, should be mentioned here, in which the need for consistency in the analysis causes an interesting feature of later *hrynhent* poetry to be obscured. I maintain throughout a definition of the clause as a syntactic structure containing a finite verb, explicit or (in a very few cases) understood. Constructions containing only present participles are therefore not counted as clauses, although the participles frequently seem to function in the manner of finite verbs. This means that the number of helmings containing only one or two clauses may be slightly exaggerated.

The tables below begin with the twelfth century, the first from which a substantial quantity of *hrynhent* poetry survives. The single specimen attributed to the tenth century is the six-line fragment of the *Hafgerðingadrápa*, the complete helling of which follows the Sequence-and-Frame pattern *abac*. The traditional placing of the fragment at a date as early as c. 986 has, however, recently been exposed as poorly based.⁴ With the eleventh century one reaches the much surer ground of Arnórr jarlaskáld's resounding *Hrynhenda*, composed in praise of Magnús góði in the mid 1040's. Significantly named after its metre, the poem is metrically unique in its century, and both for that reason and because I have already published figures for its clause arrangement,⁵ it is not presented in tabular form here. In brief, however, Arnórr's poem consists of 48% Sequence helmings, 17% Frame, 17% Sequence-and-Frame, 10% Sequence-and-Interlace, 3% One-clause and 3% Frame-and-Interlace (all to the nearest integer). There are no pure Interlace helmings.

2. Tables

Explanatory note

FJ – results obtained from edited text of Finnur Jónsson.

Hlm – number of helmings.

K – results obtained from edited text of E. A. Kock.

Pattern – basic principles of clause arrangement, e.g. Frame.

Scheme – particular manifestations of pattern (minority schemes under 'others').

% – number of helmings following each pattern / scheme, expressed as percentage of total helmings in division in question (e.g. 12th century *drápur*). All calculations are to first decimal place, so that a few apparent inaccuracies in totals result.

⁴ Jakob Benediktsson, "Hafgerðingadrápa", *Speculum Norroenum. Norse Studies in Memory of Gabriel Turville-Petre*, ed. U. Dronke et al., Odense 1981, pp. 27–32.

⁵ In "Clause arrangement in the poetry of Arnórr jarlaskáld", *ANF* XCVIII (1983) 157–59.

Table 1: Frequency of clause arrangements in twelfth-century *hrynhent*, expressed as percentages of number of helmings (total 60, 56 from *drápur*, 4 from *lausavísur*).

PATTERN	SCHEME	TOTAL				DRÁPUR				LAUSAVÍSUR			
		FJ		K		FJ		K		FJ		K	
		Hlm %	Hlm %	Hlm %	Hlm %	Hlm %	Hlm %	Hlm %	Hlm %	Hlm %	Hlm %	Hlm %	
A One-cl	a	1	1,7	1	1,7	1	1,8	1	1,8	0	0,0	0	0,0
B Seqce	ab Cpt	8	13,3	8	13,3	8	14,3	8	14,3	0	0,0	0	0,0
	ab	2	3,3	3	5,0	2	3,6	3	5,4	0	0,0	0	0,0
	abc	18	30,0	19	31,7	17	30,4	18	32,1	1	25,0	1	25,0
	abcd	7	11,7	7	11,7	7	12,5	7	12,5	0	0,0	0	0,0
	abcde	3	5,0	3	5,0	1	1,8	1	1,8	2	50,0	2	50,0
Total B		38	63,3	40	66,7	35	62,5	37	66,1	3	75,0	3	75,0
C Frame	aba	3	5,0	3	5,0	3	5,4	3	5,4	0	0,0	0	0,0
BC Seqce- +-Frame	abcb	6	10,0	7	11,7	5	8,9	6	10,7	1	25,0	1	25,0
	Others	5	8,3	5	8,3	5	8,9	5	8,9	0	0,0	0	0,0
Total BC		11	18,3	12	20,0	10	17,9	11	19,6	1	25,0	1	25,0
D Interlace	Various	4	6,7	2	3,3	4	7,1	2	3,6	0	0,0	0	0,0
BD Seqce- +-Int	Various	2	3,3	1	1,7	2	3,6	1	1,8	0	0,0	0	0,0
CD Frame- +-Int	abcac	1	1,7	1	1,7	1	1,8	1	1,8	0	0,0	0	0,0
TOTAL		60=100%		60=100%		56=100%		56=100%		4=100%		4=100%	

Table 2: Frequency of clause arrangements in thirteenth-century *hrynhent*, expressed as percentages of number of helmings (total 86, 70 from *drápur*, 16 from *lausavísur*).

PATTERN	SCHEME	TOTAL				DRÁPUR				LAUSAVÍSUR			
		FJ		K		FJ		K		FJ		K	
		Hlm	%	Hlm	%	Hlm	%	Hlm	%	Hlm	%	Hlm	%
A One-cl	a	2	2,3	2	2,3	2	2,9	2	2,9	0	0,0	0	0,0
B Seqce	ab Cpt	13	15,1	15	17,4	13	18,6	15	21,4	0	0,0	0	0,0
	ab	2	2,3	4	4,7	1	1,4	3	4,3	1	6,3	1	6,3
	abc	7	8,1	7	8,1	6	8,6	6	8,6	1	6,3	1	6,3
	abcd	6	7,0	6	7,0	3	4,3	3	4,3	3	18,8	3	18,8
	abcde	1	1,2	1	1,2	0	0,0	0	0,0	1	6,3	1	6,3
Total B		29	33,7	33	38,4	23	32,9	27	38,6	6	37,5	6	37,5
C Frame	aba	17	19,8	17	19,8	17	24,3	17	24,3	0	0,0	0	0,0
	Others	2	2,3	2	2,3	2	2,9	2	2,9	0	0,0	0	0,0
Total C		19	22,1	19	22,1	19	27,1	19	27,1	0	0,0	0	0,0
BC Seqce- +-Frame	Various	13	15,1	14	16,3	9	12,9	9	12,9	4	25,0	5	31,3
D Inter- lace	abab	5	5,8	4	4,7	5	7,1	4	5,7	0	0,0	0	0,0
	Others	5	5,8	2	2,3	5	7,1	2	2,9	0	0,0	0	0,0
Total D		10	11,6	6	7,0	10	14,3	6	8,6	0	0,0	0	0,0
BD Seqce- +-Int	Various	5	5,8	4	4,7	4	5,7	4	5,7	1	6,3	0	0,0
CD Frame- +-Int	Various	4	4,7	4	4,7	3	4,3	3	4,3	1	6,3	1	6,3
E Full- strophe	Various	4	4,7	4	4,7	0	0,0	0	0,0	4	25,0	4	25,0
TOTAL		86=100%		86=100%		70=100%		70=100%		16=100%		16=100%	

Table 3: Frequency of clause arrangements in fourteenth-century *drápur* in *hrynhent*, expressed as percentages of number of helmings (total 859).

Note: Helmings from *lausavisur* are not included, since they number only 4, forming two full strophes (pattern E, schemes abcd and abacde; FJ and K agree).

PATTERN	SCHEME	FJ		K	
		Hlm	%	Hlm	%
A One-cl	a	54	6,3	55	6,4
B Seqce	ab Cpt	116	13,5	121	14,1
	ab	66	7,7	67	7,8
	abc	205	23,9	204	23,7
	abcd	98	11,4	100	11,6
	abcde	22	2,6	25	2,9
	abcdef	6	0,7	6	0,7
	Others	5	0,6	5	0,6
Total B		518	60,3	528	61,5
C Frame	aba	37	4,3	38	4,4
	abaca	7	0,8	7	0,8
	abcba	1	0,1	1	0,1
Total C		45	5,2	46	5,4
BC Seqce- +-Frame	abac	53	6,2	53	6,2
	abca	3	0,4	5	0,6
	abcb	19	2,2	17	2,0
	abacd	21	2,4	23	2,7
	abcbd	7	0,8	6	0,7
	abcdc	5	0,6	4	0,5
	abacad	5	0,6	3	0,4
	abacdc	4	0,5	5	0,6
Others	20	2,3	21	2,4	
Total BC		137	16,0	137	16,0
D Inter- lace	abab	11	1,3	7	0,8
	Others	7	0,8	6	0,7
Total D		18	2,1	13	1,5
BD Seqce- +-Int	ababc	7	0,8	6	0,7
	Others	8	0,9	7	0,8
Total BD		15	1,7	13	1,5

Table 3 (cont.)

PATTERN	SCHEME	FJ		K	
		Hlm	%	Hlm	%
CD Frame- +-Int	Various	14	1,6	10	1,2
BCD Seqce- Frame-+-Int	Various	4	0,5	3	0,4
E Full- strophe	a	8	0,9	8	0,9
	ab	8	0,9	8	0,9
	abc	8	0,9	8	0,9
	abcd	8	0,9	10	1,2
	abac	8	0,9	8	0,9
	Others	10	1,2	8	0,9
Total E		50	5,8	50	5,8
F Linked- strophes	Various	4	0,5	4	0,5
TOTAL		859=100%		859=100%	

Table 4: Summary: Frequency of clause arrangements in *hrynhent* corpus, twelfth to fourteenth centuries (individual centuries and total), expressed as mean percentages drawn from figures for FJ and Kock editions. Including comparison with *dróttkvætt* corpus.

		HRYNHENT			DRÓTTKVÆTT		
		XII	XIII	XIV	TOTAL	XIV	IX–XIV
PATTERN	SCHEME						
A One-cl	a	1,7	2,3	6,3	5,7	12,9	11,4
B Seqce	ab Cpt	13,3	16,3	13,7	13,9	16,4	10,9
	ab	4,2	3,5	7,7	7,1	12,5	6,5
	abc	30,8	8,1	23,7	22,8	11,3	7,7
	abcd	11,7	7,0	11,5	11,1	3,8	3,1
	Others	5,0	1,2	4,0	3,8	0,7	0,4
Total B		65,0	36,0	60,6	58,8	44,7	28,6
C Frame	aba	5,0	19,8	4,3	5,7	14,5	18,8
	Others	0,0	2,3	0,9	1,0	1,3	2,8
Total C		5,0	22,1	5,3	6,7	15,9	21,6
BC Seqce- +Frame	Various	19,2	15,7	15,9	16,1	9,9	15,8
D Inter- lace	abab	2,5	5,2	1,0	1,5	3,5	5,8
	Others	2,5	4,1	0,8	1,1	4,9	7,5
Total D		5,0	9,3	1,8	2,6	8,4	13,3
BD Seqce- +Int	Various	2,5	5,2	1,6	2,0	2,7	2,8
CD Frame- +Int	Various	1,7	4,7	1,4	1,7	3,5	5,5
BCD Seqce- Frame-+-Int	Various	0,0	0,0	0,4	0,3	0,3	0,7
E Full- strophe	Various	0,0	4,7	6,3	5,7	1,3	0,2
F Linked- strophe	Various	0,0	0,0	0,5	0,4	0,5	0,1
TOTAL		100 % = 60 hlm	100 % = 86 hlm	100 % = 863 hlm	100 % = 1 009 hlm	100 % = 598 hlm	100 % = 4 538 hlm

3. Discussion

In the *hrynhent* poetry of the twelfth to fourteenth centuries the simplest, most prosaic pattern of clause arrangement – Sequence – is by far the most popular, being found in 58,8 % of helmings. Next most popular are Frame-and-Sequence (16,1 %) and Frame (6,7 %) and these, although slightly more intricate than the Sequence, seldom in themselves produce difficulties of comprehension. The One-clause helmings (5,7 %) by definition contain no difficulties in the form of fragmented and suspended clauses, but, as with other patterns, the internal ordering of words within the clause can produce complexities. The patterns containing Interlace – the most intricate and most exclusively skaldic patterns – are all extremely rare in *hrynhent*.

This tendency to favour the simplest patterns of clause arrangement is seen in still sharper relief when the figures for the *hrynhent* corpus are compared with those for the *dróttkvætt* poetry of the ninth to fourteenth centuries. The margin of difference is, however, quite narrow when the comparison is confined to the fourteenth century, and indeed it is striking that the fourteenth century brings both a massive increase in the use of *hrynhent* with its generally straightforward clause arrangement, and within *dróttkvætt* a more marked leaning towards the simpler patterns of clause arrangement. This development undoubtedly reflects the changed role of skaldic poetry – now much less an élitist medium for the praise of princes or the display of personal virtuosity than a vehicle for Christian devotional and didactic material, especially hagiography.

The limited size of the *hrynhent* corpus before the fourteenth century makes it hazardous to trace developments in the popularity of particular types of clause arrangement; nor is it feasible to characterise the *lausavísur* separately from the *drápur*. One point of interest which does emerge from the tables, however, is the very small difference between the figures yielded by the editions of Finnur Jónsson and Kock. Throughout their edited texts of the whole skaldic corpus, Finnur is more ready to admit intricate constructions containing Interlace, whilst Kock as far as possible assumes straightforward constructions following the Sequence or Frame patterns. However, the *hrynhent* corpus, especially compared with the early *dróttkvætt* poetry, contains relatively few textual problems and allows markedly less scope for assuming extremes of complexity, so that the agreement between the two editors is much more complete and the figures concerning clause arrangement correspondingly more reliable.

Veiled Meaning and Narrative Modes in *Sturlu þáttur*

*Sturlu þáttur*¹ describes two dramatic years of Sturla Þórðarson's life (1214–84) and covers cursorily the next two decades to end with Sturla's death. The two years, 1262–63, cover a feud, his exile from Iceland, and an unwelcome but ultimately honored sojourn at the Norwegian court. The account exists in only one of the two redactions of *Sturlunga saga*,² a collection of works set mostly in the twelfth and thirteenth centuries. Typically, *Sturlu þáttur* purports to be a historic account. Nonetheless, the selection and arrangements of facts reveal that a religious, moral purpose and an eulogistic intent guide or color the narration of events.

Discussion of the *þáttur* has centered on its insertion into *Sturlunga saga*, on accretions, and on historic inaccuracies in dating or in transposing events.³ What is of equal importance, however, is the literary unity which links the *þáttur*'s three chapters despite pivotal shifts in narrative mode. This is achieved by 1. a consistent view of Sturla's character and personality; 2. the assumption that historical events recounted in a traditional manner will also reveal a teleological design.⁴

The quest for unity, despite discrete narrative modes, suggests that the *þáttur* is more than an engaging though unpretentious work of saga-telling. The *þáttur* might rather be considered an ambitious attempt to impose Christian teleological thought upon a traditional historiographic design. There are three shifts in the narrative mode. Each has a discrete function. The first illustrates Sturla's temporal fall, the second a reversal in his fortunes, and the third the vindication of his way of life both in a religious and in a secular sense. Accordingly, the tripartite *þáttur* moves from a *prima facie* historical account to historical encoun-

¹ See *Sturlunga saga*, ed. Jón Jóhannesson, Magnús Finnbogason, Kristján Eldjárn (Reykjavík: H. F. Leiftur, 1946), II, 227–36. This edition of *Sturlunga saga* will be cited hereafter as *Sturlunga saga*, I or II.

² *Reykjarfjarðarbók*, dated ca. 1400. See Ólafía Einarsdóttir, "Om de to håndskrifter af Sturlunga saga", *Arkiv för nordisk filologi*, 83 (1968), 74–78, who argues that at least part of the *þáttur* was part and parcel of the original compilation of *Sturlunga saga* (ca. 1300).

³ *Sturlunga saga*, II, xlviii–ix; Sigurður Nordal, *Sagalitteraturen*, in *Litteraturhistorie B, Norge og Island*, Nordisk Kultur VIII:B (Stockholm: Albert Bonnier, 1953), p. 228.

⁴ Joachim Ehlers, "»Historia«, »allegoria«, »tropologia« – Exegetische Grundlagen der Geschichtskonzeption Hugos von St. Viktor", *Mittelalterliches Jahrbuch*, 7 (1972), 154–55; Amos Funkenstein, *Heilsplan und natürliche Entwicklung: Formen der Gegenwartsbestimmung im Geschichtsdanken des hohen Mittelalters* (München: Nymphenburg, 1965).

ters in literary guise and finally to a conglomeration of anecdotal incidents in the life of a wise and religious man. The first chapter presents the historical account, a description of a feud between Sturla Þórðarson and Hrafn Oddson (ca. 1226–89). This was a period of trial and tribulation. From a religious viewpoint, Sturla emerged triumphant. His integrity was intact and his God-pleasing conduct had sharply limited the loss of lives and of blood. From a secular vantage point, he had reached a nadir. He was defeated, shorn of power and money, and sent into the hands of royal enemies. The centerpiece contains the peripeteia. The chapter narrates by traditional literary and folkloristic devices Sturla's daunting, but successful efforts to be reconciled with King Magnús (1263–80), coregent with, deputy of, and successor to his father, Hákon Hákonarson (1217–63). In a manner similar but not identical to that of other poets, Sturla managed by a virtuosic display of narrative and poetic skill to transmute stubborn royal ire into benevolence. King Magnús himself recognized in a play on words that Sturla's intellectual achievement emanated from spiritual strength. Alluding to the medieval notion that eloquence is both a divinely inspired gift and a sign of integrity, King Magnús likened Sturla's faculty to that of the pope.⁵ Thus Sturla's secular success, his appointment as royal official, made visible the grace of God⁶ which had heretofore accompanied his life unobtrusively. The concluding chapter establishes Sturla as a figure of authority blessed by God and by good fortune. Despite the incidental character of the narrative detail, the information is pivotal for understanding the first section and part of the second. The explicit references to Sturla's religiosity constitute signposts for the retrospective confirmation of divine guidance and intervention in those two years. Thus, the conclusion serves as a reminder that a historic account is not *ipso facto* reportage. The *significatio* of the historical moment must also be represented as the reflection of God's will, guidance and grace.

In portraying Sturla's character, the author invests him with attributes both worldly and religious. He was an exemplary chieftain displaying leadership, loyalty, courtliness and courage. The divine gifts of prophecy and of eloquence were grounded in wisdom, integrity, and moderation. Despite his affirmation of temporal power, he refused to arrogate power and to exacerbate conflicts. The cognizance that Sturla's character successfully evinced the combination of worldly and spiritual virtues palpably unifies the *þáttur*. The religious tenor of the *þáttur* also does so, but less obviously. There are no overt references to religious forces or ideas in the first chapter and few in the second. Still, the author's assurance that his audience would recognize spiritual meaning in secular occurrences enabled him to embed religious *significatio* in historical circumstances.

⁵ See below p. 149 for the meaning of *kveða* in ch. 2, p. 234. On the topic of eloquence, see Lars Lönnroth, "Det litterära porträttet i latinsk historiografi och isländsk sagaskrivning – en komparativ studie", *Acta philologica scandinavica*, 27 (1965), 91; Joerg O. Fichte, "Der Einfluss der Kirche auf die mittelalterliche Literaturästhetik. Beobachtungen zur Situation des Dichters im Mittelalter", *Studia Neophilologica*, 48 (1976), 11–12; Richard McKeon, "Rhetoric in the Middle Ages", *Speculum*, 17 (1942), 13–15.

⁶ Hermann Pálsson, "Um gæfumenn og ógæfu í íslenskum fornsögum", *Afmælisrit Björns Sigfússonar* (Reykjavík: Sögufélag, 1975), 144–45.

Furthermore, he provides in the epilogue a key for this apperception: by reviewing the summary but unmistakable evidence of Sturla's piety in the last decades of his life, the audience is reassured that God has blessed Sturla and that the divine blessing was patent even in the vicissitudes visited upon him. Thus, a "providential view of history"⁷ informs both the historical and biographical narrative matter.

In order to demonstrate the unity of the *þáttir* and its distinct narrative modes, I shall first discuss chapter one in conjunction with the epilogue. This procedure highlights the significance of the conclusion, that is, its function to confirm that the *prima facie* historical account veils the intervention of God in human affairs. The centerpiece will be dealt with last. Its highpoint is also punctuated by the awareness of God's presence in man's accomplishments and in his deeds. For the most part, however, interest lies on a different plane, on the fictionalization of a personal and of a historical event. The arduous process of obtaining royal favor is significant rather than the historical fact of reconciliation. Concomitantly, the narrative maintains only a skeletal historical frame. Instead of the seemingly objective reportage of the first chapter, there is a delight in banter, in pithy phrasing, and in folklore motifs transposed into a realistic, historical setting.

I. Part One

The detailed narrative is ostensibly a bona fide historical record. On the primary, factual level, this chapter reads like similar historical accounts in *Íslendinga saga*, the prime chronicle of the Sturlung Age. There is a like emphasis on the inception, prosecution, and conclusion of hostilities. Superimposed on the secular description of a feud is another level of understanding, a teleological view of historical time. The presupposition is that God's grace and will are manifest in moral decisions and in events they engender.⁸ Concomitantly, conduct agreeable to God will result in a more tolerable, merciful world in which restraint inhibits and intermittently suppresses the eruption of violence. In the phraseology of medieval thinkers, the "Cunning of God" or "God as Educator" is operative.⁹ Thus the reporting and organization of historical and biographical facts are directed by a truth which transcends personal lives and the historical moment.

1. Moral Factors and the Eruption of Conflict

The outbreak of the feud is described in secular terms and by traditional means which, interestingly, introduce the theme of morality. Sturla's son Snorri and

⁷ Robert W. Hanning, "Beowulf as Heroic History", *Medievalia et Humanistica* NS 5 (1974), 96.

⁸ F. P. Pickering, "Notes on Fate and Fortune", *Essays on Medieval German Literature and Iconography* (Cambridge: Cambridge University Press, 1980), 101; Hermann Pálsson, "Icelandic Sagas and Medieval Ethics", *Medieval Scandinavia*, 7 (1975), 68-69.

⁹ Amos Funkenstein, "Periodization and Self-Understanding in the Middle Ages and Early Modern Times", *Medievalia et Humanistica* N.S. 5 (1974), 11-13; Fritz Peter Knapp, "Historische Wahrheit und poetische Lüge: die Gattungen weltlicher Epik und ihre theoretische Rechtfertigung im Hochmittelalter", *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 54 (1980), 592-93.

two of Snorri's friends harassed the farmers on Hrafn's territory in the Borgarfjord. Even before the feud broke out, a familiar device, a reference to the dispositions of father and sons, sets the moral tone. Pointing to the dissimilarity in the character of Sturla's two sons, the one belligerent, the other peace-loving, the author broaches the question of morality. By voicing the disparity in personality between Sturla and Snorri, he also calls attention obliquely to the affinity between Sturla and Þórðr, his peaceful son, who otherwise has no role in the narrative. By retardation, by exposing *ex post facto* the motivation for the feud, the author provides the moral frame-work for the interpretation of Snorri's aggression. Snorri's tumultuous behavior constituted an arrogation against secular and divine law.

Despite his aggression, Snorri is a secondary figure. Sturla's moral quandary, a clash between his loyalty to Snorri and his legal obligations to Hrafn, holds the center of interest. The feud was not of Sturla's making, despite the bitter animosity, and not to his liking. Legally, the hostilities contravened the agreement he had reached with Hrafn Oddson, a trusted agent of the king. Morally, he was expected to support his son. Accordingly, when Snorri, smarting from Hrafn's countermoves, demanded his father's help, Sturla agreed to participate in a raid. That Sturla had misgivings is palpable in the reason he forwarded for joining the campaign. He would go only because Snorri and his friends would not be deterred. That Sturla had also arrived at a moral commitment that went beyond the call of kinship loyalty is alluded to in his prophecy: "*En þat er áhugi minn, at af þessari ferð hljótim vér mikinn ótíma, ef svá ferr sem mik varir*", 'This is my premonition, that we shall earn much misfortune from this expedition, if things turn out as I suspect' (ch. 1, p. 228). The word *ótími* occurs only rarely as a synonym for misfortune, once in a *Family Saga* and three times in works of a learned, ecclesiastical character.¹⁰ The use of *ótími* underlines therefore the moral import of the prophecy. To Snorri and his companions, the prognostication sounded like a traditional vision of impending doom, as is evident in the angry retort that this time Sturla's prophecy would be proven false. Ironically, this is correct, but only because Sturla had veiled in ambiguous phrasing his determination to cut short the campaign.

2. The Course of the Campaign

a. Introduction

The interpretation of the campaign and of Hrafn's retaliative expedition pivots on the moral intent of the skewed prophecy. The central position of this prediction can be readily assessed, partly by information supplied by an impeccable historical source and partly by clues charged explicitly or implicitly with religious meaning. Remarks in *Íslendinga saga* illustrate that *Sturlu þátr* ignored evidence that would have obfuscated the moral issue in the conflict. In

¹⁰ See Johan Fritzner, *Ordbog over Det gamle norske Sprog*, repr. 2nd. ed. (Oslo: Tryggve Juul Møller, 1954), III, 819.

Íslendinga saga, Sturla had expressed bitterness at having to relinquish control of the Borgarfjord district to Hrafn (1261).¹¹ Hrafn, therefore, suspected that Sturla condoned Snorri's encroachments. The *þáttur*, however, attributes the enmity to one cause only: the tumultuous conduct of Snorri and of his band. The moral orientation of the *þáttur* had evidently a bearing on the selection of historical facts.

In addition to the testimony from *Íslendinga saga*, the *þáttur* provides signposts which draw attention to the skewed prophecy and to its importance for the interpretation of events. These clues include an act of God which aborted the raid into Hrafn's district, the disavowal of and low incidence of violence during the feuding, the auspicious turn in Sturla's worldly fortunes, and the epilogue's massed references to Sturla's religiosity and to his prophetic gift. Cumulatively, these elements point back to the prophecy. They suggest that the prediction expressed Sturla's precognition that an attack on Hrafn would result in dire consequences. In effect, the unfulfilled prognosis points to the ability of man to modify events by hewing to a moral course.

b. A Historical Text and Its Veiled Meaning

Throughout Sturla acted as a Christian chieftain by evincing his disinterest in the feud and by his disinclination to join the campaign. Concomitantly, he practiced restraint or, in Christian terminology, the patience incumbent upon the faithful. In his determination to limit provocation to Hrafn, Sturla was invisibly aided by God. An act of God, an unfordable river some distance from Hrafn's farm, aborted the raid. Gunnar Benediktsson notes a peculiar circumstance. Although there was much flooding and Sturla and his associates decided not to attempt passage, Hrafn crossed the river in his unsuccessful pursuit of Sturla.¹² The text provides only one hint, Hrafn's crossing of the river, that the flooding Sturla's party encountered was an act of God, a warning to desist from the venture.

That waters had deep symbolic meaning is a commonplace in medieval thought. That all objects with a *significatio* had a multiple meaning, with the particular meaning dependent upon the context and upon the specific property of the object referred to, was also a prevalent notion.¹³ Waters reminded man of his sinfulness, as they alternately manifested God's ire and grace. In the sagas, rivers are fateful crossing points and omens of disaster. Likewise, rivers are inherently endowed with sanctity, since all water was believed to emanate from the Holy River Jordan. *Stjórn*, a partial translation of the Old Testament,

¹¹ Chs. 195, 197, in *Sturlunga saga*, I, 527, 528; Gunnar Benediktsson, *Ísland hefur jarl. Nokkrir örlagaþættir Sturlungaaldar* (Reykjavík: Heimskringla, 1954), pp. 148–49; Jón Jóhannesson, *Íslendinga Saga I. Þjóðveldisöld* (Almenna bókafélagið, 1956), pp. 325, 330.

¹² *Sagnameistarinn Sturla* (Reykjavík: Menningarsjóð og Þjóðvinafélag, 1961), 148–49.

¹³ Hennig Brinkmann, "Die Zeichenhaftigkeit der Sprache, des Schrifttums und der Welt im Mittelalter", *Zeitschrift für deutsche Philologie*, 93 (1974), 9; Heinz G. Jantsch, *Studien zum Symbolischen in Frühmittelhochdeutscher Literatur* (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1959); Friedrich Ohly, "Vom geistigen Sinn des Wortes im Mittelalter", *Zeitschrift für deutsches Altertum*, 89 (1958), 6–7.

offers an illuminating and well-known example of divine activism in a description and commentary on the Israelites' passage through the Red Sea. The flooding of the Red Sea and the destruction of Pharaoh and his troops are interpreted as a sign of God's moral intent and of His predeterministic intervention. Calling to mind the miracle's timelessness, *Stjórn* refers to the seven day ritual during the Easter season which commemorates the Thanksgiving of the Israelites. Of equal interest is a gloss attributed to Peter Comestor's well-known *Scolastica hystoria* (1169–73). The gloss cites an analogous happening from secular and pagan history to corroborate the authenticity of the Red Sea miracle. During Alexander the Great's campaign against Darius, the waters of the Sea Pamphilicum divided to allow Alexander and his army to pass according to divine will. In *Sturlu þáttur*, the flooded river did not part, but constituted a God-willed barrier and turning point.¹⁴ The flooding prompted Sturla and his associates to retreat and to elude the consequences envisioned in Sturla's provisional prophecy. As *Homiliu-Bók* phrases it, God *réþ hiálp róþ heimenom . . . í tǫcnom með meínom oc undrom*, 'God disposed help to this world . . . in signs, in injury and in miracles.'¹⁵

A structural feature of saga literature is that retaliation follows aggression.¹⁶ This holds true also for *Sturlu þáttur* with one difference. There was much furor but little actual violence. In contrast to Sturla, Hrafn mounted a massive and energetic campaign. Whereas Sturla and his son had turned back because of an unfordable river, Hrafn's men, in order to prevent detection, carried their ships over a formidable heath. The emotional thrust of the expedition is palpable in the elaboration that this heath was hardly traversable for unencumbered men, let alone for those lugging boats. Nevertheless, there was little bloodshed. By the time Sturla and Snorri had each surrendered, only one man had been killed. In an age noted for cruelty, Sturla, his son Snorri, and their men were guaranteed life and limbs. Even the settlement was relatively lenient. Snorri was confined to an area outside of Hrafn's sphere of political power. Sturla alone was forced into exile. It is as if the author wished to exemplify a religious tenet: "God wishes to work with you." The phrasing is by Hugh of St. Victor

¹⁴ *Brennu-Njáls saga*, ed. Einar Ól. Sveinsson, Íslenzk fornrit Nr. 12 (Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1954), ch. 157, p. 452; *Gísla saga Súrssonar, Vestfirðinga sǫgur*, ed. Björn K. Þórolfsson, Guðni Jónsson, Íslenzk fornrit Nr. 6 (Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1943), ch. 12, p. 40; *Heiðarvíga saga, Borgfirðinga sǫgur*, ed. Sigurður Nordal, Guðni Jónsson, Íslenzk fornrit Nr. 3 (Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1938), ch. 26, p. 290; *Jarnteinabók Guðmundar byskups, Byskupa sǫgur*, II, ed. Guðni Jónsson (Reykjavík: Íslendingasagnautgáfan, 1953), ch. 11, pp. 455–56; *Orkneyinga saga*, ed. Finnboði Guðmundsson, Íslenzk fornrit Nr. 34 (Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1965), chs. 47, 48, 57, pp. 106–8, 127; *Þættir úr miðsögu Guðmundar byskups, Byskupa sǫgur*, II, ch. 11, pp. 420–25; "II. Mosebog 15", *Stjórn. Gammelnorsk bibelhistorie fra verdens skabelse til det babyloniske fangenskab*, ed. C. R. Unger (Christiania: Feilberg & Landmark, 1862), ch. 89, pp. 288, 289. Peter Comestor's work is cited as in *Stjórn*. See also E. O. G. Turville-Petre, "An Icelandic Version of the *Somniale Danielis*", *Nordica et Anglica. Studies in Honor of Stefán Einarsson*, ed. Alan H. Orrick (The Hague: Mouton, 1968), 27–28. Cf. Hermann Pálsson, "Orð Vésteins", *Gripta*, 3 (1979), 178. On Peter Comestor, see Saralyn R. Daly, "Peter Comestor: Master of Histories", *Speculum*, 32 (1957), 62–73.

¹⁵ Ed. Theodor Wisén (Lund: C. W. K. Gleerup, 1872), p. 219.

¹⁶ Theodore M. Andersson, *The Icelandic Family Saga. An Analytical Reading* (Cambridge: Harvard University Press, 1967), pp. 13–14.

(d. 1140 or 1141), a writer known in Iceland by at least one work, as were other savants associated with the Parisian abbey, including the long-term chancellor of the University of Paris, Peter Comestor.¹⁷ Evidently, Sturla's restraint ultimately elicited restraint also in Hrafn (ch. 1, pp. 228–30).

The conclusion of the feud had illustrated that moral constraints in one opponent elicited moral constraint in the other. Vignettes in the description of Hrafn's expedition likewise confirm the validity of the premises that 1. Sturla had joined Snorri's raid with the intention to cut short the mission; 2. Sturla's conduct inhibited customary bloodshed; 3. despite his trials, Sturla enjoyed divine protection. Two vignettes share a common feature: the main character is intent on blunting the force of the retaliation. In the first vignette, Guðmundr Böðvarsson, Sturla's nephew, faced a clash of loyalty which mirrored Sturla's earlier quandary. When Guðmundr was enjoined to lead men from his district against Sturla, he decided to follow a course identical to that of Sturla. Guðmundr complied because he intended to help Sturla. Patently, for both uncle and nephew, refusal to join their respective military venture was tantamount to a failure of will, to an unwillingness to influence the course of the campaign.

The complementary vignette highlights Bjarni Snorrason, an uncle of the presumed compiler of *Sturlunga saga*. When Hrafn requested Bjarni to capture Sturla, Bjarni acquiesced after stipulating that Sturla's life be spared. The vignette ends in Sturla's surrender. Bjarni's conduct thus contributed to the imposition of lenient peace terms.

The other vignette depicts an exhausting pursuit of Sturla. Hrafn, himself too weary to continue, ordered a newcomer to track down Sturla. The fatigue of Hrafn's force betokened the imminent and anticlimactic end of the campaign as did his response to the question whether or not Sturla should be slain. Hrafn's reply, "*Pat veit ek nú eigi, . . . enda veit ek nú eigi, hvárt þér náðð honum*", 'I do not know this yet, . . . and even so I do not know yet whether you will capture him', is replete with uncertainty, both on the action to be taken and on the outcome of the chase. Hrafn's hesitation bespoke a subliminal recognition that Sturla's death might not be ordained (ch. 1, pp. 230–31).

It has become clear that Hrafn's zeal, evident throughout most of the campaign, had abated. It was equally evident that the moral stance of Hrafn's associates had dampened his fervor. More important, Hrafn's magnanimity, his willingness to spare his adversaries' lives and limbs, were in accord with learned opinion. His conduct on the smaller stage of Icelandic history recalls a passage on one of the renowned warriors of classical antiquity. Also Alexander the Great, *með diupsettu raðe*, 'in his wise counsel', spared his enemies.¹⁸ Using the

¹⁷ *The Didascalicon of Hugh of St. Victor, A Medieval Guide to the Arts*, trans. Jerome Taylor (New York, London: Columbia University Press, 1961), Bk V, ch. 9, p. 132. See also Hans Bekker-Nielsen, "The Victorines and Their Influence on Old Norse Literature", *The Fifth Viking Congress* (1968), 32–36; Arne Odd Johnsen, "Om St. Victorklosteret og nordmennene", *Historisk tidsskrift*, 33 [Oslo] (1943–46), 405–432. On the influence of Hugh's thought on secular history, see Ehlers, pp. 159–60.

¹⁸ *Alexanders saga, islandsk oversættelse ved Brandr Jónsson (Biskop til Holar 1263–64)*, ed. Kommissionen for det Arnemagnæanske Legat (København: Gyldendal, 1925), p. 15.

process of analogy favored in medieval thinking, Hrafn had acted like a true hero, eschewing violence in order to achieve a more lasting peace.

3. *The Epilogue: Illuminating the Religious Meaning of a Historical Text*

The epilogue concentrates on manifestations of Sturla's religiosity, in particular on his gift of prophecy and on the religious meaning attached to his birth and to his death. The two prophecies which attest to Sturla's stature as a true prophet, evince that his skewed prediction in the first part of the *þáttir* was not an aberration but a deliberate act. In effect, Sturla's provisional warning furnished the impulse for aborting the campaign and expressed simultaneously his faith in the wisdom of correct conduct. Thus the prophecies in the epilogue provide both a counterpoise to the skewed prediction and a means to reassess its function.

Of greater significance is the evidence of Sturla's religious nature which, in chapter one, is manifest solely in his conduct. The evidence consists of notices on his burial and on the synchronicity which governed the timing of his birth and of his death. In what appears to be a summary statement on the religious direction of Sturla's life, the final paragraph of the *þáttir* notes that Sturla, after enjoying respect and honor, was buried at a church consecrated to the Apostle Peter, his beloved saint. This knowledge is crucial. Well-known beliefs associated with the cult of Saint Peter held that men demonstrated their devotion to the apostle by their deeds. In particular, they were obliged to lead their fellow men to comportment worthy of admittance to eternal life. In return, Saint Peter would extend protection to his believers in this life also.¹⁹

The mention of Sturla's burial place thus carries a moral meaning and intimates the fulfillment of the saint's promise to his acolyte. The implications are that Sturla felt a constraint to live according to apostolic enjoinder, that his restraint and prudence were grounded in his veneration of the apostle who unlocked the gates of paradise. Concomitantly, a half-sentence coupled to the notice on Sturla's death suggests, that the peripeteia in Sturla's fortunes had been effected by divine agency: *Sat Sturla þá í góðri virðing*, 'Sturla lived then with high respect' (ch. 3, p. 236). Sturla's contemporaries also perceived significance in the auspicious moment of both his birth and his death. He was born on Saint Óláfr's Feast Day and died at a ripe age the night after Saint Óláfr's Feast Day. Sturla was accordingly spiritual heir to Saint Óláfr and cognizant of Óláfr's teaching that arrogation of power contravened God's command.

The value of the epilogue resides thus on the import of its factual matter. The religious references confirm Sturla's religious orientation and illuminate the teleological meaning of his life and by extension of history also. By pointing to the religious sense of preceding parts of the narrative, the conclusion illustrates the allusive power of medieval narrative. In Frederic C. Tubach's phrasing,

¹⁹ See August Nitschke, "Die Wirksamkeit Gottes in der Welt Gregors VII: Eine Untersuchung über die religiösen Äusserungen und politischen Handlungen des Papstes", *Studi Gregoriani*, 5 (1956), 157–58, 160.

mental operations are at work which “mediate between individual events and an established pattern of meaning that in itself is not directly manifested.”²⁰

4. Transition to the Centerpiece

A brief, vivid embarkation scene signals the crossing from one dangerous realm to another. On the one hand, this account indicates the hazardous nature of Sturla’s exile; on the other hand, it provides also hope for the auspicious end to his temporal problems. To all appearances, this is a biographic sketch with few historical overtones. Nevertheless, the seemingly authentic character of the narrative conceals the *þáttur*’s distortion of political affairs and of Sturla’s dilemma. The stress is on Sturla’s political impotence. Concomitantly, the *þáttur* ignores political factors known from other parts of *Sturlunga saga*, King Hákon’s fomentation of factional rivalry in Iceland and its influence on the feud. By introducing a third foe of Sturla, Jarl Gizurr (1209–68), the *þáttur* depicts Sturla’s situation as graver than heretofore. The *þáttur* fails, however, to give the background for the animosity. Two years earlier, by order of the king, Jarl Gizurr had broken his promise to confer upon Sturla the leadership over the Borgarfjord district.²¹ In effect, Jarl Gizurr had condoned the curtailment of Sturla’s political power to the benefit of Hrafn. The *þáttur* focuses narrowly on Gizurr’s hostility and cites anachronistically an extemporaneous half stanza by Sturla expressing his bitterness at Gizurr. Actually, Sturla had composed the verse one year before the narrative opens, but the *þáttur* adjusts the text slightly by changing the tense of a single verb, in order to place the stanza into the anachronistic time frame. By conferring upon the half stanza the appearance of contemporaneity, the author has preserved historical verisimilitude. His protagonist met with undeserved antagonism. Sturla’s hope lay only in some unexpected and promising news about Norway, i.e. that King Hákon, the more formidable of his royal foes, had sailed on an expedition to Scotland (ch. 1, pp. 230–31).

In two Kings’ sagas, *Sverris saga* and Sturla’s *Hákonar saga Hákonarsonar*, traumatic experiences of the titular protagonists are compared to perilous adventures of legendary heroes and of King Óláfr Tryggvason (995–1000).²² Similarly, the biographical data in the transition placed Sturla in the desperate position faced often by heroes. Penniless, seemingly without friends, he was being expelled into the hands of redoubtable enemies. Heroes would redeem their lives and fortunes by their strength, good luck, and by the composition of poetry. Sturla would do so by reliance on his wit and by his narrative and poetic art. Redeeming one’s life by the composition of a poem, the *höfuðlausn*, was a

²⁰ “The Formation of the Miraculous as Narrative and Cultural Pattern: Remarks on the Religious Imagination of Gregory’s Dialogues”, *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 54 (1980), 12.

²¹ *Sturlunga saga*, II, xlviii; *Íslendinga saga*, ch. 197, p. 528.

²² *Sverris saga etter Cod. AM 327 4º*, ed. Gustav Indrebø (Kristiania: Jacob Dybwad, 1920), p. 7; *Hákonar saga Hákonarsonar etter Sth. 8 fol.*, *AM 325 VIII, 4º*, og *AM 304, 4º*, ed. Marina Mundt, Norsk Historisk Kjeldekrift-Institutt, *Norrøne tekster 2* (Oslo: Kjeldekriftfondet, 1977), ch. 3, p. 304.

popular narrative motif. Being sent on missions considered to be fatal, the motif of *forsending*, was equally familiar. The *þátr* couples the *höfuðlausn* with two features of a *forsending*, the dispatch of the protagonist into the hands of a formidable foe, and the finding of a helper. By describing Sturla's exile with the help of modernized folktale motifs,²³ the author points to his shift in narrative mode. The centerpiece will fictionalize the encounter between King Magnús and Sturla, thereby informing the historical and biographical scene with a suprapersonal meaning.

II. Part Two: The Centerpiece

The centerpiece represents the acme of the author's literary accomplishment. He delights in adapting the *höfuðlausn* motif to a historic situation. As in times immemorial, Sturla would compose and recite an encomiastic poem to an implacable foe, but with one difference: to redeem not his life but his political future. The linking of the *forsending* motif is done seamlessly, as it shares with the *höfuðlausn* a characteristic feature: the hero finds a helper even in alien, hostile territory. Sturla found two, Gautr af Meli (d. 1270), councillor to the king, and the young queen.

Most of the constituent elements of the *höfuðlausn* motif are found in Sturla's confrontation with the king, though some of these elements are altered to fit the *bona fide* historical situation. According to Odd Nordland's analysis,²⁴ the elements are: A. danger of execution; B. the hero has a helper; C. there is a delay in the execution; E. the poet recites a poem in honor of the aggrieved, would-be executioner; F. the poet receives the gift of life. The modifications are at first glance slight. There is an immediate guarantee of life, but a drawn-out delay in the granting of pardon. Sturla recited one saga and two poems and his exoneration preceded the formalities of pardon. Underlying the pardon, however, is not only traditional appreciation of the poet's artistic and encomiastic skills, but also the ecclesiastical notion that integrity is the basis of art.

A *höfuðlausn* is by its very nature a dramatic scene. To comply with the historic situation, the author has to dispense with much of the drama. The first helper, Gautr af Meli, had induced King Magnús to assure Sturla of his life by commending Sturla as a skald and as a wise man. To provide suspense, the author utilized retardation devices: the introduction of the second helper, the queen, and the relished elaboration of element C, the drawn-out delay in the granting of pardon. For Sturla, the attainment of royal mercy was as essential as the assurance that he would retain his life. His existence on board the royal ship was miserable. The king would not address him or acknowledge his greetings. A

²³ "Poet", "Poet rewarded for poem", P427.7.; P427.7.8.; "Quests assigned in order to get rid of hero", "Quest assigned as result of slander", H1211.; H1219.6., in Inger M. Boberg. *Motif-Index of Early Icelandic Literature*, Bibliotheca Arnarnæna 27 (Copenhagen: Munksgaard, 1966), pp. 216, 157 respectively. On the *höfuðlausn* tradition, see Jan de Vries, *Altnordische Literaturgeschichte*, 2nd. ed. (Berlin: Walter de Gruyter, 1964), I, 125, 159–63, 238–39, 249–50, 287; Hallvard Lie, "Jorvikferden: Et vendepunkt i Egil Skallagrímssons liv", *Edda*, 46 (1947), 151–58. For a discussion of this episode in Sturla's life, see Preben Meulengracht Sørensen, *Saga og samfund. En indføring i oldislandsk litteratur* (København: Berlingske forlag, 1977), pp. 165–68.

²⁴ *Höfuðlausn i Egils saga. En tradisjonskritisk studie* (Oslo: Norske Samlaget, 1956), pp. 62, 78.

brief description of Sturla's plight among the retinue which, for the most part, aped the king's icy manner, underscores the unbearable irregularity of his position.

His redemption began at the periphery of the king's circle, among his shipmates, by the power of his craft. He drew a crowd by reciting the saga of a trollwoman and elicited thereby the queen's curiosity. Her appreciation of Sturla's art prompted her intercession.

The support of the helper is traditionally imperative for the rescue of the hero. Of equal importance is the stature of the protagonist and, in a *höfuðlausn*, the demonstration of his poetic skill. In *Sturlu þátr*, this convention is adhered to and expanded to include both a judgment on his faculty as a storyteller and on the integrity of his character. The queen is convinced that Sturla's authoritative recitation revealed his probity and that, consequently, he had been slandered. The correctness of her assessment is reflected in her persuasive plea for Sturla and in the king's unacknowledged belief that probity is indeed at the root of poetic creation and accomplishment.

Concomitantly, the king's anger lost its sting, although Sturla received forgiveness in small apportioned steps. First, the king sent him food from his table. The next morning, the king returned, albeit with a low voice, Sturla's greeting. At the queen's bidding, Magnús listened to a private presentation of the trollwoman saga. Then he heard the queen and others reiterate that artistic eminence is correlated to sound character. The first signs of the approaching conciliation were Magnús' faint smile and his acquiescence to listen to the poem composed in his honor.

Normally, royal pardon would follow the recital of the poem. This is postponed. The reason is threefold. Traditionally, royal anger dissipated slowly and the author exploits this commonplace to sustain suspense and to retard the climax. Further, Sturla must clear himself in the eyes of both monarchs, father and son. Therefore, Sturla had to present a second poem in an effort to honor and to placate King Hákon *in absentia*. More important, perhaps, King Magnús needed time for reflection, as the evaluation of the poem meant not simply an appreciation of its artistry but also involved a probing of Sturla's character. The king, accordingly, reserved judgment by commenting evasively that he had heard Sturla was a good poet.

King Magnús pronounced his judgment the next evening, again in two stages. The phrasing was carefully chosen. Twice the king employed related devices of rhetorical persuasion. By paronomasia employed in a proverb (*vinr*, 'friend'; *vín*, 'wine'), he recognized Sturla as an equal and as a friend: *Vín skal til vinar drekka*, 'one shall drink to the health of a friend with wine' (ch. 2, p. 234). Then he granted an immediate poetic and judicial hearing. After listening to the poem dedicated to King Hákon, Magnús wittily and allusively expressed an ethical judgment on Sturla the man: *Pat ætla ek, at þú kveðir betr en páfínn*, 'I believe that you *speak* better than the pope'. The witticism rests on the verb *kveða*, which King Magnús invested with three of its meanings, 'to speak, recite, and to compose'. Although Sturla had just completed the recitation of

his poem, the emphasis is on the less obvious meaning 'to speak'.²⁵ The allusion is to Sturla's devotion to Saint Peter and to the commonly held belief that the saint, God's vicar, spoke in the words of the pope. The affinity between Saint Peter and the pope was a commonplace illustrated in Northern medieval art by Saint Peter's pontifical garb.²⁶ The implication of King Magnús' appraisal was that Sturla, as Saint Peter's acolyte, was a man of probity and that his cause was just. While the episode ends in Sturla's personal and judicial exoneration, the sequel demonstrates Magnús' esteem for Sturla's intellect and for his capacity in worldly affairs. Henceforth Sturla was a royal councillor and appointed the official historian of King Hákon's reign.

Sturla's rehabilitation would seem to be a personal matter only, were it not for the folkloristic devices which lent his experience a superpersonal quality. From the retrospective of the past, Sturla's confrontation with an irate king was similar to that faced by a succession of heroes during Iceland's political independence. To the medieval audience of the *þáttir*, Sturla and like-minded compatriots faced a grimmer reality, Iceland's subjugation to the Norwegian crown. Thus Sturla's success and friendship with King Magnús furnished a paradigmatic example for those who, like Sturla, had to seek political and personal accommodation. Moreover, Icelanders might still achieve equality with kings. The equality, to be sure, was no longer one based on political freedom, but one attained by intellectual and personal merit.

Conclusion

Despite its three discrete sections, *Sturlu þáttir* is an ingenious amalgam of historical facts, biographical detail, and fiction. The mutation of historical reality is directed by a triple concern: 1. to demonstrate, in an artfully unobtrusive manner, that ethical conduct will influence the course of events; 2. to assist man in perceiving the collaboration between divine purpose and ethical will; 3. to illustrate the power of traditional, narrative devices to interpret incidents of the recent past as exemplars of recurrent historical phenomena. The author's implicit purpose is to give reassurance in a bewildering and potentially explosive world that ethical will and determination will result in a more tolerable and rational life. Hugh of Saint Victor stresses that God prompts man to reflect on the preordained course of history: "You have in history the means through which to admire God's deeds" (Bk. VI, ch. 3, p. 138). Helmut Beumann, conversely, shifts the emphasis from God to man by pointing out that medieval historiographical writings disclose an intent to change the world. Historiography narrates, is part of history, and influences history: "So bietet die Historiographie einen dreifachen Aspekt: sie erzählt, ist und bewirkt Geschichte."²⁷

²⁵ Ch. 2, p. 234; Heinrich Lausberg, *Elemente der literarischen Rhetorik* (München: Max Hueber, 1963), pp. 90–91.

²⁶ Karl Künstle, *Ikongraphie der Heiligen* (Freiburg im Breisgau: Herder & Co., 1926), p. 496. On the audience's appreciation of ethical allusions, see Hans Bekker-Nielsen, "Hungrvaka and the Medieval Icelandic Audience", *Studi Germanici*, 10 (1972), 96, 97.

²⁷ "Einleitung", Siegmund Hellmann, *Ausgewählte Abhandlungen zur Historiographie und Geistesgeschichte des Mittelalters* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1961), p. xvii.

STEPHEN A. MITCHELL

On the Composition and Function of *Guta Saga**

Introduction

Guta Saga (GS), the legendary history of Gotland, survives as a short prose text which follows immediately after the Laws of Gotland (*Gutalag*) in Codex B 64 of the Royal Library in Stockholm. The MS dates from the early 14th century although the texts it contains were almost certainly composed in their current form in the first quarter of the 13th century.¹ In addition to the OGutnish GS, five medieval translations of it survive: three in ODa, one in OSw and one in German from the early 15th century.² The text takes the reader on a rapid journey through the history of the island, from its first settlement, when it sank by day and rose each night, through some of the more important episodes in the island's history to events nearly contemporary with the compilation of GS.

GS has attracted considerable attention for a work of its size – something under 2,000 words – as it is one of the few samples of original, non-legal prose from the OESc area. Due to this relative isolation in the east, GS has been the subject of many discussions of OESc prose style, history writing and the like.³

* An earlier version of this paper was presented to the Annual Meeting of the Medieval Institute, Kalamazoo, Michigan, May, 1982. For their many useful comments and warm encouragement, I would like to thank Nils Hasselmo, Einar Haugen, Albert Lord, Christer Platzack, Lars Wollin and Jan Ziolkowski.

¹ On the date of the composition of GS and *Gutalagen*, see Elias Wessén, "Gutalagen", *Lex gotlandiae, svecice et germanice*, Corpus codicum suecicorum medii aevi 5 (Copenhagen, 1945), pp. xvi–xx; Carl Ivar Ståhle, "Medeltidens profana litteratur", *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria*, 2nd rev. ed., 1 (Stockholm, 1967), 68; *Gutalag och Gutasaga jämte ordbok*, ed. Hugo Pipping, Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur (Copenhagen, 1905–07), pp. i–v; L. F. Löffler, "Till 700-årsminnet av slaget vid Lena", *Fornvännen* 3 (1908), 164. For a somewhat later date of composition, see Rolf Pipping, "Den fornsvenska litteraturen", *Nordisk kultur* 8:A (Stockholm, 1943), p. 67 and H. Nilsson Yrwing, *Gotland under äldre medeltiden: Studier i baltisk-hanseatisk historia* (Lund, 1940), pp. 51–2.

² The relationship between GS and the medieval translations of it (one of the Danish versions is preserved solely in Peder Syv's *Nogle Betenkninger om det Cimbriske Sprog*, (1663) and may have been drawn from B 64 or from some other intermediary MS no longer extant) has been thoroughly explored in Lis Jacobsen, "Gamle danske Oversættelser af Gutasaga", *Arkiv för nordisk filologi* 27 (1911), 50–75 and K. G. Ljunggren, *En fornsvensk och några äldre danska översättningar av Gutasagan*, Samlingar utgivna av Svenska forskriftsällskapet 64 (Lund, 1959).

³ For example, Gösta Holm, *Om s-passivum i svenskan*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap 9 (Lund, 1952) and his *Epoker och prosastilar. Några linjer och punkter i den svenska prosans stilhistoria*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap 17 (Lund, 1967); Christer Platzack, "Meningsbyggnaden i några fornsvenska prosakrönikor", *Lundastudier i nordisk språkvetenskap*, Serie D Meddelanden 13 (Lund, 1980); Sune Lindqvist, *Forngutniska altaren och därtill knutna studier*, Kungl. humanistiska vetenskaps-samfundets årsbok (1962–63); Yrwing, *Gotland under äldre medeltiden*; Gunnar Fritzell, "Tankar kring Gutasaga", *Gotländska studier* 1 (1972), 11–46; Friedrich Ochsner, "Gotlands kristnande: Die Gotland-saga: Die Christianisierung Gotlands", *Gotlandica* 3 (1973), 7–35; Erik Nylén, "Goterna, Gotland och Gutasagan", *Arkeologi på Gotland*, *Gotlandica* 14 (Visby, 1979), 181–186.

The present addition to this considerable list is an attempt to see if we cannot, by examining GS from the point of view of its style, contents and relationship to folk literature, as well as some very old-fashioned philology, discover the process by which, and the reason for which, GS came into existence.

That parts of GS might belong to a much older tradition is in no sense a novel idea: Schlyter, the first to deal with the text scientifically, suggested as much almost one hundred and fifty years ago,⁴ a view also taken by Säve, who enhanced the possibility that an older tradition of GS existed, by pointing out that it contains two verses in OSc meter:⁵

Det är likväl otvifvelaktigt att sagan, såsom SCHLYTER ganska riktigt anmärker, måste vara grundad på äldre sägner, ehuru nedskrifven i en långt senare tid. Sagogrunden till dessa berättelser är så mycket säckrare af fornaste art, som hon t.o.m. eger ett par små skaldeverser af rent Nordisk form.

Allt ir baugum bundit

Boland al þitta warda m.m.

There are, in fact, several aspects of GS which indicate that parts of the text are based on older models. One of the other most significant of these is the phrase which describes Awair Strabain in his efforts to forge an agreement with the Swedish king, "... hann war senieldir Oc fielkunungur so sum saghur af ganga ..." (53).⁶ The reference to *saghur* clearly indicates that there was some tradition about Awair in circulation at that time with which the compiler of GS could reasonably expect his audience to be familiar.

A phrase of this sort can hardly be regarded as proof that oral versions of sections of GS existed, yet it does tend to raise our suspicions and orient our thinking in that direction. Similarly, the notion of a traditional GS is suggested by such features as the tale of the three brothers, Guti, Graipr and Gunfiau, who settle the island. The fact that their alliterating names appear in the verses pointed out by Säve, coupled with the similarity between this story and such analogues as Tacitus' tale of the origin of the Germanic peoples and the account in *Landnámabók* of the three brothers, Hásteinn, Hersteinn and Hólmsteinn, who are among the first settlers on Iceland, again focuses our attention on the possibility that the redactor has incorporated considerable traditional material into the fabric of GS.⁷

⁴ *Gotlands-lagen*, ed. D. C. J. Schlyter, *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui*. Samling af Sweriges Gamla Lagar 7 (Lund, 1852), IX.

⁵ Carl Säve. *Gumiska urkunder: Guta lag, Guta saga och Gotlands runinskrifter språkligt behandlade*, akad. avh. (Stockholm, 1859), p. ix.

⁶ This and all subsequent references to GS are to Pipping, *Gutalag och Gutasaga*. Annotations from this diplomatic edition (italics, etc.) have been deleted. Numbers in parentheses following the citations indicate the macrosyntagm numbers of the text.

⁷ In the second chapter of his *Germanica*, Tacitus reports: "Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriae et annalium genus est, Tuistonem deum terra editum. Ei filium Mannum originem gentis conditoresque Manno tris filios adsignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaevones, medii Herminones, ceteri Istaevones vocentur." *Tacitus. I. Agricola: Germania: Dialogus*, ed. G. P. Goold (1914; repr., Cambridge, Mass., 1980), p. 130. The Icelandic example occurs in both *Hauksbók* and *Sturlubók*, as well as *Óláfs saga Tryggvasonar*. See *Landnámabók*. 1-3. *Hauksbók. Sturlubók. Melabók*, ed. Finnur Jónsson (Copenhagen, 1900), pp. 6, 131 and 263.

In his perceptive article on “The Textual Evidence for an Oral Family Saga”, Andersson states that:⁸

As far as I can see, oral tradition is capable of strictly textual documentation in only two ways. The first is to compare the divergent versions of the various sagas or episodes within sagas in an effort to determine whether the variation is scribal or oral. The second method is to analyze the references to oral tradition in the sagas.

The sole such allusion in GS has already been examined, and tempting though it is, no firm conclusion can be drawn from its testimony, other than the fact that certain legends about Awair Strabain must have been known to the compiler and his audience. Are there however no other methods for exploring the possibility of an oral, or at least a traditional, GS? Is there any internal stylistic or textual evidence which can help us better understand the manner in which the text was composed or compiled? In the following discussion, I investigate two possible avenues of exploration: the first stylistic, the second metrical.

On the Style of GS

Most readers of GS would readily agree that the text is composed in two strikingly different styles: the earlier episodes are, for the most part, terse, stereotypically Nordic, while the later sections of GS are much more ponderous, written in an apparently more learned and complex style. Typically, GS is divided into six chapters by modern editors, with the last two – those which deal with the rights and duties of the bishop and king – constituting the clearly more stylistically complicated portion of the text. The first four chapters, those which deal with the early history of the island, have, as Holm points out, “. . . nästan genomgående en stram nordisk stil . . . Meningsbyggnaden är mycket okomplicerad.”⁹ In a departure from the modern tradition of dividing the text into six chapters – a tradition with no foundation in the MS, which contains four sections, designated by over-sized capitals and the marginal annotations *Cap. 1.*, *C. 2.*, *C. 3.*, *C. 4.*, the latter headings apparently added by a later hand¹⁰ – I have chosen instead to divide the text into nine sections based on subject matter alone.

A comparison of selected stylistic features present in these nine sections reveals an interesting pattern, especially when compared to similar data from other studies of OESc texts. The criteria used deal primarily with macrosyn-

These episodes are reminiscent of Snorri's account of the creation of the world, in which Búri begets Borr, who in turn begets three sons who order the world, Óðinn, Vili and Vé, whose names would have alliterated before the loss of initial w– before back vowels in Scandinavian. See *Edda Snorra Sturlusonar*, ed. Guðni Jónsson (1954; repr., Aukueyri, 1959), pp. 16–17. For a complete discussion of this pattern of genesis in Germanic tradition, see Gudmund Schütte, *Oldsagn om Godjod: Bidrag til etnisk Kildeforsknings Metode med særligt Henblik på Folke-stamsagn* (Copenhagen, 1907), as well as Axel Olrik's review article of this book, “Episke Love i God-ættens Oldsagn”, *Danske Studier* (1907), pp. 193–201.

⁸ Theodore M. Andersson, “The Textual Evidence for an Oral Family Saga”, *Arkiv för nordisk filologi* 81 (1966), 2.

⁹ Holm, *Epoker*, p. 43.

¹⁰ Wessén, “Gutalagen”, p. xi.

tagm (mcs) length and the frequency, placement and complexity of sub-ordinate clauses. Thus, the three columns of figures in the following table represent: 1) the average number of words per non-address mcs, 2) the average number of sub-ordinate clauses per mcs and 3) the percentage of those mcss containing sub-ordinate clauses which have an initial rH configuration, where r represents a movable sub-ordinate clause (*rörlig bisats*) and H represents the main clause (*huvudsats*).¹¹

	mcs nos.	wds/mcs	sub-ord. clauses/mcs	% rH
1. settlement	1-18	8.3	.39	0
2. emigration	19-38	11.8	.50	13
3. pagan feasts	39-44	12.0	.33	0
4. Awair Strabain	45-54	10.6	.50	25
5. treaty terms	55-62	16.9	.63	0
6. St. Olav	63-69	12.9	.29	0
7. Christianization	70-97	10.3	.50	33
8. bishop	98-112	23.1	1.53	55
9. king	113-131	20.6	1.11	80
<hr/>				
Västgötakrönikorna		9.5	.18	
Prosaiska krönikan		13.5	.57	
Margareta Claudotter		14.8	.69	
OSw religious texts		18.2		

Sections 5, 8 and 9 are notable for their considerably longer mcss, especially the latter two sections. These two are also distinguished by their high average number of clauses per mcs and their high percentage of initial rH configurations. By contrast, the first section is distinct from the other sections by virtue of its relatively short mcss and infrequent clauses. Thus, the impression that the text is written in several different styles is confirmed. Indeed, these figures allow us to establish the stylistic levels of the various sections with some precision. Within the large group of stylistically less complicated material, section 1 displays the least convoluted syntax, while sections 2, 3, 4, 6 and 7 are composed with longer mcss and typically use more sub-ordinate clauses. Section 5 is composed in a style that is more complex still, while section 8 and 9 represent the extreme examples of complex style, a language that is manifestly influenced by learned and written language use.

This finding is supported by the results of similar studies on other OSw texts.

¹¹ In dividing the text into macrosyntagms, I have followed Bengt Loman and Nils Jörgensen, *Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap C:1 (Lund, 1971), and Ulf Teleman, *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap C:6 (Lund, 1974), modified by Platzack's observation that in OSw, since verbs are conjugated for person, it is possible to have a "subjectless" macrosyntagm, as in "oc faum þria syni aiga." See Platzack, "Meningsbyggnader i några fornsvenska prosakrönikor", p. 6. On the rH configuration in Swedish, see Holm, *Epoker*, pp. 16-18.

Platzack gives the following figures for mcs length in three OSw chronicles: Västgötakrönikorna 9.5, Prosaiska krönikan 13.5 and Margareta Clausdotter's chronicle on the family of St. Birgitta 14.8.¹² In his work on OSw translations of Latin religious texts, Wollin finds the average mcs length to be 18.2 words.¹³ The low number of words per mcs for the West Gautish chronicles is especially interesting, in light of the suggestion that part of the chronicle is a paraphrase of a poem composed in a Nordic meter.¹⁴ Such a view has been warmly endorsed by a number of scholars, although there is good reason to discount at least some of the attempted reconstruction. While Holm is unwilling to accept the idea that the entire text goes back to a versified original, he agrees that at least some parts of it seem to bear evidence of such an origin: "... utsagorna om vissa av gestaltarna i hög grad liknar fornnordisk vers."¹⁵ The significance of these texts for our understanding of the stylistic layers of GS comes from the fact that they provide an external basis for comparing the various episodes of GS. Thus, the first section of GS most closely resembles the West Gautish Chronicles, a text which may have developed as a paraphrase of a versified original, while the average mcs length of the last two sections exceeds even that of OSw translations of Latin.

In addition to mcs length, use of sub-ordinate clauses – their frequency, complexity and placement – is an especially helpful indicator of a text's level of style. As is the case with mcs length, sections 8 and 9 differ sharply from the other seven sections of GS by their extremely high frequency of sub-ordinate clauses – 1.53 and 1.11 clauses per mcs respectively, as compared to such low averages as .29 (section 6) and .33 (section 3).

As important as the number of clauses used is their complexity: in such sections as the second, which has an average of .50 sub-ordinate clauses per mcs, the clauses tend to be of an extremely simple variety: the emigrants "... gierþu burg aina sum enn synis" (25), "so fierri foru þair at þair quamu til griclanz" (27). In the final section, however, such complex configurations as the following are to be found:

Ier so et cunungr wil ai troa at buþ quamin olaglica eþa byr hindraþi at retum frestum þa aigu sendimen kunungs sum scat taka a þy þingi sum nest ir eptir sancti petrus messu taka tolf nemda manna aiþ Sum sendimen kunungs nemna wilia et þair miþ laglicum forfallum haima satin (127)

In addition to the frequency and complexity of sub-ordinate clauses in the last two sections, the placement of movable clauses in front of the main clause is

¹² Platzack, "Meningsbyggnader i några fornsvenska prosakrönikor", p. 10.

¹³ *ibid.*

¹⁴ Ivar Lindquist, *Västgötalagens litterära bilagor: Medeltida svenska småberättelsekonst på poesi och prosa*, Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund 26 (Lund, 1941). Lindquist's proposed *urtext* has been warmly endorsed by Johannes Brøndum-Nielsen, Hjalmar Lindroth and Elias Wessén, according to testimony cited in Carl Ivar Ståhle, "Västgöta lagmanskvåde", *Archivistica et mediaevistica Ernesto Nygren oblato*, Samlingar och studier utgivna av Svenskt arkivsamfund 1 (Stockholm, 1956), pp. 408–23. However, see Ståhle's own remarks concerning the metrical difficulties in some of Lindquist's reconstruction.

¹⁵ Holm, *Epoker*, p. 46.

considerably more common in these same sections than in the previous portions of the text, a fact especially apparent in the final section, where 80 % of all mcs with sub-ordinate clauses have an initial rH configuration. This finding further strengthens the impression that the sections which deal with the king and bishop are written in a more learned style than the earlier sections, as rH order is much more characteristic of written Swedish than Hr. As Holm points out in discussing a selection of MnSw “Den sista typen [r(r²)rH] gör ofta(st) ett starkt skriftspråkligt intryck. *I talspråk är efterställning av bisats det utan jämförelse vanligaste.*”¹⁶

Thus, all the quantifiable data on the various sections of GS lead to the same conclusion: several stylistic levels exist in the text. These levels are not uniformly distributed throughout the text, but appear in groups – i.e., display “stylistic bundling” – according to theme. Further selected linguistic items strengthen this finding. While there are naturally differences between individual mcs within any given section, for the most part, the same distinction between different levels of style indicated by the statistical material holds true: sections 1, 2, 3, 4, 6 and 7 display fewer Latinisms and conventions of written language use than do sections 5, 8 and 9.

Particularly noticable among these features is the more frequent use of adverbials, attributive constructions and s-passives. Such features do appear in the more simply written sections, but their complexity and frequency is considerably greater in the sections which deal with the treaty between the Gotlanders and the Swedes, the bishop and the king. By way of example, there is but a single case, and it is questionable, of an s-passive in the non-judicial early sections: “Siþan en menn orþu almennilica cristnir þa gierþis kirchia annur a landi i atlingabo” (94). *gierþis* is almost surely meant in the sense ‘was built’, although it is possible that the verb is in the medial voice with the meaning ‘came into existence’.¹⁷ By contrast, there are six clear instances of s-passives in sections 8 and 9: “. . . En alteri ainsamt scal wigias” (102), “. . . þa sculu baþi wigias . . .” (103), “. . . dailur . . . sculu lendas . . .” (108), “. . . þa scal han schiautas . . .” (109), “. . . þa scal . . . þing nemnas” (120), “. . . Lyct bref . . . scal . . . sendas . . .” (131).¹⁸

In addition to this greater use of the Latin-influenced s-passive, the last sections of GS display other characteristics associated with more learned OSw. Mcs 101 provides splendid examples of several such features.

Siþan en gutar wendus wiþr cristindom þa sentu þair sendibuþa til hoygsta biscups i leoncopungi þy et hann war þaim nestr so at miþ steþdum ret quami hann til gutlanz þann raifschep giera miþ þaim forschielum at a biscop wildi cuma af leoncopungi þriþia huert ar til gutlanz miþ tolf mannum sinum sum hanum sculdin fylgia vm land alt miþ bonda hestum so mangum oc ai flairum.

¹⁶ Holm, *Epoker*, p. 17.

¹⁷ See Holm, *Om s-passivum*, p. 286.

¹⁸ See Holm, *Om s-passivum*, p. 227. It is also possible that *boas* (mcs 121) is an s-passive as well, although it might alternatively be a construction of the same type as Oic *búask*.

In addition to the great length of the mcs, it contains four adverbials in a row (af leoncopungi/þriþia huert ar/til gutlanz/miþ tolf mannum sinum),¹⁹ as well as the attributive construction *miþ stefðum ret*, where one would expect OGu, under less formal circumstances, to have something like *eptir lagum*, as Holm points out.²⁰

Further evidence of this lack of homogeneity is provided by such features as the distribution of the older forms of the 3 s.p.i. and 3 p.p.i. of *vera*, *ir* and *iru*, and the younger broken forms *ier* and *ieru*; whereas *ir* and *iru* appear fairly evenly throughout the text (sections 1, 2, 4, 7, 8, 9), *ier* and *ieru* occur *only* in those sections which treat more legalistic – and more recent – material, i.e., sections 5, 8 and 9. Similarly, the first section consistently employs the shortened form *al* as the 3 s.p.i. of *scal* (mcss 13, 16, 17), while in the last two sections, *scal* is used in all eight cases (mcss 102, 109, 111, 115, 120, 121, 131), again indicating the “bundling” phenomenon of the style of the GS episodes. Only section 5 uses the shortened 3 s.p.i. *al* together with the full 3 s.i.i. *sculdi*.

In sum, both selected quantifiable data (mcs length, the frequency, complexity and placement of sub-ordinate clauses) and other characteristic determinants of style (use of passives, adverbials and attributive constructions, phraseology, phonology) indicate that GS represents no single unified work, but rather a series of episodes, often as distinct in style as they are in subject matter. To this conclusion can be added the observation that where relevant comparative material exists on which to base such a judgement, the sections of GS range stylistically through all the known levels of OSw, from the least complicated prose to the most sophisticated and heavily Latin-influenced OSw we know.

On the Verses of GS

Although Schlyter suspected that an older version of GS had existed, Säve was the first to point out that GS contains verses in an OSc meter.²¹ Since Säve, the MS lines “alt ir baugum bundit boland al þitta warþa oc faum þria syni aiga” have been arranged as:

Alt ir baugum bundit,
boland al þitta warþa,
oc faum þria syni aiga. (12–14)

Likewise, “guti al gutland aigha graipr al annar haita oc gunfiauþ þriþi” of the MS has been edited as:

Guti al Gutland aigha,
Graipr al annar haita,
oc Gunfiauþ þriþi. (16–17)

¹⁹ See Holm, *Epoker*, p. 46.

²⁰ *ibid.*

²¹ Säve, *Gutniska urkunder*, p. ix.

This interpretation of the lines has been accepted by virtually all scholars and editors since it was first proposed.²²

In many important respects, Säve's work anticipated the major contribution Lind was to make only two decades later in "Om rim och verslemningar i de svenska landskapslagarne". In his classic study, Lind points out the large number of verse-survivals (*verslemningar*) in the OSw provincial laws. The general premise on which his study is based – that alliterative verse played a key role in the recitation of the laws in pre-literate Sweden – has been generally accepted, even if all the particulars of his work have not.²³

Alliteration is by no means the sole province of Old Germanic poetry, of course. Both Continental and Scandinavian Latin prose and poetry, for example, were rife with alliterating word-doublets during the medieval period.²⁴ Exploring the possibility that more verses, as yet undetected, exist in GS requires not only the discovery of the presence of alliteration, but also the subsequent satisfaction of normal metrical rules of OSc verse. If, additionally, other important features, such as stylistic "bundling", occur in conjunction with such verse survivals, then we may forward with confidence the idea that certain sections of GS once existed in poetic form, and that these sections probably belonged to traditional OGu legendary material.

In this sense, the fact that the first section of GS contains verses in Nordic meter is generally interpreted as meaning that it was based on a poetic version

²² Säve, *Gutiska urkunder*, p. 31; Pipping, *Gutalag och Gutusaga*, p. v; *Svenska landskapslagar*, ed. Åke Holmbäck and Elias Wessén, 4 (Stockholm, 1943), p. 291. Although an enthusiastic advocate of this reading at first, L. F. Löffler later expresses his doubts about the original existence of the verse in GS. See his "Till 700-årsminnet av slaget . . .", pp. 170–77.

²³ Erik Henrik Lind, "Om rim och verslemningar i de svenska landskapslagarne: Iakttagelser", *Uppsala Universitets Årsskrift*, Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper 3 (1881), 1–91. See also Carl Ivar Ståhle, "Om Dalalagens ålderdomlighet och ålder – och Kopparbergssprivilegiernas oförfärliga 'sik biwipår'", in *Nordiska studier i filologi och lingvistik: Festskrift tillägnad Gösta Holm på 60-årsdagen den 8 juli 1976*, Lars Svensson et al, eds. (Lund, 1976), pp. 392–402; chapter 4 of Ståhle's *Syntaktiska och stylistiska studier i fornnordiskt lagspråk*, Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology, n.s. 2 (Lund, 1958) and his "Medeltidens profana litteratur", pp. 48–9. This same conclusion is drawn by G. Mattsson, *Konjunktiven i fornsvenska* (Lund, 1933), p. 30 ff. Lind further maintains that the same idea holds true in parts of the OWSc area as well in "Värsifikation i Gutatingslagen", *Uppsalastudier tillägnade Sophus Bugge* (Uppsala, 1892), pp. 140–51. A compendium of possible alliterative phrases drawn from OSw, ODa, ONw, and, to a limited extent, OIc laws is provided in Herman Vendell, *Bidrag till kännedomen om alliterationer och rim i skandinaviskt lagspråk* (Helsinki, 1897). Despite this generally supportive reception, dissenting views have been expressed since Finnur Jónsson, "Vers i gamle nordiske Indskrifter og Love", *Arkiv för nordisk filologi* 20 (1904), 76–90, most recently by Hans Fix, "Poetisches im altisländischen Recht: Zur Zwillingsformel in Grágás und Jónsbók", in *Sprachen und Computer: Festschrift zum 75. Geburtstag von Hans Eggers 9. Juli 1982*, Hans Fix et al, eds. (Dudweiler, 1982), pp. 187–206. It is important to note however, that opposition to the general association of versification with memorization and oral performance as expressed by Lind and others is typically based on the question of how applicable such a theory is to the entire corpus of Nordic material, OIc legal texts in particular, and to specific reconstructions of extant texts to make them poetic, not to the idea itself. Such disagreement is surely due, in part, to the substantial differences between the OIc and OSw legal texts, on which, see, for example, Peter Foote, "Oral and Literary Tradition in early Scandinavian Law: Aspects of a Problem", in *Oral Tradition: Literary Tradition: A Symposium*, Hans Bekker-Nielsen et al, eds. (Odense, 1977), pp. 47–55.

²⁴ See Ståhle's discussion in "Västgöta lagmanskväde", p. 415.

of the episode.²⁵ The finding that this part of the text contains the stylistically least complex material appears to enhance this view. Much the same can be said of the second section as well, the controversial tale of how Gotland's population grew too large for the island and every third resident was selected by lot to leave it. While archaeological evidence seems to confirm the idea that such an event did take place in Gotland's history, although at a considerably earlier time,²⁶ Weibull has demonstrated convincingly that certain features of the story as we have it came from a wide-spread emigration tale complex, which he traces to Paul the Deacon.²⁷ These two points of view are generally taken to be in conflict with one another, although Gustavson's belief that the two could easily have supported one another seems perfectly plausible.²⁸

Det torde dock ej vara alldeles otänkbart, att en tradition om kolonisationen och om gamla handelsförbindelser åt öster och sydost levat kvar på Gotland och att denna sedan av en lärd upptecknare kombinerats med Saxos och Paulus Diaconus' berättelser.

In the context of the present discussion of the composition and possible traditional character of GS, it is of central importance to note that the version given in GS of what may well have been an old tale complex concerning emigration contains several verses in *ljóðaháttir*. Thus, the dramatic highpoint of the episode, the queen's statement of support for the Gotlanders, is in perfectly normal *ljóðaháttir*:

þu lufafi þaim byggja
vm ny oc niþar;
þa ir þet e oc e,
þa matt þu ai af þaim taka. (34–36)

In all important respects, including Bugge's observation that the full-line must conclude with either a monosyllable or a dissyllable in which the penultimate syllable is short,²⁹ the queen's speech fulfills the metrical requirements for *ljóðaháttir*. Use of stressed pronouns for alliteration, as in the second full-line, is a well-known feature of such Eddic poems as *Prymsqvíða*. That this practice was at least occasionally followed in the OESc area as well is evidenced by the

²⁵ So Säve. *Gutniska urkunder*, p. ix; Pipping, *Gutalag och Gutasaga*, p. v; Holmbäck and Wessén, *Svenska landskapslagar*, p. 302.

²⁶ The archaeological discussion begins with Birger Nerman's "En utvandring från Gotland och öns införlivande med Sveaväldet", *Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien handlingar* 34:4 (1923), 1–71. See also his "Die Völkerwanderungszeit Gotlands", *Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. Archäologische Monographien* 21 (1935), 1–136 and "Den gotländska utvandringen och sveaväldets expansion", *Historia kring Gotland* (Stockholm, 1963), pp. 15–26. The discussion has been forwarded most recently by Johan Engström, "Torsburgen – en gåta inför sin lösning", *Arkeologi på Gotland*, *Gotlandica* 14 (Visby, 1979), 121–32 and Erik Nylén, "Goterna, Gotland och Gutasaga".

²⁷ Lauritz Weibull, "En forntida utvandring från Gotland", *Scandia* 15 (1943), 267–76.

²⁸ Herbert Gustavson, "Den gotländska folkminnesforskningens källor", *Boken om Gotland* 2 (Visby, 1945), 620.

²⁹ See Erik Noreen, *Den norsk-isländska poesien* (Stockholm, 1926), pp. 21 and 131 for a discussion of this rule and its place in the study of Eddic meters.

inscription on the Rockelstad rune-stone.³⁰ In addition, the wide discrepancy between the number of syllables in the various half- and full-lines exhibited here is also well-documented in OWSc, *ljóðahátt* verse being notorious for the widely fluctuating number of syllables it allows per line, as exemplified in the following half-strophe from *Vafðrúðnismál* 12:³¹

hesta beztr þycir hann með Hreiðgotom
ey lýsir mǫn af mari.

Full-lines with as many as ten syllables are well-attested (e.g., *Locasenna* 52³), as are half-lines with as few as two syllables (e.g., *Hávamál* 76¹).

The language of the verse merits discussion as well, as several phrases appear in it which are used in other poetic contexts, as well as earlier in GS itself, suggesting that these items may, in fact, be part of a wider system of oral traditional poetic language.³² The repeated phrase *ny oc niþar* appears in the story twice before it is again used in the queen's speech. These occurrences suggest that either the redactor was anticipating the phrase he would use in the verse, or that *ny oc niþar* occurred in several other verses which also belonged to the tale but have not survived in GS in the form in which it has come to us. The latter proposition implies that the repeated phrase *ny oc niþar* of GS would, in fact, have been a formula,³³ a case made more likely by the use of the phrase *ný oc nið* in *Vafðrúðnismál* 25⁴. Likewise, the expression *e oc e*, which appears both in the verse and immediately before it in the text, is known from several other OSw poetic works, although these are all later *knittelvers* works, rather than alliterative poems.³⁴

Additional evidence, albeit indirect, of the antiquated and poetic nature of this verse is to be found in the use of the second person singular *þu* by the queen to her husband. Information concerning the exact date of the introduction of the *pluralis reverentiae* into OSw is unfortunately too scarce to allow more than

³⁰ Erik Brate and Sophus Bugge, *Runverser: Undersökning af Sveriges metriska runinskrifter* (Stockholm, 1891), pp. 100–102.

³¹ *Edda: Die Lieder des Codex Regius*, ed. Gustav Neckel, rev. ed. Hans Kuhn (Heidelberg, 1962). All subsequent citations of Eddic poetry are to this edition.

³² I do not mean to imply by this remark that the simple presence of repeated phrases in this and other OSw texts means that we are necessarily dealing with a formulaic system, but only that such a possibility exists. See David Bynum's observations on the pitfalls of assuming the existence of such systems in *The Daemon in the Wood: A Study of Oral Narrative Patterns*, Publications of the Milman Parry Collection. Monograph Series 1 (Cambridge, Mass., 1978), 3–13.

³³ It should be noted that *ny oc niþar* meets the criteria established by Milman Parry in his definition of the formula: "a group of words which is regularly employed under the same metrical conditions to express a given essential idea." Milman Parry, "Studies in the Epic Technique of Oral Verse-Making. I: Homer and Homeric Style", *Harvard Studies in Classical Philology* 41 (1930), 80. What is lacking, of course, is the significant body of texts which would demonstrate that the phrase was regularly used.

³⁴ *Erikskrönikan* line 3968, *Konung Alexander* line 9854 and "Peder Månssons förspråk till Läkebok" line 18, printed respectively in *Svenska medeltidens rim-krönikor. I. Gamla eller Erikskrönikan*, ed. G. E. Klemming (Stockholm, 1865); *Konung Alexander: En medeltids dikt från Latinet vänd i svenska rim omkring år 1380*, ed. G. E. Klemming (Stockholm, 1862); *Medeltidens dikter och rim*, ed. G. E. Klemming, Samlingar utgifna af svenska fornskrift-sällskapet (Stockholm, 1881, 1882).

a modest proposal on this point, but it would appear that *i(r)* was already in use in OSw as the second person singular address of respect by the 13th century,³⁵ although how well entrenched such usage would have been in OGu is difficult to assess. Certainly the evidence of the ONw *Konungs skuggsjá*, a document from c. 1250, makes it clear that in ONw at least, the pattern of using plural address forms to those with power over the addresser, which included wife to husband, had already been well-established.³⁶ The cultural influence of the Continent on Sweden, assisted greatly by the many Swedes who studied in Paris, culminated in the late 13th century, when Magnus Ladulås introduced the institution of knighthood into Sweden and chivalric manners were imitated at court.³⁷ However, the first indisputable evidence of the asymmetrical *I-du* system in OSw comes with the early 14th century translations from ONw of the so-called *Eufemiavisor*, as in the following lines from *Herr Ivan*, between the servant Luneta and her mistress:³⁸

‘Thænkin ij thet tha ærin ij viis,
ther aff fangin ij æro ok priis.’
Tha swaradhe hæne the ædhla frugha:
‘Hwi talar thu slikt ok hauer ij hugha?
Iak hørdhe aldrigh førra aff thik
thet thu vilde swika mik.’ (lines 1166–1172)

Neither of the ODa translations of GS which retain the queen’s lines as direct speech, Ny. Kgl. Sml. 408 8:o and Gl. Kgl. Samling n:o 2414 4:o, uses *þu*; in both instances, the address form has been turned into the more standard *I* form and thus any hint of alliterative verse has been lost (MS 408: “ÿ haffwen them loffwath”, etc.; MS 2414: “haffuer ÿ loffuidt”, etc.).³⁹ Since both occurrences of *þu* bear the alliteration in the queen’s speech as it is preserved in B 64, it raises the suspicion that *þu* was retained for precisely this reason, i.e., to keep the dialogue in *ljóðahátt*. After all, whoever the redactor was, he was surely from the sort of learned background in which use of the *pluralis reverentiae* might well have been expected by the time of the compilation of GS. If this was the case, what more probable cause could he have had for retaining the *þu* forms, than to preserve the verse?

The possibility that this story of how the Gotlanders forcibly de-populated the island by one-third belongs to an old poetic tradition is further enhanced by

³⁵ See Esaias Tegnér, “Tyska inflytelser på svenskan”. *Arkiv för nordisk filologi* 5 (1889), 305 and Elof Hellqvist, *Det svenska ordförrådets ålder och ursprung; En översikt* (Lund, 1929), p. 673. See also Ann-Mari Nordmann, “Tilltalskicket i svenskan”, *Studier i nordisk filologi* 9 (1918), 1–111.

³⁶ *Speculum Regale: Konungs-skuggsjá: Konge-speilet*, ed. R. Keyser et al (Christiania, 1848), pp. 69–71.

³⁷ On the culture of this period in Swedish history, and the influence of France and Germany on it, see especially Sten Lindroth, *Svensk lärdomshistoria*, 1 (Stockholm, 1975), 33–64. Other useful discussions include: Carl Grimberg, *Svenska folkets underbara öden*, rev. ed., 1 (Stockholm, 1959), 399–441; Henrik Schück and Karl Warburg, *Illustrerad svensk litteraturhistoria*, 3 rev. ed., 1 (Stockholm, 1926), 229–60.

³⁸ *Herr Ivan: Kritisk upplaga*, ed. Erik Noreen, Samlingar utgivna av svenska fornskrift-sällskapet 164, 165 (Uppsala, 1931), 80–1.

³⁹ Ljunggren, *En fornsvensk och några äldre danska översättningar av Gutasaga*, pp. 20, 31.

a half-strophe in *ljóðaháttir* earlier in the GS version. Mcs 20 provides the following lines:

þa lutapu þair bort af landi
huert þriþia þiaup

Again, all normal metrical requirements for *ljóðaháttir* are conformed to, including Bugge's law governing the final word of the full-line. It is tempting to suggest that the entire strophe appears in GS, for by removing the essentially redundant phrase 'oc miþ sir bort hafa' from the remainder of mcs 20, the following half-strophe is produced:

so at alt sculdu þair aiga
sum þair vfan iorþar attu.

Vocalic alliteration throughout the half- and full-lines, while not a feature of OWSc poetry, did apparently occur in OESc texts.⁴⁰ However, in addition to necessitating tampering with the text as it exists, such a proposed half-strophe would fail to follow Bugge's observation that the penultimate syllable of a polysyllabic final word in the full-line must be short, i.e., *attu* cannot conclude the full-line.

The strophe and a half which are included in the tale of Gutnish emigration give us every reason to believe that the episode as related in GS is, in fact, based on a traditional poetic model. It is significant that these verses are not in a disorderly variety of metrical forms, but in regular *ljóðaháttir*. This fact not only lends credence to the notion that the legend was at one time part of a larger, more comprehensive work, but also suggests that this poem was distinct from the one which apparently formed the background to the first section, since the verses in it appear to be in corrupted *hátlausa*, a form of *dróttkvætt*.⁴¹

There are several other indications of what may once have been verses in the text. Among the most suggestive is a phrase which appears in mcs 39: "... Troðu menn a hult oc a (h)auga wi oc stafgarþa oc a haiþin guþ." It has been proposed that this phrase preserves – however poorly – the alliterative phrase "a hult oc a hauga oc a haiþin guþ", based on the analogy between its appearance in GS and the clearly related phrase "... a hult eþa hauga eþa haiþin guþ ..." in *Gutalagen*⁴² and the similar phrase "... at vér scolom eigi blota heiðit guð ne hauga ne horga ..." in the ONw *Gulatinglov*.⁴³ However, since such a reading would require emending the text and would not significantly enhance our understanding of it, it is best to state simply that such phrases, if

⁴⁰ Erik Brate, *Fornnordisk metrik* (Stockholm, 1898), pp. 65–6.

⁴¹ Brate, *Fornnordisk metrik*, pp. 66–7. Reconstructions of this verse have been attempted by Brate, Bugge and Löffler. Based on his reading of the verse's contents, Löffler later maintains that such attempts to "find" the missing lines of the verse are misguided. No one verse is presented in GS, he claims, as there are two separate traditions about the legendary history of Gotland behind the lines. See his "Till 700-årsminnet. . .", pp. 170–77.

⁴² Pipping, *Gutalag och Gutasaga*, p. 7.

⁴³ *Norges gamle Lov indtil 1387*, ed. R. Keyser and P. A. Munch, 1 (Christiania, 1846), p. 18.

not proven verses themselves, contribute to the sense of poetry one finds in the first sections of GS.

In much the same manner, a number of other suspicious alliterations appear in these first sections, e.g., “. . . mindri blotan með fileþi mati Oc mungati sum haita suþnautar þi et þair suþu allir saman” (44). Such alliterating phrases as “suþu allir saman” are inviting, especially given the fact that the analogous phrase “setr allar saman” appears in *Sigrdrifomál* 12⁶, yet unless further metrical evidence can be brought to light which would substantiate the notion that they are in an OSc verse form, it seems wisest to regard them as simply fortuitous alliterations, or else as part of the wide-spread popular alliterating prose of the period. Applying this cautious rule is also in order for such short mess as the following, which adheres to basic rules for *fornyrðislag*:

þar la helgi Olauir lengi (64)

Although alliteration on the second lift of the second half-line is far from desirable, it is certainly not without parallel (exs., *Vqlundarqviða* 5¹⁻², 15¹⁻², 23³⁻⁴). If the versification could be discerned throughout a more extensive section of the episode concerning St. Olav, an argument might be presented that here again, we have a case of versified material which has been largely paraphrased in prose. With such limited material, it is, of course, impossible to determine if such a poem existed, but the style and apparently traditional nature of the subject, as discussed below, also support the possibility.

A final instance where versification appears to have influenced the prose of GS, or to have been partially preserved in it, occurs in the section which tells of the Christianization of Gotland; in defense of his church against the heathens who want to burn it down, Botair af Acubeck goes to the building and says in a half-strophe of *ljóðaháttur*, or something very much like it:

wilin ir brenna þa sculin ir brenna
mik með kirciu þissi (81)

If this is indeed a verse, it is a very curious type. Yet similar, if not identical, patterns are to be found in some of the Eddic *ljóðaháttur* poems, such as *Vafðrúðnismál* and *Fqr Scírnis*:

fiqlð ec fór, fiqlð ec freistaða,
fiqlð ec reynda regin (*Vafðrúðnismál* 3¹⁻³, 4¹⁻³ et passim)
Reiðr er þér Óðinn, reiðr er þér ásabragr,
þic scal Freyr fiásc (*Fqr Scírnis* 33¹⁻³)
svá ec þat af rist, sem ec þat á reist,
ef goraz þarfaz þess (*Fqr Scírnis* 36⁵⁻⁷)

The common factor in these examples is the tendency of the second half-line to repeat much of the first half-line and therefore, not surprisingly, to exhibit a double pattern of alliteration: f-f f-f in *Vafðrúðnismál*, r-vowel r-vowel in *Fqr Scírnis* 33 and vowel-r vowel-r in *Fqr Scírnis* 36. If *ir* is a lift in the GS “verse”,

it would fit the pattern of double alliteration exhibited in the other verses: vowel-b vowel-b.

The assonance displayed in the GS verse is paralleled both in East and West Scandinavian poetry, although it is not until the development of scaldic meters that assonance apparently becomes a regular feature of Nordic versification.⁴⁴ Brate cites the following survival of verse in *Östgötalagen*, which closely resembles aspects of Botair's speech:⁴⁵

Nu ær laghsagha iþur lyktaþ ok ut saghþ
mæþ hund ok harvu tinda

It is not at all clear that Botair's dialogue is in verse, yet it is difficult to escape the notion that there is something strongly poetic about it – the alliteration and assonance of the half-lines, the alliteration of the first two lifts of the full-line,⁴⁶ all point in that direction.

If indeed Botair's speech is intended as verse, then there is a further aspect of GS which warrants attention: why is it that so much of the dialogue of the work is in verse? There are six units of direct discourse in GS and four of them appear to be in verse; the alliterative phrase *faigastan oc fallastan* in Awair's speech (mcss 51–52) raises the suspicion that this bit of dialogue may have originally contained one or more verses as well. There can be little doubt but what such an arrangement is an intentional strategy in GS, turning it from a strictly prose history into a much more dramatic work of *prosimetrum*: use of versified direct speech highlights the chronicle, while at the same time lends it an air of authority in much the same way as the scaldic verses function in Snorri's *Heimskringla*.⁴⁷ Such an explanation would be all the more convincing, of

⁴⁴ Brate. *Fornnordisk metrik*, pp. 32–6.

⁴⁵ Brate. *Fornnordisk metrik*, p. 66.

⁴⁶ Numerous examples of alliteration on prepositions are cited in W. P. Lehmann and J. L. Dillard, *The Alliterations of the Edda* (Austin, Texas, 1954). Thus the alliteration of *mik mæþ* would presumably have presented no problem to the audience.

⁴⁷ The importance Snorri accorded verse, especially scaldic verse, in writing *Heimskringla* is made quite clear in his *Prologue*:

Í bók þessi lét ek rita fornar frásagnir um höfðingja þá, er ríki hafa á Norðrlöndum ok á danska tungu hafa mælt, svá sem ek hefí heyrð fróða menn segja, svá ok nokkurar kynkvíslir þeira, eptir því, sem mér hefí kent verit, sumt þat er finnsk í langfeðgatali, því er konungar hafa rakit kyn sitt eða aðrir stórættadír menn, en sumt er ritit eptir fornum kvæðum eða söguljóðum, er menn hafa haft til skemtanar sér . . . Með Haraldi váru skáld ok kunna menn enn kvæða þeira ok allra konunga kvæði, þeira er síðan hafa verit at Nóregi, ok tókum vér þar mest dæmi af því. er sagt er í þeim kvæðum, er kveðin váru fyrir sjálfum höfðingjunum eða sonum þeira; tókum vér þat alt fyrir satt, er í þeim kvæðum finnsk um ferðir þeira eða orrostur; en þat er hátt skálda, at lofa þann mest, er þá eru þeir fyrir, en engi myndi þat þora, at segja sjálfum honum þau verk hans, er allir þeir, er heyrði, vissi, at hégómi væri ok skrök, ok svá sjálfir hann; þat væri þá háð, en eigi lof.

Snorri Sturluson: *Heimskringla: Nóregs konunga sögur*, ed. Finnur Jónsson (Copenhagen, 1911), pp. 1–2. On Snorri's concept of history writing, see especially A. Ya. Gurevich, "Saga and History. The 'historical conception' of Snorri Sturluson", *Mediaeval Scandinavia* 4 (1971), 42–53. See also: Oscar Johnsen, "Snorre Sturlasons opfatning av vor ældre historie", *Historisk tidsskrift* (Oslo) Række 5, 3 (1916), 213–32; Halvdan Koht, *Innhogg og utsyn i norsk historie* (Oslo, 1921); Fredrik Paasche, "Tendens og syn i kongesagaen", *Edda* 17 (1922), 1–17; G. Sandvik, *Hovding og konge i Heimskringla* (Oslo, 1955).

course, if all the dialogue of GS were in verse, but while this is not the case, a tendency in this direction is clear. The motivation of the redactor in retaining, or in some cases, perhaps even creating, verses of dialogue is apparent – to enhance his audience’s enjoyment of, and their belief in, the history he relates. What these verses disclose regarding the composition of GS as a whole is taken up below.

The Other Sources of GS

Extensive investigation of the OSw, German and two ODa translations and partial translations, of GS, as well as Syv’s preserved ODa version, by Jacobsen and Ljunggren has led to the conclusion that each of the medieval versions of GS ultimately goes back to the same 13th century OGu original from which B 64 was transcribed.⁴⁸ Thus, there is little that any of these MSS can tell us about possible traditions behind the extant version of GS. Later works on the history of Gotland, in particular Nicolaus Petreius’ (i.e., Nils Pedersen’s) mid-16th century writings, partially published posthumously in 1695, and Hans Nielsson Strelow’s *Cronica Guthilandorum* of 1633, have provided students of Gutnish history and literature with their most troublesome materials, especially concerning the question of what sources these two priests *qua* historians had available to them.⁴⁹ Strelow’s fantastic history of Gotland has been subjected to considerable criticism, and ridicule, for its enthusiastic Danish nationalism, a bias so strong that the chronicle has been all but ignored as anything other than a splendid example of the worst excesses of 17th century Dano-Swedish antagonism.

However, it would be imprudent to dismiss the texts without further scrutiny, for the two works provide us with several fascinating tales from the legendary history of Gotland and there is no *a priori* reason to suppose that everything Pedersen and Strelow include should be regarded as false. Pedersen, in a small unpublished ms, lays claim to considerable authority for what he writes, when he maintains that a clerk at the castle has told him that he knows of some books and papers which might be of use to him in his research on Gutnish history: “Insläppt der (i.e., the castle) fann jag några vagnslas af codices, öfverhöljda med smuts, mögel och damm...”.⁵⁰ Despite the state of ignorance which Wessén describes regarding the B 64 MS’s early history, that is, before Hadorph’s edition of 1687, there can be no question but what it has been one of Strelow’s sources for his *Cronica*, as has some of Pedersen’s earlier work.⁵¹ Presumably then, B 64 was among those items Pedersen found at the castle, assuming his narrative is reliable on this point.

⁴⁸ Jacobsen, “Gamle danske Oversættelser” and Ljunggren, *En fornsvensk och några äldre danska översättningar av Gutasaga*.

⁴⁹ M. Nicolao Petreio, *Cimbrorum et Gothorum origines, migrationes, bella, atque coloniae* (Leipzig, 1695); Hans Nielsson Strelow, *Cronica Guthilandorum: Den guthilandiske Cronica* (Copenhagen, 1633). All references to this work in the text are provided in parentheses after the citation.

⁵⁰ Quoted and translated in G. Lindström, “Om källorna till Gotlands medeltidshistoria” in his *Anteckningar om Gotlands historia*, 1 (Stockholm, 1892), 15.

⁵¹ Wessén, “Gutalagen”, pp. xi–xii.

Hadorph writes of the early history of the MS only that it was found “. . . uthi en kyrckia der på landet ibland orenligheet, såsom en förkastat Ting, och omsider hijtkommen till sin rätta Herre och Konung.”⁵² Contemporary sources indicate that Professor Andreas Spole took charge of the MS at some point and turned it over to Magnus de la Gardie, who in the autumn of 1673 placed it into the keeping of Antikvitetskollegiet.⁵³ It is certainly the case however, that the known history of the MS can be pushed back in time by comparing Strelow’s account with that of certain sections of B 64. As Niels Lauritssøn writes in an introductory poem praising Strelow and his work, the author has made use “. . . her oc der Aff adskillig Historier/ Saa oc gamle *Documenter*, Som her paa Landet fundet er.” Indeed, each of the episodes of GS has its corresponding section in Strelow’s chronicle, occasionally with only little resemblance between the two, while at other times the degree of correspondence is remarkable, if we allow for the differences between OGu and 17th century Danish. Thus, for example:

GS-Sipan gutar toku sir biscop oc presti oc wiþir fulcumnum cristindomi þa toku þair Oc wiþir at fylgia sua kunungi i herferþ miþ siau sneeckium vfan a haipin land oc ai vfan cristin (113)

Strelow-Efter at Gutherne eller Guthilandiske blefue forligte med Suerrigis Konge/ hafue de oc tilsagd at følge hannem i Herreferd/ med 12 Skib/ naar hand vilde/ udi Hedenske Lande/ thi de vaare Christine . . . (pp. 136–37)

Aside from the changes necessitated by his pro-Danish and pro-Gutnish stance, it is clear that Strelow has had access to B 64 or some other text with essentially the same contents. The list of parallel passages could be extended considerably within certain episodes. On the other hand, it is equally important to take notice of those sections of the GS tradition which have a corresponding episode in Strelow in terms of the topic, but which are handled in a substantially different manner. In addition to the inflated sections which can be accounted for by Strelow’s propagandistic aims and baroque style, there are several passages which demand a more complete examination and explanation.

Among the most interesting of these sections is that which describes St. Olav’s visit to Gotland. The GS version of the event is as follows:

Eptir þet sipan quam helgi olair kunungr flyandi af norwegi miþ schipum oc legþis i hamn þa sum callar acrgarn þar la helgi olair lengi þa for ormica af hainaim oc flairi rikir menn til hanns miþ giefum sinum þann ormica gaf hanum tolf weþru miþ andrum clenatum þa gaf helghi olair kunungr hanum atr agin tua bulla oc aina braiþyxi þa tok ormica wiþir cristindomi eptir helga olafs kennidomi Oc gierþi sir byna hus i sama steþ sum nu standr acrgarna kirchia þeþan for helghi olair til ierzlafs i hulmgarþi (63–69)

Strelow, on the other hand, while not contradicting the material of GS, places St. Olav’s visit into a substantially more detailed setting. In his version (pp.

⁵² *ibid.*

⁵³ Johan Peringskiöld, *Vita Theoderici Regis Ostrogothorum et Italiae* (Stockholm, 1699), pp. 441–43.

129–32), Sancte Oloff's trip to Gotland is specifically motivated by the fact that the islanders are not Christians. Oloff goes ashore on a reconnaissance mission and stays overnight at a home where he is observed through a key-hole by a girl and his true status, for he has been posing as a *Trøglere*, is revealed by his underclothes! His host, as it turns out, is also a Christian and Oloff then divulges his plans for converting the Gotlanders. He brings his troops onto land and they encounter the Gutnish forces. Sancte Oloff and all his men fall to their knees and pray to God – the marks of his knees and arms are still visible in the stone according to Strelow. He then continues his narrative with the sort of straightforwardness and shift of tense from the imperfect to the present for which the OIc sagas are so justifiably famous: “Her er en haard Strid/ paa det sidste Landsens Folck forjaget/ oc største deelen ihielslaget. Begynte S. Oluff at brende/oc ingen forskone/ huorfore de lofuer at vilde blifue Christne/ oc gifuer hannem stoer Brandskatt aff Siølf oc Guld” (p. 131).

Strelow's version is undeniably the more interesting of the two tales of St. Olav's visit. It does not really conflict with the story in GS, although there is an admittedly large difference between the two narratives in terms of what they tell, the detail they use and the apparent purpose of each. That a visit to Gotland of so illustrious a medieval Scandinavian figure as St. Olav should have given rise to a number of oral histories, and ultimately fabulates,⁵⁴ is hardly surprising. Despite the probable conscious tampering by Strelow, there is every reason to believe that at the core of this tale – of this *Historie* – there is a genuine legend. In line with this reasoning, it should be noted how well the events in Strelow's version of St. Olav's visit to Gotland coincide with the grammar of traditional literature, specifically Thompson's motif-index: H111.1 “Identification by royal garment”, A972.1.3 “Footprints of holy man are still seen in stone where he stood to preach”, F969.3.2 “Hero's light: appears around head of hero aroused to extraordinary feats of valor.” This tale does not have so much the stamp of individual authorship, as the flavor of genuine tradition.

How well does Strelow's chronicle agree with GS, and, more importantly, what does his account tell us about the probable nature of the contents of GS? In certain portions, specifically the settlement of Gotland, Strelow's political aims have so thoroughly influenced the nature of the chronicle that it is impossible to separate the strands of tradition and propaganda.⁵⁵ In such a tale

⁵⁴ C. W. von Sydow's useful distinction between memorates and fabulates was first articulated in 1934 in “Kategorien der Prosavolksdichtung”, reprinted in his *Selected Papers on Folklore* (Copenhagen, 1948), pp. 60–88. On the various medieval sources concerned with St. Olav's visit to Gotland, see Finnur Jónsson, “Kong Olaf den helliges ophold på Gotland” in *Festschrift Eugen Mogk zum 70. Geburtstag 19. Juli 1924* (Halle, 1924), pp. 81–3 and Yrwing, *Gotland under äldre medeltid*, pp. 47–51, 55.

⁵⁵ Lindström, “Om källorna till Gotlands medeltidshistoria”, p. 19, claims that pp. 6–34 in Strelow's *Cronica* are “. . . ord för ord en översättning dels af Petreji, och dels af Lyschanders arbeten. . .”. Thus, much of the political nature, and re-writing of Gutnish history, encountered in Strelow is to be accounted for by his wholesale borrowing from his predecessors. Holmbäck and Wessén, *Svenska landskapslagar*, p. 308, concur that much of what Pederson and Strelow include in their accounts may have been adapted from oral tradition.

as that of St. Olav's visit to Gotland, it is undoubtedly the case that Strelow is ever too conscious the politician and historian simply to record indigenous legends without some embellishment, yet his account of St. Olav's part in the Christianization of Gotland is unmistakably informed to some extent by a long-lived native tradition.⁵⁶

While constantly aware of Strelow's use of written documents, certain sections of his chronicle also bear the clear stamp of tradition, presumably an oral tradition. Strelow was, after all, a "Guthilender", as he proudly proclaims on the title page of his history. That he would have been familiar with various legends and tales in living tradition seems perfectly natural, as does the likelihood that he would have incorporated some of this native competence into a history of the island. Indeed, it would be preternatural for him to have written a document of this sort without taking advantage of such material, and, after all, Lauritssøn tells us that Strelow has made use of various *Historier*, although it is unclear whether he means histories or tales by this term. This apparent use of native accounts, that is, their incorporation into a wider work based on written sources, is most pronounced in my view in the episodes which deal with Botiar aff Ackobeck (pp. 132–34) and Sancte Oloff (pp. 129–32).

While neither Pedersen's nor Strelow's accounts of Gotland tell us anything specific regarding the actual contents of GS, the testimony of Strelow's chronicle enhances the probability that at least some of the material which provides the background of GS had survived in a native tradition for centuries after the B 64 MS was written. That being the case, is it not also likely that these same legends were part of a vital tradition before the composition of GS as well, as the comment about the *saghur* of Awair Strabain indicates? Strelow's *Cronica* alone might well support such a conclusion; how much more appropriate then is this interpretation, when the relationship between the material of GS and *Cronica Guthilandorum* is considered in the wider framework of the evidence presented above.

The Composition of GS

The aim of the preceding discussions, although frequently quite different in their individual methods and focus, has in each case been the same: to determine how GS came into existence. The result of these investigations has been to support the idea that GS as such probably never existed before the redactor chose to incorporate it into the original MS from which B 64 was presumably

⁵⁶ That such narratives about St. Olav continued in oral tradition on Gotland is apparently further documented by the material included in Jöran Wallin's mid-18th century collection of notes relating to Gutnish history, housed in The Royal Library, Stockholm, under the title *Analecta Gothlandica*. Cited in P. A. Säve, "Några ord om konung Olof Haraldssons uppträdande på Gotland", *Svenska fornminnesföreningens tidskrift* 2 (1873–74), 247–55. Säve offers considerable further evidence of St. Olav's impact on the island in his discussion of place-names and folktales he says he has heard; however, the possibility that a published work like *Cronica Guthilandorum* may have introduced, or re-introduced, some of these items into the tradition cannot be excluded. For a complete discussion of the various theories surrounding the visit of St. Olav to Gotland, see Holmbäck and Wessén, *Svenska landskapslagar*, pp. 306–11.

transcribed. What almost surely *did* exist prior to this process of compilation were three or more separate native traditions, some containing, or possibly even wholly composed in, verse and all dealing with famous factual or legendary events in the history of Gotland.

In support of this conclusion, it should be remembered that motifs typical both of folk literature in general (e.g., F944.3 Island sinks into the sea) and the Germanic world in particular (e.g., the founding of a nation by three brothers with alliterating names) play a major role in several of the earlier sections of GS, while such features have no part in the later sections. Similarly, the text explicitly states that oral traditions of some parts of GS were common, when it refers to the *saghur* about Awair Strabain. Examination of Strelow's 17th century *Cronica Guthilandorum* suggests that parts of the history are based on genuine indigenous traditions and that some of the events mentioned in GS gave rise to folklore which survived for centuries after GS was recorded. The combined testimony of these folkloristic elements, the verses in OSc meter and the allusion to oral tradition suggests that much of the GS we know came, not out of a learned tradition, but rather from a tradition of native legendary material. Further evidence from GS allows us to make much more specific comments on the manner in which the extant text was compiled.

The difference between the sections of GS which preserve traditional material and those which do not is readily apparent at the level of style, which clearly distinguishes sections 5, 8 and 9 from the rest of GS, with the considerably more complex syntax, tendency towards a distinct distribution of phonological features in OGu and use of Latinisms of these legalistic sections. Furthermore, *at least* two of the sections (1 and 2) of GS contain verses in Nordic meter, almost surely as a result of an independent existence in native tradition. Indications of further versification of certain episodes exist, but are insufficiently substantiated to allow more than a suggestion that these other episodes may also have enjoyed an independent life in Gutnish folklore tradition before their incorporation into GS.

The fact that Botair's speech in episode 7 appears to be a half-strophe of *ljóðaháttir* is open to two interpretations it seems to me: while the redactor of GS has undoubtedly used a genuine legend about the Christianization of Gotland for his primary material, he has either only partially succeeded in retaining an original verse, or he has attempted to versify Botair's dialogue in order to bring it into line with the preceding units of direct speech in GS, which are largely in verse.

It has been noted that the *Gutalag* (GL) which precedes GS in B 64 was occasionally updated as new laws were adopted.⁵⁷ One can well imagine that something similar must have occurred in the case of GS. When the formal ties with the mainland recorded in sections 5, 8 and 9 had taken place, the redactor of B 64, or its original, laced together what were undoubtedly once independent lays and legends dealing with Gutnish topics – a **Gutamal*, a **Gutaqväþe*, etc. –

⁵⁷ Wessén, "Gutalagen", p. xii.

and to them added the heavily legalistic sections which treat the relationship between the Gotlanders and the Swedish king and the bishop of Linköping. Such a view accounts both for the varying meters encountered in GS (*håttlaus* and *ljóðahátt*) and the wide disparity in style which exists between different episodes. One suspects too that in the narrative sections, 1, 2, 3, 4, 6 and 7, the texts have been condensed, a condition most apparent in the rather brusque and clearly telescoped description of St. Olav's visit to the island. Thus, the redactor's goal was at once to preserve certain traditions and to create from them and his own contributions, an over-view of the history of Gotland and its essential independence from the mainland, a point explored in greater detail in the next section.

The Function of GS

We have now reached certain conclusions about *how* GS was composed, but the question of why it was composed remains. That is, does the GS text have a specific function in B 64? If so, just what is it supposed to do? The answer to the first question must surely be yes, emphatically so even, since GS represents no one single tradition from Gotland, but rather a conglomeration of several separate traditions, consciously woven together and supplemented with didactic commentary concerning 1) the Gotlanders' compact with the Svea kingdom, 2) the rights, duties and obligations of the bishop at Linköping and 3) the rights, duties and obligations of the king at Uppsala. Certainly Holmbäck and Wessén view GS in this light: GS "... innehåller huvudsakligen en historisk utredning om Gotlands statsrättsliga och ecklesiastiska ställning. Den utgör sålunda ett naturligt komplement till lagen."⁵⁸

Few would quibble with this position, yet at the same time, no one has ever explored the exact manner in which GS is intended to complement GL. It is clear that GS takes up issues not covered in GL. For example, there is *no mention anywhere* in GL of the king: he holds no property on the island, he has no officials there, he receives none of the fines paid out, all items one expects to encounter or find enumerated in the OSw provincial laws. GS, by contrast, mentions many kings, both legendary and historical, successful and unsuccessful. In each of these instances, and throughout GS, an interesting and consistent attitude is displayed toward foreign powers and thrones.

In the first episode of the history, Þieluar discovers Gotland and apparently settles there with his family. It is of great importance to note, that despite the interest demonstrated by the modern controversy which has existed since the days of Strelow and Hadorph regarding the historicity of Þieluar and his point of origin, the medieval Gutnish redactor fails to mention where the island's original inhabitants come from – neither Sweden nor Denmark, nor Troy, for that matter, are cited.⁵⁹ Such an exclusion is surely due to more than mere

⁵⁸ Holmbäck and Wessén, *Svenska landskapslagar*, p. lxxi.

⁵⁹ Strelow, *Cronica Guthilandorum*, maintains that the settlement begins with the discovery of the island by Tielvar, who names it "... efter hans Fader Guthi, som var den 6 Höfding oc Domere hos Cimbrene eller Jutterne..." (p. 1), a view argued against most prodigiously by Johan Hadorph in the "Företaal" to his *Gothlandz-Laghen på gammal Göthiska* (Stockholm, 1687).

oversight by the redactor; rather, it fits his overall plan better to have the original settler of the island come from some undetermined mainland and not from Sweden or Denmark, as claimed by the two 17th century adversaries. The implicit value of having Pieluar appear from no specific point of origin is, of course, that the Gotlanders then owe no *a priori* allegiance to any of the national kingdoms. By thus beginning the tale *in medias res*, the redactor avoids any possible constraints on the future loyalties and political freedom of the Gotlanders.

This same theme of independence is linked to the second section as well, which tells of how the population of the island grew too great. Although this episode may have more than one origin, it is clear that it is based on a native tradition, as it contains several strophes in *ljóðaháttur*. Not only does the tale of how one-third of the islanders were forced to leave Gotland point out that the islanders could take care of their own problems, however grave, it also allows the islanders to come face to face with royalty – and fool it. When the emigrants come *til griclanz* (27), they ask the “Greek” king, presumably the Byzantine emperor, for permission to stay *vm ny oc niþar* (28). He agrees to this proposal, and when a month has passed, asks them to leave. The Gotlanders, however, claim that he gave them permission to remain in perpetuity, since the waxing and waning of the moon goes on forever. With the help of the queen, the Gotlanders are allowed to stay and “. . . enn hafa þair suint af waru mali” (38). This story thus pits the Gotlanders, not against the Swedish king, but against the grander, and, one assumes, infinitely safer, ruler of the Byzantine world and allows them to best him.

In the third section of GS, a short description of pagan feasts from Gotland’s heathen days, complete with human sacrifices, is given; this section is doubtless intended as a cautionary comment on the old religion in much the same way that GL begins with a rejection of paganism and an affirmation of Christianity – *naicca haiþnu oc iatta crisnu* (p. 3). It stands apart from the rest of GS, in that it is the one section which does not comment on the basic independence of the islanders. Our redactor was almost surely a cleric, and it is not surprising to find him as interested in forwarding the cause of Christianity as he was in forwarding that of his native island, and, as discussed below in connection with St. Olav, there may have been additional reasons for including this section.

The first line of the next episode of GS reveals much about the redactor’s attitude; indeed, it states the implicit message of the entire history: “Mangir kunungar stridu a gutland miþan haþit war þau hieldu gutar e iemlica siþri Oc ret sinum” (45–46). It is clear from this statement what it is the compiler wants to present to his audience: a verification of the fact that the Gotlanders have always been a free and independent people. It is they who then send messengers to the Swedish court to arrange a peace, but there is no sense in the text that they do so as supplicants. It is only Awair Strabain who is able to establish such an agreement with the Swedish king, the details of which are described in the fifth section. In some cases, the agreement calls for reciprocity on the parts of the mainlanders and the islanders in their dealings with one another, but the

common denominator throughout the statement of treaty terms is the effect of it on the king's obligations to the Gotlanders. Although they must now pay sixty marks of silver in *scattr* (55), 'tax, tribute', they are granted: 1) permission to visit the mainland without paying taxes or levies, 2) the king's promise of *hegnan oc hielp* (60), should the islanders need it and 3) a proclamation of peace, so that the Gotlanders can visit any of the cities under the control of the Swedish king. In return, the islanders are to pay the *scattr* and grant to Swedes the same rights of free trade and travel on Gotland. In order to stress the point that they were not coerced into this treaty, the compiler tells us explicitly that for the advantages they would receive, "So gingu gutar sielfs wiliandi vndir sua kunung" (58).

In the sixth section, GS relates the tale of St. Olav's visit to Gotland. This episode has been much discussed in GS scholarship⁶⁰ and from this debate and the discussion above, the following picture emerges: there is every reason to believe that the account given in Strelow's generally maligned *Cronica Guthilandorum* (pp. 129–32) may well represent a genuine native tradition, in which the Gotlanders are converted to Christianity only after a substantial confrontation with St. Olav's forces, in which a great deal of Gutnish blood is shed. Since the editor of GS is likely to have been a cleric, the changes he apparently makes in this tale may help explain the section which treats the pagan days of Gotland and why it was included in the text: that episode is the only one which does not comment in some way on the freedom of the Gotlanders. Conceivably, it was placed in the text in order to compensate for this tale of St. Olav, which was altered so radically. Rather than the lively narrative related by Strelow and apparently still alive in 18th century Gutnish oral tradition, and very much in keeping with the image of King Olaf the Saint elsewhere in medieval Scandinavian sources, GS tells a tale in which "siþan quam helgi olaur kunungr flyandi af norwegi" (63). That the man who probably helped *force* the Gotlanders to convert to Christianity should come in flight from Norway and while on the island, according to GS, do nothing more violent than to exchange gifts with some of the leading men of the island and *peacefully* convert one of them is, of course, in concord with the history's earlier assertion that many kings had striven against the island while it was heathen, but always in vain. Whether such a claim is in keeping with historical facts, or legendary beliefs, or not is difficult to assess, but what we do know is that the tale as related in GS, missing what were probably even then its most salient features, once again supports the idea that the islanders undertook change of their own volition and without outside coercion.

This same theme is continued in the seventh episode, in which the text tells of how the Gotlanders as heathens traded in both Christian and pagan areas, and of how some of the traders allowed themselves to be baptized, and even brought priests back with them to Gotland. The rest of the episode is entirely devoted to the confrontations which later take place between Christian Got-

⁶⁰ See n. 54 and n. 56.

landers and heathen Gotlanders. No mention is ever made of force being used and the role of the foreign missionaries is virtually eliminated. The text concludes simply: “*toçu þa almennilica wiþr cristindomi miþ sielfs wilia sinum vtan þuang so et engin þuang þaim til cristnur*” (93).

Not surprisingly, the same concern with the independence of the islanders dominates the eighth section, which deals with the relationship of the bishop at Linköping to the island. No bishop, according to the text, takes Gotland into his jurisdiction, nor is the island assigned to a bishopric; rather when bishops travelled to the Holy Land, they would stop at Gotland on their pilgrimages. These bishops blessed “. . . kirchiur Oc kirchiugarþa Miþ byn þaira sum giera litu kirchiur” (100). When the Gotlanders had all become Christians, they sent messengers to the bishop at Linköping, “. . . þy et hann war þaim nestr” (101). This they did in order that he might assist them *miþ stefdum ret* (101). A lengthy treatment of the rules which constrain and define the bishop’s behavior and duties is provided: he is to come to the island every three years with no more than twelve men in his party, they are to be given three meals for each church blessed, the maximum penalties for various offenses are enumerated and so forth. In other words, it was the Gotlanders themselves who sought out the bishop and would only allow him to come to the island under a defined set of regulations.⁶¹

In the final section of the text, GS states that after the Gotlanders had become Christians and taken a bishop, “. . . þa toku þair Oc wiþr at fylgia sua kunungi i herferþ . . .” (113). However, the Gotlanders will only, as GS makes clear, undertake such expeditions against heathens and only then in the event that the islanders approve them: “*þa hafa gutar wal vm at fara en þair wilia . . .*” (117); “*þa en mannum sembr at laipingir scal ut ganga . . .*” (121). The bulk of the text is devoted to what constitutes a legitimate announcement of such an expedition, as well as what are to be considered appropriate reasons for the Gotlanders not following the king in war. This section concludes with the interesting observation that if the crowned king should ever be forcibly driven from the land, the islanders are to hold his *scattr* in escrow, as it were, for three years, and if in that time he has not returned to power, they are to turn it over to his successor.

Thus, eight of the nine episodes of GS comment directly on the freedom and independence of the islanders over time. Thematic unity is provided in the explanations of how the Gotlanders freely took part in one form of association or another with the mainland authorities, of how they outwitted foreign monarchs, of how they converted to Christianity of their own free will and so on. It therefore seems likely that, in addition to antiquarian and legal interests in preserving native traditions and recording the nature of the island’s administrative ties to the mainland which were not covered in GL, the compiler of GS was

⁶¹ Andreas Suneson apparently believed that it was the case that the islanders had freely selected the bishopric to which they would belong. See his letter, cited in Holmbäck and Wessén, *Svenska landskapslagar*, p. lxxx.

also a propagandist: he wanted to create an historical overview of the island which would demonstrate its “traditional” independence.

That GS had a function other than historical speculation and legal ornamentation is made clear by a document written several centuries after GS was compiled. In 1449, in a letter sent to King Karl Knutsson, the Gotlanders pledge “. . . manskap, troohet, lydhno och tienst. . .” to the Swedish throne “. . . for thy at wii kännumps thet, at thetta fornämpda Gottland fordumdags Sweriges crone medh rätta til hawer hört, äpter thy som waer cronica oppenbarliga bewiser och betyger.”⁶² It seems unlikely that such a reference would be based on an accidental re-discovery of GS; more likely, it seems to me, such a citation would have been founded on a long-standing tradition in which GS was employed as a higher authority in clarifying the position of Gotland *vis-à-vis* the various foreign powers which held sway over the island.

This possible function is made all the more likely in view of the fact that the native legal tradition of the island remained in force for centuries. The conquest of Gotland in 1360 by the Danes prevented Magnus Eriksson’s *landslag* from going into effect and the Danes always took a very liberal view toward the Gutnish laws, allowing them to be replaced only through a very slow process which did not begin until the late 15th century and which was not complete until the 17th. It may well have been the case then, that GS was used continuously over the centuries to help the Gotlanders establish their relationship to the major powers of the Baltic area – in spirit, if not in fact. In this connection, Pedersen’s comments from the mid-16th century concerning how various native administrators watched carefully over vellum copies of a chronicle written together with the oldest Gutnish laws are especially interesting.⁶⁴ Furthermore, such an interpretation of the function of GS explains the fact that GS exists not only in the original OGu, but also in OSw, ODa and German, the languages of the various rulers of the island from the 13th to the 15th centuries.

Conclusion

In the preceding discussion, I have attempted to demonstrate through an analysis of the style, versification and contents of GS how the text was compiled by using a combination of several native traditions, at least partly preserved in verse, together with additional legal commentary. The purpose of this work was surely to provide the islanders with substance for their assertions of independence. Thus, the sources of the compiler’s undertaking were undoubtedly as varied as his mission was singular. The success of his project can be measured not only in terms of what he preserved of medieval Gutnish traditions, but also by his creation of one of the most intriguing documents to survive from the OESc area.

⁶² O. S. Rydberg, *Sveriges traktater med främmande magter. III. 1409–1520* (Stockholm, 1895), p. 216.

⁶³ See Holmbäck and Wessén, *Svenska landskapslagar*, pp. lxxxvii–lxxxviii.

⁶⁴ Quoted in Lindström, “Om källorna till Gotlands medeltidshistoria”, p. 15.

LOTTE MOTZ

Gods and Demons of the Wilderness

A study in Norse tradition

Recent studies of Comparative Religion have examined the belief in spirits which may be designated as the Lords and Owners of Nature and as Rulers and Guardians of Wild Beasts.¹ Since the wild game of the forest and the creatures of the sea and air are in such a faith envisioned as the personal possessions of the demons, which these might release or withhold at their volition to the human hunter, the Lords of Nature are decisive in determination of the success or failure of the chase. Obviously belief in such spirits would be best developed and preserved in environments where men depend for their subsistence on the animals of the forest and the sea.² The Lords of Nature may, moreover, hold, besides the guardianship of wild beasts and their habitation, protective powers over domesticated herds, especially in those areas where the raising of cattle is of economic significance.³ These conditions are met, for instance, in the vast space of northern Eurasia, in northern North-America, in Africa, or in the mountain ranges of Central Asia.

The vestiges of this faith, which is vital among nations of hunters and of herders, may also be observed in more advanced and developed cultural environments. The sophisticated gods of later stages may bear in their make-up, unmistakably, features of their earlier epiphany as divinity of the untamed mountain or forest and its fauna, the most famous example would be the *Potnia Theron* – the Mistress of Wild Things – of ancient civilizations, who appears in many forms and under many names, such as Despoina of Lykosura, Britomartis of Crete, Ephesia of Anatolia, or Artemis of Greece.⁴

In remote corners of modern and developed countries where the ancient forms of economy, hunting and especially pastorage, have predominated over agriculture, as in the mountain ranges of Austria or Norway, the spirits of the wilderness have continued life in the legends, the faith, and the concomitant rites of folk tradition. The *selige, Holz- or Waldfräulein*, the Fangen or the Ochsner of Tyrolia are said to live in caves as guardians of chamois and ibex,

¹ For instance: Hultkrantz, Å. (ed.): *The Supernatural Owners of Nature*. Stockholm 1961. Grambo, R.: The Lord of Forest and of Mountain Game in the More Recent Folktraditions of Norway. *Fabula* 7 (1964) 33–52.

² Grambo, as in ref. 1, 33.

³ As among the Khirgiz of Siberia. Paulson, I.: Schutzgeister und Gottheiten des Wildes (der Jagdtiere und Fische) in Nordeurasien. (Hultkrantz, as in ref. 1) vol. 2, 271.

⁴ Der kleine Pauly. *Lexikon der Antike*. Stuttgart 1964. entry: Tierherrin.

and Frau Perchta, sometimes riding on a cow, as in Carinthia, sends snow and rain from her mountains to the valley.⁵ The *skogsrå* – Ruler of the Forest – the *skogsfru* or *skogsnuva* of Sweden approach hunters or coal-burners as helpful or as hurtful creatures and as owners of the wolves, boars, or elks of their domain.⁶

Ivar Paulson, who carefully investigated the faith of the peoples of northern Eurasia, could observe, in spite of the ethnic diversity of the nations, a common substructure of belief, probably transmitted from earliest time through generations by the basic substructure of the population.⁷ He divided the demons or deities into two main groups even though, as always in human faith, boundary lines could not be clearly and firmly drawn. One group holds, above all, sway over a certain locality and therefore also over the beasts of the geographic region; the other functions primarily as master of a certain species of animal and may have originally been its representative or 'soul', or may always have acted as master of a kind of beast, of more than one species, or even of the entire kingdom.⁸

Other studies devoted themselves to the folklore manifestations of the faith, as it is noted throughout the world, and have pointed to the *Wolfshirt* of Slavic and north-eastern German tradition, to the *metsa-piga* and *metsa-halde* of the Estonians, the *huldre*, *skogsrå*, *vitträ*, *sjørå* of Scandinavian countries, to Frau Harke of Germany, the *lješi* of Russia, to the *vilas*, female demons of the southern Slavs and to *l'om salvadegh* of northern Italy.⁹

We thus may find evidence for the belief in spirits of the wild in three main areas: in the living faith of such regions as northern Eurasia, in the make-up of ancient divinities, and in modern folklore. This study wishes to explore a source of information, concerning the Scandinavian heritage, which has not been truly tapped: the documents of medieval Icelandic literature. We deal in these texts with poetry, prose narratives, and treatises, all transmitting knowledge of the physical and intellectual life of the Norsemen. I have limited my source material to the *Eddas* and the so-called *Legendary* and the so-called *Family Sagas*, the former dealing mainly with the lives of the gods and the latter with the adventures of human heroes.¹⁰

⁵ Waschnitius, V.: Perht, Holda und verwandte Gestalten. In: *Akademie der Wissenschaften. Wien* 174 (1913–14), hist.-philosophische Klasse. Sitzungsberichte, 26.

⁶ Sydow, C. von: Övernaturliga väsen. In: *Nordisk kultur* 19 (1935) 95–170, 128.

⁷ Paulson, I.: In: Hultkrantz, as in ref. 3, 15.

⁸ Paulson, I.: as in ref. 3, 116.

⁹ Mudrak, E.: Herr und Herrin der Tiere. In: *Fabula* 4 (1961) 163–173. Granberg, G.: *Skogsrået i yngre nordisk folktradition*. Uppsala 1935.

Röhrich, L.: Europäische Wildgeistersagen. In: *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde* 10 (1959) 79–162.

¹⁰ There is some argument concerning the exact dates of the recording of individual texts, but there is general agreement in their placement between the thirteenth to fifteenth century. I have used the following editions: Jónsson, F. (ed.): *Edda Snorra Sturlusonar*. Copenhagen 1931.

Neckel, G./Kuhn, H. (edd.): *Edda. die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern*. Heidelberg 1962⁴.

Jónsson, G. (ed.): *Fornaldar Sögur Norðurlanda*. Reykjavik 1959.

Jónsson, G. (ed.): *Íslendinga Sögur*. Reykjavik 1953.

Here, the giants, a race of supernatural beings, dwell invariably in the wilderness and clearly hold a place in myth as the ancestors and enemies of the gods. They play, moreover, frequently a decisive role in the life of human heroes in the prose narrations. One may wonder why these 'spirits of the wilderness' have not been as closely investigated as some others. It may be that folklorists and students of religion shy away from literary texts, understanding them to be the creation of an individual artist, rather than an expression of belief. It may be pointed out, however, that the Sagas transmit information concerning the physical and spiritual life of the inhabitants of medieval Iceland and the Scandinavian peninsula which includes information about their faith and that, moreover, the Sagas have incorporated folklore themes and patterns.¹¹ The Eddic tales, though recorded by Christian scribes and possibly containing some distortions, are overtly devoted to north-Germanic myth.

To affirm that the race of giants does not belong to fiction but to faith let us note that some of the giant-names of the texts are also met in modern folktradition, as that of Dofri and of Hít,¹² that places of the landscape often bear a giant's name, so that we find Sámsey – Island of Sámr –, or Dumbshaf – Sea of Dumbr –, or Ófótansfjörður – Fjord of Ófóti. One would think, moreover, that the most important mountain range of Norway – Jotunheimen – the World of the Giants – was not named after a fictitious race. The generic designations of the family – *risar*, *jötnar*, *troll*, *pursar* – were productive in creating words which are still part of modern speech, such as Danish *troldskap* (sorcery) or *jættembjerg* (giant's mountain), Norwegian *tusset* (wild, crazy), or Swedish *trolltrumma* (magic drum).¹³

The lives of the giants are in northern myth so closely interwoven with the existence of the gods that to deny the former a place in faith would be to deny it also to the Eddic deities. The images of skaldic poets, in their turn, affirm and define the presence and the qualities of the race of giants.¹⁴

We may therefore understand that in our case the literary documents would be valid as a source of information concerning Norse belief. They might even give a truer picture, than more recently recorded narratives, written down, as

¹¹ Grambo, as in ref. 1, used some of the Sagas as his source material. Joseph Harris points to the folktale elements of the short narratives called *þættir*: Harris, J.: Theme and Genre in some *Íslendinga þættir*. In: *Scandinavian Studies* 48 (1976) 1–28. Ruth Richter-Gould points to the structural analogies between folktales and legendary Sagas: Richter-Gould, R.: The Fornaldar Sögur Norðurlanda; a structural analysis. In: *Scandinavian Studies* 52 (1980) 423–441.

¹² Dovregubbe – the old man of the Dovrefjeld – appears even in Ibsen's modern play Peer Gynt. The giantess Hít is still known in modern Icelandic folklore. See: Simpson, J.: *Icelandic Folktales and Legends*. Berkely – Los Angeles 1972 85. Grýla, whose name is found in a list of giantesses' names, is important in Icelandic Christmas traditions; and the songs called *Grýluqvæði* bear her name.

¹³ As glossed in Dahlerup, V.: *Ordbog over det Danske Sprog*. Copenhagen 1918. *Riksmålsvernet*.: *Norsk Riksmålsordbok*. Oslo 1937. *Illustrerad Svensk Ordbok*. Stockholm 1955.

¹⁴ The skaldic poets use standard images to designate certain entities of the physical and intellectual world; these images or circumscriptions thus are good indicators to the views and concepts held by the Norsemen. The sky, for instance, is the 'skull of Ymir', for it had been shaped from the skull of the giant Ymir; gold may be designated as 'tears of Freyja', for we hear that the goddess had shed golden tears in searching for her husband.

they were, in closer proximity to pagan time. Let us now try to discover in what ways the giants may be classed with the supernatural Owners of Nature. I shall measure the Norse figures against the *numina* of the north-Eurasian nations and also, to some extent, against the spirits of modern folkbelief.

Obviously the dwelling of a demon of the wilderness would have to lie in distance from the settlements of men. Giants inhabit, usually, the rocks and glaciers of the untamed landscape, as does Dofri of Dofrafjall – the fells of Dofri – or Bárðr of Snæfell – the fell of snow, a glacier. The mansion of Skjalderðr and Járnskjaldr lies in the midst of an enchanted forest.¹⁵

The names of deities of nature may be descriptive of their station: *Holzweibel* means ‘woman of the forest’, *mate metsa* signifies in Estonian ‘Forest Mother’. Similarly some giant-names contain the word *viðr*, m. ‘wood, tree, forest’, so that we find Íviðja, Járniðja (females) and Viddi, Beinviðr, Viðblindi, Hröngviðr (males); Bergdís means ‘Lady of the Rock’, and Bergfinnr ‘Finn of the Rock’.¹⁶

The spirits of the wilderness may be explicitly designated as ‘Ruler’ or ‘Owner’, as is the *skogsrá* – Ruler of the Forest – or *Lebie’-po’ gil* – Owner of the Earth – among the Yukaghirs.¹⁷ A giant of *Bárðar saga* asserts that he is king over his valley,¹⁸ and Þórir of *Grettis saga* ‘governs’ Þórisdalr.¹⁹ Skaldic poetry employs such descriptive designations, as *nesja drótt* – Lord of the headlands – *bergstjóri* – ruler of the rock –, *bergjarl* – chief of the mountain.²⁰ The giant-name Bergþórr means ‘Þórr (god) of the rock’, the names Eydís, Bergdís – Lady of the island, Lady of the rock – respectively; the names Valdi, Allvaldi – ruler, mighty ruler – indicate the powers of the spirits. The giants of some Sagas are described as kings, such as Gusir, King of Finmark,²¹ or Guðmundr, King of Glæsisvellir, a mythical domain.²²

The locations which bear a giant’s designation may be considered as possession of this giant; Hítardalr would thus be the Dale of Hít and Sámsey the Island of Sámr.

The spirits and deities of the wilderness are protective of their realm and of the creatures which they own. Thus an offering is rendered among the Chere-miss to the ‘Old One of the Forest’, if one has to spend the night in his domain.²³ In an Icelandic Saga a trollwoman denies, as mistress of the land-

¹⁵ *Þorsteins saga uxafóts*, is 10, ch. 9. The giantess Geirnefja lives in a *jarðhús* – earth house – *Þorsteins saga Geirnefjufostra*, is 8, ch. 5. I do not mention in this report the giants who rule mythical and underground kingdoms, for we are here not concerned with exploring the features of the giants, who are many-faceted, but to point to those aspects which giants hold in common with other spirits of the wilderness.

¹⁶ The names of giants and giantesses are found in the Sagas and Eddas, and also in skaldic poetry; the so-called *pulur* of Snorra’s *Edda* contain long lists of giant-names.

¹⁷ Paulson, as in ref. 2, 55.

¹⁸ *Bárðar saga Snæfellsáss*, is 3, ch. 14.

¹⁹ *Grettis saga Ásmundarsonar*, is 6, ch. 61.

²⁰ Egilsson, S./Jónsson, F. (edd.): *Lexicon poeticum antiquae linguae septentrionalis*. Copenhagen 1931². In order of citation: Þórsdrápa 12; Anonymous X; Eilífr Goðrúnarson 3.

²¹ *Keils saga hængs*, f 2, ch. 3.

²² *Þorsteins þátr bæjarmagns*, f 4, ch. 5.

²³ Paulson, as in ref. 3, 133.

scape, a drink of water from her well, though later she is assuaged.²⁴ The hero of this Saga wandered, in the course of a famine, from his home in search for food. As he was about to catch fish from a lake he was stopped by Forað, a troll, who told him that for just such an offence many a man had lost his life; she too was persuaded to share some of her bounty.²⁵ Hetta of *Bárðar saga Snæfellsáss*, however, promised a man a good catch of fish (ch. 8). When Egill and his friend, finding themselves in a lonely valley, were about to seize a goat grazing on the pasture they were stopped in their endeavor by the shrieks of a young giantess who was the guardian of the flock.²⁶

Sometimes, however, the deities of the wild themselves appear as hunters. The *vilas* of the Slavs hunt with bow and arrows. The Wild Women of Carinthia pursue their game during the twelve days of the Christmas season.²⁷ In Norse tradition the giant Hymir hunted in so cold a country that his beard grew stiff with ice.²⁸ When Dofri of *Illuga saga Tagldarbana* paid a Yuletide visit to a farmer he carried a knife for killing bears.²⁹ Grámann, the son of Dalmann, spent his days in the chase.³⁰ Ketill found the stored meat of wild beasts, of bears, whales, and seals, in a giant's cave.³¹

The spirits of the wild are also keepers of animals. That they possess wild beasts in the same way as men own the domesticated kind is one of their most characteristic features. Such a 'shepherd' is the *Wolfshirt* of the Slavs who is imagined, at times, as riding on a wolf, and who assembles, in Estonian lore, his 'flock' at the time of the Christmas Mass at midnight, to ascribe to each beast what he may devour in the coming year.³² Frau Harke of north-Germany leads her herd of hares, deer, and beavers to their pasture,³³ and the beast, designated by a *huldre* as her 'ox', actually is an elk.³⁴

Miehts-hozjin, the Master of the Forest of the Eastern Lapps, is offended if one makes noise in his domain; Harva, U.: *Finno-Ugric, Siberian (The Mythology of all Races 4)* New York 1964 77.

²⁴ *Ketils saga hængs*, f 2, ch. 4.

²⁵ *Ketils saga hængs*, f 2, ch. 5.

²⁶ *Egils saga einhenda*, f 3, ch. 5.

²⁷ Bächtold-Stäubli, H.: *Handwörterbuch des deutschen Volksaberglaubens*. Berlin 1938–41. entry: *wildes Weib, wilde Weiber* (Nachtrag). The change from guardian to hunter of the animal may be noted also with some forms of the ancient *Potnia Theron*, as with the Roman Diana or the Greek Artemis.

²⁸ *Hymisqviða* 10. In: Neckel. *Edda*, as in ref. 10.

²⁹ *is* 3, ch. 1.

³⁰ *Armanns saga inn fyrri*, *is* 12, ch. 1.

Grímnir returns to his dwelling in the evening carrying a bow in his hand and a bear on his shoulders, *Hrólfs saga Gautrekssonar*, f 4, ch. 19; a bear is carried also by Selr, *Hálfðanar saga Eysteinnssonar*, f 4, ch. 17; even a giantess, Hríngerðr, appears before us carrying a white bear, *Illuga saga Tagldarbana*, is 3, ch. 9. Geirnefja imparts much knowledge to her human lover in the art of hunting with bow and arrows, *Porsteins saga Geirnefjufóstra*, is 8, ch. 5; while Ketill stays with the giant Brúni the two spend their time companionably in the chase and Ketill greatly improves his skills, *Ketils saga hængs*, f 2, ch. 3; the troll-woman Hetta returns to her home with a load of fish, *Armanns saga inn fyrri*, is 12, ch. 14; the giantess Skaði hunts birds and mammals with her arrows, *gyl* 12.

³¹ *Ketils saga hængs*, f 2, ch. 2.

³² Röhrich, as in ref. 9, p. 120.

³³ Röhrich, as in ref. 9, p. 101.

³⁴ Christiansen, R. T.: *Norske folkeminne*. Oslo 1925. vol. 3, 117.

In the Norse documents the wolf is visualized consistently as the 'riding steed' of the troll-woman; on such a 'steed' the giantess Hyrrokkin rushes to the funeral of Baldr, holding the bodies of snakes as reins;³⁵ the same type of 'steed' is stabled in Hyndla's cave and is ridden by her as she travels on the Road of the Slain, according to the Eddic poem *Hyndlolióð*. Two troll-women ride a whale in *Friþjofs saga ins frækna* (f 3, ch. 3). The following are kept as 'dogs' by giants: a wolf by the giant Úlfr, a white bear by Ylfingr, and a cave bear by Hildir (all of *Örvar-Odds saga*, f 2, ch. 18).

The concept of the wolf-riding giantess is so firmly embedded that in skaldic poetry the wolf is circumscribed as the 'riding steed of the troll-woman',³⁶ and even in modern Norwegian speech a 'fairy-bull' is still designated as *tussestut* 'steed of giants'.³⁷ The close association between giantesses and the race of wolves is underlined by the information, given in the *Edda*, that a giantess of the Iron Forest is ancestress of a family of wolves (gyl 6). This 'Wolf Mother' appears of strong resemblance to the 'Bird Mother' of many Asian nations, or to the 'Whale Mother' of the Siberians.³⁸

The Norse giants also are occupied, as are the Masters of Nature of other nations, both as owners and as supernatural protectors, with the care of domesticated animals.³⁹ The giant queen Arinnefja possesses fifty goats which she milks 'like cows';⁴⁰ the giant Ægir keeps in his stable the 'noble-horned' goats of the god Þórr.⁴¹ Ármann watched in his youth over the sheep and oxen of his father,⁴² and the beasts of Þórir of Þórisdalr are sleeker and fatter than the sheep of ordinary men;⁴³ the giant Hymir, though also a hunter and a fisherman, is owner of a herd of oxen.⁴⁴

³⁵ gyl 33.

³⁶ *Leiknar hestr*, skj 149, 6, 3. *Járnsöxu faxi*, skj 453, 8, 3.

³⁷ Grambo, as in ref. 1, 34.

³⁸ gyl 6. The great Mother of Birds is known among many Asiatic nations, Grambo, as in ref. 1, 46. The goddess Tomam of the Kets engenders birds by shaking her sleeves, Paulson, as in ref. 3, 102. The Norse Mother of Wolves appears to be, like Tomam, capable of generating life asexually, for we hear of no male partner.

³⁹ The *weisse Frauen* of the Slavs own flocks of goats, the Ochsner of Tyrol owns cows and oxen, Bächtold-Stäubli, as ref. 27, entry: *Wilde*. Perchta, riding on a cow, in Slovenian areas of Austria, must be its owner, Waschnitius, as in ref. 5, 26; the French *fées*, who live in caves, own domesticated beasts, Sébillot, P.: *Le folklore de France*. Paris 1968. repr. vol. 1, 450. The Swedish *vittorna* or *rådande* have herds which they protect, Granberg, as in ref. 9, 47; the *skogsvå* calls her animals, Granberg, ref. 9, cards 11, 12, pp. 137-8; Ganiš (Western Lapps) milks reindeer cows, Harva, as in ref. 23, 177; the Votjak forest spirit, owns a household and cattle in the forest, Harva, as in ref. 23, 179.

⁴⁰ *Egils saga einhenda*, f 3, ch. 5.

⁴¹ *Hymisqviða* 7. In: Neckel. *Edda*, as in ref. 10.

⁴² *Armanns saga inn fyrri*, is 12, ch. 1.

⁴³ *Grettis saga*, is 6, ch. 61.

⁴⁴ gyl 32. *Hymisqviða* 19. In: Neckel. *Edda*, as in ref. 10. The giant Prymr speaks of his herd of golden-horned cows and of black oxen, *Prymsqviða* 23. In: Neckel. *Edda*, as in ref. 10. Egill must tend the goats of a giant, *Egils saga einhenda*, f 3, ch. 9; the dwelling place of Ármann, a cave, is soiled with sheep's dung, *Armanns saga ok Þorsteins gála*, is 12, ch. 4; the troll-women Flórsokka, Flanka and Flannhildr, of the same Saga, likewise, tend and own their flocks, ch. 5; Ármann settled in Iceland and he kept sheep and goats on his homestead, *Armanns saga inn fyrri*, is 12, ch. 5; the giant Valdi of Valadalr, owns sheep. *Armanns saga inn fyrri*, is 12, ch. 11; the giant Geirróðr has a goat house, sk 27, and the giant Prymr tends his dogs and mares, *Prymsqviða*, 6. In: Neckel. *Edda*, as in ref. 10; the giant Hrungrnir owns fine horses, sk 25.

As the owners of the forests and the mountains guard and foster the ferine beasts they may also extend, in a pastoral community, their help and guidance to the domesticated flocks. *Luot-hozjik* of the Russian Lapps, for instance, gives her help to reindeer herders as she gives her help to hunters.⁴⁵

The Saga giant Surtr of Surtshellir, in his turn, is promised horses and oxen as a Yuletide offering and he is asked to grant growth and prosperity – *ár ok friðr* – to the live stock.⁴⁶ It is said that flocks flourished as they never had before after Ármann came to settle in his cave in Iceland, and that a lost sheep would return to its pasture of its own accord, ‘as if a spirit had brought it home’.⁴⁷

The giant-names Björgólfr – *bjarga*, v. ‘to protect’ – Hlébarðr – *hlé*, n. ‘shelter’ –, and Ármann – *ár*, n. ‘abundance’ –, point to the protective aspect of the giants though the nature of the protection is not specified.

The guardians of the natural environment themselves may be viewed as animals or with some features of an animal. The Russian *lješi* may show himself as grey wolf, black raven, or as dog.⁴⁸ The Ainu worship the Lord of the Mountains in the form of a bear.⁴⁹ The *skogsrå* may be fitted with a tail even when she appears in human form,⁵⁰ and the forest spirit of the Livonians may call out to men with the voice of a bird;⁵¹ among the Kets of Siberia the Lord of the Forest is ‘shaggy as a bear’ and leaves the footprints of a reindeer.⁵²

In the Icelandic texts, also, the giantess Hljóð transforms herself into a crow,⁵³ and the giantesses Vargeisa and Skinnhúfa assume the shape of vultures with iron claws to defend their human friends.⁵⁴ The giants Hræsvelgr, Þiazi, and Suttungr are seen as eagles.⁵⁵

Some names show the close affinity between the giants and the beasts of the forest, pasture, sea, or air. The following designations belong to giantesses: Kráka – crow –, Hyndla – small dog –, Geit – goat –, Skrikja – shrike –, Trana – *trana*, f. ‘crane’ –, Simul – reindeer cow –, Torfár-Kolla – *kolla*, f. ‘humble,

⁴⁵ Harva, as ref. 23, p. 176. With the Karelians and Finns the spirits of the wild also are protective of men’s domesticated beasts. Paulson, as in ref. 3, 159; among the Lapps *Tšorve-Radien* guards the well-being of the reindeer herds, Paulson, as in ref. 3, 166. The *fée* of Trou-aux-Fades in France watches over the farmers’ flocks, Sébillot, as in ref. 39, 449.

Among reindeer-herders, in general, we find that a tutelary spirit of domesticated reindeer developed from the earlier guardian of wild beasts, Paulsen, I. *The Animal Guardian*. In: *History of Religions* (1963) 202–219.

Offerings may be rendered to these spirits so that the animals may thrive, as with the Votiaks, Harva, as in ref. 23, 180.

⁴⁶ *Hellismanna saga*, is 2, ch. 13.

⁴⁷ *Armanns saga inn fyrri*, is 12, ch. 5.

⁴⁸ Paulson, as in ref. 3, 276.

⁴⁹ Paulson, as in ref. 3, 72.

⁵⁰ Sydow, as in ref. 6, 128.

⁵¹ Paulson, as in ref. 3, 143.

⁵² Paulson, as in ref. 3, 101.

⁵³ *Völsunga saga*, f 1, ch. 2.

⁵⁴ *Hjálmpēs saga ok Ólvis*, f 4, ch. 20.

⁵⁵ *gyl* 9; *sk* 2: *sk* 6; Forað, the fostermother of Ketill turns into a whale, *Ketils saga hængs*, f 2, ch. 5; the mother of the giant Dofri is a cat, *Illuga saga Tagldarbana*, is 3, ch. 3; the offspring of the goddess Gefion, begotten by a giant, are oxen, *gyl* 1: the children of Loki and a giantess are in the form of a wolf and a snake respectively, *gyl* 19; a witch, living in a forest, gives birth to wolves, *gyl* 6.

unhorned animal'; the following belong to male giants: Kolbjörn – *björn*, m. 'bear' –, Selr – seal –, Hvalr – whale –, Úlfr, Ylfingr – *úlfr*, m. 'wolf' –, Brúsi – male goat –, Örnir – *örn*, m. 'eagle'.

A giant of anthropomorphic aspect may still possess the appurtenance of a beast; Vargeisa is fitted with a horse's tail and mane; such a tail belongs also to Hrímgærd of a heroic poem;⁵⁶ the giantess Skjaldvör is covered with a shaggy hide;⁵⁷ Kolbjörn's nose is bent and broken in three places so that it resembles the horns of an aged ram;⁵⁸ Porkell *skinnvefja* was wrapped in sealskin as a baby and is described in some resemblance to a seal;⁵⁹ Margerðr possesses, in evocation of a bird of prey, iron claws and a nose of iron.⁶⁰ A giantess frequently covers her nakedness (though not completely because her buttocks often show) with a smock or skirt of fur and shares this habit with the Wild Women of the Alps,⁶¹ both in resemblance of the mammals of the forest.

The following names belong to giantesses: Loðingfrá – the shaggy fingered –, Skinnhetta, Skinnfja, Skinnhúfa – *skinn*, n. 'fur' –, Arinnefja – eagle-nosed –, and these belong to men: Úlfheðinn – wolf-cloaked –, Járnnefr – iron-nosed –, Vagnhöfði – whale-headed. Sometimes beast-like behavior is indicated by the designation, as in Angeyja – *geyja*, v. 'to bark' –, Gjálp – *gjalpa*, v. 'to yelp' –, Hremsa – *hremma*, v. 'to seize with claws' – all belonging to women, and Öskruðr – *öskra*, v. 'to roar like a bull' –, Hrökkvir – *hrökkva*, v. 'wriggle like a snake', belonging to men.

We thus note that both, the narratives and the names, indicate the affinity of the family of giants with the shaggy mammals of the forest, the whales and seals of the ocean, and with birds of prey.

The deities of the wilderness quite frequently control the elements, and may themselves appear in the form of storm or winds. The forest spirit of the Votiaks moves as whirlwind from place to place,⁶² and the Old One of the Forest of the Cheremiss sends winds and storms when his anger is aroused.⁶³ Through manipulating winds and storms the giants of Norse tales may cause the sailor's vessel to be driven to their shores, as does Skrímnir of *Sörla saga sterka* or Grímnir of *Hrólfs saga Gautrekssonar*.⁶⁴ The giantesses Torfa and Hildir provided a favorable wind for some human friends,⁶⁵ and Þorri, a giant and a

⁵⁶ *Hjálmpés saka ok Ölvis*, f 4, ch. 10; *Helgaqvíða Hjörvarðssonar* 12–30. In: Neckel. *Edda*, as in ref. 10.

⁵⁷ *Þorsteins saga uxafóts*, is 10, ch. 9.

⁵⁸ *Bárðar saga Snæfellsáss*, is 3, ch. 14.

⁵⁹ *Bárðar saga Snæfellsáss*, is 3, ch. 3, he is described in such a way that he evokes the image of a seal: thick in the middle and narrow at the shoulders, goggle-eyed, long and thin with narrow fingers and long face.

⁶⁰ *Hjálmpés saga ok Ölvis*, f 4, ch. 12.

⁶¹ Such garment is worn, for instance, by Forað of *Ketil's saga hængs*, f 2, ch. 5, or Geirriðr Gandvíkrekka, *Gríms saga loðinkinna*, f 2, ch. 2. See also Bächtold-Stäubli, as in ref. 27, entry: *Wilde, Wilde Leute*.

⁶² Paulson, as in ref. 3, 128.

⁶³ Paulson, as in ref. 3, 133; the forest spirits of the Ket and the Permian people especially may appear as winds.

⁶⁴ f 3, ch. 3; f 4, ch. 19.

⁶⁵ *Sturlaug's saga starfsama*, f 3, ch. 16.

king, is in charge of sending snow.⁶⁶ The giantess Þorgerðr Hölgabrúðr created a hailstorm so that her protégé might win his battle;⁶⁷ darkness, fog, and sudden drifts of snow may precede the meeting of a human hero with a giant.⁶⁸ In northern myth the wind arises because a giant, in the shape of an eagle, flaps his wings;⁶⁹ wind is also said to have descended from the giant Fornjótr.⁷⁰

Again we find names which underline the affinity of the giants with the elements especially with frost and wind. The following belong to giants: Leiði – fair wind –, Gusir – *gustr*, m. ‘gust, blast of wind’ –, Vindr – wind –, Vindsvalr – the cold of wind –, Hrímnir, Hrímpurs, Hrímgrímnir – *hrím*, n. ‘frost’; the following belong to giantesses: Hríngerðr – *hrím*, n. ‘frost’ –, Mjöll, Drífa, Fönn – these are also names for ‘snow’.

Let us state in summary, at this point, that we have found the north-Germanic giants to share basic aspects with the spirits and deities of the wilderness, as they are extant in the faith of north-Eurasian nations and in the folklore and folkbelief of Europe. Like these spirits giants dwell in fierce, uncultivated places; like these, they hold sovereignty over their domain; sometimes this domination is implied and sometimes explicitly affirmed. Like others of the group giants and giantesses guard and possess untamed and domesticated beasts and may be seen, themselves, wholly or partially with the features of an animal. They exhibit affinity with and exert control over the elements, especially the winds, frost, and snow of wintertime.

More specifically the Norse giants belong to the mountains and the mountain caves; they appear to be primarily rulers over a certain locality and only secondarily guardian spirits over certain beasts. The giants are more closely linked to shepherds than to hunters, thus to a pastoral rather than a hunting culture, and they often are envisioned as owners of oxen, goats, and sheep. We may point, however, to one clearly marked and close association with an untamed beast: that of the troll-woman with her wolf. Giants are deities of nature rather than its spirits, if we accept the definition of Ivar Paulson who sees the latter as anonymous and collective beings without an individual personality and the former as separate individuals who also carry their own special name.

The giants’ constant association with a definite and often extant point of the landscape marks them as local spirits, *genii loci*; in this they show resemblance

⁶⁶ *Hversu Noregr byggðist*, f 2, ch. 1.

⁶⁷ Hollander, L. M. (transl.): *The Saga of the Jomsvikings*. New York 1971, reprint Texas University Press 1955, ch. 21.

⁶⁸ Oddr finds himself enveloped by darkness, frost and drifts of snow before he encounters Bárðr, *Bárðar saga Snæfellssáss*, is 3, ch. 10; fog and darkness fall before Þórarinn’s meeting with Ármann, *Ármanns saga inn fyrri*, is 12, ch. 9; the farmer Þorsteinn of the same Saga experienced an agony of cold before he came face to face with the giant Grámann, ch. 15. The giant Gusir is seen by Ketill as moving in a whirl of snow, *Ketils saga hængs*, f 2, ch. 3; rain and hail fall to the ground just before the heroes Hjálmpér and Ólvir meet Skinnhúfa, *Hjálmpés saga ok Ólvis*, f 4, ch. 9. The giantess Töglð raised a magic storm – *galdrhrið* – so that Illugi would be driven to her shores, *Illuga saga Tagldarbana*, is 3, ch. 4; just after a pitch-black snowstorm trolls arrive in Grímr’s hall, *Gríms saga loðinkinna*, f 2, ch. 1; a troll of the *Órvar-Odds saga* intends to create the wind which will take Oddr back to his own country, f 2, ch. 6.

⁶⁹ *gyl* 9.

⁷⁰ *sk* 36.

with the important local *numina* of the Lapps, the *Saiwo* people, who, in their turn, dwell in stones and 'holy mountains' and who also may control the winds.

Having indicated the qualities of the Norse giants which would allow us to class them generically with the Owners of Nature and Wild Beasts, let us point to other, more specific, shared attributes and modes of acting. The demons of the wilderness, and especially those we meet in folktales, may cause the wanderer to lose his way.⁷¹ When the Norse giant Bárðr invites young Oddr to spend the Yuletide in his cave the boy must err for hours in the snow-covered land before he can find the entrance to the giant's dwelling.⁷² When Ármann wishes to discuss matters with a certain farmer the latter is made to lose his way in the sudden darkness of the forest, and then suddenly he is encountered by the giant.⁷³ Þorsteinn, who was to meet the giant Grámann, wandered for hours in the woods, and only after he had fallen in exhaustion to the ground he saw the spirit.⁷⁴

It is true that in the examples cited the straying of men has been fitted into the narrative of the Saga to serve the progression of the plot. However, the powers of the demons and their way of dealing with humans, for whatever purpose, are the same as those, reported in the folktales, where the Lords of Nature may cause a man to err and even perish in the wilderness.⁷⁵

Some Ladies of the Forest long for erotic human contacts; the *skogsrå* and the *huldre* might approach a lonely hunter with a request for sexual embraces;⁷⁶ the *vilas* of the Slavs cherish the loving company of men.⁷⁷ Northern giantesses, in their turn, may desire the love of human heroes; Hríngerðr wishes to lie with Atli,⁷⁸ and Arinnefja is consumed by her need for sexual fulfillment.⁷⁹ Geirriðr Gandvíkrekka wishes to be kissed by Grímr,⁸⁰ and a troll-woman wants to test the manhood of the hero Hörðr.⁸¹ The name Flannhildr – new Icelandic *flanni*, m. 'penis' – points to the erotic nature of the giantess.

⁷¹ *Kožla-ia*, the master of the forest among the Cheremiss, makes the wanderer lose his way, Harva, as in ref. 23, p. 182, as does *Mish-khun* of the Voguls, Harva, p. 179; *Nules-Murt* of the Votjak is guilty of the same fear-inspiring action, Harva, p. 179. The *skogsrå* causes men to err in the wilderness, Granberg, as in ref. 9, card 14, pp. 40 ff.

⁷² *Bárðar saga Snæfellsáss*, is 3, ch. 10.

⁷³ *Ármanns saga inn fyrri*, is 12, ch. 9.

⁷⁴ *Ármanns saga inn fyrri*, is 12, ch. 15.

⁷⁵ In a number of the Sagas the sailors' boat is lost in fog and darkness and must drift aimlessly through the ocean for days, or weeks, or even months; after landing or shipwreck the men then meet the giants. It appears that the drifting of the boats is a prerequisite for meeting with the trolls. Such erring occurs in: *Sörla saga sterka*, *Illuga saga Gríðarfóstra*, *Gunnars saga Keldugnúpsfífls*, *Ásmundar saga Atlasonar*, *Jökuls þáttur Búasonar*, *Illuga saga Tagldarbana*, *Þorsteins þáttur bæjar-magns*.

⁷⁶ The Ganiš of the Western Lapps approaches humans and may ask for sexual fulfillment, Harva, as in ref 23, 177. The *metsa-piga* of the Estonians sometimes sleeps with hunters, Röhrich, as in ref. 9, 107.

⁷⁷ Reiter, W. *Die Mythologie der alten Slawen* (Hauss, M. W.: Götter und Mythen im alten Europa). Stuttgart 1973, entry: Vila.

⁷⁸ *Helgaqviða Hjörvarðzsonar*. In: Neckel. *Edda*, as in ref. 10, 12–30.

⁷⁹ *Egils saga einhenda*, f 3, ch. 12.

⁸⁰ *Gríms saga loðinkinna*, f 2, ch. 2.

⁸¹ *Hjálmþés saga ok Ölvis*, f 4, ch. 12.

The erotic relationship with a female forest spirit sometimes bestows great benefits. The *metsa-piga* of Estonia grants luck in hunting and the *vilas* accord protection in battle to their human lovers.⁸² In the Old Icelandic tales a hero may gain gifts, guidance, and assistance from a giant mistress. Fríðr helped Búi to success in his dangeous errand of acquiring an enchanted game;⁸³ Þorsteinn received, besides magic trasures and good counsel, the lifelong protection of Brana, a giantess and mother of his child.⁸⁴ The names Varðrún – *vörðr*, m. ‘watchman’ – and Fjölvr, Leirvr, Skjaldvr – *vara*, v. ‘to caution’, *varr*, a. ‘careful, watchful’, so that *-vr* might mean ‘guardian’ – may indicate the protective nature of the giantess.

There is, however, also testimony to the ill-will of the spirits who may seize and destroy animals as well as men. The Votíaks believe that their forest spirit, *Nules-Murt*, entices children and cattle into his powers;⁸⁵ the nature deities of the Finns may ‘hide’ man’s domesticated beasts.⁸⁶ Such hostile acts are also frequently recorded concerning giants. The sheep of the farmer Þorbjörn which had mysteriously disappeared were found after much searching in the valley where Kolbjörn had ‘hidden’ them.⁸⁷ The entire flock of the farmer Skála-brekkja was stolen by the giantess Skinhetta.⁸⁸ The names Hraudnir – *hrjóða*, v. ‘to plunder’ –, and Hrossþjófr – horse thief – might contain a reference to the thievishness of giants.

More fear-inspiring than the theft of cattle is the seizure of men by male or female trolls. A giantess entered in successive Yules the farmstead at Sandhaugar in *Grettis saga* and carried off each time a member of the household.⁸⁹ The giant Guðmundr, king of the mythical land of Glæsisvellir, sent his men to seize the human lover of his daughter and to bring him into the giant’s realm.⁹⁰ Egill of *Egils saga einhenda* was captured by a giant and was forced to serve as herdsman to the giant’s flocks.⁹¹ Because of winds sent by the giant Skrímnir sailors were thrown against the shore and then were taken to be slaughtered by

Geit and Gnípa think of marrying the hero Jökull, *Jökuls þátr Búasonar*, is 12, ch. 1; a request for marriage is voiced by Skellinefja of *Þorsteins saga Víkingssonar*, f 3, ch. 19.

⁸² The love of the *skogsrá* may contribute to the hunter’s luck, Röhrich, as in ref. 9, 116.

⁸³ *Kjalnesinga saga*, is 12, chs. 13, 14.

⁸⁴ *Hálfðanar saga Brönufóstra*, f 4; these giantesses extend their help and generosity towards their human lovers; Geirnefja of *Þorsteins saga Geirnefjufóstra*, is 8; Geirriðr Gandvíkrekka of *Grimis saga loðinkinna*, f 2; Ýma of *Hjálmþés saga ok Ólvis*, f 4.

⁸⁵ Harva, as in ref. 23, 179.

⁸⁶ The *skogsrá* may take humans and cattle, Granberg, ref. 9, card 16, p. 149. The Finnish forest gods may steal domesticated beasts; these then are called *metsän-peitos* – hidden by the forest –, Harva, as in ref. 23, 186.

⁸⁷ *Bárðar saga Snæfellsáss*, is 3, ch. 14.

⁸⁸ *Ármanns saga inn fyrri*, is 12, ch. 12. Skinnhúfa also stole sheep in *Bárðar saga Snæfellsáss*, is 3, ch. 9; the giant Ulfr took cattle from farmers, *Þjóstołfs saga hamramma*, is 8, ch. 5; three giant sisters steal sheep in *Ármanns saga ok Þorsteins gála*, is 12, ch. 5; the giant Hallmundr stole a haul of fish and so lost his life, *Grettis saga*, is 6, ch. 62.

⁸⁹ *Grettis saga*, is 6, ch. 65; the same type of incident occurs also in *Þjóstołfs saga hamramma*, is 8, ch. 16; a shepherd is seized by male and female trolls in *Hrana saga hrings*, is 9, ch. 6.

⁹⁰ *Helga þátr Þórissonar*, f 4, ch. 2.

⁹¹ *Egils saga einhenda*, f 3, ch. 9.

the giant's sons.⁹² The names Harðgreipr – the fiercely clutching – Skelkingr – *skelkja*, v. 'to frighten' –, of male giants, and the names Hrygða – *hrygð*, f. 'sorrow, fear' –, and Grýla – new Icelandic *grýla*, 'ogre' –, of giantesses would indicate the terrifying aspect of the race of giants.

The *skogsrá* and *huldre* of Scandinavian folklore are effective in gathering their flocks.⁹³ The giantess Flórsokka of *Ármanns saga ok Þorsteins gála* possesses a pipe and lures her beasts with its magic sound. Ármann commands his flock by 'blowing' or 'whistling', possibly on a pipe.⁹⁴

In the lore of Finno-Ugric nations the spirits of the wild may be represented by an aged couple, the 'Old Man' and 'Old Woman' of the forest.⁹⁵ Just such aged pairs are envisioned in Icelandic Sagas, as in the figures of Skrímnir and of Mána, *Sörla saga sterka*, Sleggja and Járnnefr, *Hálfðanar saga Brönufostra*, Hrímnir and Hyrja, *Gríms saga loðinkinna*, and Surtr and Syrpa, *Jökuls þátr Búasonar*.

As the owners of the forest and its beasts are rendered votive offerings in places where they are believed to possess the power of granting benefits, so giants may receive an offering. We hear of sacrifices to Surtr of Surtshellir, to Þorgerðr Hölgabrúðr and to Þorri; Bárðr, as well as Guðmundr, is designated as *heitguð*, the god to whom one makes a vow.⁹⁶ The noun *dís* may form part of the name of a giantess, as in Bergdís, Eydís, Skjalddís, and the *dísir* were female forces of north-Germanic faith who were adored with sacrifice; the name Helga, of a giantess, is related to the verb *helga* – to sanctify, to bless. These names show that the honor, due to a potent spirit, may have been rendered to members of the family of giants.

In this paper I pointed to those qualities of the Norse giants which would characterize them as spirits and godheads of the wilderness, as these have been defined in recent studies. I also indicated some specific traits shared between the giants and the Masters of Nature and its beasts, as seen, especially, in figures of European folklore. My references were, above all, to the thought world of the nations of northern Eurasia because Ivar Paulson's exhaustive study provides a satisfactory base for comparison and also because the Scandinavian countries, which generated the figures of the Norse giants, lie in the northern part of Europe. The northern or even central portions of the Scandinavian peninsula belong to the same latitudes as the other areas of northern

⁹² *Sörla saga sterka*, f 3, ch. 3; the giant Járnnefr used enchantment to bring heroes to his cave. *Hálfðanar saga Brönufostra*, f 4, ch. 4; Viking warriors were attacked by Tjösni, *Illuga saga Tagldarbana*, is 3, ch. 8; Ulfr killed shepherds in *Þjótolfs saga hamramma*, is 8, ch. 5; two troll-women came to seize sleeping sailors in *Jökuls þátr Búasonar*, is 12, ch. 1; stranded sailors are attacked by trolls in *Asmundar saga Atlasonar*, is 4, ch. 4; Tórfar-Kolla seizes and kills men in *Bárðar saga Snæfellsáss*, is 3, ch. 9.

The incidents in which young women are seized by giants to be captive in the giant's cave are too numerous to be cited.

⁹³ Granberg, as in ref. 9, 138.

⁹⁴ *Ármanns saga ok Þorsteins gála*, is 12, ch. 5; *Ármanns saga inn fyrri* is 12, ch. 13.

⁹⁵ Among the Cheremiss, Paulson, as in ref. 3, 133.

⁹⁶ *Hellismanna saga*, is 2, in poem. sk 56; *Hversu Noregr byggðist*, f 2, ch. 1; in the last two instances the sacrifice is not specifically named, but the verb *blóta* is used in reference to Þorri and to Þorgerðr and the verb means 'to worship with sacrifice'. *Bárðar saga Snæfellsáss*, is 3, ch. 6; *Saga Heiðreks Kunings ins Vitra*, U text, ch. 1, Tolkien, C. (ed.) London 1960.

Eurasia so that their inhabitants face climatic conditions and created economic systems which are similar to those of the other settlers of northern lands, such as the Finno-Ugric and Altaic nations.

When in pre-historic times agriculture was brought to Europe it did not penetrate into central and northern Scandinavia; here a population of hunters and of fishermen persisted in its ancient way of life even though there ensued a lively exchange of goods and probably of ideas between the northern hunters and the southern farmers.⁹⁷ When the Germanic invaders made their way into these parts they must have met the same kind of native culture as did other conquering intruders of the northern lands, such as the Finno-Ugric people. The Germanic settlers must have taken, as did other nations, much of the faith of the indigenous inhabitants into their system of belief. In this way the Lords and Masters of the local countryside and the Guardians of its beasts must have been allowed to enter the Germanic faith.

If we accept this view of the assimilation of native belief into the spiritual world of the Germanic nations then we may understand that the Norse giants are not merely generically related to the north-Eurasian spirits, but had themselves originated in the common stock. It is clear that, on the other hand, the natives experienced and accepted the influence of their Germanic Lords and, as we have seen, the demons of the countryside were fitted, in many cases, with a Germanic name.

Let us also note that a giant's habitation is frequently placed into the very North, such as Permland, Greenland, Finmark or the Polar Sea and that giants, born of ice, are closely linked with frost, snow, and winds, i.e., the phenomena of the long northern winter. The High Gods of the Germanic pantheon, moreover, who themselves show no particular attachment to points of the landscape, devote most of their strength to the ruthless destruction of the giants from whom, in some cases, they received a place of habitation.⁹⁸ Just so an invading nation might proceed against the native population while accepting also native culture. We may receive from the continuous bitter struggle of the gods against the trolls, from the trolls' station in the far North of Europe and their affinity with frost and cold, phenomena of the northern landscape, added confirmation of the origin of giants in the culture and belief of the northern lands.

⁹⁷ Shetelig, H./Falk, H. *Scandinavian Archaeology*. Gordon, E. V. (transl.) Oxford 1937, 85–121. Gjessing, G. *Norges Steinialder*. Oslo 1945.

⁹⁸ The ruling gods incorporated *Þrymheimr* into their possession after its owner, the giant Þiaz, had been slain, *Grímnismál* 11. In: Neckel, *Edda*, as in ref. 10. Their fortress was built for them by a giant mason, *gyl* 25.

See my: The Rulers of the Mountain. *The Mankind Quarterly* 10 (1980) 393–416.

For the names of giantesses, see my: Giantesses and their Names. *Frühmittelalterliche Studien* 15 (1981) 495–511.

Abbreviations:

f – *Fornaldar Sögur*; is – *Íslendinga Sögur*; gyl – *Gylfaginning* in *Edda Snorra*; sk – *Skáldskaparmál* in *Edda Snorra*; all as in ref. 10; skj – Jónsson, F. (ed.): *Den norsk-islandske skjaldedigtning*. Copenhagen 1912–15.

ch. – chapter; ed. – editor; f. – feminine; m. – masculine; n. – neuter; ref. – reference; vol. – volume.

Nynorsk *nokon* and the Specificity Concept*

A morphological difference between the two Norwegian standard languages can be observed in the inflection of the indefinite pronoun *nokon/noen*. In both standards this pronoun can be used with reference to singular and plural concepts both in positive and negative statements as well as in questions. In Bokmål the plural form is identical with the singular form of the masculine and feminine gender, viz. *noen*, in Nynorsk there is a separate form for the plural, viz. *nokre* (The form [*noen*] is possible, but is not permitted in official use.):

- (1) Eg såg nokre gutar, jenter, barn.
(I saw some boys, girls, children.)

As (1) shows the form *nokre* is common to all three genders.

In some semantic contexts, however, the plural form *nokre* is not idiomatic. Even so, people who generally use Nynorsk in writing and consider themselves competent to distinguish between right and wrong in this standard, tend to disagree when being asked about the idiomatic substitutes for expressions with *nokre*. Apparently, this disagreement is caused by differences in the dialectal substrata of the speakers. People who have little or no feeling for the nicer distinctions of Nynorsk idiomacy, frequently make mistakes on this particular point of the grammar when they write Nynorsk. Some of the illustrative examples we are going to use in this paper, are taken from such mistakes committed by persons who are not regular users of Nynorsk.

It would have been possible to discuss more fully a question which is highly relevant in this connection: which are the real bases of a linguistic intuition for correct Nynorsk? Does there generally exist a common feeling for Nynorsk idiomacy, at least with literate people influenced by the written standard? Or is the intuition of Nynorsk users at large mainly derived from their true mother tongues, i.e. their dialects? However desirable it would be to say something more about this very intriguing question, we can only touch upon it here. Compare, besides, the comments given below on the examples (2) and (7)–(9).

The relevant contexts are questions and negative statements. There are no problems in positive statements, as the pronoun may be used freely in them, and in the plural always takes the form *nokre*. Between questions and negative statements, which both of them involve problems, there are, however, differences, so we must distinguish between these two contexts. In questions, most Nynorsk users would agree that it is possible to use both the form *nokre* and the form *nokon* in the plural dependent on the meaning:

* Thanks are due to Ernst Håkon Jahr and Helge Sandøy for reading and commenting on the manuscript.

- (2) Såg du nokon skeiselauparar på isen?
(Saw you any skaters on the ice?)
(3) Såg du nokre skeiselauparar på isen?
(Saw you some skaters on the ice?)

(In the English rendering of Norwegian examples, the Norwegian text is strictly adhered to, also as regards syntactic construction and word order.)

A question like (2) would characteristically be asked by speakers who did not know whether or not there were any skaters at all on the ice, or who did not believe that there were any skaters there. The corresponding meaning would be rendered in English by *any*, and this pronoun is accordingly used in the literal translation of (2). To many speakers of Norwegian dialects, including such dialects on which the Nynorsk standard is primarily based, it does not, however, sound quite well to use *nokon* in such a context, and they would rather change the noun into the singular, omit the pronoun or perhaps use the neutral singular form *noko* (or orally a dialectal counterpart like *nåke*) instead.

The type of questions exemplified by (3) would be idiomatically asked by speakers having some specific group of persons in mind. This group or these persons might have been referred to by other expressions as well. The persons might for example have been mentioned by their names. Correspondingly, the question

- (4) Såg du nokre bøker der?
(Saw you some books there?)

would be idiomatically asked by a person who had been searching for some specific books that he had in mind, but not by a person who was thinking of 'any books at all'. In the latter case *nokon* would have been the idiomatic word to use. Writers who have no feeling for this distinction have produced quite a lot of unidiomatic expressions of this kind. An illustrating example may be chosen from a conditional clause used in the radio news:

- (5) . . . trugar med kraftig heimn, dersom nokre av gislane blir skadde.
(. . . threatens with strong revenge, if some of the hostages are injured.)

In this context the meaning obviously is 'any hostages at all', and *nokon* would have been the correct word. Even so, the speaker might be thinking of the hostages taken individually or taken *en bloc*, a singular and a plural concept respectively. But if the implication had been 'some specific hostages' (who might have been referred to by some other denomination individually or collectively), the use of *nokre* would have been correct.

A negative statement corresponding to (2) would be:

- (6) Eg såg ikkje nokon skeiselauparar på isen.
(I saw not any skaters on the ice.)

Apparently, the various reactions of Nynorsk speakers to this negative would follow the same lines as were mentioned under (2).

The negative statement corresponding to (3) would be:

- (7) Eg såg ikkje nokre skeiselauparar på isen.
(I saw not some skaters on the ice.)

There is, however, possible to point out a difference in use between the *nokre* in questions and in negative statements. In negatives *nokre* requires emphatic stress. The reference would then be to some specific persons whom the speaker could identify if needed. In such use *nokre* would be equivalent to the pronoun *somme*, which would also require emphatic accent to convey this meaning in such a context, if it were at all possible to use the latter word in this case.

The acceptability of (7), even with an emphatic *nokre*, would probably be disputed by some Nynorsk users. They would rather express the meaning in another way, preferably by a *det*-construction:

- (8) Det var nokre skeiselauparar som eg ikkje såg på isen.
(It was some skaters whom I not saw on the ice.)

In this construction the noun phrase and the negative are separated, the noun phrase being removed from the immediate scope of the negative. In speech the stress might be laid either on the pronominal or the nominal element of the noun phrase. If a specific signification was intended, *nokre* would receive the heaviest stress, compare what was said about (7).

Another possible formulation of the meaning of (7) would be:

- (9) Nokre skeiselauparar såg eg ikkje på isen.
(Some skaters saw I not on the ice.)

Some formal characteristics of (9) correspond to characteristics of (7): the noun phrase is removed from the scope of the negative, and its initial position imparts stress to *nokre*. Moreover, the semantic consequences are identical.

Some of the examples included in the discussion below possess characteristics similar to those of (7). The examples (20), (22), (24), (25), (33), (34) would preferably be formulated otherwise by many users of Nynorsk, corresponding to the reformulation of (7) as (8) or (9).

Emphatic accent may also be required for the use of some etymological counterparts of *nokre* in negative contexts, cp. Bokmål “ikke under noen omstendigheter” and Swedish “inte under några omständigheter” = ‘not under any circumstances’. This use in Bokmål and Swedish is, however, only in some aspects comparable to the use of Nynorsk *nokre* in (7). A conspicuous semantic difference is that in (7) *nokre* is specifying and selective, whereas in the Bokmål and Swedish expressions *noen/några* are all-inclusive.

Because of the constraint as to stress, the use of *nokre* is more restricted in negatives than in questions. Consequently, it is even easier to come across examples of unidiomatic usage. From the rather wide collection of such phrases we may select the following one, which is excerpted from a weekly. The dialogue is ascribed to Bertold Brecht:

- (10) Ein dag møtte hr. Keuner hr. Wirr på gata. – Eg er ein stor motstandar av avisene, sa hr. Wirr. – Eg vil ikkje ha nokre aviser. – Hr. Keuner svara: Eg er ein endå større motstandar av avisene: Eg vil ha andre aviser.
 (One day met Mr. Keuner Mr. Wirr on the street. – I am a strong opponent of the papers, said Mr. Wirr. – I will not have some papers. – Mr Keuner answered: I am a still stronger opponent of the papers: I will have other papers.)

We may read this dialogue as a play on the two significations of *nokre*: 'some specific (papers)' : 'any (papers) at all'. Mr. Wirr obviously belongs to the lot who misuse the plural form *nokre*. He uses the word in the signification that would have been idiomatically expressed by *nokon*: 'any (papers) at all'. This implies that he does not pronounce the word with an emphatic accent. Mr. Keuner, on his part, answers in the same vein, but he may also be understood differently. His answer would also function communicatively if Mr. Wirr had used *nokre* in the signification 'any (papers) at all'.

The examination of the above examples and the discussion so far have underlined the importance of the specificity concept as the theoretical basis to determine when to use one or the other variant of the pronoun *nokon* in the contexts referred to. The need to distinguish between specific and non-specific reference to individuals and entities of some class or other is of course felt not only by users of Nynorsk. However, a corresponding morphological means of expressing this distinction is not available for users of the other Norwegian standard, Bokmål. But we should remember that the feeling for the distinction is not primarily a question of competence in the standards. It is rather a question of semantic competence in the speaker's true mother tongue, that is her or his oral dialect. If we wanted to treat this question exhaustively, we would therefore have to make dialect-geographical investigations. That is not our primary concern here, nevertheless we shall revert to the question of dialectal idiomacy below.

Because of these dialectal differences it will be necessary for many Norwegians to learn the rules for the use of the plural of Nynorsk *nokon* intellectually, by having them explicated in rational terms. To all these learners, and especially to those who have to learn Nynorsk as a second standard, it would have been useful to have these rules explained and illustrated by examples in the handbooks they use. As it is not quite easy to explain or understand such semantic distinctions on an abstract level, both teachers and students would undoubtedly profit most by studying illustrating exemplifications of the usage in some key expressions.

The sorry fact is, however, that this grammatical extravagance of Nynorsk is not very much explicated in the grammars and handbooks on the standard. The chariness in explaining words even applies to the two corner-stones presenting the structure of Nynorsk, Aasen's grammar and dictionary (Aasen 1864, 1873). We find no reference to any other plural form than *nokre* in the dictionary article on *nokon*, nor in the paragraph of the grammar (§ 197) dealing with indefinite pronouns. The fairly recent and rather comprehensive grammar by

Olav T. Beito (1970: 255 f.) is also lacking in its information on this particular point of the grammar. Not all handbooks are, however, equally reticent. In the most exhaustive presentation of the grammar of Nynorsk between Aasen 1864 and Beito 1970, which is Heggstad 1931, a plural form *noko*, formally identical with the neuter singular, is mentioned. This form is said to be used with reference to singular and plural nouns in the signification ‘something of a kind’, e.g. in “han fekk noko fisk” = ‘he got some fish’ or “han kjøpte noko molter” = ‘he bought some cloudberries’ (taken collectively), cp. “nokre molter” = ‘some cloudberries’ (taken individually). Furthermore, it is added that the form *noko* is especially used together with *ikkje* ‘not’: “eg såg ikkje noko gjentor” = ‘I saw not any girls’.

The content of Heggstad’s comments on *nokon* was repeated by Torvik (1966:41). He also mentioned the plural form *nokon*, which he said is especially used in questions and negatives. Torvik exemplified this use by giving two sentences: “Såg de nokon sauer oppi fjellet?” = ‘Saw you any sheep up in the mountains?’ and “Dette er det ikkje nokon studentar som kan svara på” = ‘This is it not any students who can reply to’. A presentation corresponding to that given by Torvik was later given by Hellevik (1968:80, cp. 1982:107).

In 1978 the distinction between the plural forms *nokre* and *nokon* was the topic of a reader’s question which was treated in *Språknytt*, a journal published by The Norwegian Language Council. In its answer the journal said that *nokre* is a marked plural form whereas *nokon* is either a singular form or is otherwise unmarked or neutral as to the number opposition. This unmarkedness is the element that makes *nokon* the adequate form in questions and in hypothetical and negative statements, as it is characteristic of such contexts that the number is uncertain and indefinite (“ikkje fast”, i.e. ‘changeable’). Examples like

- (11) Nokre røysta mot framlegget.
(Some (people) voted against the proposal.)
- (12) Eg blir borte nokre dagar.
(I shall stay away (for) some days.)
- (13) Har du nokre kroner på deg?
(Have you some crowns about you?)

would be turned into the singular by substituting the article and numeral *ein* for *nokre*.

On the other hand, in examples like

- (14) Eg såg ikkje nokon.
(I saw not any (people).)
- (15) Vil nokon vera med på turen?
(Will any (people) join in the trip?)
- (16) Israel hadde ikkje nokon territoriale krav.
(Israel had not any territorial claims.)
- (17) Såg du nokon båtar på fjorden?
(Saw you any boats on the fjord?)

ein cannot replace *nokon*. In (14)–(15) *nokon* can be conceived as both singular and plural, whereas in (16)–(17) the number of the noun may be changed into the singular without any change of meaning.

The examples (11)–(17) and the comments on them single out and illustrate some important aspects of the semantics of *nokre* and *nokon*, but its essential explanatory point is not quite satisfactory. The conception of a definite number may very well be an element of questions, hypotheses and negatives. Secondly, in the journal's explanation one fact is neglected: that *nokre* may be used in such contexts. The possibility to use either form in these contexts and the analysis of the semantic distinctions involved in the substitution of one form for the other is of crucial importance for a real understanding of the difference in use between the forms *nokre* and *nokon*. Thirdly, the distinction between a singular and a plural concept is not quite the same in examples such as *ein dag : nokre dagar* 'one day : some days' as in *dag : dagar* or in *ein dag : 2 (or 3, 4 . . .) dagar*. One point of difference is that *nokre* is indefinite as to the exact number, whereas *ein* may be completely definite – as a numeral – or indefinite – as an article.

As mentioned briefly above there is in present-day Bokmål only one plural form of *noen*, the pronoun having identical form in the non-neuter singular and in the plural of all genders, *viz. noen*. In the predecessor of the Bokmål, however, the Riksmål before 1907, and in the Dano-Norwegian "book language" of the previous century there were two plural forms of the pronoun in question. In addition to the form *nogen*, which corresponds to the modern *noen*, there was a plural form *nogle*. This form is still to be found in Danish. In Dano-Norwegian, *nogle* was maintained on the basis of the literary tradition, as there is no reason to believe that *nogle* was a genuine oral form in Norway handed down in the spoken variety of Dano-Norwegian.

The rules for the use of *nogle*, including those stating its delimitation from the plural form *nogen*, were set down in the beginning of this century by Johan Storm (1904–06 : 163 f.). In his study he also traced the form *nogle* of the literary language back to the 17th century. According to Storm the functions of the word were fixed in the period he investigated: in the general literary usage *nogle* possessed a positive signification comparable to English *some* as contrasted with the *nogen* of interrogative and negative contexts, which corresponded to *any*. This distinction was observed by writers of Dano-Norwegian from Petter Dass and Holberg up to the fairy-tale collectors and story-tellers Asbjørnsen and Moe. With the great authors of the 19th century, such as Bjørnson and Ibsen, the linguistic tradition on this particular point was only partially upheld, as *nogen* with them tended to invade the territory previously held by *nogle*, *i.e.* positive statements. Such was above all the case of writings in a popular style. Storm pronounced against this tendency and advised not to legitimate this usage or to further it except in direct speech, children's books or private letters. In spite of his advocacy in favour of *nogle*, this very form was one of the items that were proscribed from the school language in 1907.

The rules for the use of the various forms of the Danish pronoun *nogen* are

most fully set forth in Mikkelsen (1911: 312 f.), and the usage is exemplified in ODS (XIV:1275). Both these sources of reference make it clear that the line of demarcation between the two plural forms is the same in Danish as that outlined by Storm for Dano-Norwegian. In its essence it also seems to be similar to the distinction between *nokre* and *nokon* in Nynorsk.

Despite the absence of any basis for the form *nogle* in the Norwegian speech linked to the written tradition of Bokmål, it is a well-established fact that some Norwegian dialects possess a pronominal form corresponding precisely to the Danish form *nogle*, i.e. *nokle*. It was mentioned by Aasen and Ross and by them localized to the regions of Ryfylke, Setesdal and Telemark. Later sources contain information which shows that it also extends farther north, to Numedal and Hallingdal. In Valdres it is, however, not found, its place there being taken by *nokre*. Dialect-geographically, there is no doubt that the Norwegian *nokle* is an offshoot of the Danish *nogle*. In all likelihood the forms *nokle* and *nogle* are both developed from a variant of *nokre* over an intermediate state *nokne* (or *nogne*). Such a process of dissimilation represents a quite common sound evolution. It is described in some detail and also advocated against other and conflicting views by Trygve Knudsen (1949: 102 f.). In this connection we shall skip the details of this discussion. As to semantic function the parallel forms in the various dialects and languages seem to correspond reasonably well.

As was pointed out by Storm and has been repeated by several grammarians after him, this functional correspondence does not only apply to pronominal forms having the same etymological origin. It is also to be found in corresponding pronouns of a quite different etymology, as for instance in the pair *some* : *any*. The linguistic conditions underlying the use of this English pair have been investigated by several scholars in recent years. The actual use of these pronouns in the surface sentences is a function of deep semantic properties. There is, firstly, the question of positivity vs. negativity, which we may perhaps summarize under the heading factivity. Syntactically, the various relevant aspects of this kind are manifested in the different sentence types expressing positive statements vs. negative statements and questions. Secondly, other circumstances may have telling effects. They may be briefly epitomized as the speaker's mental disposition towards the propositional content of what he or she is saying. Robin Lakoff made a point of this fact and showed how the speaker's presuppositions affected her or his choice between *some* and *any* (1969: 608 ff.). Her conclusions were later underlined and repeated by Lyons (1977: 457). If the speaker expects or hopes something to be factual and is asking for confirmation of this expectation or hope, he or she will, typically, use the pronoun *some* rather than *any*. One typical example would be the question: Did John see someone? If in this example the element *some* were exchanged with *any*, this would reveal a change of expectation or mental disposition on the part of the speaker, from a positive into a neutral or rather a negative one. There can, however, be no element of expectation or hope in negative statements. Accordingly, specificity of reference appears to be the semantic feature

that distinguishes a negative like: John didn't see someone – as compared to: John didn't see anyone.

Observations of this nature, originally made on the presuppositional semantics of *some* and *any* in English, seem to be equally relevant to the Nynorsk pronominal forms *nokon* and *nokre* when used in the plural. The speaker's choice between the two variants will be determined by her or his expectation or hope as to the reality or factivity of the matter in question. As regards the use in negative statements, the criterion of specificity will be the crucial point in Nynorsk too.

One reason why we should expect the specificity distinction to influence the choice of plural form of the Nynorsk pronoun, is that *nokre/nokon* in one signification of the word functions as the plural of the indefinite article *ein/eileit*. The specificity opposition is one of the most conspicuous semantic elements of this article, which has been repeatedly demonstrated by a number of linguists in recent years. In Old Norse the article *einn* had an ordinary plural, but this form is practically absent from present-day Norwegian. Its existence has been reported by Aasen, but by him localized only to the Bergen diocese. Following Aasen, grammarians after him as a rule illustrate its use by giving the following example:

- (18) Dei for som eine galningar.
(They behaved like some fools.)

Cp. Swedish “det var ena lustiga typer” = ‘it was some merry types’. In this context *eine* corresponds exactly to *ein* as a plural to a singular form, but a specific interpretation of the pronoun is probably not possible. It is well known that in other contexts *ein* is opaque in its relation to the specificity dimension, and such must be the case of *eine* too. In its known use *eine* corresponds to *nokre*. From this we can infer that *nokre* too may in appropriate contexts be interpreted both specifically and non-specifically.

The intimate connection between the indefinite article and the indefinite pronoun under consideration here, is even better attested in the closely cognate languages Old Norse and Swedish. In both these languages the pronoun is used in the singular with individualizing force, and is interchangeable with the article, cp. for instance Old Norse “þeir gengu til fors nǫkkurs” = ‘they went/walked to waterfall some’ = ‘a waterfall’, Swedish “han sitter och läser i någon bok” = ‘he sits reading in some book’ = ‘a book’.

The best context to test whether a noun phrase can be given both a specific and a non-specific interpretation, is obtained by placing it in a subordinate clause dependent upon a verb expressing attitude. The requirement of such a context is met by the sentence

- (19) Han vonar at det kjem ein gjest i dag.
(He hopes that it comes a guest to-day.)

The specificity properties of the noun phrase “ein gjest” are opaque, *i.e.* the

listener cannot know whether the speaker is thinking of one specific individual who exists (in the real world or in some universe of thought) or of some non-specific individual who may possibly not exist (in any world). The sentence (19) is not grammatical unless the article *ein* is included.

If a speaker who does not use the regular (dialectal) plural of *ein*, i.e. *eine*, were to express the idea of (19) with the noun phrase “ein gjest” in the plural, he might, as mentioned above, use the pronoun *nokre* and say:

- (20) Han vonar at det kjem nokre gjester i dag.
(He hopes that it comes some guests to-day.).

The opacity as to specificity is just as unmistakable in (20) as in (19). So we can conclude that in this respect *nokre* is an adequate plural of the article *ein*.

It is, however, possible to turn the noun phrase “ein gjest” of (19) into the plural in another way too, simply by dropping the modifying element. In the plural, in contradistinction to in the singular, it is possible to use the noun without any article, whether in the regular form *eine* or in its pronominal counterpart *nokre*:

- (21) Han vonar at det kjem gjester i dag.
(He hopes that it comes guests to-day.).

In this sentence there is no implication of specificity vs. nonspecificity as the noun phrase “gjester” is not a referring expression. The speaker just actualizes the notion ‘guest’ in the plural, and the question of existence is not relevant. The conclusion therefore is that as regards the specificity dimension – which undoubtedly is an important property of a noun phrase – a plural noun with no article or article equivalent is not an adequate plural of the same noun in the singular with the article added.

If we change the positive statements of (20) and (21) into the corresponding questions, their semantic properties will not be affected, neither for each of the noun phrases taken separately nor for their interrelations. In speech the possible use of emphatic stress on *nokre* in

- (22) Vonar han at det kjem nokre gjester i dag?
(Hopes he that it comes some guests to-day?)

would not have any effect on the opacity of the noun phrase “nokre gjester”. To that extent the use is different from the emphatic use of *nokre* in the negative statement mentioned above, where *nokre* is equivalent to *somme*.

The question in (22) makes it necessary to take up again the thread of the two alternative plural forms of the pronoun *nokon*, viz. *nokre* and *nokon*. In the context of (23) *nokon* will be felt as possible, at least by some Nynorsk users:

- (23) Vonar han at det kjem nokon gjester i dag?

There may be different opinions whether or not it is possible to interpret (23) specifically. In the opinion of the present writer this will not be possible. On the other hand, there can be no two opinions that the noun phrase “nokre gjester”

in (22) possesses more specificity of reference than the noun phrase “*nokon gjester*” in (23) (if it is at all possible to speak of degrees of specificity).

It is rather difficult to test and assess the specificity conditions of noun phrases in negative contexts corresponding to the positive or interrogative ones in (20)–(23). One reason is that we may negate either the verb of the principal or of the subordinate clause. We observe that in (22) and (23) the interrogative force applies to the verb of the principal clause (*vonar*) and not to that of the subordinate one. The difficulty inherent in the two-subject-structure of (20)–(23) is, however, not important, as we may create another structure, for instance that in (24)–(25):

- (24) Han vonar ikkje at han vil møte nokre jenter i dag.
(He hopes not that he shall meet some girls to-day.)
(25) Han vonar at han ikkje vil møte nokre jenter i dag.
(He hopes that he not shall meet some girls to-day.)

To both the compound sentences in (24)–(25) the same constraint applies as was mentioned for uncompounded negative sentences: the use of *nokre* requires heavy stress on this word. The emphatic accent underlines the specific reference of the word and makes it synonymous to *somme*. For use in other meanings (24) and (25) would not be grammatically idiomatic unless *nokre* were replaced by *nokon*, the noun phrase “*nokre jenter*” were turned into the singular or the pronoun omitted. If *nokon* was substituted for *nokre* the reference would be non-specific. Our discussion of compound negative sentences has shown that such sentences are subject to the same rules and restrictions as non-compounded sentences.

In questions we may also have structures where the pronoun does not modify the noun directly, but formally speaking represents the noun phrase alone, being itself modified by a prepositional phrase which includes the noun. One example is the partitive structure in

- (26) Kjem nokre av gjestene i dag?
(Come some of the guests to-day?)

In (26) the replacement of *nokre* by *nokon* would make the number indistinct, as *nokon* might refer to one person or (at least to some Nynorsk users) to more than one person. In

- (27) Kjem nokon av gjestene i dag?
(Come(s) any of the guests to-day?)

the number of the pronoun would not be determined by the number of the noun governed by the preposition “*av*”, and the possibility of specific reference would be ruled out.

If the pronoun goes alone, without either modifying a substantival head as in most of our examples, or itself being modified by a prepositional phrase as in (26) and (27), the number reference would be affected by the choice of pronominal variant. There would be no indistinctness as in (26) and (27), but

nokre would refer to a plural and *nokon* to a singular concept. An example is

- (28) Kjem nokre/nokon i dag?
(Come(s) some (persons)/anyone to-day?).

It might be argued against structures like (28) that strictly speaking they are not quite grammatical. Yes-or-no questions having a pronoun like *nokre/nokon* as grammatical subject would idiomatically be constructed with a preparatory *det* 'it' or *der* 'there':

- (29) Kjem det nokre/nokon i dag?
(Come(s) it some (persons)/anyone to-day?).

If we place *nokre* *alone* as substantival head in a subordinate clause dependent upon a verb expressing attitude, as in

- (30) Eg vonar at nokre får plass.
(I hope that some (people) get place.),

the pronoun may be pronounced with normal or with emphatic stress. If the stress is emphatic, the reference must be specific. But if the stress is normal, the reference is opaque. If *nokre* was replaced by *nokon*, the reference would be non-specific and as regards number – indistinct. When the verb of the matrix clause expresses belief or hope as in (30), the content of the whole idea may be compared to a question. If, however, the verb expresses uncertainty, doubt or some contingency, the whole idea approximates a negative statement. Semantic distinctions such as these will influence the uses and semantic shades of the pronominal variants correspondingly. In a sentence like

- (31) Eg tvilar på om nokon får plass.
(I doubt whether anyone gets place.)

the rules and restrictions of negative statements would apply. We would feel that (31) was simply another way of putting the same idea as is expressed in

- (32) Eg trur at ingen får plass.
(I believe that no one gets place.).

In (31) there is non-specific reference. If *nokon* was replaced by *nokre*, it would be necessary to use emphatic accent, and the reference would be specific. Thus, the use of *nokre* in

- (33) Eg tvilar på om nokre får plass.
(I doubt whether some (persons) get place.)

would fall within the same category as in the specific reading of (7), and might be regarded as a positive statement about some individuals not getting place. An example with the verb *vone* 'hope' is this one:

- (34) Eg vonar at det ikkje står "-lig" nokre andre stader.
(I hope that it not stands "-lig" some other places. =
I hope that "-lig" cannot be found anywhere else.)

and *nokot* respectively, and of the plural number *nokre*. No case inflection was retained in the dialects, and Aasen did not include such an inflection in his norm. By subsequent modifications Nynorsk has acquired the following paradigm for the use in textbooks for the school:

nokon noka noko nokre

as the respective forms of the masc., fem. and neuter gender sing. and of the plural of all genders. The older form *nokor* in the sing. fem. is still possible outside of textbooks, and so are a set of newer and phonetically reduced forms:

noen noen noe noen.

As we shall presently see the latter set has its dialectal basis in Austlandet, Trøndelag and to a certain extent in Northern Norway.

For the present paper an examination has been made of the forms in use in the dialects to-day. Various dialect literature has been consulted, but most of the information has come from material found in the Norwegian Dialect Archive (Norsk målførearkiv) at the University of Oslo, where it is part of a synoptic survey of phonological and morphological characteristics of Norwegian dialects. The synoptic material covering the pronoun *nokon* is dialect renderings of this passage:

(35) Hever du set nokon Gut, nokor Gjenta, nokot Barn, nokre Ungar ganga her, du?

(Have you seen any boy, any girl, any child, some children go here, you?)

In this case syntactically relevant information may also be obtained. According to our analysis above, (35) would be interpreted differently dependent on the speaker's mental disposition towards the propositional content of what he or she is saying. So we should expect either *nokre* or *nokon* or both these forms in the plural. However, only sporadically are both these forms given from one and the same dialect, and utterly seldom can any systematic syntactic difference be inferred. Accordingly we get no supplementary information to verify the conclusions arrived at in our semantic analysis of the Nynorsk standard. But even if the informants have given only one form or perhaps two or more variants that have the same syntactic application, some illuminating information can be had from the synoptic dialect survey. At least there is no difficulty in drawing dialect isoglosses on the basis of the collected material.

One interesting conclusion, which is fairly well established, is that in wide areas there is no choice between two supplementary plural forms as in the standard. The reason is that the form *nokre* is no longer in use. This applies to large parts of Austlandet, to most of Sørlandet and to Trøndelag. Neither is any form reminiscent of *nokre* attested in Troms and Finnmark. In Nordland and Trøndelag, on the other hand, such forms can be found interspersed among other forms. There is one connected area where *nokre* is the regular plural form: the counties Hordaland, Sogn and the Fjords and Møre and Romsdal, and together with these counties the eastern valleys Valdres and Gudbrandsdal.

In the other major valley of the county of Hedmark, Østerdal, *nokre* is also used, but it is not so dominant there as in Gudbrandsdal. The extension of the form *nokle* has been outlined in the main part of this article.

Some characteristic formal correspondences can be pointed out, internally between paradigmatic forms of *nokon* and externally between *nokon* and other important items of grammatical structure. The most conspicuous correspondence is that between the sing. masc. and the plural. It may be manifested by *nokon, nåken, nån* or other forms. Fairly wide extension also has the correspondence between the fem. sing. and the plural, e.g. in forms like *nåa* South Hedmark, *någå* somewhere in Rogaland or *nåa* somewhere in Trøndelag. Between the neuter sing. and the plural correspondence can be found in some places. As was mentioned in the semantic analysis above, the standard form of the sing. neuter, *noko*, is a possible plural form especially together with the adverb *ikkje*. The neuter is also used adverbially. In the dialectal material this correspondence is chiefly observable in the areas where the phonetically reduced form *nå* prevails. Between the fem. and neuter genders of the sing. there are identical forms in not a few dialects, e.g. as *nå* or *nåkka* in Trøndelag and *nåkka* in Northern Norway.

An external correspondence of great importance is the one between the endings of the sing. fem. and of fem. nouns in the sing., e.g. *noka* : *boka*. This correspondence is reflected in the standard. The feminine form with a lower status in the standard, but with etymological precedence, *nokor*, has a rather limited extension to-day, its one connected area being Valdres, Gudbrandsdal, Romsdal, Nordmøre and less homogeneously North Østerdal and the neighbouring valleys in South Trøndelag. Outside of this region only some lingering survivors are to be found.

References

- Beito, Olav T. 1970: *Nynorsk grammatikk*. Lyd- og ordlære. Oslo.
- Dyvik, Helge J. J. 1979: "Omkring fremveksten av artiklene i norsk. Språklig markering av referensielle forutsetninger." In *Maal og Minne*. Oslo.
- Heggstad, Leiv 1931: *Norsk grammatikk*. Oslo.
- Hellevik, Alf 1968: *Norsk på ny*. Oslo.
- Hellevik, Alf 1982: *Nynorsk ordliste*. Større utgåve. Oslo.
- Knudsen, Trygve 1949: *Pronomener*. Universitetets studentkontor. Stencilled edition. Oslo.
- Lakoff, Robin 1969: "Some remarks why there can't be any *some-any* rule". In *Language XXXV*: 608–615.
- Lyons, John 1977: *Semantics I-II*. Cambridge – London – New York – Melbourne.
- Mikkelsen, Kr. 1911: *Dansk ordføjningslære*. København.
- ODS: Ordbog over det danske sprog. I-XXVII*. 1919–1954. København.
- Språknytt* 1978: Meldingsblad for Norsk språkråd. 6. årg. 1. 1978. Oslo.
- Storm, Joh. 1904–1906: *Norsk Retskrivning*. Kristiania.
- Torvik, Ingvald 1966: *Nynorsk grammatikk*. Oslo.
- Aasen, Ivar 1864: *Norsk Grammatik*. Kristiania. The latest edition Oslo 1965.
- Aasen, Ivar 1873: *Norsk Ordbog*. Kristiania.

MEDDELANDE

Till nya ledamöter av redaktionen för Arkiv för nordisk filologi från och med band 99 har utsetts professorerna Lars Huldén, Helsingfors, och Bengt Loman, Åbo.

Göteborg den 28 mars 1984

Sven Benson

Litteraturkrönika 1983

Av S. Benson, B. Ejder och B. Pamp

Karl-Rainer von der Ahé, Rezeption schwedischer Literatur in Deutschland 1933–1945. 298 s. Hattingen 1982 (Verlag Dr. Bernd Kretschmer). (Wissenschaftliche Reihe. Band 5.) Karl-Rainer von der Ahé studerar i sin doktorsavhandling den svenska litteraturen i det nationalsocialistiska Tyskland. Han granskar därvid det mottagande som ett antal svenska författare fick i mer eller mindre statsdirigerade tidskrifter. Han granskar även antalet översatta och utgivna böcker av svenska författare. Han nöjer sig emellertid inte med detta utan analyserar författarna och deras verk och söker finna vad som har tilltalat den bokläsande allmänheten och de nationalsocialistiska ideologerna.

Av en äldre generation lästes framför allt Heidenstam (Karolinerna!) och Selma Lagerlöf samt vid sidan av dem Sven Hedin och Fredrik Böök. Strindberg började spridas först efter 1940 och bedömdes kyligt. Vilhelm Moberg å andra sidan översattes, lästes och recenserades flitigt fram till 1938 men tycks sedan ha försvunnit från bokhandelsdiskarna. Även en underhållningsförfattare som Gunnar Serner (pseud. Frank Heller) nådde under nazitiden en betydande läsekrets.

S. B.

Edwin Bonsack, Dvalinn. The Relationship of the Friedrich von Schwaben, Völundarkviða and Sgrla þátr. 249 s. Wiesbaden 1983 (Franz Steiner Verlag). Redan undertiteln ger en aning om den djärvhet, med vilken förf. applicerar sin grepp på delar av den forngermanska diktningen. Förordet annonserar huvudtesen: "the poet of the Heliand, named Wieland, wrote the works from which, ultimately, the Friedrich von Schwaben and the Völundarkviða were derived". Greppet vittnar om en vetenskaplig fantasi med oerhörd spännvidd. Det vore emellertid orätt att i stor skala nagelfara bokens många vittblickande resonemang och slutsatser, där läsaren ej sällan tvekar att följa med. Kap. "Dvalinn in the Hávamál" (s. 39 ff.) lär bl.a., att dvärgnamnen *Dáinn* och *Dvalinn* (efter vilken föreliggande bok är uppkallad) är anagram av *Andi* "the Holy Gost", och *Völundr*, *Vilandr* är anagram av *Weland*, *Wieland*. *Grani*, namnet på Sigurds springare, "måste" betyda "Aachen" (s. 55). Idén om "Contrasting Similarity" mellan dikterna Friedrich von Schwaben och Völundarkviða (18 ff.) är inte just övertygande. Etc. Litteraturförteckningen vittnar om god kunskap om i synnerhet äldre och i synnerhet litterärt-folkloristiskt inriktad forskning. – Boken har uppstått långt från de orter och kretsar, där man brukar diskutera dessa svåra problem. Den är resultatet av livslång möda men utgör ett egenartat inlägg i den vetenskapliga diskussionen.

B. E.

Alan Dundes, Cinderella. A Folklore Casebook. XIX + 311 s. New York & London 1982 (Garland Publishing, Inc.). (Garland Folklore Casebooks. Vol. 3.) Garland Folklore Casebooks är en utomordentligt lärorik pedagogisk serie där varje volym är en antologi med studier ägnade ett visst ämne, som på detta sätt kommer att belysas utifrån skilda geografiska, kronologiska och metodologiska aspekter. Denna del ägnas Askungemotivet. Ämnets rikedom kan illustreras med att Anna Birgitta Rooth baserar sin avhandling "The Cinderella Cycle" från 1951 på inte mindre än omkring sjuhundra versioner av sagan. Samlingsvolymen inleds med tre berömda versioner av Askungen, en från Giambattista Basiles "Il Pentamerone" (1634–1636) samt vidare Charles Perraults "Cendrillon" (1697) och bröderna Grimms klassiska "Aschenputtel" (1812). Den första huvudavdelningen därefter upptas främst av komparativa studier, medan den andra ägnas åt tolkningsfrågor. Den senare avdelningen innehåller bl. a. ett bidrag av utgivaren själv, som från psykoanalytiska utgångspunkter diskuterar Shakespeares version av Askungemetat i King Lear. I bokens sista bidrag, "America's Cinderella", skildrar Jane Yolen roande och bitskt hur Walt Disneys filmatisering av sagan inledde och bidrog till en kanske oåterkallelig förvanskning av Askungegestalten. B. P.

From Sounds to Things. Essays in Honor of Claes-Christian Elert 23 December 1983. IX + 253 s. Umeå 1983 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 60.) Den festskrift varmed professor Claes-Christian Elert hyllades på sin 60-årsdag speglar väl spännvidden i hans vetenskapliga verksamhet. Experimentalfonetiska undersökningar av företeelser i olika språk blandas med mera teoretiska undersökningar på fonologiens och morfologiens fält. Språkvårdens problem tangeras i flera artiklar, könsdifferenser i språket likaså.

Lättare i tonen än de övriga uppsatserna men lika givande är den inledande uppsatsen Analogister, anomalister och dagsläget av Lars-Gunnar Andersson. Den kan ge upphov till eftertanke och självprovning hos språkvårdare med helt olika uppfattningar om språkets väsen, funktion och vård. S. B.

Bernt Fossetøl, Bindingsverket i tekster. 195 s. Oslo – Bergen – Stavanger – Tromsø 1983 (Universitetsforlaget). Bernt Fossetøl är docent i nordisk språkvetenskap i Oslo. Han framlade 1980 det stora arbetet *Tekst og tekststruktur*, vari han grundligt inventerade textlingvistikens metoder och begreppsapparat. Konstruerade exempel utgjorde hans illustrationsmaterial. Se ANF 96: 213.

Föreliggande textlingvistiska arbete innehåller sju fristående uppsatser av Fossetøls hand. Fyra av dem hade han redan publicerat före avhandlingen, medan tre är nyskrivna. Nu står skönlitteraturen mera i centrum för förf.:s uppmärksamhet. De nyskrivna artiklarna bär titlarna *Om tekstlingvistikk som hjelpemiddel til å lese litterære tekster*, *Tekstlingvistikk – en ny synsvinkel?* och *Strategier i koding og avkoding av språklig informasjon*. S. B.

Ottar Grønvik, Die dialektgeographische Stellung des Krimgotischen und die krimgotische cantilena. 120 s. Oslo – Bergen – Stavanger – Tromsø 1983

(*Universitetsforlaget*). Källorna till vår kunskap om kringoterna och deras språk flyter ytterst sparsamt. Viktigaste språkkälla är de ord och den strof som flamländaren de Busbecq upptecknade 1560–62 i Konstantinopel efter en grek från Krim, vilken i sin tur lärt känna kringoternas språk.

Grønviks arbete synes ha vuxit fram ur en planerad recension av MacDonald Stearns Jr:s arbete *Crimean Gothic* 1978. Grønvik går i sitt eget arbete mycket långt vad gäller konstruktiva förslag. Efter en analys av språkstrukturen i det traderade materialet drar han slutsatsen att kringgotiskan är ett ursprungligen västgermanskt språk. Han antar att kringoternas västgermanska förfäder kom att följa de östgermanska goterna i deras vandring ned till Svarta havet, att deras språk genomgick utvecklingar som var parallella med gotiskans och att det var dessa kringoters språk som ännu under 1700-talets senare del fanns kvar på Krim.

Grønviks teser är djärva och ännu djärvare är hans tolkning av den bevarade cantilenan. Krönikören kan icke frigöra sig från en känsla att Grønvik i viss utsträckning bevisar det han vill bevisa. S. B.

Wolfgang Mieder, *International Proverb Scholarship. An Annotated Bibliography. XVIII + 613 s. New York & London 1982 (Garland Publishing, Inc.). (Garland Folklore Bibliographies. Vol. 3. Garland Reference Library of the Humanities. Vol. 342.)* Enligt förordet upptar denna bibliografi de senaste tvåhundra årens ordspråksforskning, men självfallet härrör de flesta titlarna från vårt eget sekel. Även om undersökningarna på engelska, tyska och franska dominerar, finner man många bidrag på nordiska språk, holländska, finska, italienska och spanska, och bibliografen har också strävat efter att förteckna så många forskningsinsatser som möjligt från Sovjet, Rumänien, Ungern, Bulgarien, Polen och Tjeckoslovakien; här pågår, som det påpekas, en livaktig forskning som ofta försummas av västerländska forskare. Verken presenteras med författarnas namn i bokstavsordning, och deras innehåll refereras initierat och kritiskt värderande. Ett namn- och ämnesregister hjälper till att strukturera det väldiga materialet. De ordspråk som har blivit föremål för individuella studier presenteras avslutningsvis, oftast på originalspråket. Den omfattande och väl genomtänkta bibliografien kommer att bli ett värdefullt hjälpmedel för paremiologer i stora delar av världen. B. P.

NOWELE. *North-Western European Language Evolution. Edited by Erik W. Hansen [and] Hans F. Nielsen. Vol. 1. August 1983. 112 s. Odense 1983 (Odense University Press).* I en tid då strukturell språkbeskrivning och TG-grammatik starkt dominerat språkforskningen, har en ny tidskrift startats i Odense för studium av språkutveckling. Initiativtagarna och utgivarna, professorerna Erik W. Hansen och Hans F. Nielsen, sätter studiet av språkutvecklingen i de germanska språken i centrum för tidskriftens intressesfär. Särskilt avses det att de teoretiska frågorna skall upptagas till behandling.

I det nu föreliggande första häftet medverkar E. C. Polomé, Austin, Texas ("Bilingualism and Language Change"), Hreinn Benediktsson, Reykjavík ("The Germanic Subjunctive"), Gillis Kristensson, Stockholm ("Old English 'Second Fronting' Revisited") och Niels Danielsen, Odense ("The Cases Unravell'd. Or: Back to Linguistics!").

Krönikören önskar den nya tidskriften välgång och hoppas att dess internationella karaktär och höga standard skall bestå. S. B.

F. J. J. Peters and Toril Swan, American English: A Handbook and Sociolinguistic Perspective. IV + 183 s. Oslo 1983 (Novus Forlag). (Tromsø-studier i språkvitenskap. 6.) Den amerikanska varianten av engelska språket betraktas ofta, åtminstone i Europa, som i olika avseenden underlägsen den brittiska engelskan och nonchaleras inte sällan i utbildning och forskning, trots dess allt större betydelse i ekonomiska och andra sammanhang. Peters och Swan går i denna handbok noggrant och pedagogiskt igenom vad som skiljer de två varianterna åt med avseende på uttal, ordförråd, morfologi och – i mindre utsträckning – syntax. Också icke-lingvistiska skillnader (gester, avstånd till den talande, grad av egocentricitet etc.) uppmärksammas; det ligger i sakens natur att iakttagelserna här blir subjektiva och resonemangen mindre stringenta. Men boken är inte bara av praktiskt värde för dem som behöver bekanta sig med den amerikanska engelskan. Den initierade beskrivningen av de amerikanska dialekternas uppkomst och samband med både kolonisationen från den gamla världen och folkförflyttningar inom vad som senare blev USA är av stort teoretiskt intresse också för europeisk dialektforskning. B. P.

Hans-Helmut Röhring, Wie ein Buch entsteht. Eine Einführung in den modernen Buchverlag. 178 s. Darmstadt 1983 (Wissenschaftliche Buchgesellschaft). Vägen från ett första råmanuskript till en prydligt tryckt bok med alla frågor rörande ekonomi, distribution och copyright lösta är lång och för de flesta obekant. Likheter men också olikheter föreligger om det rör sig om skönlitterära verk och andra förlagsartiklar å den ena sidan och rent vetenskapliga arbeten å den andra.

Hans-Helmut Röhring har en grundlig kännedom om bokproduktionens hela problematik. Akademiskt utbildad och med egna tryckta skrifter bakom sig har han verkat som förlagsredaktör (Verlagslektor) och förlagschef. Hans arbete *Wie ein Buch entsteht* kan i första hand betraktas som en handbok för förlagsredaktörer. Den är emellertid mycket nyttig även för doktorander, akademiska lärare, tidskrifts- och serieredaktörer m.fl. De rättsliga och tekniska förhållandena är så lika i Västtyskland och Norden att det allra mesta som sägs i Röhrings arbete har relevans även för nordiska förhållanden.

Det må i detta sammanhang nämnas att Svenska språknämndens tidskrift *Språkvård* i häfte 1983: 1 berör ett antal av de frågor som Röhring behandlar. En nordisk läsekrets har intresse av båda. S. B.

Sue Samuelson, Christmas. An Annotated Bibliography. XXXIII + 96 s. New York & London 1982 (Garland Publishing, Inc.) (Garland Folklore Bibliographies. Vol. 4. Garland Reference Library of the Humanities. Vol. 343.) De minst sagt omfattande forskningarna kring julen blir här föremål för en selektiv kommenterande bibliografi med tyngdpunkten lagd på historiska, psykologiska, sociologiska och folkloristiska insatser. I en sakkunnig inledning diskuterar och refererar bibliografen julforskningens utveckling utifrån dessa fyra aspek-

ter; därefter kommer själva bibliografien med verken ordnade alfabetiskt efter författarnas namn. Ett ämnesordsregister avslutar boken. Nordiska läsare kan notera att en av dem som har hjälpt till med översättningar och innehållsreferat är den svenske etnologen Bengt af Klintberg. B. P.

Bengt Sigurd, Möt språkforskningen. 148 s. Lund 1983 (LiberFörlag). Bengt Sigurds arbete Språkstruktur av 1967 hann uppleva flera upplagor men blev efter hand i vissa stycken föråldrat. Sigurd valde i denna situation att göra en ganska grundlig överarbetning av boken och att samtidigt ge den en ny titel. De avsnitt som särskilt förändrats rör den generativa grammatiken. Litteraturlistan visar att förf. utnyttjat 1970-talets allmänlingvistiska landvinningar på en rad områden, och registret ger en god hjälp vid överblicken av begreppsapparaten. Det nya arbetet ersätter helt sin föregångare. S. B.

Theorie der Metapher. Herausgegeben von Anselm Haverkamp. 502 s. Darmstadt 1983 (Wissenschaftliche Buchgesellschaft). (Wege der Forschung. Band CCCLXXXIX.) De teoretiska problemen kring metaforerna faller inom gränsområdet mellan filologi/lingvistik, litteraturvetenskap och filosofi. Anselm Haverkamp har sammanställt en antologi kring metafor teorierna och därvid valt att i förekommande fall översätta artiklarna till tyska. Efter en inledning av utgivaren presenteras materialet i fem kapitel: Historische Vergegenwärtigung (Kritik der Rhetorik), Das sprachanalytische Paradigma (Semantik der Metapher), Das hermeneutische Paradigma (Hermeneutik der Metapher) och Übergänge und Perspektiven. Till arbetet fogas en rikhaltig bibliografi och ett namnregister.

I ett särskilt avsnitt berör utgivaren de problem som varit förknippade med urvalet av artiklar, översättningsarbetet och bibliografien.

Arbetet kompletterar i många hänseenden Warren A. Shibles för sin tid värdefulla arbete *Metaphor: An Annotated Bibliography and History* (White-water 1971). S. B.

*

Akten der Fünften Arbeitstagung der Skandinavisten des deutschen Sprachgebiets 16.-22. August 1981 in Kungälv. Herausgegeben von Heiko Uecker. 306 s. St. Augustin 1983 (Verlag Dr. Bernd Kretschmer). (Wissenschaftliche Reihe. Band 6.) De tyskspråkiga nordisternas konferens i Kungälv 1981 avkastade en volym innehållande ett betydande antal uppsatser och rapporter. Flera uppsatser behandlar fornisländsk litteratur ur olika synpunkter. Berättelsestrukturen i Grettis saga och i fornaldarsagor står vid sidan av analys av den andra grammatiska avhandlingen och av kenningarnas funktion. Även nordiskt nutidsspråk behandlas, så t.ex. presuppositionsstrukturer i danskan, semantiska fält i svenskan och andra språk och kongruens i de nordiska språken. Flertalet uppsatser behandlar dock 1800- och 1900-talens nordiska skönlitteratur.

Några språk- och litteraturforskare från de nordiska länderna medverkade vid sidan av forskare från Tyskland och Schweiz.

Trycktekniskt lämnar tyvärr rapporten en del övrigt att önska. S. B.

Folk og ressurser i Nord. Foredrag fra Symposium om midt- og nordskandinavisk kultur ved Universitetet i Trondheim, Norges lærerhøgskole 21–23 juni 1982. Redigert av Jørn Sandnes Arnfinn Kjelland og Ivar Østerlie. 379 s. Trondheim 1983 (Tapir). Det nordiska symposiet 1982 i rubricerade ämne har med berömvärd snabbhet resulterat i en tryckt och välredigerad symposierapport av stort intresse bl.a. för språkforskare. Boken är uppdelad i tre huvudavdelningar: "Kulturlandskap og ressursutnyttelse", "Etnisk pluralisme i Nord" och "Bygdesamfunn i endring". Ortnamnens roll som källa till bebyggelsehistorien belyses fr.a. i den första avdelningen: man kan nämna Evert Baudous "Samhälle och resursutnyttjande i södra Norrland under den äldre järnåldern" och Klas-Göran Selinges eleganta "Modeller för landskapsutnyttjande inom fångstkultur och tidig agrarkultur. Exempel från mellersta Norrland" samt Helge Guttormsens "Metoder for rekonstruksjon av høymiddelalderens bosetningsbilde (1000–1350 e.Kr.f.) i et historisk kildefattig distrikt: Andenes len og Sortland fjerding", där förtattaren kan beslå Oluf Rygh med klara cirkelbevis vid tolkning av namn i Vesterålen-området vilka kan peka på samisk bosättning. I den andra huvudavdelningen förekommer bl.a. ett bidrag av Gösta Holm, som kritiskt granskar Knut Bergslands argument för tidig samisk bosättning i Jämtland-Härjedalen. Det tredje avsnittet inriktar sig på nutidens kulturella, ekologiska och ekonomiska omvandlingar i området. – Internordisk och tvärvetenskaplig forskning har här gett resultat av värde inte bara för skilda vetenskapsgrenar utan också för en hel region. B. P.

Språk i Norden. Sprog i Norden. 1983. Årsskrift for Nordisk språksekretariat og språknemndene i Norden. 170 s. Oslo, Stockholm, Köpenhamn 1983 (J. W. Cappelen forlag, Esselte Studium, Gyldendal). (Nordisk språksekretariats skrifter. 2.) Årets volym av språk i Norden, den andra som ges ut av Nordisk språksekretariat, har redigerats av Else Bojsen, Mikael Reuter, Ståle Løland och Catharina Grünbaum. Den är främst ägnad temat fackspråk och terminologi och artiklarna utgör ett urval av de föredrag som hölls vid den nordiska forskarkursen Fackspråk och terminologi vid Vasa högskola 1982 under ledning av prof. Christer Laurén. Medarbetare är Finn-Erik Vinje, Henning Spang-Hansen, Risto Haarala, Heribert Picht, Einar Selander och Christer Laurén. Härtill kommer artiklar om språksamarbetet i Norden 1982–83 och nyheter från Nordspråk, sammanslutningen av modersmålslärarföreningar o.d. i Norden, samt litteraturanmälningar och litteraturoversikter. S. B.

Språk och tradition. Festskrift till Sven Benson. 241 s. Uppsala 1983. (Också i: Svenska Landsmål 1983.) När Sven Benson vid årsskiftet lämnade sin professur i nordiska språk vid Göteborgs universitet, fick han som en hyllning mottaga denna festskrift med bidrag från 21 medforskare och vänner. Som i de flesta festskrifter består innehållet av blandat stort och smått från olika fält. Den mest direkta anknytningen till Benson och hans gärning har Staffan Hellbergs uppsats Namnet *Sveinn* i äldsta tid och Göran Hallbergs bibliografi Sven Bensons tryckta skrifter 1949–1982. De i övrigt tyngsta bidragen är i anm:s tycke Poul Lindegård Hjorths Optegnelser fra Holmen ca. 1785, som för oss tillbaka till tiden före de äldsta egentliga dialektuppteckningarna, och Lennart Mobergs Sv.

dial. *nårs(t)*, *någors(t)*, *någor* 'någonstädes', med en säker behandling av ett sprött och tidigare föga uppmärksammat material. Anm. själv söker ge bidrag till studiet av de hittills otillräckligt studerade naturnamnen, och Carl-Eric Thors ger ytterligare några bidrag – utöver de magistrala tidigare arbetena av hans hand – till kännedomen om svenskt religiöst språk. I övrigt märkes bidrag av Olav Ahlbäck, Karl-Hampus Dahlstedt, Sven Ekbo, Sigurd Fries, Åke Hansson, Hugo Karlsson, Reinart Kvillerud, W. F. H. Nicolaisen, Kerstin Nordenstam, Åsa Nyman, Bo Ralph, Karel Roelandts, Allan Rostvik, Mats Thelander och Gun Widmark. Bidragen är alla högst läsvärda och ger en god bild av intressespridningen hos den nordiska språkvetenskapen av i dag. B. E.

Språkene i Norden. Utgitt av Nordisk språksekretariat og redigert av Bertil Molde og Allan Karker. 170 s., 8 kartor. [Oslo, Köpenhamn, Stockholm] 1983 (Cappelen, Gyldendal, Esselte Studium). Det har lyckats bidragsgivarna till detta arbete att inom ramen för 170 sidor säga något väsentligt om vart och ett av de språk som används eller använts i något av de nordiska länderna. Icke blott finska och samiska utan även grönländska har beaktats. Helt naturligt är det mest elementära fakta som presenteras, men det stoff som meddelas är mycket rikhaltigt och sakuppgifterna är helt aktuella. Boken torde med fördel kunna användas på akademiskt nybörjarstadium i ämnena svenska och nordiska språk. S. B.

*

Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies 1978. 60 s. Copenhagen 1982 (The Royal Library). Egentligen är det en enformig syssla att varje år anmäla en alltid lika förträfflig liten skrift över ständigt samma ämne: fornvästnordisk publikationsverksamhet. Men det är tillika stimulerande att se, hur det bibliograferade studiet åtnjuter en allt större popularitet över hela den lärda världen. Helt i denna anda är det som P. M. Mitchells inledande uppsats i denna årgång sysslar med den utomordentlige och outtröttlige bibliografen Halldór Hermannsson, 1878–1958. Mest känd är H:s verksamhet vid den kolossala samling av islandica, som på sin tid donerades till Cornell University i Ithaca i staten New York av Willard Fiske, † 1904, och som efter honom kallas The Fiske Collection. – De i den nya årgången bibliograferade "noteworthy" bidragen är till antalet 351, producerade lite varstans på jorden. Omfånget varierar starkt, från stora avhandlingar och utgåvor till små uppsatser, artiklar i encyklopedier samt anmälningar. Brates översättning från 1913 av den poetiska Eddan har utkommit i en ny, illustrerad upplaga, för att bara ta ett enda exempel på innehållet. Hänvisningarna till talrika artiklar av skilda författare i Reallexikon der Germanischen Altertumskunde är utomordentligt användbara. – Nyttjarens tacksamhet för den nya årgången är lika stor som vanligt. B. E.

Lárus H. Blöndal, Um uppruna Sverrissögu. 220 s. Reykjavík 1982. (Stofnun Arna Magnússonar). (Stofnun Arna Magnússonar á Íslandi. Rit 21.) Flera problem är knutna till Sverressagan, bl.a. det om det skilda upphovet till de

båda delar, av vilka sagans text tydligt består. Det har emellertid rått mycken ovisshet om var gräns mellan delarna går. Blöndals utförliga forskningshistorik börjar redan med B. Thorlacius och E. C. Werlauff 1813. Förf. sluter sig till Paasches mening att den första delen, kallad *Grýla*, slutar med relationen av 1178 års händelser, framställda i kap. 31. Gustav Indrebøs stilistiska studier i sagan pekar också mot en gräns i texten på detta ställe. I övrigt kan enligt Blöndal skönjas ytterligare en gräns i texten, mellan "Bók Karls ábóta" och "Hinn síðari hlutr bókar". – Originalen till Sverres saga existerar inte längre utan företrädes av fyra välkända men från varandra ganska avvikande handskrifter. Uppkomsten av de olika versionerna diskuteras med hjälp av föregångares resultat och beräkningar enligt olika metoder, bl.a. statistiska. B. E.

Jesse L. Byock, Feud in the Icelandic Saga. XX + 293 s. Berkeley – Los Angeles – London 1982 (University of California Press). Fejden i dess speciella isländska utformning och med dess olika huvudmoment (av författaren kallade *feudemes*) är den fruktbarande utgångspunkten för denna undersökning av ett huvudtema i de isländska ättesagorna. Utan att släppa de litterära aspekterna ur synhåll ger författaren insiktsfulla analyser av fejdens förutsättningar och funktioner i den i medeltidens Europa unika isländska statsbildningen, där statschef och centralmakt över huvud taget saknades, där man var fri från hot utifrån och därför kunde undvara en militär organisation och där hövdingarna/godarna baserade sin makt inte på herraväldet över bestämda områden utan på allianser med självständiga bönder. Genom de egenartade förhållandena kom fejden på Island att utformas till ett i de flesta fall institutionaliserat skeende som paradoxalt nog kom att få en stabiliserande effekt på samhället. I medveten motsats till Theodore M. Anderssons teorier om ett slags pyramidstruktur i sagorna, med stående inslag av i tur och ordning introduktion, konflikt, klimax, hämnd, försoning och efterverkningar, arbetar Byock med en som det förefaller smidigare och mer ändamålsenlig modell, där de olika aktiva "fejdemen" conflict, advocacy och resolution tillsammans med de ickeaktiva enheterna travel och information utgör analysens grundenheter. Utanför den vanliga fejdstrukturen och i intressant motsats till övriga sagor står sagorna om Grettir Ásmundarson och Gísli Súrsson, vilkas respektive huvudpersoner inte har kunnat eller velat anpassa sig till fejdssystemets spelregler och framstår som socialt isolerade, tragiska individer.

I ett antal kanske väl omfattande appendices ges bl.a. en redogörelse för isländska juridiska och sociala termer och exemplifieras olika slag av "feudemes". B. P.

Danakonunga sǫgur. Skjǫldunga saga, Knýtlinga saga, Ágrip af sǫgu danakonunga. Bjarni Guðnason gaf út. CXCIV + 373 s. + 4 kartor. Reykjavík 1982 (Hið íslenska fornritafélag). (Íslensk fornrit, XXXV. bindi.) I den monumentala serien Íslensk fornrit har man med denna volym kommit till en sagogrupp med utomnorröna ämnen. Företaget har utom sitt värde för den isländska litteratur- och historieforskningen också den betydelsen, att texterna i fråga utgör några av de viktigaste litterära källorna till vårt vetande om den *danska* fornhistorien. Sagornas framställning sträcker sig "úr grárri forneskju" till

slutet av 1100-talet. De har aldrig förr varit utgivna på Island. Delvis av dessa anledningar har utg:s inledning gjorts osedvanligt lång. Dessutom har denne på sin tid ägnat Skjöldunga saga ett särskilt djupgående studium i sin doktorsavhandling *Um Skjöldungasögu*, 1963. – I viss mån en förebild till Knýtlinga saga är tydligt Snorres *Heimskringla*, och dess tillkomsttid, c. 1225–35, utgör därför terminus post quem för den förra texten. Trots så pass sen tillkomst är sagan – givetvis – anonym. Utg:s misstankar rörande upphovsmannaskapet faller ganska starka på Ólafur Þórðarson hvítaskáld, d. 1259. Skjöldunga saga är äldre, från före 1220, möjligen 1180–1200, och här är förhållandet det omvända: Snorre röjer kännedom om den både i Eddan och i Ynglinga saga i *Heimskringla*. I övrigt framhålles det av utg., att sagorna som sådana har rötter gemensamma med flera genrer av forntida nordisk diktning: en rot är helgonsagor, en annan är sagor om konungar, kyrkohistoria, krönikor och annaler, en tredje är hirdkväden, ”sagnaskemtan” och genealogisk kunskap.

Det har bedömts som omöjligt att på ett tillfredsställande sätt ge ut Skjöldunga saga som ett sammanhängande helt. I stället presenteras i följd efter varandra de existerande åtta fragmenten, hämtade från de olika texter, där de har funnit en fristad. Fragmenten är, i utgåvans ordning: *Danasaga Arngríms lærða*; ”Upphaf allra frásagna”; *Ynglinga saga* (2 hss); *Snorra-Edda* hs R; ”*Sogubrot af fornkonungum*”; *Svíakonungatal Arngríms lærða*; *Ragnarssona þáttr*, i *Hauksbók*; *Óláfs saga Tryggvasonar in mesta*. – *Knýtlinga saga*, som också möter i flera mer eller mindre fragmentariska texter, är däremot utgiven på traditionellt sätt. Textkodex är Árni Magnússons avskrift i AM 18 fol. av en förlorad pergamentkodex från o. 1300. – Som en tredje text i samlingsvolymen utges den lilla s.k. *Ágrip af sögu Danakonunga*. – Den ståtliga volymen prydes av ett antal fotografiska bilder (*Danevirke* m.m.) och beledsagas av kartor.

De östnordiska folken har inte själva tillräckligt tagit vara på sin fornhistoria, men islänningarna har gjort det åt dem. Den föreliggande utgåvan med sin inledning är ett utmärkt hjälpmedel vid studier i ämnet. Principerna för textbehandling är de samma som i tidigare delar. B. E.

Edda. A Collection of Essays. Edited by Robert J. Glendinning and Haraldur Bessason. 332 s. Winnipeg 1983 (University of Manitoba Press). (The University of Manitoba Icelandic Studies. 4.) De flesta av medarbetarna i denna ståtliga samling är från USA eller Canada, 7 bidrag, medan 5 är från Europa. Detta är ett av många intyg om att den poetiska Eddan i våra dagar förmår entusiasmera forskningen över hela världen. Bidragen, fristående från varandra, representerar olika syn på den poesi som brukar kallas Eddan, någon redaktionell uniformering eller sammanjämkning har inte gjorts. Detta bidrager emellertid till samlingens charm. Utgivarna är värda allt beröm. De fornisländska studiernas spridning till jordens yttersta ändar har bl.a. det goda med sig, att forskare med helt nya uppslag och med oförvillad blick kan tillföra diskussionen väsentliga nya bidrag.

Det kan inom Eddaforskningen urskiljas åtminstone två huvudriktningar. Den ena sysslar med textens mer lingvistiska sida: mer eller mindre detaljerad textkritik, namntolkning o.d. Den andra är mer filologisk, i ordets vidare bemärkelse, sysslar med övergripande, mer litteraturvetenskapliga, folkloristiska och religionsvetenskapliga problemställningar.

Einar Haugen skriver om *The Edda as Ritual: Odin and His Masks*, ett viktigt understrykande av det religiösa inslaget i Eddadiktningen. H. R. Ellis Davidson behandlar *Insults and Riddles in the Edda Poems*. Synpunkten är fruktbar och framställningen vederhäftig. Joseph Harris och Theodore M. Andersson rör sig inom samma sfär: *Eddic Poetry as Oral Poetry. The Evidence of Parallel Passages in the Helgi Poems for Questions of Composition and Performance*, resp. *Did the Poet of Atlamál Know Atlaqviða? – Förtjänstfulla insatser i gamla svåra frågor. – Vidare skriver Peter Hallberg om Elements of Imagery in the Poetic Edda*, med bl.a. textkritiska resultat. Heinz Klingenberg jämför med varandra *Types of Eddic Mythological Poetry* (*Lióðatal i Hávamál, Völuspá, Grímnismál etc. etc.*). Kaaren Grimstad, *The Revenge of Völundr*, gör sig – uppenbarligen med framgång – till tolk för uppfattningen av *Völundarkviða* som mer mytologisk än heroisk. *Völuspá* ses rätt högt uppifrån i Paul Schack, *Some Thoughts on Völuspá*, och Régis Boyer, *On the Composition of Völuspá*. Christopher Hale har gett sig i kast med det vanskliga problemet *The River Names in Grímnismál 27–29*. Samlingen avslutas med utg. Robert J. Glendinnings bidrag, *Guðrúnarkviða forna. A Reconstruction and Interpretation*, och Anthony Faulkes, *Pagan Sympathy: Attitudes to Heathendom in the Prologue to Snorra Edda*. Lika ömtåligt som det senare ämnet måste ha varit på Snorres tid, lika intressant är det ur olika synpunkter för vår.

En intressant och värdefull volym.

B. E.

Edda. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern. Herausgegeben von Gustav Neckel. I. Text. 5. verbesserte Auflage von Hans Kuhn. 229 s. Heidelberg 1983 (Carl Winther. Universitätsverlag). (Germanische Bibliothek. Vierte Reihe. Texte.) När Hans Kuhn 1962 gav ut en bearbetad och efter delvis nya principer normaliserad version av Neckels eddautgåva, insmög sig några fel och inadvartenser av olika slag. Neckels tredje upplaga av år 1936 förbisågs, varför Kuhns titelblad och förord angav den nya upplagan som den tredje. Ett nytryck med rättelser i upplageuppgifter fick omedelbart ombesörjas. I föreliggande femte upplaga har diftongen *iq* utbytt mot *io*, bortfallet accenttecken har i några fall återinförts, den meningslösa rubriken *Brynhild zu Gunnar* på s. 322 har rättats till *Brynhild zu Gudrun* osv. För en uppmärksam läsare kan textändringarna avslöja sig i trycket.

För en forskning som med bortseende från paleografi och ortografi är inriktad på innehåll, stil och syntax har redan Kuhns version av år 1962 erbjudit ett gott och ofta utnyttjat hjälpmedel. I dessa hänseenden erbjuder den nya upplagan ett förbättrat underlag.

Eddastudiet tarvar i dag en modern motsvarighet till Gering-Sijmons *Kommentar zu den Liedern der Edda* (1927) där de senaste sextio årens eddaforskning kan samlas och överblickas.

S. B.

Jürg Glauser, *Isländische Märchensagas. Studien zur Prosaliteratur im spätmittelalterlichen Island. VII + 357 s. Basel und Frankfurt am Main 1983 (Helbing & Lichtenhahn Verlag AG). (Beiträge zur nordischen Philologie. Herausgegeben von der Schweizerischen Gesellschaft für skandinavische Studien. 12.)* Med Märchensagas förstår Jürg Glauser de sagor som växte fram under isländsk senmedeltid, som byggde på huvudsakligen sydeuropeiskt och orientaliskt sa-

gostoff och som fortsatte och förenade linjer från riddarsagor och fornaldarsagor. Gruppen kan icke definitionsmässigt klart avgränsas från andra litteraturgenren och Glauser räknar därför upp de enskilda sagorna i gruppen; han ger därtill i ett appendix en fyllig redogörelse för varje enskild sagas innehåll och bibliografi. Sagor av detta slag har ofta med en pejorativt belastad term kallats lygisögur.

Glausers grundliga avhandling är huvudsakligen av litteratursociologisk art. Förf. betraktar icke genren enbart som sin tids kiosklitteratur, han gör en inträngande analys av förutsättningarna för genrens framväxande och behandlar såväl de schematiska och schablonmässiga dragen i genren som sagornas världsbild och sociala funktion. S. B.

Isländersagas. Erster Band. Die Saga von Egil. Die Saga von den Leuten auf Eyr. Die Saga von den Leuten aus dem Laxartal. Übertragen und herausgegeben von Rolf Heller. 676 s. Leipzig 1982. Zweiter Band. Die Saga von Njal. Die Saga von Grettir. Übertragen und herausgegeben von Rolf Heller. 652 s. Leipzig 1982 (Insel-Verlag). Det sysslas numera mycket med de fornisländska sagorna överallt utom i Norden. Ätminstone Island självt undantages från omdömet. Efter mångåriga förberedelser, utåt karakteriserade bl.a. av specialuppsatser och diskussionsinlägg i denna tidskrift, utsänder den lärde och samvetsgranne dr Rolf Heller i Leipzig nu en tysk översättning av fem av de mest kända och litterärt mest betydande sagorna, fördelade på två innehållsrika band. Framför det hela är ställd en allmän Einführung, 1: 5-39, och de enskilda sagorna är sedan försedda med var sin speciella Einleitung av något varierande längd. Dessa utg:s egna bidrag är inga tunna återgivanden av allmångods, i urval redan presenterat av andra, även om detta som bekant är ett område, där mycket redan är sagt. Fastmer redovisas personliga, karaktärsfulla och ej sällan starkt tankeväckande åsikter om de gamla kära problemen. Se t.ex. 1: 28 f. Formen är dock lättillgänglig, och någon tyngande lärd apparat besväras man inte av. Svåra stötestenar för alla översättare är som bekant bl.a. de karakteristiska övergångarna mellan direkt och indirekt tal och mellan presens och preteritum i den berättande framställningen. Allra svårast är det – eller vore det – att återge de i sagorna inströdda skaldestroferna, med kenningar och allt. Heller anser med rätta, att versmåttets formella fordringar numera är omöjliga att efterkomma, om resultatet skall bli någorlunda allmänbegripligt. Däremot betraktar han kenningarna som en oumbärlig ingrediens i den isländska poetiska stilen och återger dem, vederbörligen förklarade. Ex. (från 1: 345): des Schwertes Vernichter: (not: Krieger); Schlachtwurm: (not: Schwert); unter dem Hut des Gottes der Dichtung: (not: Hut des Gottes der Dichtung (Odins): Helm). Osv.

Vid genomläsning av valda partier finner man texterna vara tilltalande i ordval, meningsbyggnad och ton.

Redogörelsen för händelseförloppen, deras skiktning och hopflätning, kan liksom för andra utgivare och kommentatorer bli mycket krävande, inte minst för den gigantiska Njals-sagens vidkommande. Hellers framställning är även i fråga om den sistnämnda genomtänkt och övertygande.

Efter studium av översättarens originalprestationer i förord och speciella inledningar är man böjd för att önska, att hans kapacitet på något sätt tages i anspråk för en samlad framställning av den litteraturart det gäller. B. E.

Bernd Kretschmer, Höfische und altwestnordische Erzähltradition in den Riddarasögur. Studien zur Rezeption der altfranzösischen Artusepik am Beispiel der Erex saga, Ívens saga und Parcevals saga. 248 s. Hattingen 1982 (Verlag Dr. Bernd Kretschmer). (Wissenschaftliche Reihe. Band 4.) 1200-talet var de isländska släkt sagornas blomstringstid. Samtidigt som denna isländska originallitteratur växte fram, översattes i Norge ett antal litteraturverk från fornfranskan. Dessa översättningar har huvudsakligen bevarats i isländska avskrifter.

Bernd Kretschmer har valt ut en liten och väl sammanhållen grupp för ett djupare studium. Alla tre sagorna är översatta under Håkon Håkonssons tid och omformades till prosa. De har Chrétien de Troyes till författare. Översättningarna har sannolikt gjorts av kyrkans män.

Översättarna var nödsakade att i viss utsträckning anpassa texterna efter den nordiska läsar- och lyssnarkretsen och efter den speciellt nordiska kulturen. Kretschmer har sammanfört de olika textändringarna till större grupper och därvid kunnat urskilja vissa mönster i bearbetningen. Socioekonomiska och geografiska faktorer har spelat in vid sidan av de litterära. Översättarna har försökt bevara så mycket som möjligt av det höviska idéinnehållet. Samtidigt kan emellertid i de föreliggande isländska versionerna vissa likheter med släkt sagorna skönjas – hur nu dessa skall förklaras. Under alla omständigheter utgör de västnordiska versionerna icke rent mekaniska översättningar av de fornfranska förlagorna. Bearbetningarna i sig är, som förf. visar, väl värda ett specialstudium.

S. B.

Hans Kuhn, Das Dróttkvætt. 348 s. Heidelberg 1983 (Carl Winter Universitätsverlag). Detta är, enligt den åldrande auktoritative förf:s egen deklARATION, hans vetenskapliga svanesång. Han har efter ett halvt sekel av inträngande forskningsarbete och trots förlusten av sin syn äntligen kunnat föra den härmed lösta uppgiften i hamn. Företaget har emellertid under de senaste åren krävt mycken biträdes hjälp och fordrat, efter vad man förstår, den ena begränsningen efter den andra av en från början ännu jättelikare plan. Men vad som nu föreligger är en värdig fortsättning på storverket framom andra inom det utomordentligt svårarbetade område som den forngermanska metriken utgör, Eduard Sievers' arbete av 1893. Väsentligt är naturligtvis bl.a. att textunderlaget är pålitligt. I valet mellan Finnur Jónssons helhetssyn och detaljuppfattningar och Ernst A. Kocks väljer Kuhn utan tvekan den förres, utan att för enskildheter åberopa den eller polemisera mot Kocks synsätt. Med långa mellanrum uppträder dock i framställningen ett harmset men väl tyglat uttryck vars adress man inte misskänner.

Med inlevelse och stilkänsla går Kuhn moment för moment igenom den versbyggnad som denna exklusiva nordiska poesi företer och därefter det sätt på vilket det faktiska språkstoffet passas in i det svåra schemat. Härtill sluter sig en rad andra kapitel om relevanta omständigheter och förhållanden, språkliga eller mer sakliga. Många av dessa uttalanden griper djupt in i den germanska, speciellt den nordiska filologiens allmänna frågor. Hurudan accentuering har vi att räkna med för de äldre nordiska språkstadierna? Kan man spåra några dialektala skillnader inom stoffet? Vilka problem erbjuder personnamnen från denna speciella synvinkel, och hur har de lösts av diktarna? I vilken utsträckning är det traderade stoffet representativt för allt det en gång existerande? Hur

skall man tänka sig de östnordiska motsvarigheterna till det helt överväldigande västnordiska materialet, och vilken roll har västnordisk diktning spelat på de brittiska öarna, osv.? Rätt bedömd förmedlar drottkvættediktningen till oss ett språkligt och realfilologiskt vetande som i ålder och pålitlighet är enastående. Kuhns bok är långt mångsidigare än den korta och mycket fackmässiga titeln låter ana. Den för på ett lysande sätt vidare en gammal förnämlig lärdomstradition.

Inom den numera rätt långsamt framskridande forskningen på detta exklusiva fält kommer Kuhns arbete att förbli ett standardverk. B. E.

Edith Marold, Kenningkunst. Ein Beitrag zu einer Poetik der Skaldendichtung. 232 s. Berlin – New York 1983 (Walter de Gruyter). (Quellen und Forschungen ... Neue Folge herausgegeben von Stefan Sonderegger. 80 (204).) Intresset för fornnordisk litteratur i alla dess former, även de svåraste, är nuförtiden stort i vida kretsar. Ungefär samtidigt med att Hans Kuhn utger sitt livsverk om dróttkvætt (se ovan) levereras här en stor undersökning av kenningens väsen och användning. Hos Kuhn behandlas kenningen dock mer kortfattat (s. 220 ff.). Dr Marolds bok innehåller en forskningshistorik, ett kap. betitlat "Die Definition der Kenning und ihr Typeninventar", ett kap. om kenningens poetiska funktion samt slutligen ett kap. med analys av kenningarna i tre berömda fornvästnordiska dikter: Brages Ragnarsdrápa samt Ynglingatal och Haustlǫng av Þjóðólfr enn hvinverski. (Hade det inte varit bättre att välja dikter av tre olika skalder?) De båda första kapitlen är allmänstilistiskt hållna, med hänvisningar till den nordiska litteraturen men också med talrika referenser till stilistik mer i allmänhet – givetvis i den mån denna befattar sig med kenningen. Detta framgår också av den imponerande litteraturförteckningen. Klassifikationen utmynnar i ett stort schema med 33 olika fack, i vilka kenningbeståndet skall kunna stoppas in. Som underlag tjänar texterna i den gestalt Finnur Jónsson ger dem i Skjaldedigtning. Man beundrar Marolds lärda, strikt och energiskt genomförda undersökning. Kanske man ibland finner den väl sofistikerad, den finner t.ex. i sitt material "Gestaltung eines logisch strukturierten Weltbildes". Vad skulle männe de skäggiga vikingaskalderna ha sagt om det? B. E.

Vésteinn Ólason, The Traditional Ballads of Iceland. Historical Studies. 418 s. Reykjavík 1982 (Stofnun Árna Magnússonar). (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi. Rit 22.) De isländska folkvisorna, numera komplett utgivna i Íslenzk fornkvæði (I–VIII, Editiones Arnarnæ, B, 10–17, 1962–1981), är föremål för denna omfattande doktorsavhandling. Som det påpekas i bokens företal har de undersökta visorna trots sin fåtalighet spelat en viss roll i diskussionen om de nordiska folkvisornas uppkomst och utveckling: man har tänkt sig att de isländska versionerna relativt tidigt isolerades från den skandinaviska traditionen och därigenom kom att bevaras utan nämnvärda förändringar ända fram till uppteckningstiden. Avhandlingen innebär en delvis ganska hårdhänt omvärdering av detta och åtskilliga andra ståndpunktstaganden av äldre auktoriteter. De olika metoder att datera de isländska folkvisorna som tidigare har använts granskas kritiskt; det kan nämnas att Gustav Albecks uppmärksammade tes

från 1946, att folkvisor skulle vara källan till Knýtlinga saga, helt förkastas. Författaren konstaterar vidare bl.a. att en betydande mängd av de isländska folkvisorna importerades från Norge eller Färöarna så sent som omkring eller något efter 1500 och att andra visor av främmande ursprung huvudsakligen måste ha kommit direkt från Danmark på 1500-talet, i vissa fall möjligen ännu senare. Några påtagliga bevis för att folkvisorna var kända på Island före 1400-talet har inte påträffats, även om författaren givetvis måste hålla möjligheten öppen härvidlag.

I avhandlingens huvuddel genomgås de bevarade folkvisetyperna en för en med avseende på tratering och ursprung. Resultatet (s. 403 ff.) är bl.a. att 23 folkvisor tycks ha kommit till Island från Norge eller Färöarna och att ytterligare 20 troligen har samma ursprung; att 13 visor eller visversioner troligen har kommit direkt från Danmark och att ytterligare sju möjligen har samma proveniens; att 15 utan att kunna lokaliseras ytterligare bör ha skandinaviskt ursprung; att tolv tämligen säkert och fyra möjligen har uppkommit på Island; att fyra är dikter som har författats på 1600-talet på grundval av skrivna källor och som senare har kommit att cirkulera i den muntliga traditionen; att sju tycks vara litterära imitationer och alltså egentligen inte alls hör hemma här; och att ursprunget för sju av folkvisorna inte kan bestämmas.

Vésteinn Ólason har åstadkommit ett moget, kritiskt skärpt och väl genomarbetat lärdomsprov. B. P.

Ordbog over det norrøne prosasprog/A Dictionary of Old Norse Prose. Udgivet af Den Arnamagnæanske Kommission. Prøvehæfte. XL s. + 40 sp. København 1983. År 1937 fattade Den Arnamagnæanske Kommission beslut om utgivande av en ordbok över det norröna prosaspråket, och två år senare beviljade de danska myndigheterna medel för projektet. Excerperingen var i princip fullbordad 1979 och redigeringsarbetet är nu i full gång.

Ordboken (ONP) skall i princip behandla prosans ordförråd i isländskan fram till 1540 och i norskan fram till 1370. Ord som endast är belagda i poesi registreras i ordboken under hänvisning till relevanta ordböcker över det poetiska språket.

Det stod tämligen snart klart att ordboken icke borde utföras som ett supplement till Fritznér utan som ett självständigt arbete med egen struktur. En jämförelse mellan Fritznér (inklusive nu föreliggande supplement) och det utsända provhäftet ger vid handen väsentliga olikheter. Ordförrådet blir större i ONP än i Fritznér. Språkproven ges i ONP i onormaliserad, i Fritznér i normaliserad form. För pedagogiskt bruk är Fritznér kanske bättre, men ur vetenskaplig synpunkt blir ONP klart överlägsen.

Ort- och personnamn medtages i princip icke i ONP, endast tillnamn upptages. Man kan ha olika uppfattningar om det val som på denna punkt har träffats. Krönikören hade för egen del gärna sett att såväl ort- som personnamn hade kunnat beredas utrymme.

Det är ordboksredaktionens plan att ett första band skall föreligga 1985. I allt beräknas ordboken komma att fylla 12 band om vardera 500 sidor och kräva ytterligare 20 års arbete med nuvarande storlek på redaktionen. S. B.

Hermann Pálsson, Sagnagerð. Hugvekjur um fornar bókmenntir. 96 s. Reykjavík 1982 (Almenna bókafélagið). Den vidsynte och produktive författaren, verksam vid universitetet i Edinburg, har här samlat ett knippe uppsatser om fornisländsk litteratur. Titlarna på dessa ger en föreställning om innehåll och tankebanor: *Forn smíði, Frumbættir, Hugmyndir, Eftirdæmi og viðursjár, Mannfræði og attvisu, Mynztur, Reynsla og bóknám, Sagnasmíðir.* Uppsatserna är vackra vittnesbörd om en lärd modern litteraturforskarens syn på en rad klassiska ämnen och spörsmål. Svårighetsgraden är ju synnerligen hög, men nyare forskning förstår att nyttja hjälpmedel och metoder, som äldre tiders Islands-entusiaster försmådde, och kan därför nå resultat som tidigare var oupphinneliga. Redan i förordet upplyses läsaren bl.a. om att professor Hermanns forskningar söker sig ut till eventuella latinska och sydeuropeiska källor till de existerande fornisländska litteraturalstren. En avdelning anmärkningar och litteraturhänvisningar avslutar den tankeväckande lilla boken. Hade månne inte en liten engelsk sammanfattning hjälpt till att sprida lekturen ännu längre? Isländska är trots sin högkonjunktur inget världsspråk. B. E.

Partalopa saga. Edited by Lise Præstgaard Andersen. CIV + 201 s. + 1 pl. Copenhagen 1983 (C. A. Reitzels Forlag). (Editiones Arnarnæmæ. Series B, vol. 28.) Partalopa saga, som återgår på den franska romansen Partanoepus de Blois, är en originell version av det gamla sagomotivet om Amor och Psyche (eller, för att ta folksagornas variant, Prins Hatt under jorden): rollerna är ombytta så att det är hjältinnan som måste förbli osynlig, medan det är den manlige huvudpersonen som av sina anförvanter förleds att svika sin älskade och därigenom drar olycka över dem båda. Sagan har utgivits en gång tidigare, av Oskar Klockhoff i Upsala Universitets Årsskrift 1877. Den texten finns omtryckt i Riddarasögur II (1949). Klockhoff kände bara till fem handskrifter av sagan. Av de 31 nu kända har 10 textkritisk relevans och har utnyttjats för denna utgåva, där handskrifterna och deras förhållande till varandra noggrant analyseras i inledningen. En tidigare uppfattning, framförd av bl.a. Trampe Bødtker, att de bevarade isländska handskrifterna måste återgå på en förlorad fornnorsk version, kritiseras omilt: "The presupposition is, of course, that the only way in which an Icelandic author in the 14th century could have any knowledge of continental literature was through the medium of Norwegian translations. Although this belief is shared by most scholars in the field, it is ill-founded, and in fact quite improbable." Av handskrifterna återges parallellt texterna i AM 533 4to, JS 27 fol. och Stockh. papp. fol. nr 46, medan varianter från andra handskrifter meddelas fortlöpande. Efter själva textutgåvan följer en avsiktligt mer ordgrann än litterär översättning till engelska, utförd av Foster W. Blaisdell. B. P.

The so-called Second Grammatical Treatise. Edition, Translation and Commentary by Fabrizio D. Raschella. 149 s. + 9 planscher. Firenze 1982 (Felice le Monnier). (Filologia germanica. Testi e studi. Collana diretta da Anna Maria Luiselli Fadda e Piergiuseppe Scardigli. II.) De s.k. fyra grammatiska avhandlingarna i den fornisländska litteraturen benämnes i senare tid efter den ordningsföljd i vilken de är intagna i Codex Wormianus från slutet av 1300-talet.

Nämnda ordningsföljd säger dock inte mycket om dessa texters ursprungliga ålder. Den första och största, tillika den äldsta, kanske från c. 1150, är senast utgiven av Einar Haugen och av Hreinn Benediktsson, båda 1972. Den andra, till omfånget tämligen obetydliga, utgavs på sin tid av Rasmus Rask, av Sveinbjörn Egilsson, av denne och Jón Sigurðsson, av Finnur Jónsson 1886 samt av Eugen Mogk 1889. Den dateras till mellan 1250 och 1300, kanske omkring 1270 (s. 126 ff.). Den är av en viss allmän vikt i ortografiskt avseende. Författarens identitet diskuteras ingående i det avslutande kapitlet utan att något definitivt resultat uppnås, något som väl inte heller var väntat. Huvuddelen av boken utgöres av en utgåva av texten enligt de båda huvudhandskrifterna, den helt överlägsna Codex Upsaliensis av Snorra Edda samt Codex Wormianus. Själva texten är arrangerad så att på varje uppslag U och W är avtryckta på var sin sida, med markeringar av luckor i endera och avvikelser samt med paleografiska m.fl. anmärkningar. Efter detta följer ett kap. Restored Text and Translation, med normaliserad ortografi. Därefter kommer såsom det största kapitlet förf:s kommentarer, där nyare språkvetenskapliga betraktelsesätt anlägges än i tidigare litteratur i ämnet.

B. E.

Tor Ulset, Det genetiske forholdet mellom Ágrip, Historia Norwegiæ og Historia de antiquitate regum Norwagiensium. En analyse med utgangspunkt i oversettesesteknikk samt en diskusjon omkring begrepet "latinisme" i samband med norrøne tekster. 189 s. Oslo 1983 (Novus Forlag). Norges äldsta historieskrivning representeras dels av den fornnorska Ágrip af Nóregs konunga sögum, dels av de latinska Historia Norwegiæ och Historia de antiquitate regum Norwagiensium. Förhållandet mellan dessa har länge diskuterats. I denna undersökning refereras förtjänstfullt tidigare problemlösningar och görs ett nytt försök att klargöra relationerna. En av de detaljfrågor som författaren här har att besvara är i vilken mån "latinismerna" i Ágrip beror på direkt påverkan från den latinska förlagan och i vilken mån de återspeglar ett allmänt latiniserande norskt språk. Ulsets observationer leder snarast till att den som har skrivit Ágrip har översatt delar av båda de latinska krönikorna.

Lars Wollins "Svensk latinöversättning I", anmäld av signaturen B. E. i ANF 98 (1982): 225 f., hade troligen här och var kunnat berika framställningen men har, möjligen av tidsskäl, inte utnyttjats.

B. P.

*

Kolbjørn Heggstad, Norsk frekvensordbok. 160 s. Bergen – Oslo – Tromsø 1982 (Universitetsforlaget). Föreliggande frekvensordbok har utarbetats vid universitetet i Bergen. Den bygger på tidningsmaterial från tiden 1968–1971, till största delen oslotidningar. Den bjuder på ett förhållandevis obearbetat material, i det att den redovisar graforden utan lemmatisering och utan homografseparation. Tre listor framläggs: en lista innehållande 10 000 ord i fallande frekvens, en lista innehållande samma ordmaterial i alfabetisk ordning med angivna rangsiffror och en lista eller snarare grupp av listor med orden grupperade efter hela tusental. Den första underlistan i den tredje gruppen innehåller sålunda i alfabetisk följd de graford som har rangnumren 1–1000. Personnamn har rensats ut medan ortnamn upptages.

I ett inledande avsnitt redogör förf. med exemplifiering för olika slag av frekvensberäkningar, som kan göras i ett skriftspråkligt material. S. B.

Ernst Håkon Jahr & Ove Lorentz (red./eds.), Prosodi/Prosody. 432 s. Oslo 1983 (Novus Forlag). (Studier i norsk språkvitenskap/Studies in Norwegian Linguistics. 2.) Del 1 i den planerade trebandsserien Studier i norsk språkvitenskap/Studies in Norwegian Linguistics presenterades i ANF 98 (1983): 241. Redan föreligger en andra del, om prosodiska drag i norskan. Bandet innehåller 29 bidrag av sammanlagt 24 forskare, skrivna i 11 fall på norska och i 18 på engelska och omfattande tidrymden 1874–1983. Bland författarna märks välkända forskare som Johan Storm, Ernst W. Selmer, Olaf Broch, Carl Hj. Borgstrøm, Einar Haugen och Thorstein Fretheim. Att prosodien på ordnivå ägnas större utrymme än den på satsnivå återspeglar motsvarande proportioner i den norska språkforskningen. Utöver själva artiklarna finns i slutet på boken en värdefull bibliografi över norsk prosodi. Värde att framhålla är också de två redaktörernas inledning, där problemställningar och problemlösningar med avseende på norsk och i många fall även annan nordisk prosodi behandlas kortfattat men mycket pedagogiskt. B. P.

Tor Erik Jenstad, Eit nytt sentrumsmål veks fram. Drag frå talemålet til ungdom på Sunndalsøra. 112 s. Trondheim 1983 (Tapir). (Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim. Skrifter no. 5.) Storkommunen Sunndals centrala tätort är Sunndalsøra, där något mer än hälften av kommunens närmare 8 000 invånare bor och där det finns ett aluminiumverk, kommunadministration, skolor, mejeri, slakteri, två banker och diverse affärer. Sunndalsmålet hör till de tröndska målen och utmärks bl.a. av vokalbalans och apokope; flera dialektgränser går tvärs över Sunndalen. I denna anspråkslösa redogörelse skildras, mot bakgrunden av det äldre, genuina målet, det nya mer utjämnade "sentrumsmål" som växer fram på Sunndalsøra. Materialet består av frågelistsvar och bandinspelningar från intervjuer gjorda med sexton ungdomar, av vilka de flesta är födda mellan åren 1959 och 1964 och som samtliga har vuxit upp på Sunndalsøra. Som väntat visar det sig att deras språk har utbildats under påverkan från flera håll: yngre traditionellt Sunndalsmål, en mer allmänt spridd regional variant, som kännetecknar stora delar av Nordmøre, målen i närbelägna städer (Kristiansand, Molde och Trondheim) samt riksspråk (fr.a. bokmål). Undersökningens tyngdpunkt ligger på uttal och böjning. Avslutningsvis ges två språkprov, och informanterna presenteras. Vad man därutöver hade väntat sig men inte får vore en mer ingående redogörelse för intervjuernas utformning: i hur stor utsträckning har t.ex. ett fast frågeschema följts, och hur mycket har informanterna fått tala fritt? Inte heller får läsaren tillräckliga upplysningar om hur de sexton frågelistorna har sett ut och vad för information som har hämtats från svaren på dessa. B. P.

Norsk-vietnamesisk ordbok. 501 s. Bergen – Oslo – Stavanger – Tromsø 1983 (Universitetsforlaget). Den starka tillströmningen av vietnamesiska flyktingar till Norden under de senaste åren har medfört avsevärda problem inom den

språkliga kommunikationen. En stor norskvietnamesisk ordbok har nu utarbetats vid universitetet i Bergen, främst inom ramen för verksamheten vid Institutt for fonetikk og lingvistikk och Nordisk institutt. En lång rad normmän och vietnameser har samarbetat inom projektet.

Den tvåspråkiga ordboken är i första hand avsedd för vietnameser som önskar lära sig förstå norska. För de norska orden anges uttal, böjning och grammatisk kategori omsorgsfullt, och betydelseerna belyses med exempel. De vietnamesiska översättningarna av de norska orden förefaller kortfattade, och de norska exemplen översätts i regel icke.

Antalet uppslagsord är stort och avser att spegla det moderna samhället. Handelns och teknikens ordförråd är väl representerat och redaktionen har inte väjt för talspråkets vulgarismer. De starka preteritum- och participformerna uppföres bland uppslagsorden med hänvisning till grundformerna. Ordboken förefaller vara väl tillrättalagd för den avsedda målgruppen och utgör ett väsentligt pionjärarbete.

S. B.

Redaktør Alexander L. Kielland. En Svøbe for Byen . . . Artikler fra Stavanger Avis 1889. Redigert av Einar O. Risa. Forord av Kjølvs Egeland. 173 s. Stavanger – Oslo – Bergen – Tromsø 1983 (Universitetsforlaget). Alexander Kiellands produktiva period som skönlitterär författare sammanföll i stort sett med 1880-talet. Vid utgången av år 1888 hade han som knappt fyrtioårig sin litterära storhetstid bakom sig och han stod utan utkomstmöjligheter. Han antog i denna situation redaktörskapet för Stavanger Avis och gick till verket med ambitionen att, som han skrev till Bjørnson, låta tidningen bli "en Svøbe for Byen og en Fornøielse for Landet."

Einar O. Risa har sammanställt ett antal artiklar av Kiellands hand från året 1889, det som skulle bli hans enda som tidningsman. Myndigheter såväl som enskilda fick under Kiellands tid som redaktör känna styrkan i hans sociala engagemang och skärpan i hans formuleringskonst. Artiklarna är än i dag högst njutbara.

S. B.

Magnus Rindal, Magnus Lagabøtes landslov, Eidsivatingsredaksjonen, etter AM 309 fol. 11 mikrokort. Bergen 1982 (Nordisk institutt. Prosjekt for datamaskinell språkbehandling. Universitetet i Bergen). (Norske språkdata. Rapport nr 9.) Den föreliggande mikrokortutgåvan av Magnus Lagabøtes landslov rymmer en fyllig språklig inledning, en diplomatarisk textutgåva, en frekvensordlista och två KWIC-konkordanser, en framlänges- och en baklängesversion.

Inledningen, den språketenskapliga undersökningen av texten, föreligger redan i en tryckt version under titeln AM 309 fol. og Eidsivatingsredaksjonen av Magnus lagabøtes landslov (Bergen 1981).

En KWIC-konkordans (Key Word in Contact) rymmer en alfabetisk lista över alla i texten förekommande ord jämte kontext och hänvisning till beläggställen. Om allt det material, som ryms på de 11 korten, skulle ha tryckts i bokform, skulle resultatet ha blivit ett verk på flera tusen sidor. Det skulle ha dragit orimliga kostnader.

Å andra sidan är mikrokort en mycket läsarovänlig slutprodukt, och krönikören vill gärna ställa frågan huruvida förf. har funnit bästa sättet att med

datateknikens hjälp ge en eljest svåråtkomlig information om språket i en text. Om KWIC-konkordanserna hade ersatts av en kontextfri konkordans med rad- och sidhänvisningar, skulle hela materialet ha kunnat framläggas i form av en bok med rimligt omfång. Då texten och konkordansen skulle ha utgivits tillsammans, hade intresserade forskare med konkordansens hjälp kunnat nå all den information som nu ges på mikrokort. S. B.

Hanne Gram Simonsen, En norsk femårings språkbruk. Syntaktiske mønstre – struktur og funksjon. 242 s. Oslo 1983 (Novus Forlag). (Oslo-studier i språkvetenskap. I.) Med föreliggande avhandling – ursprungligen till magistergraden i allmän språkvetenskap, avlagd i maj 1982 – inleds en ny norsk språkvetenskaplig serie under redaktion av Rolf Theil Endresen, Svein Lie och Kjell Ivar Vannebo. Materialet för Simonsens undersökning består av några timmars bandinspelningar i form av samtal mellan författarinnan och hennes son Erlend under en fyramånadersperiod från det denne var 4 år och 9 månader gammal. Som jämförelsematerial tjänar främst TAUS – talspråksundersökningen i Oslo, som analyserar vuxenspråket och vars huvudrapport publicerades 1978. Författarinnan har i viss mån försvårat det för sig själv genom att i motsats till TAUS välja TG-grammatiken som lingvistisk modell – f.ö. är det knappast orättvist att hävda, att den teoretiska överbyggnaden i avhandlingen inte sällan är större än vad dess praktiska syfte motsvarar. Analysen visar att Erlends språk i stort sett överensstämmer med vuxenspråket åtminstone i strukturellt avseende; sålunda är exempelvis syntaxen föga avvikande, även om passivum används mindre. De mer svåråtkomliga funktionella skillnaderna kan däremot vara större; det är typiskt att orsakskonstruktionerna ofta tycks användas utan egentlig orsaksbetydelse. – I ett avslutande appendix presenteras hela det analyserade materialet, med Erlends repliker i fonematisk transkription och moderns i normalortografi. B. P.

*

Dalby Klosters intäktsbok 1530–31. Utgiven med inledning och kommentarer av Knut Knutsson och Göte Paulsson. 152 s. Lund 1983 (CWK Gleerup). (Skånsk senmedeltid och renässans. Skriftserie utgiven av Vetenskaps-Societeten i Lund. 10.) Efter några års paus har en ny volym utkommit i denna serie. Dess ämne kan synas speciellt och smalt, men i själva verket får man, i synnerhet tack vare utgivaren Paulssons historiska inledning, en god orientering över de upprörda politiska, ekonomiska och religiösa förhållandena i den utgående medeltidens Danmark. Vidare ges en beskrivning av handskriften, förvarad i danska riksarkivet. Själva intäktsboken i radrätt avtryck, 79 s., är försedd med alla de hjälpmedel, som en läsare behöver: förteckning över mynt- och måttenheter, ordförklaringar och förkortningar, register över de talrika person- och ortnamnen. – En utmärkt utgåva, tillika ett värdefullt hjälpmedel för åtskilliga forskningsgrenar. Några smärre filologiska onöjaktigheter i registren förtager inte det goda intrycket. B. E.

Dialekter. Ortnamn. Folkminnen. Folkmusik. 45 s. Umeå 1983. På uppdrag av DOVA-nämnden har de till DOVA anslutna arkiven utarbetat en katalog över böcker och skivinspelningar m.m. som har givits ut av arkiven. Broschyren saknar uppgift om förlagsort och redaktör. Redigeringsarbetet har emellertid utförts vid Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå och huvuddelen av ansvaret har åvilat arkivchefen Åke Hansson.

De sex DOVA-arkiven är Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala (ULMA), Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund (DAL), Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG), Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM), Ortnamnsarkivet i Uppsala (OAU) och Svenskt visarkiv, Stockholm (SVA).

Det är en ytterst välbehövlig översikt som i komprimerad form ges av arkivens rikt differentierade publiceringsverksamhet. Denna består av tidskrifter och bokserier samt inspelningar. Därtill kommer vissa fristående arbeten, utgivna inom eller i nära anslutning till arkivens arbete.

Skriften bör spridas även utanför Sveriges gränser. En ny upplaga kan snart bli erforderlig, och det bör kanske övervägas om inte denna nya upplaga bör inriktas på en mera internationell mottagarkrets. S. B.

Folkmålsstudier. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi utgivna med understöd av statsmedel genom Erik Andersson [och] Bengt Loman under medverkan av Mirja Saari, Peter Slotte, Carl-Eric Thors, Kurt Zilliacus. XXVIII. 212 s. Åbo 1983 (Tidningsbokhandeln, Åbo, och Akademiska Bokhandeln, Helsingfors, i distribution). Föreliggande häfte av Folkmålsstudier upptages helt av föredragen vid Andra nordiska dialektologkonferensen, som hölls i Vasa 1982. Utgåvan tar icke upp de diskussionsinlägg som följde föredragen, i stället har föredragshållarna/författarna beretts tillfälle att i sina manuskript beakta de vid diskussionerna framförda synpunkterna.

Vid konferensen hölls två plenarföreläsningar. Karl-Hampus Dahlstedt framförde "synpunkter på mellanspråklig dialektgeografi från nordskandinavisk utsiktspunkt" och Arne Torp meddelade "nokre tankar om inndeling av folkmålet i Skandinavien". De kortare föredragen var grupperade kring tre tema: Källor och källkritik inom dialektforskningen, Bandning och transkription samt Dialekten i dagens samhälle. Därjämte presenterades några pågående undersökningar.

Krönikören fann synpunkterna på dialekten i dagens samhälle särskilt intressanta; såväl inom detta tema som i vissa andra föredrag kunde man iakttaga en förnyelse inom dialektologien. S. B.

Sven O. Hultgren, Skola i dialektal miljö. Språkanvändning och språkliga attityder i övre Dalarna. 208 s. Uppsala 1983 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensis. 18.) Dalarnas dialektala kärnområde är tillika en av de trakter i Sverige där en gammal, från riksspråket starkt avvikande dialekt hittills framgångsrikt har kunnat bevara sina särdrag. Det är därför av stort intresse att i denna doktorsavhandling få en lägesrapport om målens ställning i området. Att de dialektalande i övre Dalarna betraktar sig som tvåspråkiga, med sin dalmålsvariant och

”svenska” som skilda språk, har länge varit omvittnat; här ges en mer detaljerad bild av vilka faktorer som styr växlingen mellan dialekt och riksspråk. Skolans värld ägnas, som sig bör med hänsyn till bokens titel, ett särskilt intresse, med specialundersökningar av elevers, lärares och föräldrars attityder till dialekten och dess inverkan på elevernas skolprestationer. Att lärare som kommer utifrån och som har svårt att förstå dialekten är mest benägna att se denna som hämmande för elevernas prestationer är knappast oväntat men ändå tankeväckande, och likaså observationen att i hem där båda föräldrarna är dialekttalande dessa tenderar att använda standardspråk vid samtal med sina barn, vilket givetvis även på ganska kort sikt kommer att bli en språkligt starkt nivellerande faktor i området. – De enkätsvar som författaren redovisar från lärarhåll visar klart att lärarnas kunskaper om dialekt och dessas roll i skolundervisningen inte är tillfredsställande. Däremot kan avhandlingen inte ge svar på frågan om vilket förhållandet är mellan dialektal bakgrund och skolresultat.

B. P.

Ture Johannisson (red.), Språkliga signalement. Med bidrag av: Jan Svartvik, Alvar Ellegård, Göran Kjellmer, Lars Lindvall, Peter Hallberg, Ture Johannisson. Om författarbestämningar. 137 s. [Göteborg] 1983 (Akademiförlaget). Författarbestämningen har gamla anor som filologisk disciplin. Den har två sidor: att göra sannolikt att en viss person är upphovsman till en viss skrift eller att göra sannolikt att en viss person icke är upphovsman till en viss skrift. Ofta står utomspråkliga hjälpkriterier forskaren till buds, i andra fall är han utesluten från dylika.

Inom nordistiken har Hesselman varit banbrytande genom sitt fastställande av upphovsmannen till Giöta kiämpavisa (1907). Dialektkriterier spelade här en betydande roll. Kriterier av samma art använde Erik Noreen i Författarfrågor i Lejonkulans dramatik (1938).

Kriterier av väsentligen annat slag har använts i rubricerade arbete av forskare, som har eller har haft anknytning till Göteborgs universitet. Uppsatserna utgör sammanfattningar av tidigare undersökningar av samma författare. Ett engelskt rättsfall granskas av Jan Svartvik, och Alvar Ellegård skriver om Junius' plusord och minusord. Göran Kjellmer visar att Gawains upphovsman sannolikt icke var identisk med författaren till Pearl (engelska 1300-talsverk). Lars Lindvall fränkänner på syntaktiska grunder Jean Renart författarskapet till Galeran de Bretagne (c:a 1200).

Bland nordister tilldrar sig givetvis Peter Hallbergs och Ture Johannissons bidrag störst intresse. Hallberg redogör för sina undersökningar av författarskapet till Eglå och för den s.k. parordsmetoden. Han redovisar även sina skäl för att Laxdælasagan och Knýtlingasagan har samma upphovsman – Ólafr hvítasáld. Johannisson tar upp frågan om de anonyma breven kring biskopsvalet i Strängnäs 1952. Hans artikel ger en god rekapitulation av ärendet och av de skäl han tidigare redovisat i författarbestämningen. Samtidigt bemöter han i en efterskrift en nytillkommen opponent.

S. B.

Birger Liljestrand, Tal i prosa. Om svenska författares anföringsteknik. 282 s. Umeå 1983 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Umensis.

Umeå Studies in the Humanities. 54.) Författaren, känd bl.a. för sina studier i Strindbergs Mäster Olof-dramer, gör här en grundlig genomgång av anföringstekniken i svensk prosa från början av 1800-talet och fram till nutidsförfattare som Per-Olof Enquist, Per Gunnar Evander och Sven Delblanc. "Med anföringsteknik avses både författarnas återgivande av personers tal i direkt, indirekt eller dold form och de element i relationen som anger att tal föreligger, vem som talar och i förekommande fall hur talet framförs eller vad det huvudsakligen innehåller, dvs anföringsuttrycken", för att använda författarens egna ord s. 224. I ett teoretiskt kapitel grupperas de olika anföringstyperna, en besvärlig uppgift eftersom de ofta glider över i varandra. I stort sett sker uppdelningen med hjälp av formella grammatiska kriterier. De tre huvudtyperna direkt, indirekt och dold anföring behandlas, med rik exemplifiering, i följande kapitel, och därefter diskuteras anföringsuttryckens kombinationer med olika anföringar. Det sista kapitlet tar upp de olika anföringstypernas fördelning och spridning i text. De många skarpsynta analyserna och de goda exemplen gör att boken säkert kommer att sätta spår i framtida grammatisk litteratur.

B. P.

Roland Otterbjörk, Boki om Sondemåhle eller Sorundamålet i teori och praktik. 108 s. U. o. 1982 (Sorunda Hembygdsförening). Folkmålet i Södermanlandssocknen Sorunda skildras här i ett antal texter valda och sakkunnigt kommenterade av universitetslektor Roland Otterbjörk. G. Upmark har levererat material till större delen av boken; Otterbjörk återger dels dennes "Några minnen från en färd i Sorunda", dels Upmarks akademiska avhandling "Upplysningar om Folkspråket i Södertörn" (1869). Läsningen underlättas av inledningsvis meddelade ord- och termförklaringar. Vidare innehåller boken några kommenterade texter på Sorundamål från skilda tider; den äldsta är en bröllopsdikt från 1723. Slutligen förekommer ett avsnitt betitlat "Gamla Sorundaord", med glosor hämtade dels från Rietz' dialektordbok, dels från utgivarens/författarens egna uppteckningar.

B. P.

Gösta Sjöstedt, Ordbok över folkmålen i Västra Göinge härad. Del 2. grantvädersmoln – lökåpple. S. 181–377. Lund 1983 (Gleerupska universitetsbokhandeln). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. 1.) Första delen av f.d. lektorn Gösta Sjöstedts Ordbok över folkmålen i Västra Göinge härad utkom 1979 och anmäldes i litteraturkrönikan i ANF 95 (s. 211 f.). Med det föreliggande häftet är halva ordboken utkommen. Återstoden föreligger i manuskript.

Vid en genomgång av det nu utkomna häftet frapperas man än en gång av hur genuin ordbokens ordsfatt är. Mången känner väl i dag ordet *hönsakadorra* endast från Fritiof Nilsson Piraten; hos Sjöstedt möter både *hönsakadorra* och *gåskadorra*. Någon gång önskar man att betydelsebeskrivningarna hade varit fylligare; förf. har kanske ibland överskattat läsarnas insikter i dialekt och folkkultur. Å andra sidan möter man ofta dialektala särbetydelser hos vardagliga ord, betydelser som endast den har kunnat locka fram som själv har en djup förtrogenhet med allmogekulturen.

S. B.

Studier i äldre nysvensk syntax. I. Allmän del. Ingegerd Nyström och Mirja Saari (utg.). 245 s. Helsingfors 1983 (Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur). (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet utgivna genom Lars Huldén och Carl-Eric Thors. Serie B nr 7.) I Finland har ett ytterst intressant projekt startat för undersökning av utvecklingen inom svenskans syntax under äldre nysvensk tid. Projektets kärntrupp utgjordes från början av Ingegerd Nyström, Antti J. Pitkänen och Mirja Saari. Senare har till projektet knutits Barbro Allardt och Hanna Lehti-Eklund.

Projektet utnyttjar till fullo den begreppsapparat som de senaste decennierna vuxit fram vid utforskandet av den nysvenska syntaxen. Även erfarenheter från exempelvis Viljo Kohonens studier i engelska och Auli Hakulinens (m.fl.) forskningar i finsk syntax har tillgodogjorts. Datateknik och statistiska metoder används i görligaste mån.

Antti J. Pitkänen tecknar i den nu föreliggande volymen utgångspunkterna för projektet, sätter in det i ett större sammanhang och ger en fyllig forskningshistorik, där särskilt satsens ledföljd och substantivfrasens konstruktion beaktas. Ingegerd Nyström redogör för textmaterialet, diskuterar materialstorlekens optimum och redovisar vissa syntaktiska iakttagelser för perioderna 1520–1550 och 1620–1650 rörande subjekt, objekt och adverbial. Barbro Allardt har anlagt de speciellt statistiska aspekterna, visar hur chi-två-test kan utnyttjas på materialet och framlägger en del fakta rörande satsers och makrosyntagmers längd samt spridningen, varvid såväl tid som stilart varierar.

Projektet torde kunna föra fram till ny, väsentlig kunskap om en av de minst beaktade perioderna i vårt språks historia. S. B.

Svenska medeltidspostillor. Del 8. Utgiven av Bertil Ejder. 192 s. Lund 1983. (Samlingar utgivna av Svenska fornskrift-sällskapet. Häft. 253. Bd 23: 8.) Föreliggande utgåva återger huvuddelen (s. 1a–157a) av köpenhamnshandskriften GkS 1390 4°. Innehållet i den utgivna delen av handskriften är en postilla, som har åsatts beteckningen MP 8. Den omfattar perikoper jämte utläggningar för perioden från första söndagen i advent till och med långfredagen. Därtill kommer en text för domsöndagen. Denna handlar om de femton tecken som skall tima femton dagar före domedagen och som sanctus Jeronymus fann "ij ærlighe jødhæ bøghe". Postillan föregås av en danskspråkig inledning.

Utgivaren kommenterar MP 8:s förhållande till MP 1, MP 2 och MP 3 ur innehållets synpunkt. Han framhåller vidare att den egentliga postillan i MP 8 är skriven på ett svensk-danskt blandspråk. Utgivaren avstår från att närmare söka tidfästa handskriften, men han håller det för möjligt att översättningen eller avskriften utförts i Vadstena av en dansk efter en där förvarad, nu förlorad förlaga.

Texten har tidigare varit utgiven. Den utgavs, delvis efter andra ederingsprinciper, av C. J. Brandt år 1865. Denne höll för troligt att texten med AM 787 4° (MP 1) som huvudförlaga utskrivits av en nunna i Maribo birgittinerkloster.

S. B.

Svenska riksrådets protokoll utgivet av Riksarkivet genom Lennart Thanner och Christer Danielson. Stenografiska protokoll tolkade av Hilding Svensson. II,

1678–1679, 1682. 412 s. Stockholm 1983 (LiberFörlag/Allmänna Förlaget). (Handlingar rörande Skandinaviens historia. Tredje serien. Ny följd.) Sakinnehållet i dessa intressanta texter har givetvis huvudsakligen betydelse för historieforskningen. Men även en filolog kan göra iakttagelser och ställer så sina frågor av olika slag. Det vore sålunda en uppgift att jämföra dessa stenografiska protokoll (obs. även den tidigare utkomna del I för 1674–75) med de mängder av protokoll som har nedskrivits på tidigare konventionellt sätt. De är skrivna av protokollssekreteraren Johan Swanhielm med ett s.k. gammalgeometriskt system. Utbytet av dylika jämförande studier skulle förhoppningsvis kunna bli en uppfattning om skillnader mellan äldre svenskt talspråk och det för varje epok och stil gällande och redan studerade skriftspråket. Iakttagelser skulle gissningsvis kunna gälla åtminstone ordförråd, fraseologi och syntax. Då tillräckliga upplysningar om de originala stenograferade protokollens beskaffenhet i olika avseenden saknas, undandrar det sig f.n. bedömning, vilka språkliga insatser som möjligen bör attribueras till utgivarna av protokollen och vad som härrör från originalen och originalens tid. (Därmed är inte sagt att ens stenografiska protokoll skulle vara i varje detalj trogna sitt talade original.) Ett annat studium kunde gälla framväxten och traderandet av en svensk protokollstil, sådan vi är förtrogna med den från vår egen tid, med stående fraser och formuleringar.

Registren över omtalade personer och orter är också av intresse för filologen. De lämnar kanske ett och annat övrigt att önska men fungerar ändå väl. B. E.

Sveriges medeltida ballader. Utgivna av Svenskt visarkiv. Band 1. Naturmytiska visor (Nr 1–36). 495 s., 1 pl. Stockholm 1983 (Almqvist & Wiksell International). Svenskt visarkiv har sedan länge förberett utgivningen av de svenska balladerna från medeltiden, och nu föreligger första volymen, som innehåller naturmytiska visor. Avsikten är att serien inalles skall omfatta nio volymer.

Huvudredaktör är arkivchefen, prof. Bengt R. Jonsson. Melodiredigeringen i det utgivna bandet har ombesörjts av förstearkivarien Margareta Jersild, medan textredigeringen har ombesörjts av Bengt R. Jonsson och arkivarien Sven-Bertil Jansson i förening.

Materialet är hämtat dels ur äldre uppteckningar och utgåvor, dels ur sentida inspelningar. För första gången föreligger en vetenskapligt tillfredsställande utgåva av svenska ballader. Utgåvan är även internationellt sett av mycket hög klass.

Serien är så planerad att de naturmytiska visorna skall följas av en volym legendvisor, två volymer riddarvisor och en volym kämpavisor och skämtvisor. Först i sjätte volymen kommer kommentar till texttyperna i band 1–2 och i åttonde volymen följer kommentar till melodierna. Sista bandet skall innehålla supplement och register.

S. B.

Ulf Teleman (utg.), Tal och tanke. 213 s. Lund 1983 (LiberFörlag). Detta arbete innehåller åtta uppsatser som alla faller inom psykolingvistikens domäner. Jens Allwood diskuterar frågan huruvida man kan tänka oberoende av språk. Per Linell fortsätter den inslagna vägen och diskuterar hur tankar kläs i ord och hur samspelet löper mellan ord och tankar. Skriftens och skrivandets psykologi

behandlas av Ulf Teleman, och under rubriken Monolog, dialog och tänkande anlägger Erland Hjelmquist synpunkter på sambandet mellan kommunikation och kognition. Karin Aronssons artikel bär rubriken Rim, vitsar och språksinne och handlar om språklig medvetenhet och andraspråkstillägnande. Arne Thing Mortensens uppsats Om att förstå vad någon säger rymmer en rad intressanta iakttagelser om vad som fordras – av båda parter – för att ett meddelande skall gå fram. Björn Lindblom diskuterar vägen från tanke till ljud och från ljud till förstående, hur tydligt talet måste vara för att förstås och vilken aktivitet som fordras för att förstå tal. Alvar Ellegård, slutligen, närmar sig i uppsatsen Språket och hjärnan de biologiska, speciellt fysiologiska problemen kring språket och berör i anslutning därtill även frågor kring djurens ”språk”. S. B.

Lars Wollin, Svensk latinöversättning. II. Förlagan och produkten. 176 s. Lund 1983 (Walter Ekstrands bokförlag). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Ser. A. Nr 35. Ingår även i Samlingar utgivna av Svenska fornskrift-sällskapet. Häft. 252.) Lars Wollins gradualavhandling Svensk latinöversättning. I. Processen (1981, recenserad i ANF 97: 225 f.) följes här av en andra del. Denna är ”väsentligen ägnad det kontrastiva studiet av de båda versionernas språk [den fornsvenska och den latinska]”. Av förhållandet mellan de latinska förlagorna, fem till antalet, och deras fsv. motsvarigheter gavs i del I en analys samt beskrivning av överflyttningsprocessen. Den nu föreliggande delen ger en rad studier av det fornsvenska språket i samma texter, sett mot bakgrunden av samma latinska original. Betraktat enbart från fornsvensk synpunkt är i dessa – och väl andra – översatta texter meningarna längre än i texter på rent inhemsk språklig grundval, de är uppbyggda av fler satsers och de uppvisar fall av rubbningar i den normala fsv. ordföljden, som kan förstås endast med hänvisning till översättningsgrundlaget. Fenomenen i fråga visar i fsv. som helhet ingen kronologisk utveckling, varutinnan det alltså består en analogi med tidigare forsknings rön beträffande fsv. religiös svensk prosas formlära och i viss mån ljudlära. Trots de gamla översättarnas stela handlag vill förf. inte utan vidare karakterisera dem som osjälvständiga. – Ett mycket viktigt bidrag på ett förut högst otillräckligt bearbetat fält. B. E.

Krister Wåhlin, Takt och otakt i svensk lyrik. Konsten att skriva metrisk vers och fri vers. 89 s. U. o. 1983 (Svenskläraryöreningen). (Svenskläraryserien. Nr 95.) Detta arbete är närmast att karakterisera som en lärobok över en väsentlig sida av metrik: den enskilda versens (versradens) byggnad. Strofens byggnad faller utanför bokens ram.

Wåhlin skiljer mellan alternerande taktarter, blandade taktarter och fri vers. Kännetecknen på fri vers blir att den är ometrisk och orimmad; från prosan skiljer den sig i yttre hänseende genom att radindelning sker i konstnärligt syfte. Förf. skiljer i anslutning till Eva Lilja Norrlind mellan meter (= ett fast mönster som behärskar hela dikten) och metricitet (= metrisk inslag i delar av dikten). Metricitet kan ofta spåras i fri vers.

Den fria versen är icke en skapelse av vår tid. Den kan räkna Klopstock som sin upphovsman och har tidigt använts av verskonstnärer som Goethe och

Heine. I vårt land har den fria versen lanserats av bl.a. Strindberg och Ekelund.

Bokens karaktär av elementär lärobok markeras av att den innehåller ett antal övningsuppgifter med kommenterande lösningar. S. B.

*

Danmarks gamle Ordsprog. Udgivet af Iver Kjær og John Kousgård Sørensen. VII:1. Peder Syv, Danske Ordsproge. 1. København 1682. XL + 592 s. København 1983 (C. A. Reitzels forlag). (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.) Av det monumentala verket *Danmarks gamle Ordsprog*, som började publiceras 1977, har hittills delarna I: 1–2, II, V och VI utkommit, och nu föreligger del VII: 1. Under de närmaste åren väntas delarna IV, III, VII: 2 och VIII utkomma i nämnd ordning.

Det som nu föreligger är en facsimilutgåva av Peder Syvs *Almindelige Danske Ordsproge 1* av år 1682. Peder Syvs ställning som den store samlaren och utgivaren av danska ordspråk är alltför välkänd för att här behöva beröras. Hans ordspråkssamlingar blev allmänt tillgängliga genom Aage Hansens utgåva år 1944, som även innehöll kommentarer. I del VII: 2 kommer utgivarna av *Danmarks gamle Ordsprog* att införa en efterskrift till Peder Syvs arbete. S. B.

Poul Lindegård Hjorth, Danske ordbøgers historie. 50 s. København 1983 (C. A. Reitzels Boghandel A-S). (DSLs Præsentationshæfte nr. 12.) Föreliggande lilla skrift innehåller kapitel II av "Vilkor for ordbogsarbejde i Danmark. Betænkning afgivet af det af Ministeriet for kulturelle anliggender nedsatte ordbogsudvalg. Betænkning nr. 967" (København 1982) jämte inramning. Skriften behandlar i princip endast avslutade arbeten.

En central plats i framställningen intar helt naturligt Ordbog över det danske Sprog och den högst användbara handordboken *Nudansk ordbog*. Bland enskilda mäns ordböcker över danskt riksspråk vill man särskilt nämna Moths stora men otryckta ordbok och vidare Molbechs och Kalkars arbeten. Därjämte berörs dialektordböcker av Molbech, Espersen, Feilberg, J. Jørgensen, Godtfredsen, Ottsen, Espegaard, Marie och Anders Bjerrum m.fl. På omslagets tredje sida redogör förf. för tre stora pågående arbeten, *Holberg-Ordbog*, *Gammeldansk Ordbog* och *Supplement til Ordbog over det danske Sprog*. Däremot har arbetet med ömålsordboken (*Köpenhamn*) och *Jysk ordbok* (*Århus*) fallit utanför ramen av framställningen.

Det lilla häftet är skrivet av en omdömesgill ordbokskännare med egen praktisk erfarenhet av lexikografi. Det har visat sig högst användbart i akademisk undervisning i nordisk lexikologi. S. B.

Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog. Redigeret af Aage Hansen, fra 1957 sammen med Sv. Eegholm-Pedersen. Under medvirken af Christopher Maaløe. I: Aa–D. XXXII s. + 1354 sp. II: E–H. 1576 sp. København (C. A. Reitzels Boghandel), Oslo (Universitetsforlaget) 1981, 1982. (Det danske Sprog- og Litteraturselskab.) I ANF 97, s. 227 kunde krönikören preliminärt rapportera om utgivningen av första bandet av *holbergordboken*. Sedan

nu två fulla band kommit tidskriftens redaktion till handa är det möjligt att närmare bedöma verket.

Det framstår genast vid granskningen av några partier att holbergordboken är ett lexikografiskt verk av mycket hög klass. Härtill har utan tvekan bidragit att verkets utformning redan från början kom att läggas i händerna på skickliga och erfarna lexikografer. Särskilt torde Aage Hansens insats vara värd att nämna.

Holbergordbokens artiklar är redigerade på ett sätt som genast för läsarens tankar till ODS. Det visar sig emellertid vid en jämförelse att artiklarna i holbergordboken är självständigt utformade. Betydelseavdelningarna är ofta mer elegant formulerade i det senare verket.

Holbergs aktiva ordförråd var stort och rikt nyanserat. För fackmannen är det intressant att studera åtskilliga semantiska fält, där Holbergs språk avviker från nutidsdanskan.

Det har varit naturligt för utgivarna att även beakta namnskatten hos Holberg. Denna förtjänar en egen specialundersökning.

Såväl språk- som litteraturforskning ser med förväntan fram emot verkets fortsättning och fullbordan.

S. B.

Leonora Christina. Historien om en heltinde. 163 s., varav 31 planscher och 1 facsimile. Århus 1983 (Arkona). (Acta Jutlandica. LVIII. Humanistisk serie. 57.) I några medryckande framställningar av olika författare ges bilder av kungadottern Leonora Christinas uppstigande till den danska 1600-tals-härlighetens högsta tinnar och fall därifrån till ett mångårigt hårt fängelse i Blå tornet på dåvarande Köpenhamns slott. Hennes make, riksrådet Corfitz Ulfeld, hade blivit avrättad under skändliga former. Ingen oinvgid anar längre, var i centrum av den danska huvudstaden parets sagolika palats en gång låg och vart deras övriga oerhörda förmögenhet tagit vägen. Leonora Christinas nedskrivna minnen, utgivna i senare tid, har även filologiskt stort värde, väl främst genom sin häpnadsväckande moderna stil, man ville gärna säga framställningskonst, som har motsvarigheter först i tider som ligger långt närmare vår egen. De talrika planscherna med tillhörande konsthistorisk kommentar är instruktiva och roande.

B. E.

Niels Åge Nielsen, Norske indslag i nydansk. I. Dansk over for norsk sprog ca. 1700–1950. 135 s. Århus 1983 (Nordisk institut, Aarhus universitet). Det inflytande som norskan har utövat på danskt skriftspråk började Niels Åge Nielsen studera redan för snart 40 år sedan, men arbetet har fått vila långa perioder på grund av betungande ämbetsplikter. Nu föreligger en första del av det som skall bli resultatet av hans forskning på området. Efter en inledning, som närmare beskriver uppgiften och dess avgränsning samt bjuder på allmänna synpunkter på ordboksproblematiken, lägger förf. fram två kapitel, ett mycket långt som tecknar bakgrunden och ett mycket kort, som erbjuder kriterier på lån. I bakgrundskapitlet redogör förf. dels för utvecklingen av skrift- och talspråk i Norge, dels för danskars syn på språkförhållandena i Norge och på lån av norvagensmer. Otvivelaktigt bjuder detta sista avsnitt på bokens mest intresanta ting.

I två följande kapitel skall förf. företaga en värdering av källorna samt slutligen presentera sin ordförteckning.
S. B.

Niels Åge Nielsen, Syntaksen i Holbergs Epistler. 118 s. Århus 1983 (Nordiskt institut, Aarhus Universitet). Holbergs sista stora arbete var "Epistler, Befattende Adskillige historiske, politiske, metaphysiske, moralske, philosophiske, Item Skiemtsomme Materier" (1748–58). Verket rymmer 539 nummer. Niels Åge Nielsen har undersökt syntaxen i 43 av epistlarna och därvid tillämpat en metodik som står Paul Diderichsens nära. Särskilt intressant är analysen av mera komplicerade perioder och meningar; Holberg bygger stundom upp mycket långa perioder.

Niels Åge Nielsen har avstått från att sammanfatta eller kommentera undersökningen och låter i stället materialet tala för sig självt. Hans analys redovisas i rubrikerna till de olika grupperna. Den metod han använder kan begagnas vid analys av andra texter och öppnar väg för statistisk behandling av typerna. S. B.

*

Bebyggelsehistorisk tidskrift. Nr 4. 1983. Äldre territoriell indelning i Sverige. Redigerat av Thorsten Andersson och Solve Göransson. 155 s. Stockholm 1983 (Forskningsrådets förlagstjänst). Sambandet mellan administrativa enheter och ortnamn är grundläggande för mycken forskning inom såväl bebyggelsehistoria som onomastik. De namnbärande lokaliteterna i landet utgörs huvudsakligen av administrativa enheter, bebyggelser, odlingar, artefakter och naturformationer. Samspelet mellan dessa är påtagligt. Bebyggelser får administrativ funktion, administrativa enheter (såsom härader) förlorar sin funktion. Deras namn lever ofta kvar med denotations- och konnotationsförändringar.

Rubricerade häfte av *Bebyggelsehistorisk tidskrift* berör enheter som stift, kontrakt, socken, härad och by i gången tid. Medverkande är framstående historiker och namnforskare. Det skall icke förnekas att äldre bebyggelsehistorisk forskning och namnforskning drog många förhastade slutsatser. I det nämnda häftet redovisas forskningens nuvarande ställning i en rad omdiskuterade frågor. Även nya forskningsresultat framläggs. Många av de behandlade frågorna torde ännu inte ha fått sin definitiva lösning. Häftet kan rekommenderas som underlag för seminarieövningar på hög nivå i ortnamnsforskning och historia med angränsande discipliner.
S. B.

Stefan Brink, Ortnamnen och kulturlandskapet. Ortnamnens vittnesbörd om kulturlandskapets utveckling och dess utnyttjande i södra Norrland, särskilt Hälsingland. 49 s., 17 fig. Uppsala 1983 (Uppsala universitet). (Ortnamn och samhälle. 8.) Inom ramen för projektet Ortnamn och samhälle framlägger Stefan Brink en liten fallstudie över ortnamn och kulturlandskap i södra Hälsingland. Han visar först på förekomsten av naturnamn av mycket ålderdomlig karaktär (vittnesmål om fångstkultur) och belyser därefter samspelet mellan äldre naturnamn och jordbrukskultur. Som tyngst vägande följer sedan den egentliga undersökningen av olika namnskikt vid en kulturlandskapsundersök-

ning. Förf. arbetar med tre plan, benämnda mikro-, meso- och makroplan. Mest givande blir därvid den undersökning på mesoplan som görs av socknarna Hög och Järvsö, där parallella skiktningar framträder på kultur- och namnivå.
S. B.

Bertil Flemström, Ortnamn i Jämtland. 129 s., 11 bilder. Stockholm 1983 (AWE/Gebbers). De jämtländska ortnamnen har i den vetenskapliga litteraturen främst behandlats av Carl Lindberg och Bertil Flemström. Den förra har fr.a. gjort insatser på naturnamnsforskningens område, den senare på bebyggelsenamnsforskningens.

Jämtland är kanske det svenska turistlandskapet framför andra. Tusentals turister stiftar varje år bekantskap med dess växlande naturformationer och namnen på dessa. Det är därför ett lyckosamt grepp som Bertil Flemström har tagit, när han i sin bok i landskapsserien har berett ortnamnen ett förhållandevis stort utrymme. Såväl administrativa namn och bebyggelsenamn som naturnamn är föredömligt uppsorterade. Förf. har fr.a. inriktat sig på namntolkningarna, och en mängd naturnamnselement, som är okända för lekmannen, dras fram i ljuset. När olika tolkningar av namn föreligger, är Flemström angelägen att redovisa alla de framförda åsikterna. Kanske kunde han stundom gett större tyngd åt sin egen uppfattning. Boken har alla utsikter att bli vida spridd och läst.
S. B.

Bertil Flemström, Ortnamnen i Jämtlands län. På offentligt uppdrag utgivna av ortnamnsarkivet i Uppsala. Del 6. Ragunda kommun. Bebyggelsenamn. 90 s., 1 karta. Uppsala 1983 (Esselte bokhandel Lundequistska). (Skrifter utgivna genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. A: Sveriges ortnamn.) För utgivningen av ortnamnen i Jämtlands län har ortnamnsarkivet i Uppsala valt att låta kommun, icke härad eller tingslag, utgöra indelningsenhet under länet. Förfarandet har tidigare med gott resultat tillämpats av dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå för de norrbottniska ortnamnens vidkommande.

Ragunda kommun bildades den 1 jan. 1974 genom sammanläggning av Fors, Ragunda och Stuguns kommuner; i den sistnämnda ingick förutom Stuguns socken även Borgvattnets socken. Redovisning av bebyggelserna och deras namn följer sockenindelningen i 1881 års jordebok. Under jordeboksnamnen redovisas i förekommande fall s.k. övriga bebyggelsenamn. Härtill kommer sockenvis ett avsnitt innehållande namn på "fåbodar och likn".

Bertil Flemström har en djupgående förstahandskunskap om det beskrivna landskapet, dess dialekt och dess ortnamn, och hans namntolkningar är genomgående övertygande. Många av namnen innehåller ursprungligen naturnamn, och med den uppläggnings serien har fått, nödgas förf. stundom hänvisa till en kommande del i serien, som skall behandla ortnamnen. Läsaren hade gärna redan nu fått taga del av Flemströms tolkningar av dessa namn.
S. B.

Fra ord til navn. Språklig navnegransking. En artikkelsamling ved Mattias Tveitane. 150 s. Bergen – Oslo – Stavanger – Tromsø 1983 (Universitetsforlaget). En samling metodiskt viktiga men spridda och delvis svåråtkomliga artiklar om

nordiska, fr.a. norska namn framläggs här. Huvudsakligen rör det sig om tolkningar av gamla naturnamn – namn på älvar, insjöar, fjordar, öar och halvöar. Genomgående kan de valda artiklarna, som Tveitane formulerar det s. 17, ”stå som gode eksempler på grundig kjeldegransking, metodisk resonnement om språklige spørsmål, og et fornuftig topografisk og historisk skjønn når det gjelder den saklige bakgrunnen for de navna som drøftes.” Förutom av utgivaren själv återges artiklar av Jakob Sverdrup, Magnus Olsen, Marius Hægstad, Halvdan Koht, Herbert Petersson, Bengt Hesselman, Jöran Sahlgren, Jørn Sandnes, Arnoldus Hille, Oddvar Nes och Nils Hallan. I en inledning som gärna kunde ha varit utförligare beskriver Tveitane de språkliga problem och metoder som möter i artiklarna och refererar kortfattat dessas huvudtankar. Boken kommer säkert att visa sig användbar i forskarutbildningen i de nordiska länderna. En invändning må dock göras mot den olyckliga titeln på boken. Är inte namn ord? Om inte, vad är de då? B. P.

Göran Hallberg, Ortnamn i Småland. 144 s., 17 kartor och bilder. Stockholm 1983. (AWE/Gebers). De småländska ortnamnen har endast i begränsad utsträckning tilldragit sig forskningens intresse. Nils Ödeens arbete *Studier i Smålands bebyggelsehistoria (1927–30)* berör framför allt syds småländskt namnskick, och *måla*-namnen intar hos Odeen en framskjuten position. Ivar Modeer och Lennart Moberg har i flera arbeten behandlat ortnamn i Kalmar län, och i serien *Sveriges ortnamn* har bebyggelsenamnen i Mo härad publicerats. Därjämte förekommer spridda studier, men en samlad överblick ges endast i *Svensk uppslagsbok*, 2 uppl., under uppslagsordet *Småland*.

Göran Hallberg har i sin behandling av ortnamnen i Småland i *AWE/Gebers* landskapsserie skjutit bebyggelsenamnen i förgrunden och vid sin behandling av enkla namn samt sammansättningar och avledningar strävat efter att behandla så många av sockennamnen som möjligt. De allra flesta socknarna i Småland har namn efter by eller gård, endast ett litet antal sockennamn har annat ursprung. I många fall ligger äldre naturnamn bakom bebyggelsenamnen.

Det småländska inlandet rymmer en ofantlig mängd ägo- och naturnamn, som ännu är mycket litet undersökta. De få sidor, som Hallberg ägnar dessa namnkategorier i slutet av boken, inbjuder till fortsatt forskning. S. B.

Institutt for namnegransking (Norsk stadnamnarkiv), Årsmelding 1982. 95 s., 8 kartor. Oslo 1983 (Universitetet i Oslo). I motsats till flertalet årsrapporter innehåller årsberättelsen från Instituttet for namnegransking i Oslo även ett antal originaluppsatser. Flertalet medarbetare i skriften är anställda vid instituttet. Uppsatserna är av skiftande värde. Tyngst vägande är Botolv Hellelands artikel *Gno. loqr m., særleg i stadnamn. Nämnas bör även Tom Schmidts bidrag Identifisering av noen "forvunne navn" fra NRJ V.* S. B.

Marta Kucerova Johnson, Swedish Placenames in -bygget: Their Structure, Distribution and Relative Chronology. XIII + 237 s. Ann Arbor, Michigan 1983 (University Microfilms International). Denna amerikanska doktorsavhandling framlades 1982 och har utgivits i en förmodligen starkt begränsad upplaga som

en "authorized facsimile printed by microfilm/xerography". Ämnet är som framgår av titeln de svenska ortnamnen på *-bygget*. Som författarinnan kan visa är dessa koncentrerade till ett sammanhängande sydsvenskt område i Sydhal- land och Nordskåne och har huvudsakligen kommit till i samband med nyodling under 1600-talet. Genom att namnbeståndet är så ungt kan läsaren få intressanta inblickar i hur en naturligt uppkommen namngrupp växer fram, först i form av syntagmer som snarast är av icke-onomastisk natur, sedan i form av efter hand allt mer fixerade verkliga egennamn (mot bakgrunden av detta är bokens slutsats s. 116 att nyodlingarna troligen namngavs "by the first owners of the settlements" knappast sannolik; det är nog inte ägaren som har åstadkommit konstruktioner som "Swen Larsson på et bygge", som kan representera en inte ovanlig typ av äldsta belägg). I de fyra huvudavsnitten skildrar boken i tur och ordning namnens dialekt- och skriftbelägg samt etymologi; ortnamnselementet *-bygget*; förledernas art; samt de sociogeografiska och socioekonomiska förhållanden som har lett fram till namn- och bebyggelsegruppen. Författarinnans ambitioner är höga och hennes frågeställningar intelligent motiverade. Tyvärr leder dock bristande kunskaper i nordiska språk samt nordisk språkhistoria och onomastik henne inte sällan vilse. Grupperingen av förlederna är föga ändamålsenlig och felöversättningar i stil med *mulbete = pasture for mules* (!) väl vanliga, och hennes beskrivning av den sydsvenska kompositionsmorfen *-a-*, med bl.a. karakteriseringen s. 166 av hiatusbildningar av typen *Heabygget* och *Veabygget* som "compositional diphthongization", är anakronistisk och tar ingen hänsyn till vare sig fonetik, morfematik eller de svenska dialekternas relationer till riksspråket. Kvar står en nyttig materialsamling och många spridda intresseväckande iakttagelser, som dock alltid måste underkastas en kritisk granskning innan de kan godtas och användas.

B. P.

Bent Jørgensen, Dansk Stednavneleksikon. Jylland. Sydlige del. Fyn med omliggende øer. 156 s. Copenhagen 1983 (Gyldendal). Med denna del av Dansk Stednavneleksikon fullbordar Bent Jørgensen sin översikt över danska ortnamn. Närmast föregående del omnämndes i ANF 98 (1983): 253, och det finns all anledning att ansluta till de där framförda starkt positiva omdömena om både de enskilda artiklarna och de sällsynt givande illustrationerna. Anmälaren tar sig också friheten upprepa sitt tidigare framförda önskemål om att de tre delarna så småningom arbetas samman till en enbandsutgåva, till fromma för läsare både inom och utom Danmark.

B. P.

Evert Melefors, Byngen, Smissen och Listar. Inbyggarbeteckningar och husbondenamn på Gotland. 1. Typologi och ordbildning. 235 s., 5 kartor. Uppsala 1983 (AB Lundequistiska bokhandeln). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi. LVI. Studier till en svensk ortnamnsatlas utgivna av Harry Ståhl. 13.) Som den fylliga boktiteln anger, behandlar Evert Melefors i sin doktorsavhandling två folkliga namnkategorier på Gotland, inbyggarbeteckningar och husbondenamn. Den förra gruppen har appellativisk, den senare onomastiskt individualiserande karaktär. Avhandlingen beaktar namn- och ordbildningstyper i ett historiskt perspektiv, medan de funktionella och socioonomastiska aspekterna ställs på framtiden. I en numerärt liten grupp vill förf. spåra germansk *i-* eller *ia-*

avledning, medan andra typer uppenbarligen är av yngre nordisk eller specifikt gutnisk karaktär. Samspelet mellan gård- och personnamn får hos Melefors delvis en ny dimension; personnamn bildade till bebyggelsenamn står vid sidan av ortnamn bildade till personnamn.

Ett problem som berett förf. mycken möda är inbyggarbeteckningen *närkar* till sockennamnet *När*. Trots förf.:s grundliga genomgång av tänkbara möjligheter står frågan enligt krönikörens uppfattning allttjämt obesvarad. Mera lyckosam är förf. när han avvisar äldre forskares tankar att inbyggarbeteckningar bildats med hjälp av avljudsväxling.

S. B.

Navne i Norden. Oversigt over nordiske navneinstitutioner og navnesamlinger. Redigeret af Vibeke Dalberg – Bent Jørgensen. With an Abstract in English. 224 s. Uppsala 1983 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter. 25.) I denna behandliga volym ryms en myckenhet information om nordiska namnforskningsinstitutioner och namnsamlingar. Varje enskild institution beskrivs av en eller flera författare med anknytning till den, efter ett schema som har gjorts upp av redaktörerna. Efter en uppräknig av namn, adress, telefonnummer och öppetider följer en kort redogörelse för den service institutionen kan erbjuda, och därefter information om dess historia, själva namnsamlingarna, manuskript- och arkivaliesamlingar, kortsamlingar, bibliotek, tekniska hjälpmedel och utgivarverksamhet. Illustrationsmaterialet varierar från reproduktioner av olika slags namnsedlar och uppteckningsformulär till planritningar och foton av lokaler. Boken avslutas med ett kort sakregister i form av en stickordslista. Forskare både inom och utom Norden kommer att ha stor nytta av den; frågan är om den inte borde ges ut också i en engelskspråkig upplaga.

B. P.

Norske personnamnstudier. Redigert av Ola Stemshaug. 216 s. Oslo 1981 (Det Norske Samlaget). Vid Nordisk institutt, universitetet i Trondheim, har man sedan 1970-talet ägnat personnamnsforskningen ett speciellt intresse. I centrum har stått NAVF-projektet Norsk personnamnleksikon, vars slutresultat, det färdiga namnlexikonet, anmäldes i ANF 98 (1983):254 av signaturen S. B. Personnamnsforskningen i Trondheim har emellertid också avkastat flera huvudfacksuppgifter ägnade personnamn från nyare tid. Här publiceras i starkt sammandragen form ett urval sådana uppgifter, jämte en studie, utförd av redaktören själv, i namnbruket i Johan Falkbergets diktning. Litterär onomas-tik ägnar sig också Rune Vanberg åt i "Namnebruken i Knut Hamsuns nordlandsdiktning", medan övriga författare bidrar med kronologiskt skiktade regionala förnamnsundersökningar. Hallgerd Aune skriver om uppkallelse och namnval i Skaun samt Arvid Bræck, Asbjørn Dagsgard, Reidar Hareide och Kristoffer Kruken om personnamn och personnamnsskick i respektive Hadsel i Vesterålen, Skjåk i Gudbrandsdalen, Tingvoll och Leksvik. De fyra senare uppsatserna är så likartade i syfte och metodik att de gärna till läsarens fromma hade kunnat samordnas mer också till det yttre. Men både för dem och övriga bidrag gäller, som redaktören också framhåller, att personnamnslitteraturen än så länge är så mager att artiklarna väl förtjänar att publiceras, för att vår kännedom om det nordiska personnamnsskickets regionala och kronologiska variation i någon mån skall förbättras.

B. P.

Ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Handlingar från LMVs symposium i Gävle 18–19.2 1982. Redigerade av Ann-Christin Mattisson. 152 s. Gävle 1983 (Lantmäteriverket). (LMV-rapport 1983: 7.) 1980 års ortnamnskommitté utgav sommaren 1982 sitt betänkande Ortnamns värde och vård (SOU 1982: 45). När kommittén befann sig i ett sent skede av utredningsarbetet, kallade lantmäteriverket till en konferens rörande ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Det blev här möjligt för kommittén att höra synpunkter från ett stort antal experter. Konferensrapporten har tyvärr kommit ut av trycket ett år senare än utredningen. Dock torde mycket av vad den innehåller ha kunnat beaktas vid remissbehandlingen av utredningen.

Det framgår vid läsningen av konferensrapporten att relativt få experter hade överblick över hela namnvårds- och namnplaneringsproblematiken. Många talare tycktes uppfatta just sina aspekter som de väsentligaste. Man avvaktar därför med spänning departementsbehandlingen av hela problemkomplexet.

Det får betraktas som olycksfall i arbetet att LMV-rapport 1983: 7 har fått samma namn som NORNA-rapport 13 av år 1978. S. B.

Bengt Pamp, Ortnamn i Skåne. 115 s., 14 kartor och bilder. Stockholm 1983 (AWE/Gebbers). De skånska ortnamnen har tilldragit sig ett ej ringa intresse från forskningens sida. Redan 1877 utkom A. Falkman, Ortnamnen i Skåne. 1925 bildades Sydsvenska ortnamnssällskapet och samma år började tidskriften Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift utges. 1958 utkom första delen av serien "Skånes ortnamn"; i denna serie har hittills bebyggelsenamnen i sju häradar behandlats. 1970 ändrades namnet Landsmålsarkivet i Lund till Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund (DAL), och samtidigt blev undersökningen och utgivningen av de skånska ortnamnen officiellt en uppgift för lundaarkivet.

I DAL:s ortnamnssamlingar ingår icke blott bebyggelsenamn utan även en mycket stor samling ägo- och naturnamn, säkerligen den största som finns från något enskilt landskap i Norden. Av skånska ägonamn har delar av namnskat- ten i Rönnebergs härad publicerats (E. Bruhn, Ägonamn i Rönnebergs härad I, 1931).

Det är sålunda på ett omfattande tryckt och otryckt material arkivchefen Pamp har kunnat stödja sig, när han behandlar skånska ortnamn i landskapsse- rien. Framställningen avviker så till vida från övriga böcker i serien att förf. i ett avslutande kapitel ser landskapet och dess namn ur den bilburne turistens synvinkel. Tolkningen av de enskilda namnen speglar forskningens nuvarande ställning. Tyvärr saknas i litteraturförteckningen Falkmans ovan nämnda, ban- brytande om än i många stycken föråldrade verk. S. B.

Personnamnsterminologi. NORNAs åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981. Redigerad av Göran Hallberg, Stig Isaksson, Bengt Pamp. With a Summa- ry in English. 166 s. Lund 1983 (Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. 3. Även utgiven som: NORNA-rapporter. 23. Uppsala 1983. NORNA-förlaget.) Många gamla discipliner sådana som kemi, kirurgi osv. har på universitetsnivå tidigare hållits samman men har numera genom vetenskapens utveckling splittrats upp i en mängd självständiga grenar: termokemi, extremitetskirurgi etc. På samma sätt

är det med en rad humanistiska ämnen, där det emellertid är svårare att ge självständig status åt de nya delämnena. Ett sådant är namnforskning, i sin tur sönderfallande i personnamns- och ortnamnsforskning. Hur långt den förra i själva verket har hunnit, erinras man om genom föreliggande skrift. Den sysslar med något till synes helt elementärt men i själva verket av utomordentlig vikt: den terminologi som användes, eller kanske hellre: bör användas. Problemen är väsentligen av två slag. "Det terminologiske brukarfeltet" kan uppdelas i "1. Den indre fagkrinsen . . . 2. Tilgrensende fagområde. 3. Det interesserte publikum . . ." (Ola Stemshaug s. 145). Detta grepp ger uttryck åt det förhållandet att terminologien ifråga nyttjas av bl.a. stora grupper av människor med mycket skiftande och på kort sikt delvis skäligen opåverkbara språkbruk. Vidare är själva forskningsobjektet, personnamnskicket på olika delar av vår jord, till den grad varierande, att en allmän och allmängiltig terminologi nog är utomordentligt svår att ena sig om. Namnskicket, eller rättare -skicken, visar dessutom kronologiskt betingade variationer. Om allt detta vittnar särskilt tydligt bl.a. Georg Søndergaards bidrag Fremmede personnavnetyper, och Roland Otterbjörks "Mus-Gea" och Gestabondo. Något om prefigerade och "absoluta" binamn. Men även i tiden och rummet mer närliggande material företer drag som det är svårt att skapa enhetliga och ändamålsenliga terminologiska fack åt. Det är all anledning att konfrontera dessa faktiska förhållanden med de krav på tjänlig terminologi som man för vetenskapligt bruk vill uppställa. Bidragsgivare utöver de nämnda är Thorsten Andersson, Gudrun Utterström, Eero Kiviniemi, Joachim Hartig, Gillian Fellows-Jensen, Birte Hjorth Pedersen, Terje Aarset, Eva Villarsen Meldgaard, Sven Benson, Lena Peterson, Carl-Eric Thors, John Kousgård Sørensen och Tom Schmidt, alla med intressanta inlägg. – En tankeväckande skrift i ett högviktigt ämne. B. E.

Erland Rosell, Ortnamn i Dalsland. 119 s., 19 kartor och bilder. Stockholm 1983. (AWE/Gebbers). "Ortnamnen i Älvsborgs län" blev den första länsserien i det stort upplagda verket "Sveriges ortnamn". Ortnamnen i de fem dalsländska häraderna (Nordals, Sundals, Tössbo, Vadsbo och Vedbo hänader) gavs ut 1910–1915. Sekreterare i Kungl. ortnamnskommittén var under denna tid docenten Sven M. Lampa och denne hade sammanställt manuskripten till de fem häradsvolymer. Manuskripten granskades från språkvetenskaplig synpunkt av prof. Adolf Noreen. Nya, mera övergripande synpunkter på de dalsländska ortnamnen återfinns i del 1 av Ortnamnen i Älvsborgs län, utarbetad av Ivar Lundahl och Ragnar Ljunggren (1923–48).

Bland förf. som i övrigt behandlat dalsländska ortnamn må särskilt Gunnar Drougge nämnas. Även Erland Rosell, som 1981 utgav det stora översiktsarbetet Värmländsk medeltid i ortnamnsperspektiv, har på 1950-talet behandlat dalsländska ortnamn.

När Rosell nu behandlar de dalsländska ortnamnen i AWE/Gebbers landskapsserie, är det mot bakgrund av en mycket ingående lokalhistorisk sakkunskap han ger en personligt färgad bild av namnskatten och förhållandet mellan landskap och ortnamn. Rosells tolkningar av enskilda namn överensstämmer inte alltid med Lampas och Noreens.

Rörande några frågor vore en fördjupad diskussion påkallad. Det gäller dels de talrika namnen på *-säter*, som icke alla kan ha haft med fäbodväsen att göra,

dels sockennamnen på *-skog* och *-mark*, vilka har motsvarigheter i sydvästra Värmland. Anmälaren är ense med förf. om att gamla bygdenamn kan dölja sig bakom åtskilliga av dessa, men vill inte utesluta möjligheten av att en ekklesiastik (episkopal?) namngivning ligger till grund för vissa av dem. (En liknande tanke har anmälaren framfört i ANF 1979, s. 220 rörande det bohuslänska sockennamnet *Dragsmark*.) S. B.

Sten Skansjö, Söderslätt genom 600 år. Bebyggelse och odling under äldre historisk tid. 324 s. Lund 1983 (CWK Gleerup). (Skånsk senmedeltid och renässans. Skriftserie utgiven av Vetenskaps-Societeten i Lund. 11. Det nordiska ödegårdsprojektets publikationsserie. 13.) I denna redan tidigt uppmärksammade och lovprisade avhandling undersöks med tvärvetenskapliga metoder den bebyggelse- och agrarhistoriska utvecklingen i Skytts härad i Sydvästskåne under en period från vikingatidens slutskede till c:a 1600. Efter en presentation av undersökningsområdet, med en utredning av centralbygdsbegreppet och en redogörelse för områdets naturgeografi och odlingsförhållanden, gör författaren en kronologisk avvikelse till 1570 och analyserar bebyggelse och odling då – tidpunkten är vald med hänsyn bl.a. till den bild av förhållandena som man kan få av Lunds stifts landebok från 1570-talet och Lunds domkyrkas och domkapitels jordebok från 1570. Därefter kommer det för en namnforskare viktigaste avsnittet med en diskussion om den tidigmedeltida bygdens framväxt: bybildning, befolkning och teknologi. I följande kapitel behandlas bebyggelseutvecklingen från 1300, med särskild inriktning på ödegårdar och regressfenomen. Trots att sakkunnig hjälp har anlitats lider de namnvetenskapliga avsnitten av vissa brister, men som helhet röjer avhandlingen en god metodisk medvetenhet och en imponerande behärskning av det ämnesmässigt stora forskningsområdet. B. P.

Nils-Gustaf Stahre, Per Anders Fogelström, Jonas Ferenius, Gunnar Lundqvist under medverkan av Börje Westlund, Lars Wikström, Göran Sidenbladh och Lars Cleve, Stockholms gatunamn. 669 s. Stockholm 1982 (LiberFörlag). (Monografier utgivna av Stockholms kommun. 50.) Materialet till denna magnifika monografi utgöres av namnen på de 116 stadsdelar och 4 137 gator och allmänna platser som finns publicerade i "Gator Allmänna Platser Kvarter i Stockholm 1981", en förteckning som är utgiven av Stockholms stadsbyggnadskontors stadsmättningsavdelning och som innehåller både officiellt fastställda namn och hävdvunna men inte fastställda namn. Döda namn tas upp endast om de har varit knutna till lokaler som ännu finns. För namnredovisningen delas staden upp i tre områden: Innerstaden, Söderort och Västerort. Inom varje område redovisas stadsdelarnas namn i bokstavsordning och inom varje stadsdel namnen på gator och allmänna platser, likaså i bokstavsordning. I den enskilda namnartikeln ges upplysning om när namnet officiellt fastställdes; vidare meddelas äldsta belägg, och namnbärare och namn kommenteras sakligt och språkligt. Illustrationerna är rikliga och mycket välvalda.

Som framgår av inledningen har det direkta framställandet av monografien tagit närmare tio år, men förberedelsearbetet på ett historiskt verk om Stockholms gatunamn påbörjades redan på 1930-talet. Många års ansträngningar och

många forskares mödor har lett fram till detta helgjutna välredigerade verk. För Stockholmsforskare och andra intresserade kommer det att under lång tid framåt fungera som en ovärderlig kultur- och språkhistorisk fyndgruva.

B. P.

Studia Anthroponymica Scandinavica. Tidskrift för nordisk personnamnsforskning. Utgiven av Thorsten Andersson och Lena Peterson under medverkan av Eva Villarsen Meldgaard, Ola Stemschaug, Carl-Eric Thors. With English summaries. Årgång 1. 1983. 152 s. Uppsala 1983 (Lundequistiska bokhandeln). Det nordiska samarbetet har under en lång följd av år varit synnerligen livligt på namnforskningens område. Medan namnforskningens resultat hittills främst kommit till synes i nationella tidskrifter och varit inriktade på ortnamnsfrågor, har man nu tagit ett djärvt steg och grundat en nordisk personnamnstidskrift.

Det framlagda första häftet innehåller dels ett antal originalartiklar, dels en fyllig recensionsavdelning. Medverkande är en kärntrupp av personnamnsforskare från Danmark, Finland, Norge och Sverige, och i häftet behandlas nordiskt personnamnsmaterial från hela det nordiska språkområdet samt från det gamla Danelagen i England.

Den nya tidskriften har fått en lyckosam start, ligger i goda händer och visar hög kvalitet. Den har otvivelaktigt en uppgift att fylla inom nordisk språkforskning. Redaktören för den hundraåriga tidskriften ANF önskar nykomlingen en framgångsrik fortsättning.

S. B.

John Kousgård Sørensen, Patronymics in Denmark and England. The Dorothea Coke Memorial Lecture in Northern Studies Delivered at University College London 20 May 1982. 24 s. London 1983 (Viking Society for Northern Research). Frågan huruvida de engelska patronymika på -son uppkommit genom inflytande från Danelagen eller bildar fortsättning på ett inhemskt anglosaxiskt namnskick med patronymika på -sunu har ofta diskuterats. John Kousgård Sørensen har tillfört debatten nytt material och nya synpunkter. Han visar i sin lilla skrift att de patronymiska tillnamnen i vikingatidens Danmark tjänade syftet att understryka namnbärandens framstående härkomst. De hade snarare en nobiliterande än identifierande funktion.

I England var vid tiden för vikingarnas bosättning patronymiska avledningar på -ing vanliga. Därjämte förekom sparsamt sammansättningar med -sunu. Kousgård Sørensen understryker att -son-namn har nått högst frekvens i trakter som en gång invaderades av danskar. Han visar också att de medeltida källornas latinska namnelement *filius* är dubbetydigt. Det kan motsvara det talade språkets -son eller -ing. Han framhåller att typerna *Peter William*, *Peter Williams* och *Fitzwilliam* är lånade från Frankrike efter erövringen 1066.

Krönikören finner John Kousgård Sørensens skrift utgöra ett tungt vägande inlägg i debatten om det äldre medeltida namnskicket i Danmark och England samt om de onomastiska impulser som England utsattes för under några händelserika århundraden.

S. B.

Roger Wadström, Ortnamn i Bohuslän. 129 s., 1 karta, 10 bilder. Stockholm 1983 (AWE/Gebers). Bohuslänns historia och topografi har givit landskapet en

särställning vad ortnamnen beträffar. Fram till 1658 utgjorde landskapet en del av Norge, och detta har satt sin prägel på såväl ortnamn som dialekt. Landskapet är vidare ett utpräglat skärgårdslandskap. I intet annat svenskt landskap spelar skärgården en så viktig roll som i Bohuslän.

Utforskandet och utgivningen av de bohuslänska ortnamnen har i hög grad beaktat landskapets särprägel. Serien Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län upptar icke blott namn på administrativa enheter och bebyggelser utan även namn på ägor, artefakter och naturformationer. Den föreliggande, ännu ej avslutade utgåvan är av erkänt hög klass, för dess kvalitet borgar namn som Hjalmar Lindroth, Assar Janzén, David Palm, Gunnar Drougge, Gustav Sohlberg, Carl Sigfrid Lindstam och Verner Ekenvall.

Det är mot denna bakgrund Roger Wadström, själv bohuslänning, har kunnat ge en detaljrik och initierad översikt över den bohuslänska namnskatten. Förf. låter gärna alternativa tolkningar framskymta, något som f.ö. sätter sin prägel även på serien Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län.

Landskapsnamnet *Bohuslän* möter först på 1400-talet. Det synes tidigast ha använts om landskapets södra del som även kallades *Älvsyssel*. Namnet *Viken* användes dels om norra delen av landskapet, dels om hela landskapet. Tidigare räknades även delar av bygderna kring Oslofjorden till Viken. I Wadströms framställning saknas tyvärr en tolkning av namnet, resp. namnelementet *Bohus*. Detta skrevs 1309 *Bagehus* och har av David Palm (NoB 1925) visats innehålla ett mot fisl. *bágr* 'hinderlig, besvärlig' svarande ord. S. B.

Lis Weise, Danske indbyggernavne på -inge. 191 s. København 1983 (Akademisk forlag). (Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning. Nr. 22.) Titeln på Lis Weises nya bok är ägnad att förbrylla. Läsaren finner snart att de inbyggarnamn hon behandlar närmast bör kallas *-ing*-avledning. Suffixet visar stark böjning, genitiv ändas på *-s*, och med traditionell terminologi bör det betecknas som en *-a*-stam. Man kan förmoda att förf. valt titeln för att markera sambandet med ortnamn på *-inge*.

Uppenbart är nämligen att arbetet skall betraktas som inledning till ett djupare studium av ortnamn på *-ing(e)*. Schablonmässigt antages ofta att inbyggarnamn på *-ing* ligger bakom ortnamn på *-ing(e)*. Lis Weise undersöker i detalj hur föreliggande inbyggarnamn förhåller sig till de ortsbetecknande primärnamnen. Vanligast synes bildningar vara till första leden i sammansatta ortnamn, varvid denna i vissa fall drabbats av *-i*-omljud.

Den skarpsinniga undersökningen bjuder på en mängd nya aspekter och resultat, men framställningen är inte alltid lätt att följa. På vissa punkter förutsätter den att läsaren är förtrogen med beteckningar som är kända och brukliga endast inom en relativt begränsad forskarkrets. Man avvaktar med intresse hur resultaten skall kunna tillgodogöras i en större undersökning av ortnamn på *-ing(e)*. S. B.

Den 2. nasjonale konferansen i namnegransking. Blindern 19. november 1982. Foredrag og diskusjon. Redigert av Botolv Helleland. 93 s. Oslo 1983 (Institutt for namnegransking. Universitetet i Oslo). Vid namnkonferensen på Blindern 1982 dryftades en rad problem rörande databehandling av ort- och person-

namn. Olika projekt och planer diskuterades, och behovet av databehandling av namn samt nordiskt samarbete på området underströks. Vissa modererande tongångar hördes också. Eirik Lien poängterade att "EDB-systemet måtte passast til det som er formålet med undersøkinga. Det vil seie at EDB må passast til humanistane sin måte å arbeide på, og ikkje omvendt."

Vid konferensen togs också initiativ till stiftande av ett *Norsk namnelag* och till utgivningen av en ny tidskrift med titeln *Namn og Nemne*. S. B.

Till red. insända skrifter

Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1980. – Aarhus Universitet. Årsberetning 1981, 1982. – The Arnamagnæan Institute & Dictionary. Bulletin 14 1981–1983. – Bebyggelsehistorisk tidskrift. 4 1983. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur. 105:1–3 1983. – Danske folkemål. 25 1983. – Danske studier. 78 1983. – Études germaniques. 38:1–4 1983. – Folkmålsstudier. 28 1983. – Fróðskaparrit. 30 1982. – Gardar. 14 1983. – Gripla. V 1982. – Institutt for namnegransking (Norsk stadnamarkiv). Årsmelding 1982. – Leuvense Bijdragen. 1–3 1983. – Michigan Germanic Studies. 7:1 1981, 9:1 1983. – Modern Philology. 80:3–4 1983, 81:1–2 1983. – Maal og Minne 1983:1–4. – Naamkunde. 15:1–4 1983. – Namn och Bygd. 71 1983. – Norsk stadnamarkiv, se Institutt for namnegransking. – NOWELE. North-Western European Language Evolution. 1. August 1983. – Nysvenska studier. 61 1981. – Oknytt. Medlemsblad för Johan Nordlander-sällskapet. 4:1–2 1983. – Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift 1983. – Rapporter från Språkdata. 19. Språkdata Research Report 1983. – Språkdata, se Rapporter. – Studia Anthroponymica Scandinavica. Tidskrift för nordisk personnamnsforskning. 1 1983. – Sumlen 1982, 1983. – Sydsvenska ortnamnsällskapets årsskrift 1983. – Talatrusten 1983. – Tre kulturer. Medlemsbok för Johan Nordlander-sällskapet. 1 1983.

Björklund, S., se *Levander, L. †* – Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung. 4. Herausgeg. von K. Ranke [m.fl.]. 4:2–3. Sp. 289–864. Berlin – New York 1982. – *Gustavson, H.*, se *Klintberg, M. †* – *Klintberg, M. †* o. *Gustavson, H.*, Ordbok över Laumålet på Gotland. H. 21. Säker-Tjänst. S. 1425–1504. Uppsala 1983. H. 22. Tjänstaktig-Tåla. S. 1505–1584. Uppsala 1983. (Skrifter utg. genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. D:2.) – *Knudsen, K.*, Reiseminner III. 1857–1864. S. 225–336. Oslo 1983. – *Levander, L. †* o. *Björklund, S.*, Ordbok över folkmålen i övre Dalarna. H. 22. Mackaberus-M(j)ölning. S. 1503–1582. Uppsala 1983. (Skrifter utg. genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. D:1.) – Lexikon des Mittelalters. 2:7–8. Sp. 1345–1792. München u. Zürich 1983. – *Ranke, K.*, se Enzyklopädie des Märchens. – *Sjöstedt, G.*, Ordbok över folkmålen i Västra Göttinge härad. Del 2. grantvädersmoln-lökäpple. S. 181–377. Lund 1983. (Skrifter utg. genom Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. 1.)

von der Ahé, K.-R., Rezeption schwedischer Literatur in Deutschland 1933–1945. 298 s. Hattingen 1982. (Wissenschaftliche Reihe. Band 5.) – Akten der Fünften Arbeitstagung der Skandinavisten des deutschen Sprachgebiets 16.–22. August 1981 in Kungälv. Herausgeg. von H. Uecker. 306 s. St. Augustin 1983. (Wissenschaftliche Reihe. Band 6.) – *Andersen, L. P.*, se Partalopa saga. – *Benson, S.*, se Språk och tradition. – *Bessason, H.*, se Edda. A Collection of Essays. – Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies 1978. 60 s. Copenhagen 1982. – *Blöndal, L. H.*, Um uppruna Sverrissögu. 220 s. Reykjavík 1982. (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi. Rit 21.) – *Bojsen, E.*, se Språk i Norden. – *Bonsack, E.*, Dvalinn. The Relationship of the Friedrich von Schwaben, Völundarkviða and Sörla þáttur. 249 s. Wiesbaden 1983. – *Brink, S.*, Ortnamen och kulturlandskapet. Ortnamns vittnesbörd om kulturlandskapets utveckling och dess utnyttjande i södra Norrland, särskilt Hälsingland. 49 s., 17 fig. Uppsala 1983. (Ortnamn och samhälle. 8.) – *Byock, J. L.*, Feud in the Icelandic Saga. XX + 293 s. Berkeley–Los Angeles–London 1982. – *Cleve, L.*, se *Stahre, N.-G.* – *Dalberg, V.*, se Navne i Norden. – Dalby Klosters intäktsbok 1530–31. Utg. med inledning och kommentarer av K. Knutsson och G. Paulsson. 152 s. Lund 1983. (Skånsk senmedeltid och renässans. Skriftserie utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund. 10.) – Danakonunga sögur. Skjöldunga saga, Knýtlinga saga, Ágrip af sögu danakonunga. B. Guðnason gaf ut. CXCIV + 373 s. + 4 kartor. Reykjavík 1982. (Íslensk fornrit, XXV. bindi.) – *Danielson, C.*,

se Svenska riksrådets protokoll. – Danmarks gamle Ordsprog. Udg. af I. Kjær og J. K. Sørensen. VII:1. Peder Syv, Danske Ordsproge. 1. København 1682. XL + 592 s. København 1983. (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.) – Dialekter. Ortnamn. Folkminnen. Folkmusik. 45 s. Umeå 1983. – *Dundes, A.*, Cinderella. A Folklore Casebook. XIX + 311 s. New York & London 1982. (Garland Folklore Casebooks. Vol. 3.) – Edda. A Collection of Essays. Ed. by R. J. Glendinning and H. Bessason. 332 s. Winnipeg 1983. (The University of Manitoba Icelandic Studies. 4.) – Edda. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern. Herausgeg. von G. Neckel. I. Text. 5. verbesserte Auflage von H. Kuhn. 229 s. Heidelberg 1983. (Germanische Bibliothek. Vierte Reihe. Texte.) – *Eegholm-Pedersen, Sv.*, se Holberg-Ordbog. – *Egeland, K.*, se Redaktør Alexander L. Kielland. – *Ejder, B.*, se Svenska medeltidspostillor. – *Elert, C.-C.*, se From Sounds to Things. – *Ellegård, A.*, se *Johannisson, T.* – *Ferenius, J.*, se *Stahre, N.-G.* – Festschrift für Laurits Saltveit. 263 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1983. – *Flemström, B.*, Ortnamn i Jämtland. 129 s., 11 bilder. Stockholm 1983. – Dens., Ortnamnen i Jämtlands län. På offentligt uppdrag utg. av Ortnamnsarkivet i Uppsala. Del 6. Ragunda kommun. Bebyggelsenamn. 90 s., 1 karta. Uppsala 1983. (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. A: Sveriges ortnamn.) – *Fogelström, P. A.*, se *Stahre, N.-G.* – Folk og ressurser i Nord. Foredrag fra Symposium om midt- og nordskandinavisk kultur ved Universitetet i Trondheim, Norges lærerhøgskole 21–23 juni 1982. Red. av J. Sandnes, A. Kjelland og I. Østerlie. 379 s. Trondheim 1983. – *Fossestøl, B.*, Bindingsverket i tekster. 195 s. Oslo–Bergen–Stavanger–Tromsø 1983. – Fra ord til navn. Språklig navnegransking. En artikkelsamling ved M. Tveitane. 150 s. Bergen–Oslo–Stavanger–Tromsø 1983. – From Sounds to Things. Essays in Honor of Claes-Christian Elert 23 December 1983. IX + 253 s. Umeå 1983. (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 60.) – Färsk forsk. 1–5 1983. (Institutionen för nordiska språk, Göteborg.) – *Glauser, J.*, Isländische Märchensagas. Studien zur Prosaliteratur im spätmittelalterlichen Island. VII + 357 s. Basel u. Frankfurt am Main 1983. (Beiträge zur nordischen Philologie. Herausgeg. von der Schweizerischen Gesellschaft für skandinavische Studien. 12.) – *Glendinning, R. J.*, se Edda. A Collection of Essays. – *Grünbaum, C.*, se Språk i Norden. – *Grønvik, O.*, Die dialektgeographische Stellung des Krimgotischen und die kringotische *cantilena*. 120 s. Oslo–Bergen–Stavanger–Tromsø 1983. – *Guðnason, B.*, se Danakonunga sögur. – *Hallberg, G.*, Ortnamn i Småland. 144 s., 17 kartor och bilder. Stockholm 1983. – Dens., se Personnamnsterminologi. – *Hallberg, P.*, se *Johannisson, T.* – *Hansen, A.*, se Holberg-Ordbog. – *Haverkamp, A.*, se Theorie der Metapher. – *Hegstad, K.*, Norsk frekvensordbok. 160 s. Bergen–Oslo–Tromsø 1982. – *Helleland, B.*, se Den 2. nasjonale konferansen i namnegransking. – *Heller, R.*, se Isländersagas. – *Hjorth, P. L.*, Danske ordbøgers historie. 50 s. København 1983 (DSLs Præsentationshæfte nr. 12.) – *Holberg, L.*, se Holberg-Ordbog. – Dens., se *Nielsen, N. Å.* – Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog. Red. af A. Hansen, fra 1957 sammen med Sv. Eegholm-Pedersen. Under medvirken af C. Maaløe. I: Aa–D. XXXII s. + 1354 sp. II: E–H. 1576 sp. København, Oslo 1981, 1982. (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.) – *Hultgren, S. O.*, Skola i dialektal miljö. Språkanvändning och språkliga attityder i övre Dalarna. 208 s. Uppsala 1983. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia. 18.) – *Isaksson, S.*, se Personnamnsterminologi. – Isländersagas. Erster Band. Die Saga von Egil. Die Saga von den Leuten auf Eyr. Die Saga von den Leuten aus dem Laxartal. Übertragen und herausgeg. von R. Heller. 676 s. Leipzig 1982. Zweiter Band. Die Saga von Njal. Die Saga von Grettir. Übertragen und herausgeg. von R. Heller. 652 s. Leipzig 1982. – *Jahr, E. H. & Lorentz, O.* (red./eds.), Prosodi/Prosody. 432 s. Oslo 1983. (Studier i norsk språkvitenskap/Studies in Norwegian Linguistics. 2.) – *Jenstad, T. E.*, Eit nytt sentrumsmål veks fram. Drag frå talemålet til ungdom på Sunndalsøra. 112 s. Trondheim 1983. (Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim. Skrifter no. 5.) – *Johannisson, T.* (red.), Språkliga signalement. Med bidrag av: J. Svartvik, A. Ellegård, G. Kjellmer, L. Lindvall, P. Hallberg, T. Johannisson. Om författarbestämningar. 137 s. [Göteborg] 1983. – *Johnson, M. K.*, Swedish Placenames in -bygget:

Their Structure, Distribution and Relative Chronology. XIII + 237 s. Ann Arbor, Michigan 1983. – Jørgensen, B., Dansk Stednavneleksikon. Jylland. Sydlige del. Fyn med omliggende øer. 156 s. Copenhagen 1983. – Dens., se Navne i Norden. – Karker, A., se Språkene i Norden. – Kielland, A. L., se Redaktør Alexander L. Kielland. – Kjelland, A., se Folk og ressurser i Nord. – Kjellmer, G., se Johannisson, T. – Kjær, I., se Danmarks gamle Ordsprog. – Knutsson, K., se Dalby Klosters intäktsbok. – Kretschmer, B., Höfische und altwestnordische Erzähltradition in den Riddarasögur. Studien zur Rezeption der altfranzösischen Artusepik am Beispiel der *Erex saga*, *Ívens saga* und *Parcevals saga*. 248 s. Hattingen 1982. (Wissenschaftliche Reihe. Band 4.) – Kuhn, H., Das Dróttkvætt. 348 s. Heidelberg 1983. – Dens., se Edda. Die Lieder des Codex Regius. – Leonora Christina. Historien om en heltinde. 163 s., varav 31 pl. och 1 facsimile. Århus 1983. (Acta Jutlandica. LVIII. Humanistisk serie. 57.) – Liljestrand, B., Tal i prosa. Om svenska författarens anförelseteknik. 282 s. Umeå 1983. (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 54.) – Lindvall, L., se Johannisson, T. – Lorenz, O., se Jahr, E. H. – Lundqvist, G., se Stahre, N.-G. – Løland, S., se Språk i Norden. – Maaløe, C., se Holberg-Ordbog. – Marold, E., Kenningkunst. Ein Beitrag zu einer Poetik der Skaldendichtung. 232 s. Berlin–New York 1983. (Quellen und Forschungen . . . Neue Folge herausgeg. von S. Sonderegger. 80 (204).) – Mattisson, A.-C., se Ortnamnsvård och ortnamnsplanering. – Melefors, E., Byngen, Smissen och Listar. Inbyggartebeteckningar och husbondenamn på Gotland. 1. Typologi och ordbildning. 235 s., 5 kartor. Uppsala 1983. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi. LVI. Studier till en svensk ortnamnsatlas utg. av H. Ståhl. 13.) – Mieder, W., International Proverb Scholarship. An Annotated Bibliography. XVIII + 613 s. New York & London 1982. (Garland Folklore Bibliographies. Vol. 3. Garland Reference Library of the Humanities. Vol. 342.) – Molde, B., se Språkene i Norden. – Navne i Norden. Oversigt over nordiske navneinstitutioner og navnesamlinger. Red. af V. Dalberg – B. Jørgensen. With an Abstract in English. 224 s. Uppsala 1983. (NORNA-rapporter. 25.) – Neckel, G., se Edda. Die Lieder des Codex Regius. – Nielsen, N. Å., Norske indslag i nydansk. I. Dansk over for norsk sprog ca. 1700–1950. 135 s. Århus 1983. – Dens., Syntaksen i Holbergs Epistler. 118 s. Århus 1983. – Nilsson, L. och Rostvik, A., Ortnamnsarkivet i Uppsala. En presentation. S. 151–180. Uppsala 1983. (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. B: nr 5.) – Nordlund, 1–3 1983. (Småskrifter från Institutionen för nordiska språk i Lund.) – Norske personnamnstudier. Red. av O. Stemschaug. 216 s. Oslo 1981. – Norsk-vietnamesisk ordbok. 501 s. Bergen–Oslo–Stavanger–Tromsø 1983. – Nyström, I., se Studier i äldre nysvensk syntax. – Ólason, V., The Traditional Ballads of Iceland. Historical Studies. 418 s. Reykjavík 1982. (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi. Rit 22.) – Ordbog over det norrøne prosasprog. Udg. af Den Arnamagnæanske Kommission. Prøvehefte/A Dictionary of Old Norse Prose. Published by the Arnamagnæan Commission. *Prospectus*. XL s. + 40 sp. Copenhagen/København 1983. – Ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Handlingar från LMVs symposium i Gävle 18–19.2.1982. Red. av A.-C. Mattisson. 152 s. Gävle 1983. (LMV-rapport 1983:7.) – Otterbjörk, R., Boki om Sondemåhle eller Sorundamålet i teori och praktik. 108 s. U. o. 1982. – Pålsson, H., Sagnagerö. Hugvekjur um fornar bókmenntir. 96 s. Reykjavík 1982. – Pamp, B., Ortnamn i Skåne. 115 s., 14 kartor och bilder. Stockholm 1983. – Dens., se Personnamnsterminologi. – Partalopa saga. Ed. by L. P. Andersen. CIV + 201 s. + 1 pl. Copenhagen 1983. (Editiones Arnamagnæanæ. Series B. Vol. 28.) – Paulsson, G., se Dalby Klosters intäktsbok. – Personnamnsterminologi. NORNAs åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981. Red. av G. Hallberg, S. Isaksson, B. Pamp. With a Summary in English. 166 s. Lund 1983. (Skrifter utg. genom Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. 3. Även utgiven som: NORNA-rapporter. 23. Uppsala 1983.) – Peters, F. J. J., and Swan, T., American English: A Handbook and Sociolinguistic Perspective. IV + 183 s. Oslo 1983. (Tromsø-studier i språkvitenskap. 6.) – Raschella, F. D., se The so-called Second Grammatical Treatise. – Redaktør Alexander L. Kielland. En Svøbe for Byen . . . Artikler fra Stavanger Avis 1889. Red. av E. O. Risa. Forord av K. Egeland. 173 s. Stavanger–Oslo–Bergen–Tromsø 1983. –

Reuter, M., se Språk i Norden. – Rindal, M., Magnus Lagabøtes landslov, Eidsivatingsredaksjonen, etter AM 309 fol. 11 mikrokort. Bergen 1982. (Norske språkdata. Rapport nr 9.) – Risa, E. O., se Redaktør Alexander L. Kielland. – Rooth, E., Das Runenhorn von Gallehus. 22 s. Stockholm 1984. (Kungl Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Filologiskt arkiv. 31.) – Rosell, E., Ortnamn i Dalsland. 119 s., 19 kartor och bilder. Stockholm 1983. – Rostvik, A., se Nilsson, L. – Röhring, H.-H., Wie ein Buch entsteht. Eine Einführung in den modernen Buchverlag. 178 s. Darmstadt 1983. – Saari, M., se Studier i äldre nysvensk syntax. – Saltveit, L., se Festschrift. – Samuelson, S., Christmas. An Annotated Bibliography. XXXIII + 96 s. New York & London 1982. (Garland Folklore Bibliographies. Vol. 4. Garland Reference Library of the Humanities. Vol. 343.) – Sandnes, J., se Folk og ressurser i Nord. – Sidenbladh, G., se Stahre, N.-G. – Sigurd, B., Möt språkforskningen. 148 s. Lund 1983. – Simonsen, H. G., En norsk femårings språkbruk. Syntaktiske mønstre – struktur og funksjon. 242 s. Oslo 1983. (Oslo-studier i språkvitenskap. 1.) – Skansjö, S., Söderlätt genom 600 år. Bebyggelse och odling under äldre historisk tid. 324 s. Lund 1983. (Skånsk senmedeltid och renässans. Skriftserie utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund. 11. Det nordiska ödegårdsprojektets publikationsserie. 13.) – Småskrifter, se Nordlund. – The so-called Second Grammatical Treatise. Edition, Translation and Commentary by F. D. Raschella. 149 s. + 9 pl. Firenze 1982. (Filologia germanica. Testi e studi. II.) – Språk i Norden 1983. Årsskrift för de nordiska språknämnderna och Nordiska språksekretariatet. Red. av E. Bojsen (Danmark), M. Reuter (Finland), S. Løland (Norge), C. Grünbaum (Sverige). – Språk och tradition. Festschrift till Sven Benson. 241 s. Uppsala 1983. – Språkene i Norden. Utg. av Nordisk språksekretariat og red. av B. Molde og A. Karker. 170 s., 8 kartor. [Oslo, Köpenhamn, Stockholm] 1983. – Stahre, N.-G., Fogelström, P. A., Ferenius, J., Lundqvist, G. under medverkan av B. Westlund, L. Wikström, G. Sidenbladh och L. Cleve. Stockholms gatunamn. 669 s. Stockholm 1982. (Monografier utg. av Stockholms kommun. 50.) – Stemschaug, O., se Norske personnamnstudier. – Studier i äldre nysvensk syntax. I. Allmän del. I. Nyström och M. Saari (utg.). 245 s. Helsingfors 1983. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B nr 7.) – Swan, T., se Peters, F. J. J. – Svartvik, J., se Johannisson, T. – Svenska medeltidspostillor. Del 8. Utg. av B. Ejder. 192 s. Tryckt i Lund 1983. (Samlingar utg. av Svenska fornkrift-sällskapet. Häft. 253. Bd 23:8.) – Svenska riksrådets protokoll utg. av Riksarkivet genom L. Thanner och C. Danielson. Stenografiska protokoll tolkade av H. Svensson. II, 1678–1679, 1682. 412 s. Stockholm 1983. (Handlingar rörande Skandinaviens historia. Tredje serien. Ny följd.) – Svensson, H., se Svenska riksrådets protokoll. – Sveriges medeltida ballader. Utg. av Svenskt visarkiv. Band I. Naturmytiska visor (Nr 1–36). 495 s., 1 pl. Stockholm 1983. – Syv, P., se Danmarks gamle Ordsprog. – Sørensen, J. K., Patronymics in Denmark and England. The Dorothea Coke Memorial Lecture in Northern Studies Delivered at University College London 20 May 1982. 24 s. London 1983. – Dens., se Danmarks gamle Ordsprog. – Teleman, U. (utg.), Tal och tanke. 213 s. Lund 1983. – Thanner, L., se Svenska riksrådets protokoll. – Theorie der Metapher. Herausgeg. von A. Haverkamp. 502 s. Darmstadt 1983. (Wege der Forschung. Band CCCLXXXIX.) – Tveitane, M., se Fra ord til navn. – Uecker, H., se Akten der fünften Arbeitstagung der Skandinavisten. – Ulset, T., Det genetiske forholdet mellom Ågrip, Historia Norwegiæ og Historia de antiquitate regum Norwagiensium. En analyse med utgangspunkt i oversettelsesteknikk samt en diskusjon omkring begrepet "latinisme" i samband med norrøne tekster. 189 s. Oslo 1983. – Wadström, R., Ortnamn i Bohuslän. 129 s., 1 karta, 10 bilder. Stockholm 1983. – Weise, L., Danske indbyggernavne på -inge. 191 s. København 1983. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning. Nr. 22.) – Westlund, B., se Stahre, N.-G., – Wikström, L., se Stahre, N.-G. – Vilmundarson, P., Íslenzkt orðafar um mannanöfn. Lagt fram á 8. ráðstefnu NORNA í Lundi í Svíþjóð 10.–12. október 1981. 26 s. Reykjavík 1983. – Wollin, L., Svensk latinöversättning. II. Förlagan och produkten. 176 s. Lund 1983. (Lundastudier i nordisk språkvitenskap. Ser. A. Nr 35. Ingår även i samlingar utg. av Svenska fornkrift-sällskapet. Häft.

252.) – *Wählin, K.*, Takt och otakt i svensk lyrik. Konsten att skriva metrisk vers och fri vers. 89 s. U. o. 1983. (Svenskläroserien. Nr 95.) – *Østerlie, I.*, se Folk og ressurser i Nord. – Den 2. nasjonale konferansen i namnegransking. Blindern 19. november 1982. Foredrag og diskusjon. Red. av B. Helleland. 93 s. Oslo 1983.

Ahlbäck, O., Österbottniska dialekter. (Svenska Österbottens Historia. IV 1983.) – *Allén, S.*, se *Fix, H.* – *Andersson, T.*, Eric, Ulf och Hammarskjöld. Personnamns stavning i ortnamn. (Ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Handlingar från LMVs symposium i Gävle 18–19.2 1982. LMV-rapport 1983:7.) – *Benson, S.*, Elias Wessén (1884–1981). (Onoma. 26:1–3 1982.) – Dens., Gunnar Hedström. (Vetenskaps-Societeten i Lund. Årsbok 1983.) – Dens., se *Hallberg, G.*, – *Bergfors, E. O.*, Några dialektala ord och uttryck för egenskaper och beteenden. (Saga och Sed 1981.) – Dens., Radio- och TV-språket: ett mönster för allmänspråket? (Skrifter utg. av Svenska språknämnden. 70. Tankar om språket. Språkvårdsstudier redigerade av B. Molde.) – Dens., Siljansnämålet. Några huvuddrag. (En bok om Siljansås.) – *Björklund, S.*, En bröllopsdikt på Moramål från år 1646. (Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv 1982.) – *Del Zotto, C.*, Aristofane nell'opera di Ludvig Holberg. (Orpheus. Rivista di umanità classica e cristiana. N.S. Anno III 1982. Fasc. 2.) – *Derolez, R.*, Epigraphical versus Manuscript English Runes: One or Two Worlds? (Meddelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren. 45:1 1983. Overdruk uit Academiae Analecta.) – Dens. and *Schwab, U.*, The Runic Inscriptions of Monte S. Angelo (Gargano). (Meddelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren. 45:1 1983. Overdruk uit Academiae Analecta.) – *Draye, H.*, se *Roelandts, K.* – *Ejder, B.*, Gunnar Hedström. * 31/12 1890 † 22/10 1982. Minnesord. (Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse. Bulletin de la Société Royale des Lettres de Lund 1982–1983.) – Dens., Ljuseköpinge. Några drag ur Helsingborgstraktens ortnamn och tidiga bebyggelsehistoria. (Sydsvenska ortnamns-sällskapets årsskrift 1983.) – Dens., Words for times and meals in Germanic languages. (Vetenskaps-Societeten i Lund. Årsbok 1982.) – *Ejskjær, I.*, Suffixet -laden i danske dialekter. (Danske folkemål. 35.) – *Elmevik, L.*, Utvecklingen av urg. *au* framför *h* i nordiska språk. (Studier i nordisk filologi. 62.) – Fem artiklar om personnamn, se *Peterson, L.* – *Fix, H.*, [Rec. av] Nusvensk frekvensordbok – baserad på tidningstext, S. Allén, Vol. 1: Graphic Words Homograph Components; Vol. 2: Lemmas; Vol. 3: Collocations. (Computers and the Humanities. 16 1982.) – *Franzén, G.*, se *Wahlberg, M.* – *Fredriksson, I.*, [Rec. av] W. Seibicke, Die Personennamen im Deutschen. (Namn och Bygd. 71 1983.) – *Fries, S.*, se *Peterson, L.* – *Gissel, S.*, se *Nilsson, L.* – *Grønvik, O.*, Runeinnskriften på Rök-stenen. (Maal og Minne 1983.) – *Hallberg, G.*, Att sitta på två stolar – erfarenheter av kommunal namnvård inifrån och utifrån. (Ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Handlingar från LMVs symposium i Gävle 18–19.2 1982. LMV-rapport 1983:7.) – Dens., Ingemar Ingers' tryckta skrifter. En bibliografi i. (Sydsvenska ortnamns-sällskapets årsskrift 1983.) – Dens., Sven Bensons tryckta skrifter 1949–1982. En bibliografi. (Språk och tradition. Festskrift till Sven Benson.) – *Hedblom, F.*, Gunnar Hedström 1890–1982. (Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv 1982.) – *Hedström, G.*, se *Benson, S.* – Dens., se *Ejder, B.* – Dens., se *Hedblom, F.* – *Heller, R.*, *Knytlunga saga* und *Laxdæla saga*: Schöpfung eines Mannes? (Mediaeval Scandinavica. 11 1978–79.) – *Ingers, I.*, se *Hallberg, G.* – Dens., se *Pamp, B.* – *Jansson, T.*, Sound Change in Perception and Production. (Language. 59:1 1983.) – *Jutiikkala, E.*, se *Nilsson, L.* – *Karlsson, H.*, Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. (Navne i Norden. Oversigt over nordiske navneinstitutioner og navnesamlinger. NORNA-rapporter. 25.) – Dens., Erik Larsson 1904–1982. (Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv 1982.) – *Kvillerud, R.*, Vanligare skrift- och uttalsenliga förnamn i svenskan. (Studia Anthroponymica Scandinavica. 1 1983.) – *Larsson, E.*, se *Karlsson, H.* – *Laur, W.*, Akzente und Intonation in den baltischen und nordischen Sprachen. (Sprachwissenschaft ... herausgeg. von R. Schützeichel. 8:2 1983.) – *Lidaräng, A.*, se *Peterson, L.* – *Linde, G.*, se

Wahlberg, M. – Meldgaard, E. V., Moderne dansk personnavneskik – fornavne, mellemnavne, slægtsnavne. (Studia Anthroponymica Scandinavica. 1 1983.) – Nielsen, K. M., Den yngre futhark. (Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1981.) – Nilsson, L., [Rec. av] Desertion and Land Colonization in the Nordic Countries c. 1300–1600. Comparative Report from The Scandinavian Research Project on Deserted Farms and Villages. By S. Gissel, E. Jutikkala, E. Österberg, J. Sandnes and B. Teitsson. (Namn och Bygd. 71 1983.) – Nordisk namnforskning 1982. (Namn och Bygd. 71 1983. = NORNA-rapporter. 24.) – Norske personnamnstudier, se Peterson, L. – Pamp, B., Ingemar Ingers 1902–1983. (Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv 1983.) – Dens., Språkvetenskap, namnvård och namnreglering. (Ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Handlingar från LMV:s symposium i Gävle 18–19.2 1982. LMV-rapport 1983:7.) – Dens., se Wahlberg, M. – Peterson, L., Ett mansnamn i runinskriften på det gotländska Timansbrynet. (Namn och Bygd. 71 1983.) – Dens., [Rec. av] A. Lidaräng, Lurel och Smesa. Västgötska personnamn i muntlig tradition. – Dens., [Rec. av] Fem artiklar om personnamn. Utg. av S. Fries. (Namn och Bygd. 71 1983.) – Dens., [Rec. av] Norske personnamnstudier. Red. av O. Stemshaug. (Namn och Bygd. 71 1983.) – Pringle, I., The Concept of Dialect and the Study of Canadian English. (Queen's Quarterly 90/1 (Spring 1983).) – Pritsak, Ô., se Schramm, G. – Roelandts, K., Du changement de genre à valeur expressive, en particulier dans le langage familier du domain néerlandais. (Langue, Dialecte, Littérature. Études romanes à la mémoire de Hugo Plomteux.) – Dens., Henri Draye * 1911 † 1983. (Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge. 18:3 1983.) – Rosell, E., se Wahlberg, M. – Sandnes, J., se Nilsson, L. – Schepens, B., De Herkomst der Lappenvolkeren. (Liber Memorialis Prof. dr. P. J. Vandenhoute 1913–1978.) – Schramm, G., Die Waräger: osteuropäische Schicksale einer nordgermanischer Gruppenbezeichnung. (Die Welt der Slaven. Halbjahresschrift für Slavistik. Jahrgang XXVIII, 1. N.F. VII, 1.) – Dens., Neues Licht auf die Entstehung der Rus'?. Eine Kritik an Forschungen von Omeljan Pritsak. (Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. 31 1983.) – Schwab, U., se Derolez, R. – Seibicke, W., se Fredriksson, I. – Stemshaug, O., se Peterson, L. – Strandberg, S., Hrud, *Runda, Röl och Skudern. Hydronymisk dentalavledning eller sekundär namnbildning? (Namn och Bygd. 71 1983.) – Strid, J. P., Att vårda ortnamn. (Synvinklar. Bygd och natur. Årsbok 1983.) – Ståhl, H., se Wahlberg, M. – Teitsson, B., se Nilsson, L. – Wahlberg, M., Ortnamn i Harbo. (Vår hembygd. Skriftserie utg. av Hembygdens förlag, Östervåla. 6 1983.) – Dens., [Rec. av] G. Franzén, Ortnamn i Östergötland, G. Linde, Ortnamn i Västergötland, B. Pamp, Ortnamn i Skåne, E. Rosell, Ortnamn i Dalsland, H. Ståhl, Ortnamn i Dalarna. (Namn och Bygd. 71 1983.) – Wessén, E., se Benson, S. – Vide, S.-B., Ett födelsedagsalbum. (Varbergs Museum – årsbok 1983.) – Österberg, E., se Nilsson, L.

B. P.